
3 1761 06567013 5

CUBA

OCH

DESS FRIHETSKAMP

CUBA

OCH

DESS FRIHETSKAMP

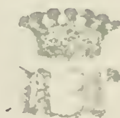
EN KULTURHISTORISK STUDIE

AF

JOHN AF KLERCKER

MED 177 ILLUSTRATIONER OCH KARTOR

STOCKHOLM
C. & E. GERNANDTS FÖRLAGS AKTIEBOLAG.

STOCKHOLM
TRYCKT HOS P. PALMQUISTS AKTIEBOLAG
1899.

Företal.

När den andra stora kubanska revolutionen utbröt för snart fyra år sedan, fängslades författarens intresse af de för den flacka nutiden så ovanliga och romantiska gestalter, som här uppdöko i hufvudledarnes personer. Den krigiska skalden José Martí, mulatthjälten Antonio Maceo och den moderne condottieren Máximo Gómez befunnos vara så säregna typer, att de inbjödo att i detalj söka följa stridens förlopp, och författaren drefs härvid nästan oafsiktligt att, för att kunna förstå händelsernas sammanhang, ägna den olyckliga koloniens föregående historia ett närmare studium. Det visade sig då snart, att i det kubanska folkets utvecklingsgång funnos kulturhistoriska moment, som voro ägnade att gifva en framställning ur Cubas häfder ett mycket allmännare intresse än hvad en flyktig blick på den sista kampen lät en ana. Från att vara endast ett försök att gifva en såvidt möjligt korrekt framställning af den sista stora spansk-amerikanska koloniens slutliga lösslitande från moderlandet, kom därför denna bok att blifva en studie öfver de djupt liggande orsaker, hvilka ända från eröfringens första tider gjort en slutlig skilsmässa från ett oförståndigt moderland till en tvingande nödvändighet. Sedan numera efter slutdramat, det spansk-amerikanska kriget, det tillfälliga dagsintresset för Cuba trädt tillbaka, tror förf. sig också genom den fördelning af ämnet, som i detta arbete kommit till uttryck, ha reducerat redogörelsen för det sista upproret och kriget till de riktiga proportioner den bör hafva i ett arbete, som har ett folks hela utvecklingsgång till föremål.

Det spansk-amerikanska kriget har jag ansett lämpligt att behandla tämligen kortfattadt, då den svenska allmänheten under den närmaste framtiden har att vänta en utförlig framställning af särskildt Santiagofälttågets förlopp från ett ögonvittne, kapten Arvid M. Th. E. Wester, med hvilkens lifliga framställning en betraktare på afstand naturligen icke kan täfla.

Till Mr. John F. Andersson, en bekant svensk-amerikansk ingeniör, hvilken såsom mångårig styrelseledamot i The Ponupo Mining C:o och

i Maroto-Sabanilla-järnvägen vid Santiago, haft tillfälle att se förhållandena under upproret på nära håll, står jag i stor tacksamhetsskuld, dels för ett rikligt anekdotmaterial och dels för en samling förträffliga originalfotografier, hvilket gjort det möjligt att från det fjärde arket gifva arbetet goda illustrationer.

Jag stannar äfven i förbindelse till frih. Axel Klinckowström och grefve Birger Mörner, hvilka välvilligt åtagit sig versifikationen af öfversättningen till några af de meddelade profven på kubansk poesi.

Förf. har i virrvarret af stridiga uppgifter rörande den stora Antillan omsorgsfullt sökt att utreda sanningen; om detta i någon detalj icke lyckats, så beror sådant uteslutande på det i viss mån defekta material, som måste stå en forskare i Europa och speciellt i Sverige till buds för ett sådant företag.

Montpellier den 26 december 1898.

Författaren.

Några viktiga källskrifter.

— Antologia de poetas hispano-americanos, utg. af Spanska Akademien. Madrid 1893.
— *Bartolomé de las Casas:* Historia de las Indias. Madrid 1875—76.
— Crónicas de la guerra de Cuba, impr. »El Figaro», Habana 1895.
— Die americanische Seeräuber, Nürnberg 1679.
— *Tesifonte Gallego:* La insurrección cubana, I. Madrid 1897.
— *John Guiteras, R. Merchán, Gonzalo de Quesada* m. fl. Free Cuba, kubanska juntans partipublikation).
— *Hazard:* Cuba with pen and pencil.
— *Jac. de la Pezuela:* Diccionario de la isla de Cuba, Madrid 1863.
— *Rowan and Ramsay:* Cuba, New York 1897.
— *Steele:* Cuban sketches.
— N. York Heralds utförliga korrespondenser, som dock ha fått bearbetas med stor försiktighet.

Innehåll.

FEBRUARIREVOLUTIONEN 1895.

REVOLUTIONENS FÖRHISTORIA.

REVOLUTIONSHISTORIA.

Illustrationsförteckning.

FEBRUARIREVOLUTIONEN 1895.

1. — Förebuden.

Lagonda-expeditionen. — Den politiska situationen. — Oro i emigrantkolonierna. Ovädersmoln öfver Cuba. — Karnevalen 1895. — Julio Sanguily's arrestering. — Belägringstillståndet proklameras.

Den lilla hamnstaden Fernandina på Floridas ostkust var under den andra veckan af januari månad 1895 skådeplatsen för ett tullbeslag af uppseendeväckande art.

Ångjakten Lagonda, hemmahörande i New York, låg i hamnen och lastade en laddning styckegods destinerad till Costa Rica. Under ilastningen synes en packlår hafva fallit öfverbord och på något sätt rakat i myndigheternas händer. Denna packlårs innehåll visade sig då vara af så misstänkt beskaffenhet att fartyget genast blef visiteradt af tulltjänstemännen, hvarvid det ilastade styckegodset befanns bestå af lårar innehållande sablar, gevärspatroner och kavallerintredningspersedlar.

På telegrafisk order från finansdepartementet i Washington, som kort förut erhållit uppmaning från spanska legationen att utöfva skärpt kontroll öfver väntad vapenutförsel från Förenta Staterna, blef på grund häraf ångaren beslagtagen, och en undersökning inleddes. Härunder kommo ytterligare misstänkta omständigheter i dagen, då det visade sig, att fartyget genom förmedling af skeppsmäklaren N. B. Borden förhyrts af tvänne obekanta

spansktalande personer, som kallade sig José de Mantell och T. A. Mirandi. När beslaget skedde hade dessa personer befunnit sig i Fernandina, men så snart man började röra i saken, hade de skyndsamt begifvit sig till den närliggande staden Jacksonville, där de senast blifvit sedda hos en bekant kubansk landsflykting.

Det befanns vidare, att samma personer, äfvenledes genom förmedling af Mr. Borden, förhyrt jakten Amadis, hvilken strax förut afseglat från New York, äfvensom att Mr. Borden för tiden 6 jan. —6 febr. såsom ombud för icke namngifna personer genom svensk-norske vicekonsuln i Boston, Gjert Lootz, låtit förhyra norska fraktångaren Baracoa, hemmahörande i Bergen, för en tur till vestindiska och sydamerikanska hamnar. Baracoa hade i likhet med flere andra norska ångfartyg tillhört den flottilj af snabbgående ångare, hvilka ombesörja exporten af frisk frukt från hamnarne på nordkusten af Cuba till Förenta staternas atlantiska sjöstäder.

I kontraktet mellan mr. Borden och ångarens kommissionär var nu intagen en klausul, som händelserna i Fernandina gjorde misstänkt. Befraktaren förbehöll sig nämligen rättighet att mellan tvänne hamnar i de vestindiska farvattnen öfverföra 200 personer, hvilka uppgåfvos vara landtbruksarbetare, jämte deras verktyg. Med uttrycket verktyg afsågs i detta fall machetes, de långa skogsknifvar, som användas vid skördearbetet i tropiska Amerika, och som under det kubanska tioårskriget 1868—1878 utgjorde det kubanska kavalleriets förnämsta vapen.

När därför Baracoa strax efter Lagonda ankrade i Fernandina's hamn, blef äfven detta fartyg föremål för myndigheternas misstankar, och vid företagen visitation af Mr. Bordens magasin fann man i detsamma öfver ett hundratal packlårar innehållande gevär, machetes, renslar och andra kavalleripersedlar, hvilka alla uppgåfvos tillhöra de mystiska spansktalande personerna.

Ehuru genom undersökningen inga positiva bevis kunde erhållas, som gendrefvo Mr. Borden's påstående, att de beslagtagna effekterna voro afsedda att användas till beväpning af plantagearbetare i Costa Rica, en åtgärd af självförsvar som de dåvarande oroliga förhållandena i Centralamerika gåfvo ett visst beräţttigande,

tala dock alla nyss anförda omständigheter mycket starkt för riktigheten af det då vidt spridda ryktet angående deras verkliga ändamål och destination. Enligt detta rykte skulle krigsförnödenheterna vara afsedda att användas i ett förestående uppror på den spanska ön Cuba, och en af de mystiska spansktalande personerna varit ingen mindre än skalden José Martí, det kubanska revolutionspartiets högste chef, som under antaget namn sökt organisera en eller flera fribytareexpeditioner till befriandet af sitt förtryckta fosterland.

Baracoas last af kavalleripersedlar var ju destinerad till Costa Rica, och i denna centralamerikanska republik bodde såsom landsflykting, sedan några år tillbaka, den från tioårskriget ryktbara kubanska kavallerigeneralen Antonio Maceo.

Mr. Borden själf, hvilken var britisk vicekonsul i Fernandina, fann sig ett halft år senare, när frihetskriget på Cuba var i full låga, föranlåten att afsäga sig sitt konsulskap, på grund af de starka misstankar för kubanska sympatier i ord och gärning, som från olika håll riktats mot honom.

Någon bindande bevisning kunde emellertid, som sagdt, icke åvägabringas rörande Lagonda-affären. Det beslagtagna godset återlämnades därför till mäklaren, hvilken skickade det tillbaka till New York.

Denna tilldragelse, som under andra omständigheter varit ägnad att väcka den största uppmärksamhet, gick tämligen spårlöst förbi, emedan världens ögon vid den tidpunkten voro riktade åt helt andra håll.

I yttersta Östern utspelades just den sista akten af den väldiga tvekampen mellan de ostasiatiska stormakterna, genom marskalk Oyama's och amiral Ito's förintande angrepp mot Kinas återstående sjöfästning Wei-hai-wei, och stormakternas diplomati var utan tvifvel redan då sysselsatt med de jämviktsunderhandlingar, som några månader senare ledde till att Japan beröfvades de viktigaste frukterna af sitt segerrika fälttag.

Kubanske Generallöjtnanten Antonio Maceo.

I Förenta Staterna hade den finansiela situationen, hvilken under en längre tid ledt till en kontinuerlig och oroväckande minskning af guldreserven, just i dagarne föranledt Presidenten Cleveland att utfärda ett kongressbudskap, som för en tid kom den städse glödande antagonismen mellan silfver- och guldmän att blossa upp i full låga.

Samtidigt hade underrättelsen om Bob Wilcox' tragikomiska restaurationsförsök på Hawaii, till förmån för den detroniserade drottningen Liliuokalani, väckt de jingoistiska annexionssträfvandena gent emot den oceaniska ögruppen till nytt lif. Det föranledde ett uppträde i senaten, hvarunder föga fattades i, att herrar senatorer råkat i handgemäng, och utmynnade i en session i representanternas hus, hvilkens art bäst karakteriseras af talmannen Crisp's admonition: »Jag måste på det skarpaste erinra Herrarne om, att vi befinna oss i Förenta Staternas Representanthus och om att Herrarnes självfaktning borde förmå Eder att iakttaga reglerna för parlamentariska korporationers förhandlingar!»

Advokaten Gonzales de Quesada.

Äfven Spanien, som saken ju allra närmast berörde, synes ingalunda hafva insett situationens vikt, ty de försvarsåtgärder, som vidtogos, visade sig vara långtifrån effektiva. Man väntade i Spanien uppenbart endast ett fribytareinfall utifrån, af samma slag som de talrika försök i den vägen, hvilka alltsedan tioårskrigets slut hört till ordningen för dagen på Cuba, och som alla misslyckats, och anade icke, att det denna gång gällde en folkresning i stor skala minst lika kraftig som den, hvilken 1868 inledde det ruinerande tioårskriget.

Och dock tydde många andra tecken under 1895 års tvänne första månader på att allvarlig fara var å färde.

De talrika kubanska emigrantkolonier, som under och efter tioårskriget uppstått i Cubas grannländer började öfverallt röra på sig. Möten höllos, vid hvilka i allt annat än förtäckta ordalag uttalades, att tidpunkten nu ändtligen var kommen att ånyo gripa till vapen mot det spanska herraväldet på den stora Antilla'n, och betydande penningeinsamlingar företogos till förmån för den kubanska exekutivkommittéen i New-York.

Revolutionspartiets nitiske sekreterare, den unge advokaten Gonzales de Quesada. hade alltsedan jultiden varit stadd på en agitationsresa bland de kubanska emigranterna, och hans ankomst hälsades öfverallt med jublande lefverop för »Cuba libre», flaggning med den kubanska trikoloren och rikliga bidrag till krigskassan. I staden Tampa på Floridas vestkust lemnade cigarrfabrikanterna 60,000 dollars vid det första uppropet, och äfven den fattigare emigrantbefolkningen visade ingalunda den minsta offervillligheten för det fosterländska ändamalet. På många ställen anordnade man efter amerikanskt mönster försakelsedagar, under hvilka dessa fattiga kubanska arbetare afstodo hela sin arbetsförtjänst.

På söndagarne smögo sig skaror af kubaner ut i skogarna till en öfverenskommen mötesplats för att under någon f. d. kubansk officers ledning undergå rekrytexercis. För att undvika uppseende måste man därvidlag inskränka sig till att låta underbefälet exercera med verkliga gevär, manskapet fick nöja sig med käppar.

Från staden Key West, som är belägen på en af holmarne i den från Floridas sydspets i sydvestlig riktning framskjutande ökedjan »Florida Keys» eller »Cays», kommo upprepade rykten, att många kubaner försvunnit ur staden och att man sett dem lägrade i flere afdelningar på holmarne i grannskapet, tydligen i väntan på något fribytarefartyg.

Äfven ryktena om de från tioårskriget bekanta kubanska chefernas uppehållsort voro ägnade att ingifva farhågor. Dr. José Martí, hvilken genom val af de öfver Förenta Staterna spridda kubanska klubbarna korats till partichef med nästan oinskränkt makt och beslutanderätt, var försvunnen från New York, och det

uppgafs att han begifvit sig till den mexikanska hamnstaden Vera Cruz för att sammanträffa med den åldrige generalen Máximo Gómez, hvilken under ett eventuelt krig var självskrifven såsom öfverbefälhafvare. Máximo Gómez hade alltsedan krigets slut varit bosatt på sin landtegendom La Reforma nära Monte Christi i Dominikanska republiken på ön Haití.

Vid Antonio Maceo's emigrantkoloni vid Nicoya i republiken Costa Rica samlade sig ett antal af de öfriga färgade kubanska cheferna tydligen i afvaktan på något, som var i görningen.

På ön Cuba hade ock länge visat sig allehanda förebud till ett öfverhängande oväder, och nu under årets början togo de allt tydligare form.

Den frihetsvänliga kubanska pressen började föra ett direkt utmanande språk, fullt af genomskinliga anspelningar och hotelser. I Habana och i de större städerna modererades de visserligen genom censurens vaksamhet, men i småstäderna särskildt i den oroliga provinsen Santiago de Cuba kunde sådana uttalanden icke preventivt undertryckas af spaniorerna, ehuru man i någon man sökte bot för skadan genom straffpåföljder och indragning. I Holguín lågo bröderna Sartorius och den f. d. karlistiske katalaniern José Miró y Argenter med sina organ El Holguinero och La Doctrina i öppen pressfäjd med myndigheterna och i ostprovinsens hufvudstad Santiago utvecklade Eduardo Yero med autonomistorganet El Triunfo en liflig agitatorisk verksamhet. Exekutivkommittéens i New York båda agitationstidningar Patria och El Porvenir insmugglades i stor utsträckning och bidrogo att upptända sinnena.

De på ön grasserande röfvarebanden, hvilkas chefer i flere fall veterligen stodo i förbindelse med revolutionspartiet, blefvo, som det tycktes på gifven signal, allt djärfvare och mera aggressiva. Trakten mellan Habana och Matanzas brandskattades af Manuel García och hans broder Vicente. Manuel García, som med stolt tillförsigt kallade sig »El Rey de los Campos de Cuba», var half bandit och half patriot, och af de penningar han utpressade skickade han samvetsgrannt hälften till patriotligan och använde den andra hälften till omkostnader för sitt band. På gränsen af den stora sumptrak-

ten Ciénaga de Zapata söder om provinsen Matanzas huserade röfvarena Matagás och Pedro Matos (a) el Tuerto Rodríguez, vestprovinsen Pinar del Río hemsöktes af Perico Delgado's och Socarras' band och i Puerto Principe gjorde Nicasio och Lino Mirabal trakten osäker.

De talrika vapenbeslagen buro vittne om, att vapeninsmuggling pågick i stor skala. I närheten af Matanzas, den närmaste större hamnstaden öster om Habana på nordkusten och hufvudort för provinsen af samma namn, påträffade myndigheterna ett antal gevär gömda i en bergshåla, och i den viktiga hamnstaden Cienfuegos, på sydvestkusten af provinsen Las Villas eller Villa Clara, beslagtogos talrika vapen hos enskilda personer.

I Nuevitas på nordkusten hade tullmyndigheterna redan en tid förut af en händelse gjort en mycket viktig fångst. Nuevitas är hamnstad till den midt inne i landet belägna staden Puerto Principe, hufvudort för den centrala provinsen af samma namn, eller som den ofta med sitt gamla indianska namn benämnes Camaguey eller Comaguey. I denna provins hade Mirabal's röfvareskaror i förening med andra band länge gjort trakten så osäker att provinsens invånare till slut sågo sig tvungna att ingå till generalkaptenen på ön med begäran om tillstånd att väpna sig och sina plantagearbetare till skydd för sina egendomar och plantager. Märkvärdigt nog beviljades denna ansökan, och det fastställdes ett begränsadt antal skjutvapen, som skulle för ändamålet få införas.

Men samtidigt skulle man i staden Puerto Principe anlägga nya spårvägar, hvilkas rullande materiel importerades fran Förenta Staterna. Efter tullvisitationen i Nuevitas råkade genom olyckshändelse en vagn afsedd för godstransport att gå sönder därvid det kom i dagen att den innehöll gevär och patroner. Detta väckte misstankar, man anställde allmän husvisitation, hvarvid ej mindre än tio tusen gevär anträffades istället för de tre tusen man väntat finna.

Rapporterna fran de talrika spanska konsulerna och hemliga agenterna i sjöstäderna längs Förenta Staternas atlantiska kust måtte dock ha väckt en viss oro i Madrid, ty order utfärdades att förstärka den eskader af fyra fartyg, som förut skött vaktfjänstgöringen längs den kubanska kusten, med ytterligare fyra.

Pradon i Habana med India-fontänen.

Detta var för öfrigt en tämligen platonisk åtgärd, då atta fartyg är ett alldeles otillräckligt antal att bevaka en kust af Cubas oerhörda utsträckning, och då man dessutom icke på förhand kunde beräkna, mot hvilken punkt af kusten slaget denna gång var riktadt. På ön inskränkte man sig till ett antal politiska arresteringar, som dock försiktigtvis utgåfvos ha skett på grund af misstankar om förbindelse med röfvareofoget, och till några truppförflyttningar.

Den spanska armén på Cuba skulle enligt uppgifterna till 1894—1895 års budget utgöra 13,842 man linietrupper, 4,560 man Guardia Civil, 976 man Orden Público eller tillsammans omkring 19,000 man, men många regimenten hade af skilda skäl långtifrån sin normala numerär, och de synas för öfrigt hafva varit ganska bristfälligt utrustade.

Ju längre det led i februari, desto tätare skockade sig ovädersmolnen kring »vesterns stjärna». Ett snabbt och ärligt införande af de politiska och ekonomiska reformer, för hvilka kubanerna i artionden kämpat en fruktlös parlamentarisk kamp, ett infriande af åtminstone de viktigaste af de löften, de litade på, när de 1878 läto förma sig att nedlägga vapnen, ett ögonblickligt verkställande af endast den lilla obetydliga koncession i riktning mot home-rule, som liberalerna i spanska cortes strax förut beviljat, men som kronan dröjde att sanktionera, hade måhända förmått hejda eller förekomma utbrottet? Quién sabe?

* * *

I Antillernas hufvudstad, som spaniorerna med omedveten självironi fortfarande benämnde »la siempre fidelísima ciudad de la Habana» — den städse trogna staden Habana — ingick 1895 års karneval under skenbart lugn. Baler och festligheter kommo sydländingens lättrörda temperament att för ett ögonblick glömma de känslor af å ena sidan obestämd fruktan för något öfverhängande, å den andra förhoppningsfull förväntan på något efterlängtadt, som höllo spaniorernas och deras motståndares sinnen fångna. Karnevalsmasken var i hvarje händelse väl ägnad att dölja dem alla.

För dem, hvilkas intressen voro bundna vid Spaniens sak, var det en lugnande anblick att, när de vandrade utför den vackra välskötta pradon med sina lummiga trädrader, se Castillo del Morro's fyrbåk tindra mot aftonhimmeln. Bakom kastellets hvita murar, som slocknat med solnedgången, funnos män och kanoner nog att försvara hamninloppet mot invasioner utifrån, och på samma strand längre in i viken låg den gamla fästningen Castillo de San Cárlos de la Cabaña färdig att vid minsta tecken till revolt i staden öfverhölja den med projektiler och att inom sina dystra murar, som så många gånger förut skett, säkert förvara de motsträfviga. Och mot vester var ju hufvudstaden kringgärdad af en gördel af fort och skansar, som började söder om viken och vid hamninloppets vestra pynt afslutades med det historiska Castillo de la Punta. När engelsmännen 1762 intogo Habana, hade detta fort raserats genom beskjutning från Morrokastellet, men det var längesedan förnyadt. Den vestra fästningsgruppen som stödde sig på Castillo del Principe hade dessutom den icke minst viktiga uppgiften att skydda tillförseln af friskt vatten, och försvara den långa aquedukt som leder Almendares' klara vatten till Habanas vattenledning och i betydlig mån bidrager att förminska farorna af hufvudstadens osunda belägenhet.

I Habana själft hotade säkerligen ingen allvarlig fara det spanska väldet, skulle det bryta löst någonstädes långt borta i provinserna, ja då funne man väl alltid någon råd — mañana, i morgon, som spanskamerikanen med förkärlek uttrycker sig,

Hos den kubanskpatriotiska befolkningen var väntans oro blandad med en stark segervisshet, som man dock visligen aktade sig att lägga alltför tydligt i dagen — den spanska polisen har långa öron och flinka händer. Sedan veckor tillbaka visste ju hvarje patriotisk kuban hvad som var å färde, huru väl och förtänksamt planen var uppgjord i hvarje detalj, visste äfven på förhand dagen, då den kubanska landsbygdens befolkning som en man skulle resa sig och jaga spaniorerna i hafvet. George Washingtons födelsedag, den 22 februari, som var karnevalens andra dag, var den som från början var bestämd, men mellankomna hinder hade gjort att tidpunkten något uppskjutits.

I generalkaptenens präktiga palats rådde en orolig verksamhet. Depescher mottogos och afskickades, fran postverket inkommo brefförsändelser, som man ansett misstänkta och därför brutit och fotograferat, och generalkaptenen själf, General Calleja, som var

General Emilio Calleja é Isasi,
Generalkapten öfver Cuba sept. 1893—april 1895.

en underhandlingarnas man, konfererade med cheferna för de till ytan lojala politiska partierna. Under de 18 månader han innehaft den högsta makten pa ön hade han knutit lifliga förbindelser med vensterpartierna, särskildt med autonomisterna. Detta parti bestod af forna anhängare af 1869 ars kubanska republik, som efter krigets slut genom kapitulationen i El Zanjón 1878 gri-

pits af misströstan om möjligheten att med vapen i hand verkställa öns befrielse och därför genom lojalitet mot Spanien sökt uppnå en home-rule under spansk flagga. De hade sannolikt ansett det alltför riskabelt att taga aktiv del i José Marti's förestående revolution och de synas själfva ha bagatelliserat saken och invaggat general Calleja i förhoppningar att äfven denna gång på underhandlingarnas väg kunna afvärja stormen. Visserligen hade polisen bland de brutna postförsändelserna funnit viktiga bref från en viss A. Verdes, under hvilken pseudonym den energiska expeditionsledaren Enrique Collazo ansågs dölja sig, som utlofvade nya fribytareexpeditioner till ersättning för den misslyckade Fernandina-expeditionen, och visserligen hade generalkaptenen den 24 och 25 januari i konfidentiela cirkulär till guvernörerna ansett sig behöfva påpeka situationens vikt och meddelat listor på misstänkta personer i hvarje provins, men äfven under hösten hade det i veckotal sett lika betänkligt ut, utan att något allvarligt utbrott kommit till stånd.

De, som direkt fingo erfara att något utomordentligt var i görningen, voro hotellvärdarne. Hvarje vinter, då mattlig temperatur och torrtid göra Habanas klimat något så när uthärdligt för nordbor, komma svärmar af lustresande amerikaner till Cuba, dit ett par dagars ångbåtsresa för dem från den nordamerikanska civilisationens hufvudcentra, och vid den tid på året, hvarom det är fråga, pläga de ännu vara ganska talrikt representerade i den kubanska metropolen. Men 1895 hade de tidigare än vanligt uppsökt sina nordliga hem, då de af erfarenhet visste att säkerheten till lif och lem, som äfven under normala omständigheter icke är öfver sig stor i Spaniens ultramarina besittningar, under tider när myndigheterna frukta oroligheter blir endast en illusion, särskildt för en af den stora republikens hatade medborgare.

Under karnevalens första dagar begagnade sig många kubaner af tillfället att obemärkt fly till skogarne för att vara tillhands i närheten af de bestämda mötesplatserna.

* * *

Söndagen den 24 februari häktades i Habana Julio Sanguily, hvilken af den kubanska exekutivkommittéen erhållit order att öfvertaga befälet öfver de revolutionära band, som skulle sammandragas i området Vuelta Abajo. Med detta namn betecknar man på Cuba den rika tobaksproducerande trakten vester om Habanas meridian, hvilken innefattar delar af provinsen Habana och provinsen Pinar del Río.

Julio Sanguily,
Kubansk Divisionsgeneral.

Då den dagen — den 24 — var den, som af exekutivkommittéen blifvit fastställd såsom dagen för revolutionens utbrott, så vittnade det faktum, att Julio Sanguily då ännu befann sig i Habana, om ett oförlåtligt lättsinne — eller om något ännu värre.

Hans vänner sökte också förklara saken så, att Sanguily för att kunna närvara vid en viss bestämd bal i Habana råkat så kvarglömma sig, hans fiender utspredo däremot om saken tvänne andra versioner.

Enligt den ena skulle Sanguily, som beskyldes för att vara begifven på vällefnad och särskildt på spel, hafva önskat uppskjuta revolutionens utbrott ännu några dagar för att under tiden föra ett gladt lif med en del af revolutionskassan, enligt den andra skulle han helt simpelt vara en förrädare mot den kubanska saken, som mot kontant erkänsla förrådt hela planen för de spanska myndigheterna. Enligt denna sista version skulle därtill hela hans arrestering endast vara ett komedispel, hvilket iscensatts för att skydda honom mot hans landsmäns hämnd.

Ehuru Sanguily's långvariga fängslande och de stora svårigheter, Förenta Staternas generalkonsul mött innan han lyckades få Sanguily, som är amerikansk medborgare, lössläppt ur fängelset, starkt tala för att han var oskyldig till det förräderi han beskyldes för, och hvilken illa skulle kontrastera mot hans erkända duglighet och tapperhet under tioårskriget, kvarstår icke dessmindre såsom ett för honom graverande faktum, att hans oskicklighet att undgå de spanska myndigheterna i väsentlig mån bidrogo till revolutionens första motgångar. Genom de papper, man fann hos Sanguily, kom polisen i besittning af upplysningar, som ledde till skyndsam arrestering af många kubaner i Habana, och de revolutionära i trakten af San Antonio de los Baños i Vuelta Abajo, som voro rustade att höja upprorsfanan, måste af brist på ledare åter skingra sig.

Kvällen förut — den 23 — hade Generalkaptenen, som den 21 erhållit rapport från samtliga guvernörerna, att revolutionen var utsatt till den 24 genom ett extranummer af Gaceta de la Habana låtit utfärda följande kungörelse:

D. Emilio Calleja é Isasi, Gobernador general de la Isla de Cuba:

»Consignadas en la Constitución todas las garantías que la libertad de un pueblo culto exige para bienestar y reconocimiento de sus derechos, que ejercita de la manera más amplia que cabe bajo un régimen expansivamente liberal, y en los momentos en que el Gobierno de S. M. y las Cortes de la Nación dan muestras inequívocas de sus afanes por el bienestar de esta Isla, unos cuantos hijos ingratos, impulsados por ambiciones desmedidas, sin bandera honrada que alzar, y secundados tal vez por los desafectos al trabajo y aun por criminales, incitan á la guerra civil, horror de los pueblos cultos y ruina de los más ricos países, según me participan los Gobernadores civiles de las provincias.

»Don Emilio Calleja é Isasi, Generalguvernör öfver ön Cuba, gör veterligt:

Ehuru i Konstitutionen meddelas alla de garantier, ett kulturfolks frihet kräfver för dess välfärd och för erkännandet af dess rättigheter, och ehuru den tillämpats af en styrelse, som kan betecknas som ytterst liberal, och samtidigt med att H. M:s Regering och Nationens Cortes gifva otvetydiga prof på sina omsorger om denna ös välfärd, uppvigla, enligt hvad provinsernas civilguvernörer meddela mig, några af dess otacksamma söner, som ledas af otyglad ärelystnad, och icke kunna åberopa något ärofullt mål, under hvars fana de kämpa, och som understödjas af arbetsskygga personer eller rent af utaf brottslingar, till borgarkriget, denna kulturfolkens fasa och ruin för de rikaste land. Jag skulle icke uppfylla

»No cumpliria con los deberes de mi cargo si no tratara de impedir la realización de tan siniestros propósitos dentro de las facultades que la ley me concede, y por tanto, haciendo uso de las que me otorga el inciso cuarto del articulo segundo del Real decreto de 9 de Junio de 1878, y oida la Junta de autoridades

Ordeno y mando:

Art. 1. — Se declara de aplicación en el territorio de esta Isla la ley de Orden público de 23 de Abril de 1870.

Art. 2. — Las autoridades, tanto civil, com judicial y militar, procederán con arreglo á las prescriptiones de dicha ley.

Habana, 23 de Febrero de 1895.

Emilio Calleja.»

mitt embetes plikter, om jag ej försökte att med de hjälpmedel, lagen medgifver mig, förhindra utförandet af så ödesdigra planer, hvarför jag härmed, med stöd af fjärde momentet i andra artikeln af kongl. dekretet den 9 juni 1878, och efter embetsmannakollegiets (Junta de autoridades) hörande,

förordnar och befaller:

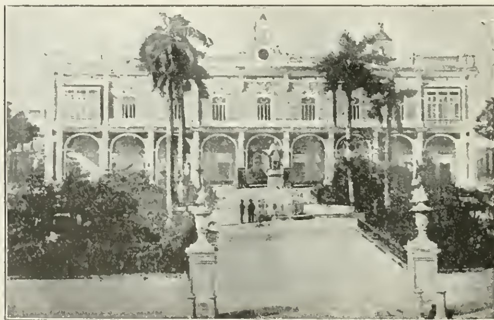
Art. 1. — Öfver hela öns område skall Allmänna Ordningslagen af den 23 april 1870 träda i kraft.

Art. 2. — Såväl civila som dömande och militära myndigheter hafva att handla i enlighet med föreskrifterna i ifrågavarande lag.

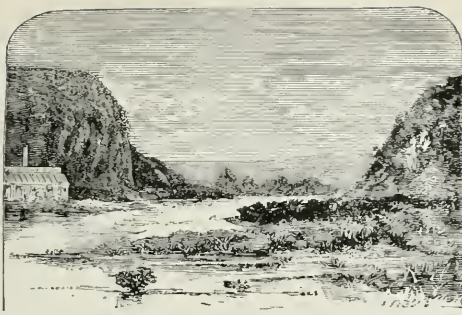
Habana den 23 februari 1895

Emilio Calleja.»

Därmed var tärningen kastad äfven från spanskt håll, ty hotelsen om ståndrätt enligt den citerade lagen verkade endast som olja på den revolutionära elden.

Generalkaptenens palats.

Abra de Yumuri.

2. — Revolutionsförsöket i Matanzas.

Mobiliseringsplanen röjes. — Jäsning i Matanzas. — Revolutionära band vid Ibarra och Jagüey Grande. — Matagás flyr. — En negerjournalist. — Generalkonsul Williams inblandning.

Medan 1868 års revolutionära rörelse på Cuba utgick från den östligaste provinsen Santiago de Cuba och endast långsamt utbredde sig västerut — under hela tioårskriget sträckte sig det insurgerade området knappast väster om provinsen Las Villas — så hade man genom den långvariga agitation, som föregick 1895 års utbrott, särskildt eftersträfvat en samtidig resning i öns alla provinser. Det revolutionära högkvarteret i New York hade långt i förväg utgifvit detaljerade bestämmelser, om hvilka af de gamla ledarne, som skulle taga befälet i hvarje särskildt distrikt, och från samma håll hade utfärdats noggranna order om det sätt, hvarpå de skilda skarornas koncentration skulle försigga.

Genom uppsnappad korrespondens fingo emellertid de spanska myndigheterna på förhand kännedom om den kubanska mobiliseringsplanens viktigaste detaljer, hvarför en mängd af de på ön boende ledarne, såsom fallet var med den förut omtalade Julio Sanguily, omedelbart efter utfärdandet af general Callejas proklamation blefvo häktade.

De ledare åter, som vistades utom Cuba på grund af landsförvisning eller i frivillig landsflykt, blefvo förhindrade att i rätt tid inträffa på ön genom svårigheten att i hast anskaffa nya fribytarefartyg i stället för dem, som tagits i beslag vid Fernandina.

När därför kubanerna på revolutionsdagen den 24 februari samlade sig på spridda ställen öfver hela ön för att med sina medhafda vapen, dem man länge som dyra skatter dolt undan polisens argusblickar, ställa sig under de utsedda chefernas kommando, så måste de i de flesta fall återvända hem med oförrättadt ärende, emedan cheferna uteblefvo. På karnevalstidens segervissa upprorsenthusiasm följde misslyckandets blygra fastetidsstämning, och man fick vara glad om det lyckades att utan upptäckt åter smuggla de dyrbara vapnen in till gömställena i bergsgrottorna, hvilkas ingång endast de invigde kände, och där den torra luften skulle skydda dem för klimatet. Det var icke första gången Cubas folk fått vänta på bättre tider, nu hade det väntat och stämplat i sjutton år sedan förra krigets slut. Hvad gjorde då några veckor eller månader? Stormen skulle ju ändå komma, om ej på annat sätt, så liksom förra gången österifrån, från Sierra Maëstras och Baracoabergens vilda klyftor, där de sista indianerna i mansaldrar undgått spaniorerna, där urskogen ännu stod tät i dalarna, med namnlösa stigar, dem soldaterna icke vågade beträda, från det stora okända Tierra Adentro, där en gång den fångna karaibhöfdingen på bålet slungat förbannelsen i ansiktet på de giriga förtryckarna.

Visserligen synes man så långt i väster som vid Viñales i Pinar del Río ha gjort ett misslyckadt försök att öfverrumpla arsenalen, men i öfrigt förblef allt lugnt i de båda västligaste provinserna. I Puerto Principe, som hade bestämd order att ej resa sig förrän Máximo Gómez ditkommit, uteblef revolutionen helt och hållet, emedan Gómez ej lyckats finna någon sjölägenhet från Monte Cristi på Haití, och Santa Clara förblef i allmänhet lugnt, därför att polacken Carlos Roloff och den djärfve ryttarehöfdingen Serafín Sánchez, som voro designerade till chefer i denna provins, ännu förgäfves väntade på tillfälle att komma öfver från Key West.

Någon verklig resning kom till stånd endast i provinserna Matanzas och Santiago de Cuba.

Ehuru Matanzas var den minsta af Cubas sex provinser, var den i afseende å invånareantalet den tredje i ordningen och näst Habana den tätast befolkade. Den vidsträckta, väl bevattnade slättmarken sluttar från höjdsträckningarna längs nordkusten långsamt ned emot de väldiga träsktrakterna — ciénagas , motsvarande Floridas »everglades» — som i söder begränsa provinsen i hela dess utsträckning, och utgör en ypperlig terräng för sockerröret, hvarför sockerproduktionen här har ett af sina hufvudcentra. Trakten har också under detta århundrade blifvit synnerligen lyckligt lottad i afseende å kommunikationer, och den genomskäres af flera järnvägslinier. I västligaste delen förbinda ej mindre än två stambanor provinshufvudstaden Matanzas med Habana, medan linierna Matanzas—Jovellanos (eller Bemba) och Cárdenas—Jovellanos—Colón—Villa Clara genomdraga provinsens längdriktning. Af de banor, som skola förbinda Matanzas och Cárdenas på nordkusten med den stora hamnstaden Cienfuegos på sydkusten, äro äfven betydliga sträckor inom provinsen färdiga.

Provinsen hade ock en rätt liflig turisttrafik, som gynnades af det nära grannskapet till Habana och de sevärda naturscenerier, som bergstrakterna i norr och väster erbjuda. På västra gränsen höja sig de kullar, som för sin naturskönhet och sina hälsobringande varma källor gjorde badorterna Madruga (inom provinsen Habana) och Aguacate så eftersökta, norr om staden Matanzas själf löper en höjdkedja, hvars topp under namnet Pan de Matanzas är ett vida synligt sjömärke. I denna höjdsträckning finnes den vidtberömda Yumurídalen med sina pittoreska scenerier, och vid stranden af Matanzasviken den vidsträckta stalaktit- och stalagmitrika Bellamargrottan. Längs kusten mellan Matanzas och Cárdenas löpa äfven natursköna höjdsträckningar, rika på varma källor och badorter. En del af dessa är äfven under namnet Tetas de Camarioca känd såsom sjömärke.

Närvaron af tvenne betydande handelsstäder och turisttrafiken bringade provinsens befolkning i liflig beröring med strömningar från den stora angelsachsiska republiken, och det andliga lifvet hade här ett af sina centra. Bygden har ock revolutionära traditioner. Den talrika färgade befolkningen, som hitfördes när socker-

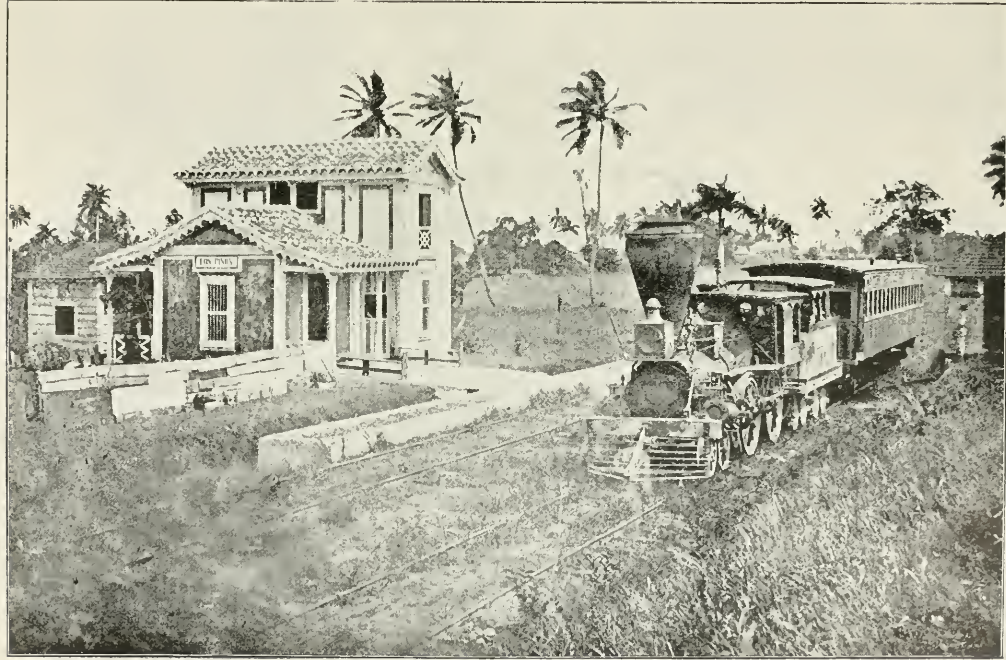
Öfversigtskarta öfver upprorshärdarna i provinsen Matanzas

industrien uppblomstrade, gjorde sig under negerrevolternas tid i förra delen af århundradet tidt och ofta påmindt genom sammansvärjningar, som blodigt undertrycktes, och det var i Matanzas som Cubas kanske störste skald, lyrikern Plácido, eller som han i hvardagslifvet hette, mulatten Gabriel de la Concepcion Valdés den 29 juni 1844 fusiljerades på blotta misstankar. Om honom lefver legenden ännu på folkets läppar, och hans rykte som martyr visas bäst af den berättelse, som förmäler, att han på vägen till afrättsplatsen skulle på ett i hast anskaffadt pappersblad i en fattigmanskrog, där hans väktare gjort halt för att stärka sig, hafva nedkastat sin skönaste dikt »Adios á mi lira». Det var i Cárdenas den upproriske spanske generalen don Narciso López sex år senare landsteg med sin första fribytareexpedition från Förenta Staterna och tog staden med öfverrumpling.

Före februarirevolutionen hade agitationen i Matanzas bedrifvits med all styrka, och under dagarna närmast före den 24 utdelades i en af förstäderna, till och med öppet på gatan, från en kärra vapen till hvem som ville hafva dem. I sydöstra delen af provinsen hade Matagás band med understöd af befolkningen länge strukit omkring och trotsat gendarmerna, och röfvareanföraren Manuel García, som stod i revolutionskommittéens tjänst, gjorde under dagarne närmast före den 24 en rörelse i riktning mot provinsen. På gränsen af provinserna Habana och Matanzas, vid staden och badorten Aguacate, nära den punkt, där de båda järnvägarna mellan Matanzas och Habana skilja sig, lockades han emellertid i ett bakhåll. Det kom till en strid med de utsända trupperna, hvarvid Manuel och hans broder Vicente dödades eller svårt sårades. Äfven vid Seiba Mocha, ett stycke närmare Matanzas, synes någon sammanstötning hafva egt rum, vid hvilken kubanerna fullständigt skingrades och måste lämna sina vapen och ammunitionsförråd i sticket.

* * *

Vid järnvägsstationen Ibarra på linien Matanzas—Jovellanos, 14 km. från förstnämnda stad, höjde en skara af 24 beväpnade

Ett passageraretåg på Matanzas-jarnvägen.

män, under befäl af doktor Pedro Betancourt, Antonio López Coloma och redaktören Juan Gualberto Gómez den 24 februari det republikanska standaret, och började draga till sig rekryter bland landtbefolkningen. De hade emellertid trupperna hack i häl efter sig, och maste och fran den närbelagna Ignacia-plantagen, där de först slagit läger, skyndsamt retirera i sydlig riktning uppför floden Canimars dalgång. Under skärmytslande med trupperna sprängdes skaran. Förföljd af 300 spanska soldater tvingades Dr. Betancourt att gifva sig fången vid järnvägsstationen Cidra pa banan Matanzas —Navajas, och Coloma med en del af bandet öfverraskades och tillfångatogs pa plantagen Luisa, där de sökt dölja sig. Endast Juan Gualberto Gómez lyckades undkomma ur kulregnet och flydde vidare uppför dalen. Då emellertid spaniorerna fortsatte förföljandet, och han ingenstädes fick andrum att samla en ny skara, gaf han sig ett par dagar därefter vid staden Sabanilla del Encomendador pa samma bana frivilligt i civilmyndigheternas våld.

Lika snöpligt aflöpte revolutionsförsöket i Jagüey Grande, en järnvägsslutpunkt i södra delen af provinsen, nära den stora otillgängliga sumptrakten Ciénaga de Zapata. Den kubanska friskaran här var under befäl af agitatorerna Eratin Marrero och Aguirre. Innan den hunnit tillräckligt koncentrera sig, öfverraskades den af spanska trupper, och ledarne tvungos att gifva sig. Anfallet kom så häftigt, att Marreros frikar, som var beriden och väl försedd med vapen och ammunition, icke fick tid att retirera mot ciénagan, hvilket för spaniorerna var en stor lycka, emedan erfarenheten fran krigets fortsättning visat att kubanska frikårer där kunnat hålla sig gömda under ganska langa tidrymder.

Det sista af upprorsomradena i provinsen var omkring Guayabal Largo och Caobillas vid en ort Jaguey Chico sydväst om Colón. Här hade en, som det tycktes, ganska stark afdelning kubaner slutit sig till den förut omnämnde röfvareanföraren Matagás' band, och denna styrka synes ha levererat en träffning med spaniorerna, därvid trupperna tillbakaslogos. Bandet synes hafva delat sig, och Matagás' med hufvudstyrkan framryckte i riktning mot Colón, sannolikt för att förena sig med den kubanska afdelning, som gripit till vapen vid Macagua. Vid underrättelsen om det totala miss-

lyckandet af de öfriga revolutionsförsöken i provinsen, öfvergafs han emellertid af de bildade kubanska elementen, som dessutom till sin förtrytelse sågo sig associerade med vanliga landsvägsröfvare. Matagás själf, som sedermera visat sig vara en duglig guerillahöfding, och gjorde Máximo Gómez' invasionsarmé stora tjänster, måste nu, endast åtföljd af sin trogne adjutant el Fuerto Matos och en helt liten skara retirera öfver gränsen mot provinsen Las Villas. Här lyckades han sedan hålla sig ända till dess den reguljära kubanska armén senare på året besatte provinsen.

Anledningen till att revolutionärerna i provinsen Matanzas, som insågo att resningen här var misslyckad på grund af de krigskunniga ledarnes frånvaro, föredrogo att gifva sig fångna framför att söka sin räddning i flykten, var den, att generalguvernören strax efter sin proklamation om belägringstillståndet utfärdat en allmän amnestiproklamation, i hvilken alla kubaner, som inom atta dagar frivilligt nedlade vapnen, utlofvades full straffrihet.

Detta löfte blef dock icke uppfylldt, utan fångarna fördes först till San Severino-kastellet i Matanzas, och transporterades sedermera till Habana, där de internerades i fästningarne Morro och Cabañas. Andra ledare, som en gång frigifvits, fängslades i likhet med Juan Gualberto Gómez ånyo, när de i Habana sökte gå ombord på fartyg för att lämna landet. Dr. Betancourt, som ämnade öfverresa till Spanien, kastades äfven på nytt i fängelse.

Genom dessa löftesbrott uppstodo tvenne för Spanien ödesdigra följder.

* *
*

Den första rörde den färgade befolkningens hållning. Juan Gualberto Gómez var en mulatt med stor skrifställartalang och åtnjöt ett mycket stort anseende bland den färgade befolkningen i västra delen af ön. Såsom redaktör för den stora tidningen La Lucha hade han lagt i dagen en betydande journalistisk skicklighet, och han hade någon tid förut under sitt vistande i Madrid och Paris varit föremål för en ej obetydlig uppmärksamhet. Hvad som gjort honom mest bekant, var en amper broschyr af hans hand,

som några år förut gifvit anledning till ett viktigt tryckfrihetsprejudikat. Denna broschyr med den betecknande titeln: »Separatistas, si; revolutionarios, nó — vi äro separatister, men inga revolutionärer» drogs inför rätta 1892 under general Rodríguez Arias generalkapitanat, och författaren, som häktats, fälldes af underrätten på Cuba. Domen öfverklagades emellertid, och Spaniens högsta domstol upphäfde underrättens dom och frikände författaren, en händelse, som på sin tid väckte ett stort uppseende både i moderlandet och på ön. Saken drogs till och med inför Cortes och föranledde en liflig parlamentarisk debatt. När general Weyler en gång var föreslagen till generalguvernör på Cuba, hade den liflige mulatten igångsatt en så häftig pressfejd för att förhindra denna åtgärd, hvilken Gómez betecknade som den gröfsta skymf, man kunde tillfoga Cuba, att han äfven lyckades omintetgöra Weylers utnämning.

Redaktör Juan Gualberto Gómez.

När Juan Gualberto Gómez frivilligt gaf sig fången till de civila myndigheterna i Sabanilla, så skedde detta uttryckligen på grund af amnestimanifestet. Han fördes genast till Habana och försattes i frihet på grund af direkt order af general Calleja. När han emellertid ville lämna sin bostad för att begifva sig ur landet, arresterades han omedelbart på nytt, under förevändning af en anklagelse för delaktighet i vapeninsmuggling. Detta väckte en storm af ovilja bland den färgade befolkningen. Under mars och april månader företogos flera försök att befria honom ur fängelset, och hans stamförvandter gingo ännu längre i sina befrielseförsök. Några sammansvurna gräfde en tunnel under en gata för att komma åt hufvudledningarna för den elektriska- och gasbelysningen, och hade icke polisen af en

händelse lyckats upptäcka företaget i tid, hade man ämnat försänka staden i mörker, för att under den uppstående förvirringen och paniken bortföra honom.

Denna berättigade förtrytelse öfver löftesbrottet mot Gómez, som ytterligare stegrades, när han i strid mot amnestimanifestet under augusti månad af krigsrätt dömdes till 12 års fängelse, bidrog utan tvifvel i hög grad till den villighet, hvarmed den färgade befolkningen sedermera vid Máximo Gómez' och Antonio Maceo's invasion af västprovinserna slöt sig till revolutionens standar.

En annan och kanske viktigare svarighet ådrog sig Spanien genom dessa arresteringar på grund af den omständigheten, att flera af de fängslade kubanerna varit försiktiga nog att före revolutionens utbrott förvärfva amerikansk medborgarrätt.

Detta var fallet med Sanguily och José Aguirre, hvilka samtidigt arresterades i Habana, och med tvenne andra revolutionärer, Carrillo och Peraza, som voro invecklade i sammansvärjningen i Matanzas. De spanska myndigheterna ställde alla dessa fångar inför krigsrätt, hvilket föranledde den nordamerikanska generalkonsuln Ramon O. Williams att energiskt protestera och rapportera förhållandet till utrikesministern Gresham. Generalkonsuln synes icke hafva varit alldeles opartisk, då han vistats mycket länge på Cuba och ingått gifte med en kubansk dam, och han beskylldes äfven, väl icke alldeles utan fog, för att ha meddelat den amerikanska pressen mera än hvad han strängt taget hade rätt till. Men i denna fråga hade han otvifvelaktigt den formella rätten på sin sida.

Under det kubanska tioårskriget hade frågan om amerikanska medborgares säkerhet till lif och lem på Cuba ofta kommit på tal, och republikens regering lurade endast på ett tillfälle att aftvinga Spanien några effektiva garantier i denna punkt. Ett sådant erbjöd sig alldeles osökt genom den beryktade Virginiusaffären, då en mängd »filibusters» af amerikansk nationalitet efter en otillfredsställande och högst summarisk rättsbehandling genast arkebuserades

på torget i Santiago de Cuba, innan unionsregeringen hunnit erhålla kännedom om tilldragelsen. Det var då nära att komma till krig, och Spanien måste bekväma sig till att inleda underhandlingar om godtgörelse. Under trycket af dessa underhandlingar genomdref då Förenta Staterna genast följande för Spanien förödmjukande bestämmelser, som innehållas i §§ 1 och 2 af protokollet i Madrid den 12 januari 1877:

§ 1. — No citizen of the United States residing in Spain, her adjacent islands or her ultramarine possessions, charged with acts of sedition, treason or conspiracy against the institutions, the public security, the integrity of the territory or against the supreme gouvernment, or any other crime whatsoever, shall be subject to trial by any exceptional tribunal, but exclusively by the ordinary jurisdiction, except in the case of being captured with arms in hand.

§ 2. — Those who, not coming within this last case, may be arrested or imprisoned, shall be deemed to have been so arrested or imprisoned by order of the civil authority for the effects of the Law of April 17, 1821, even though the arrest or imprisonment shall have been effected by armed force.

§ 1. — Ingen af Förenta Staternas medborgare, som är bosatt i Spanien, hennes närliggande öar eller ultramarina besittningar, får under anklagelse för högförräderi eller sammansvärjning mot statsinstitutionerna, allmänna säkerheten, rikets integritet, eller mot riksregeringen, eller under anklagelse för något som helst annat brott rannsakas inför någon utomordentlig domstol, utan uteslutande inför vanlig civil rätt, utom i det fall att de gripits med vapen i hand.

§ 2. — Personer, som blifvit fängslade eller häktade, utan att den sistnämnda omständigheten inträffar, skola anses vara häktade eller fängslade genom häktningsorder från de civila myndigheterna på sätt lagen af den 17 april 1821 afser, äfven om häktningen eller fängslandet blifvit utförd af en militärstyrka.

Ingen af de nämnda fyra häktade kubanerna, som innehade naturalisationspapper från Förenta Staterna, hade gripits med vapen i hand, och generalkonsuln fordrade enligt traktatens bestämmelser rannsakning inför civil domstol med tillgång till rättegångsbiträde. De spanska myndigheterna gjorde svårigheter, och det kom till häftiga uppträden mellan Förenta Staternas representant och generalguvernören. Williams hotade upprepade gånger med att afga, och ehuru det till slut lyckades honom och hans efterträdare att både genomdrifva civil rannsakning och till slut fångarnas frigif-

vande, väckte dessa långvariga friktioner mellan amerikanska och spanska myndigheter, som vederbörligen kommenterades och pepprades i den amerikanska pressen, så mycket ond blod i Förenta Staterna, att en dryg del af det mer eller mindre förtäckta understöd, kubanerna härifrån fingo mottaga, får skrifvas på detta de spanska myndigheternas okloka handlingssätts konto.

* * *

Revolutionsförsöket i Matanzas misslyckades sålunda fullständigt, några få af de kubanska bandens medlemmar, som lyckats undfly militären, drogo sig visserligen tillbaka till de otillgängligaste trakterna af provinsen, men utan ledare och i brist på utrustning, måste dessa odisciplinerade grupper under månader föra ett eländigt landstrykarlif, fullt af faror och umbäranden af alla slag. Deras närvaro var för spaniorerna fullständigt ofarlig, och guvernören kunde därför efter ett par veckor med skäl rapportera att provinsen var fullständigt pacificerad. Man kom nu sammansvärjningens detaljer allt mera på spåren, och massor af nya häktade fördes med järnvägen till Habana och inspärrades liksom de först häktade ledarna i Morro's och Cabañas fängelsehålor.

De få kringirrande grupperna fingo dock senare, när revolutionens framgångar i andra delar af ön ökade kubanernas tillförsikt och dådkraft, en viss betydelse, de blefvo nämligen kärnor, omkring hvilka de nya stridskrafter, som samlade sig för att möta den östra invasionsarmén, hade tillfälle att gruppera sig.

Guillermón Moncada.

3. — Utbrottet i Oriente.

En gammal upprorsbygd. — Autonomisterna i Baire. — Strider omkring Manzanillo. — En misslyckad underhandling. — Kubanerna drifvas tillbaka.

Allvarligare voro förhållandena i östern, El Oriente. Provinsen Santiago de Cubas vida landsträckor, som utbreda sig från Cabo Maisí i öster till Cabo Cruz i väster öfver 4 breddgrader, och där de höga tvärbranta sierrorna och de stora urskogarna i Rio Cauto's vida dal göra terrängen nästan otillgänglig för reguljära trupper, har alltid utgjort den sarbaraste punkten för det spanska väldet på Cuba. Den till stor del färgade befolkningen är här van att vid konflikter med de spanska myndigheterna, om så kräfves i åratal, trotsa rättvisan från sina gömställen i bergen och skogarna, och det nära grannskapet till de oberoende neger- och mulattrepublikerna Haití och República Dominicana på ön Santo Domingo, därifrån politiska flyktingar under de ofta förekommande inbördeskrigen fly öfver till kubanska kusten, bidrager att vidmakthålla en revolutionär anda bland landtbefolkningen. En betydande del af provinsens inbyggare, särskildt i de östra delarna,

det fruktexporterande Baracoa och det kaffeodlande Guantánamo, utgöres också af sådana haitianska immigranter.

Kommunikationslederna äro få och otillfredsställande, och af de storartade järnvägsprojekterna hade endast de korta linierna vid Santiago och Guantánamo samt sträckan mellan Gibara och Holguín kommit till utförande.

Det var här den kubanska oktoberrevolutionen 1868 utbröt i Rio Yaras pittoreska dalgång, det var här Máximo Gómez och Antonio Maceo gjorde sina första krigiska lärospån på kubansk mark, och liksom det var härifrån tioårskriget utgick, var denna provins äfven den sista att då nedlägga vapnen.

Hos denna befolkning hade den revolutionära exekutivkommitténs agenter funnit ett ytterst tacksamt fält för sin verksamhet, och den 21 februari, tre dagar före revolutionsdagen, hade guvernören i Santiago de Cuba kunnat meddela generalguvernören, att man ämnade tillställa en revolt på karnevalsdagen i själfva provinshufvudstaden Santiago, där revolutionärerna stämt möte på Plaza de Armas midt under gudstjänsten. Han rapporterade vidare, att revolutionsmännen koncentrerade sina skaror i alla delar af provinsen.

I bergen omkring staden Cuba förde El Triunfo-redaktören Eduardo Yero befälet, och vid Calicito i grannskapet af hamnstaden Manzanillo på västkusten samlade sig de gamla veteranerna från förra kriget under Bartolome Massó, som sedan blef republikens vicepresident och till sist president, och de yngre anförarne Ríos och Amador Guerra, den senare en broder till Angel Guerra, hvilken hos Maceo i Costa Rica väntade på tillfälle att återvända till hembygden. Vid Baire, i hjärtat af Sierra Maëstras bergsbygd, sammandrogo autonomistcheferna Saturnino Lora och Jesus Rabí en skara väpnade demonstranter, medan den talföre exborgmästaren i Guantánamo, Pedro Pérez, gemenligen »Periquito — papegojan — kallad, och amerikanen Enrique (alias Henry) Brooks med plantagearbetare och grufarbetare besatt höjderna innanför den stora Guantánamoviken. Journalisterna Miró och de bägge färgade bröderna Sartorius hade tagit kommando öfver de upproriska banden i trakten af Holguín i provinsens norra del.

* * *

På revolutionsdagen den 24 höjde alla dessa band det kubanska frihetsbaneret från förra kriget, med sina fem strimmor och sin enda väldiga, femuddiga stjärna i trekantigt fält, blott autonomisterna i Baire och de närbelägna städerna Jiguaní och Bayamo förblefvo ännu formellt lojala, och drogo genom gatorna under ropen »Lefve Spanien! Lefve autonomin!»

Provinsguvernören i Santiago, señor Capriles, som förut förgäfves i samband med sin ofvannämnda rapport anhållit om bemyndigande att gå anfallsvis till väga, befann sig nu i en högst fatal situation, och efter publicerandet af generalguvernörens proklamation nedlade han omedelbart sitt ämbete, ett exempel som följdes af guvernören i Matanzas. Exekutivmyndigheten i Santiago öfvergick nu till den militäre befälhafvaren, general Lachambre, som i hast sammandrog tillgängliga trupper och ryckte ut mot de revolutionära mellan Santiago och Guantánamo. Dessa hade erhållit förstärkning af ännu ett band under den gamle fruktade guerillahöfdingen Guillermón Moncada, en energisk och intelligent neger af herkulisk växt, som sedan förra kriget varit bosatt på sin cafetal, kaffeplantage, Caoba i öfre Cautodalen och med sina agitationer ofta beredt myndigheterna stort bryderi. Resultatet af den sammanstötning som ägde rum, synes icke hafva varit gynnsamt för spaniorerna.

Från vederbörandes sida vidtogos nu så energiska atgärder, som möjligt var. I en andra proklamation af den 26 februari förklarade general Calleja provinsen i krigstillstånd, och alla trupper, som kunde undvaras i Habana, sändes till Östern. Samtidigt upprepades erbjudandet om amnesti, och några klenmodiga insurrektionschefer, däribland redaktör Yero och hela El Triunfo-redaktionen begagnade sig af detsamma, för att med första lägenhet afresa till Santo Domingo och Förenta Staterna.

Man försökte äfven inleda underhandlingar med autonomisterna och åstadkom, att en delegation från de demonstrerande autonomisterna i Baire med San Luis-järnvägen nedreste till Santiago, där de anhöllo att få konferera med guvernören Capriles. De mottogos i stället af general Lachambre, som med dem samma dag höll en lång underhandling angående de reformer, mot hvilkas

På en landtgård i Östern.

beviljande demonstranterna skulle vara hågade att nedlägga vapnen. Genom konferensen åstadkoms icke något definitivt resultat, utan deputationen fick på återfärden till Baire medtaga ett antal autonomister från Santiago för vidare underhandlingar. Då dessa sedermera ej återkommo, förefaller det, som om hela denna underhandling från insurgenternas sida endast varit en krigslist för att obehindradt kunna föra sina partivänner från provinshufvudstaden i säkerhet öfver till det kubanska lägret.

Vid Manzanillo hade det äfven kommit till fientligheter. Den 26 februari angrep en spansk styrka under major Capilla en kubansk afdelning på 350 man vid Vegnitas, strax sydost om staden, och det uppstod en två timmars strid, efter hvilken kubanerna drogo sig tillbaka. Då Bartolo Massó och Amador Guerra insågo faran af att, äfven med hopp om tillfälliga framgångar, bortslösa sitt begränsade ammunitionsförråd på allvarliga strider, drogo sig de i trakten opererande afdelningarna äfven på alla andra punkter tillbaka och koncentrerade sig mot Sierra Maestras svårtillgängliga bergsbygd, uppåt Yara-dalen och Guisa.

Redaktören Eduardo Yero.

* * *

Under tiden hade emellertid general Calleja försökt att igångsätta underhandlingar med de revolutionära kretsarna i Habana. En deputation af hans gamla vänner, autonomisterna, under anförande af partiets president, Herminio Leyva, hade också vid en konferens åtagit sig att söka förmå kubanerna vid Manzanillo att nedlägga vapnen. Leyva begaf sig för detta ändamål till Manzanillo och konfererade med sina därvarande partivänner och den forne insurrektionschefen Marcos García, som nu var alcalde i staden Sancti Spiritus. En deputation, bestående af Leyva, Juan

Ramírez, en gammal insurgentchef, som tagit anställning såsom tullkontrollör i Manzanillo, och Juan Bautista Spotorno, hvilken en gång på 1870-talet var kubanska republikens president, uppsökte den 9 mars Bartolo Massó i bergen söder om staden, för att förmå honom till underkastelse. Massó lät dem framföra sitt ärende, men som svar uppläste han för dem Spotornos eget berömda dekret från tioårskriget, enligt hvilket hvarje underhandlare, som ej ville medgifva öns absoluta oafhängighet, skulle omedelbart ställas inför krigsrätt och skjutas, samt meddelade dem till sist, att så vida de icke inom en timme hade lämnat det kubanska lägret, var han fast besluten att låta dekretets bestämmelser träda i kraft. Deputationen var icke sen att åter uppsöka de spanska linierna.

Lika snöpligt aflöpte underhandlingsförsöken med Rabí's män i Baire, och general Garrich beordrades därför, när tålamodet till slut brast hos de spanska myndigheterna, att med en styrka angripa staden. Hans afdelning, som medförde bergsartilleri, fördes först på järnvägen öfver Santiagobergen till ändstationen San Luis, och marscherade därifrån öfver Palma Soriano och Remanganaguas till Baire. Han inträffade i Baire den 6 mars, men fann staden utrymd, då kubanerna redan föregående afton evakuerat orten. Förföljandet ledde endast till en obetydlig sammanstötning med kubanernas eftertrupp vid plantagen Los Negros, då hufvudstyrkan, förstärkt af band från Jiguaní och Bayamo, redan dragit sig upp i sierran för att på otillgängliga bergstigar förena sig med Massó's och Guerra's afdelningar.

Operationerna mot Pérez' och Guillermon's afdelningar vid Guantánamo medförde heller intet annat resultat än att kubanerna delade sig i smärre kårer och fattade posto i de naturliga bergfästningar, hvilka omkransa den natursköna viken. General Lachambre's första fälttåg medförde sålunda inga andra fördelar, än att kubanerna tvungos att lämna de odlade bygderna; i sina bergsdalar förblefvo de däremot oåtkomliga.

Under midten af mars såg sakernas läge emellertid i det stora hela långt ifrån mörkt ut för Spanien. Det i stor skala tillämnade massupproret öfver hela ön hade komplett misslyckats, då insurgenterna endast i den östligaste provinsen lyckats vinna fast fot, och af de fruktade landsförvista cheferna från förra kriget hade icke en enda lyckats landstiga på ön. Tvärtom meddelade de spanska konsulsrapporterna att bröderna Maceo befunno sig i godt förvar i Costa Rica, att Máximo Gómez återkommit till Monte Cristi på Haití och att Rolloff och Sánchez fortfarande voro dömda till tvungen overksamhet i Key West.

Endast ett stormmoln hängde ännu öfver det spanska Cuba, José Martí själf var och förblef försvunnen, och ingen kunde uppgifva om han lyckats uppnå Cuba eller ej.

Spaniorerna hade emellertid uppryckts ur sin lojhet och skyndat sig att förstärka bevakningseskadern och armén på Cuba, och man hade godt hopp att kunna undertrycka upproret, innan cheferna hunnit slippa igenom patrullinien, då en händelse inträffade, som med ett slag gjorde den kubanska frågan till en internationell sak, och gaf de spanskfientliga elementen i Förenta Staterna en förevändning att öppet inblanda sig i denna egentligen inre spanska angelägenhet. Denna händelse var Allianca-affären.

4. Allianca-affären.

Allianca beskjutes i Windward Passage. — Diplomatiskt efterspel. — Indignation i Förenta Staterna.

Sierra Maëstras höga bergskedja öfvergår strax öster om staden Cuba i ett kuperadt och af smala dalremnor genomskuret högland, som uppfyller hela distriktet Baracoa, den trakt, där conquistadoren Diego Velasquez 1612 anlade den första spanska kolonien på Cuba. Ehuru denna trakt är den först koloniserade, är den ännu den ofullständigast kända och mest otillgängliga på hela ön, och de vidsträckta grottgallerierna ha under oroliga tider alltid lämnat en säker tillflyktsort för förrymda slafvar, röfvare och revolutionärer. På bägge sidor inskära djupa och delvis af vegetation dolda vikar i landet, där fribytarefartyg med lätthet kunde inkomma och dölja sig för spanska förföljare. I detta distrikt var det också man väntade, att de kubanska cheferna skulle försöka landa 1894, och de spanska örlogsmän, som patrullerade längs kusten, hade order att utöfva den mest skärpta vaksamhet.

Distriktet afslutas i öster med udden Punta de Maisi, och begränsar i nordväst den viktiga sjöfartsleden Windward Passage eller Jamaica-Kanalen, hvilken i sydost bildas af den näst största Antillans, ön Haiti's båda framspringande uddar och den mellanliggande vida bukt, där den haitiska hufvudstaden Port au Prince är belägen. Genom denna kanal går hufvudtrafiken från Nordamerikas atlantiska hamnar till Jamaica, Panamanäset och Sydamerika, och det är för Unionens handel af utomordentlig vikt att leden icke på något sätt stänges eller göres osäker.

Den 8 mars 1894 befann sig Columbia-liniens poståangare Allianca, kapten Crossman, på återfärd från Colón till New York och

C Amerikanska fartyg —— Engelska - - - Tyska - - - Franska - - Spanska + - + - +

Stråkvägarna i de vestindiska farvattnen.

passerade enligt kaptenens försäkran på 6 sjömils afstånd från Cubas kust strax söder om Punta de Maisí, när en spansk kryssare, som sedermera befanns hafva varit Conde de Venadito, plötsligen sköt fram vid en af uddarna. Örlogsmannen hissade de spanska färgerna, hvilket från Allianca besvarades med att hissa stjärnbanéret, hvarefter hälsningar utbyttes mellan de båda fartygen.

Allianca fortsatte sin kurs med 12 knops fart, och hade kl. en kvart öfver 7 det spanska fartyget omkring 2 sjömil låringsvis om babord, när detta utan föregående varning affyrade två lösa kanonskott och omedelbart därefter tvenne skarpa skott, som träffade vattenytan på båda sidor om den amerikanska ångaren. Samtidigt stäfvade kryssaren direkt ned på Allianca. Som denna bibehöll full fart, ökades afståndet mellan de båda fartygen hastigt, och Conde de Venadito blef efter en timme, just som amerikanen passerade Kap Maisí's fyrtorn, tvungen att uppgifva jakten och återvända mot kusten.

När Allianca inkom till New York, afgaf kaptenen genast en sjöförklaring öfver tilldragelsen, och denna väckte i hela Unionen det största uppseende. De nationalstolta och ömtåliga amerikanerna yrkade på ögonblicklig vedergällning för den insult, som tillfogats deras flagga, och man skyndade sig att påminna den upphetsade allmänheten om den beryktade Virginius-affären under det kubanska tioårskriget, som på sin tid var nära att inveckla Spanien i ett krig med Förenta Staterna. Vilda rykten utspredos om saknade amerikanska fartyg, som i all stillhet skulle ha blifvit skjutna i sank af de patrullerande spanska kanonbåtarna, och den allmänna opinionen tvang den amerikanska utrikesministern Gresham att göra reklamationer i Madrid. Oviljan ökades ytterligare genom det spanska sändebudets, senor de Muruaga's, okloka försök att bortförklara saken. Först försökte han förneka att någon spansk örlogsman vid tillfället befunnit sig vid denna del af den kubanska kusten, och när denna invändning snart vederlades af chefens på Conde de Venadito's egen rapport, som offentliggjordes i Habanatidningarna, framkom man med det påståendet, att det beskjutna fartyget ej skulle hafva visat amerikansk flagg, utan engelsk, och varit en af Atlas-liniens ångare, som besörja trafiken mellan Antillerna och amerikanska kontinenten. Då denna nya undanflykt snart vederlades genom vittnesförhör med ångarens besättning och passagerare, och man dessutom påvisade det ytterst osannolika i att en spansk örlogsman skulle våga beskjuta den brittiska flaggan, sökte det spanska sändebudet nya undanflykter. Man ville göra troligt, att Allianca på nedresan till Colón skulle hafva aflastat vapen på kubanska kusten, och att den på uppresan hade haft den kubanska revolutionsgeneralen Antonio Maceo ombord, samt att fartyget, när det angreps, skulle hafva befunnit sig inom det maritima gränsområdet af 3 sjömil från kubanska kusten, inom hvilken spaniorerna ansågo sig hafva rätt att visitera fartyg efter krigskontraband. Äfven dessa uppgifter visades vara obestyrkta, och då man från spanskt håll fortfarande höll på visiteringsrätten, kom den spanska regeringen i en ytterst obehaglig dilemma.

Spanien hade icke förklarat de kubanska revolutionärerna för krigförande, och har under hela kriget envist vägrat att medgifva,

att krigstillstånd härskade på ön; om därför Spanien vägrade att gifva upprättelse för Allianca-affären under förebärande af sin visiteringsrätt, som endast inträdde i händelse af krig, så skulle därmed omedelbart framkallas den ödesdigra följden, att Förenta Staterna komme att erkänna kubanerna som krigförande.

För det stolta moderlandet återstod då ingen annan utväg än att efter de energiska påtryckningar, som Gresham låtit ministern i Madrid, Hannis Taylor, framställa, lämna den fordrade upprättelsen och afsätta kryssarens befälhafvare. Den oskicklige diplomaten återkallades äfven och ersattes med senor Dupuy de Lome, som redan under det föregående kriget med stor skicklighet fört Spaniens talan i Förenta Staterna.

Spanska ministern i Washington, de Muruaga.

Om också denna affär till sina dimensioner och sina direkta följder på intet vis kan jämföras med den för Spanien så ödesdigra Virginiusaffären på 70-talet, så blefvo dock dess indirekta följder så mycket viktigare. Genom den allmänna chauvinistiskt färgade uppmärksamhet den uppväckte i Förenta Staterna, och som den kubanska Juntan skickligt begagnade sig af, gjorde den Cubafrågan med ett slag akut. Den grundlade den stämning i den stora republiken, som under krigets fortgång resulterade i de parlamentariska resolutionerna och det öppna understödjande af kubanerna bland folkets bredare lager, som minst lika mycket som kubanernas egen krigföring bidragit till det ruinerande krigets förlängning.

5. Spanska rustningar.

Den spanska garnisonen. — Armé och flotta förstärkes. — Blockadatgärder vid kusterna. — Martinez Campos till Cuba.

Den spanska reguliära besättningsarmén på Kuba utgjordes vid oroligheternas början i slutet af februari af

60 kompanier infanteri, fördelade på 6 regementen om 2 bataljoner och 4 själfständiga jägarebataljoner,

1 bataljon polistrupper, »Orden Público»,

1 bataljon lokala guerillos,

1 bataljon straffångar,

8 skvadroner kavalleri i 2 regementen,

4 kompanier fästningsartilleri,

1 batteri bergsbatteri med 6 pjeser,

4 kompanier ingeniörstrupper,

3 regementen nationalgarde, Guardia Civil, m. fl.,

uppgående med sjukvårdsafdelningar och träng till sammanlagdt 19,378 man. Af dessa kommo 4,560 resp. 976 man på Guardia Civil och Orden Público, medan återstoden, 13,842 man, utgjorde den styrka, som kunde påräknas i fält. Denna var emellertid utspridd öfver hela ön, och för att icke blotta hufvudstaden och de viktiga västprovinserna, var man nödgad att reservera så betydliga styrkor för garnisonstjänst, att endast omkring tredjedelen kunde användas för fälttåget i östprovinsen.

De stridskrafter, som general Lachambre hade till sitt förfogande, och som voro koncentrerade i städerna Santiago, Manzanillo, Guantánamo och Holguín, uppgingo säkerligen icke till 6,000 man och bestodo till större delen af infanteri, understödda af i hast uppbådade skarpskyttar, »voluntarios».

Den revolutionära styrkan i provinsen under mars månad är ytterst svår att ens tillnärmelsevis uppskatta; så uppgifva kubanska källor Guillermóns, Enrique Brooks och Pérez' sammanlagda styrka i trakten mellan Santiago och Guantánamo till 4,000 man, medan spanska uppgifter endast uppskatta dem till 1,800. Sannolikt kommer man sanningen närmast, om man antager, att Massó vid Manzanillo hade 200 à 300, Rabí omkring Baire och Jiguani ett par hundra, Miró vid Holguin 100 man, och de nämnda cheferna vid Guantánamo på sin höjd något öfver ett tusen väpnade män. Af dessa band voro emellertid endast omkring en tredjedel beväpnade med eldvapen, medan återstoden tills vidare fingo nöja sig med machetes.

Vissheten om, att endast bristen på vapen hindrade provinsens öfrige inbyggare att omedelbart gripa till svärdet, gjorde dock denna till utseendet obetydliga revolutionsarmé i spaniorernas ögon så fruktansvärd, att man redan i början af mars gick i författning om att genast öfversända betydliga förstärkningar till Cuba. Tillgängliga trupper från Puerto Rico, två jägarebataljoner på 1,526 man, öfverfördes med första lägenhet, och under tiden från den 8 till den 21 mars afsändes från moderlandet en första förstärkningsexpedition af 8,593 man, som till största delen landsattes i provinsen Santiago.

Af skarpskyttarna vågade man dock icke uppbåda något större antal, då dessa i östprovinserna voro allt annat än pålitliga — så voro flera af revolutionsledarne just officerare vid dessa kårer — och voluntarios i Västern, åtminstone i början, absolut vägrade att tjänstgöra utom sina distrikt. Sannolikt hade äfven den spanska militärförvaltningen på Kuba hvarken vapen eller andra utredningspersedlar till hands för en sådan plötslig mobilisering.

Den icke minst viktiga uppgiften har vid alla Cubaoroligheter tillfallit flottan, som haft att hindra vapeninsmuggling från de närliggande länderna Florida, Bahamaöarna, Haití, Jamaica och Centralamerika. Denna befann sig ingalunda i något särskildt lysande skick. De flesta fartygen voro gamla, ofullständigt utrustade, och med sina klena maskiner ur stånd att upptaga kapplöpningen med de amerikanska snabbgående fribytarangarna. Efter konflikten om

Carolinerna 1885 hade man visserligen allvarligt tagit itu med skapandet af en modern marin, men det hade i mångt och mycket stannat vid den goda afsikten, och en del af de nybeställda örlogsmännen saknade ännu armering.

Nu upptog man emellertid rustningarna så fort sig göra lät, och beordrade alla disponibla sjöklara fartyg till de västindiska farvattnen, på samma gång den stora Linea Transatlántica's paketbåtar togos i anspråk för trupptransporter. Dessa oceanångare på fem till sex tusen tons och med femton till sexton knops hastighet hade Spanien äfven afsett att i händelse af krig bestycka och använda såsom auxiliärkryssare.

Men man sökte från spanskt håll icke blott genom patrulltjänst längs den kubanska kusten afskära de väntade kubanska fribytareexpeditionerna från Förenta Staterna, Bahama-öarne och de närliggande västindiska republikerna och kolonierna. Framställningar gjordes äfven hos respektive regeringar om kontroll öfver vapenutförsel, och åtminstone två stater, Förenta Staterna och England, vidtogo med anledning häraf särskilda åtgärder. Den britiske kryssaren Mohawk beordrades att patrullera i Bahamakanalerna, och den nordamerikanske presidenten lät finansministern skicka tullbevakningsfartygen, cutters, Mc Lane och Forward till Key West för att bevaka Florida Keys. Spanien sände äfven själft ett fartyg, kryssaren af andra klass Infanta Isabel, till Key West för att bevaka de spanska intressena, men måste efter Alliancaaffären återkalla detsamma.

Midt under allt detta utbröt i Spanien ministerkris. Några tidningsuttalanden i den liberala pressen, som beskylde de spanska officerarna för feghet och ovilja att gå i fält på Cuba, föranledde en militärkravall i Madrid. En skara förbittrade officerare bröt sig in på tidningsredaktionerna, och tillställde våldsamheter, och på samma gång blef fordran på att skicka en lämpligare generalkapten till Cuba allt högljuddare. Martínez Campos föreslogs i första hand, men gjorde svarigheter, då han från förra kriget visste,

hvilken otacksam uppgift som förestod honom. Man funderade då på Polavieja, hvilken var bekant för sina stränga åtgärder på den tid han var underbefälhafvare i Santiago, och äfven general Weyler blef föreslagen. Denne man, som sedan blef Cubas gissel, hade redan nu ett högst fruktadt namn på Cuba, och blotta underrättelsen om att han var påtänkt förmådde många att lämna ön. Betecknande för hans renommé var också det som då skrefs i den

Arsenio Martinez de Campos y Antón.
Generalkapten öfver Cuba april 1895–jan 1896.

amerikanska pressen: „Man säger att Spanien tänker på att sända general Weyler såsom generalkapten till Cuba, eftersom Martinez Campos har afböjt uppdraget. Detta är nog det bästa Spanien kan göra, ty han var beryktad för sitt tyranni och sina grymheter under den förra revolutionen. Han tvingade då unga flickor, som tillhörde Cubas bästa familjer, att dansa nakna framför fronten, och han lät till och med piska dem för att tvinga dem därtill.”

Ministären Sagasta afgick den 17 mars, när Allianca-konflikten var som mest akut, och den liberale konseljpresidenten lämnade sannolikt utan afsaknad omsorgen att utreda den trassliga härfvan åt sin efterträdare Cánovas del Castillo. I den nya ministären öfvertogo: hertigen af Tetuan utrikes-, den forna kolonialministern Romero Robledo justitie-, general Azcárraga krigs-, Beranger marin-, Riverter inrikes-, Bosch arbets-, och Castellanos kolonialportföljen.

Sedan denna ministär blifvit färdigbildad den 23 mars, och därmed visshet nåtts att de af den förra regeringen utlofvade reformlöftena på Cuba icke skulle komma att uppfyllas, inlämnade generalguvernören Calleja och alla provinsguvernörerna sina afskedsansökningar, och man uppdrog nu åt marskalk Arsenio Martínez de Campos att afgå till ön såsom generalkapten för att med stränghet eller med underhandlingar undertrycka revolutionen.

Man utrustade honom med utomordentliga fullmakter och lofvade att ställa stora truppförstärkningar till hans förfogande.

Redaktoren José Miró y Argenter.

6. Koncentrationen i öfre Cautodalen.

Cubas största flod. — Masso drager åt öster. — Sammankomsten i Arroyo Blanco den 28 mars. — Massós proklamation. — Cheferna väntas.

Under den tid Spanien skulle behöfva för att skicka sina förstärkningar till Cuba, var kubanernas närmaste omsorg att samla och organisera de spridda upprorsbanden i Östern, och att afskära spaniorernas förbindelser i det inre af provinsen. Det var äfven nödvändigt att samla större kubanska afdelningar för att kunna forcera sig väg till sådana delar af kusten, där man väntade tillförsel af vapen och ammunition, förnödenheter, på hvilka kubanerna i början ledo stor brist. Man måste äfven vara i stånd att rycka mot kusten för att mottaga de så ifrigt väntade cheferna och beskydda deras landstigning.

Bartolome Massó, som från början tog ledningen af det hela, utvalde såsom samlingsplats för den i hast mobiliserade kubanska armén den öfre delen af Rio Cautos dalgång. Denna Cubas största flod upprinner strax nordväst om staden Santiago de Cuba, på norra sidan af Sierra Maëstras höga bergskam och beskrifver först en båge i östlig riktning för att sedan nästan rakt åt väster utfalla

i den stora grunda hafsviken Gran Bajo de la Buena Esperanza utanför staden Manzanillo. Den öfre delen af dalgången, vid den omtalade bågen, där talrika tillflöden från Sierra Maëstras utlöpare och bergssträckorna i norr, åt Bahia del Nipe till, bevattna den högt liggande dalbottnen, är öfversållad med kaffeplantager i de högre partierna och sockerplantager i de lägre och tillhör provinsens rikare landssträckor. En här sammandragen armé kan med samma lätthet kastas åt öster åt Guantánamohållet, mot nordost åt de stora vikarna på provinsens norra kust, i nordost åt Holguínhållet, som åt Manzanillo i väster och Santiago i söder. Här var det också Massó koncentrerade de kubanska styrkorna.

Själf begaf han sig med en del af sina beridna trupper från Manzanillotrakten öfver Jiguaní till Holguín och organiserade Mirós' band. Detta skedde samtidigt med att Garrichs spanska trupper marscherade till Baire, och en annan spansk afdelning under öfverste Santoscildes från Manzanillo i väster kastades åt öster för att förstärka garnisonen i Holguín och uppehålla förbindelsen med denna ort. Härunder kom det mellan den 15 och 20 mars till tvenne sammanstötningar med spaniorerna, den ena, när en afdelning kubanskt kavalleri under bröderna Luis och Xavier Vega lyckades utföra ett öfverfall på de marscherande spaniorerna i närheten af Jiguaní, och den andra när Massó och Miró nära Holguín lyckades öfverrumpla en spansk transportfora och eröfra en del krigsförnödenheter.

Samtidigt utförde de i Santiagobergen samlade kubanerna en attack i Garrichs rygg för att bemäktiga sig järnvägen Santiago-San Luis, som öfver sierran förbinder provinshufvudstaden med öfre Cautodalen, och de tvungo Garrich att skyndsamt draga sig tillbaka. Amador Guerra hade under tiden en lyckad sammanstötning med spaniorerna under öfverste Araoz vid Campachuela och Sabana de Juraguana mellan Manzanillo och Bayamo.

Äfven vid Guantánamo var Pérez i liflig verksamhet och tvang spaniorerna att ägna sin uppmärksamhet åt defensiven. Härigenom lyckades det kubanerna att i slutet af mars sammanföra sina hufvudstyrkor i grannskapet af Santiago-San Luis järnvägen. Här hade revolutionens förnämsta chefer i provinsen

enligt aftal den 28 mars en sammankomst vid Arroyo Blanco, nära byn Palma Soriano vid landsvägen till Santiago strax bortom järnvägsändstationen San Luis.

Vid denna sammankomst proklamerades oafhängighet från Spanien i öfverensstämmelse med Máximo Gómez och José Martís i slutet af februari från Monte Cristi utgifna manifest, och Bartolome Massó utropades af alla cheferna till provisorisk öfver-

Skalden, doktor José Martí.

befälhafvare öfver alla kubanska truppstyrkor i afvaktan på Máximo Gómez landstigning. Skulle Antonio Maceo landstiga före Gómez, så skulle öfverkommandot provisoriskt öfvertagas af honom.

Bartolome Massó utfärdade nu omedelbart en proklamation till den kubanska befolkningen, i hvilken han redogjorde för de spanska oförrätter, som tvungit folket att gripa till vapnen, och utlofvade att upprätthålla manstukt och disciplin och att sörja för,

att sådana personer, som icke deltogo i striden, skulle få åtnjuta skydd och säkerhet till person och egendom.

Efter sammankomsten i Arroyo Blanco drog kubanernas hufvudstyrka åt öster och förenade sig med Pérez' kårer i Guantánamodistriktet. Ströfkårer utskickades ännu längre åt öster längs de vilda bergsvägarna till Baracoa och trängde på olika punkter ned till kusten. Det var nämligen i denna trakt de båda viktigaste expeditionerna, de som skulle öfverföra Antonio Maceo med sina anhängare, och Gómez och Martí, ämnade landstiga.

Dagen förut hade Antonio Maceo, med sin broder José, Flor Crombert, Cebreco och andra färgade ledare, lyckats undslippa de spanska agenternas i Centralamerika vaksamhet och inskeppat sig på en ångare af Atlas-linien från Costa Ricas hamnstad Puerto Limon. Från Santo Domingo inlöpte underrättelse att Gómez och Martí underhandlade om inköp eller hyra af ett fartyg, som skulle öfverföra dem och deras följeslagare.

Spaniorerna vidtogo nu också motåtgärder och beordrade trupper för att bevaka kusten i distrikten Baracoa och Guantánamo. Kryssaren Conde de Venadito patrullerade oaflåtligen fram och tillbaka i grannskapet af Punta de Maisi.

Medan man väntade, utsläppte kubanska ligan i Amerika talrika falska rykten om cheferna för att afleda spaniorernas uppmärksamhet. Än hette det att Gómez och Martí redan landstigit och proklamerat republiken, än att Antonio Maceo redan förde befälet och slagit spaniorerna.

REVOLUTIONENS FÖRHISTORIA.

7. Indianernas fria Cuba.

Indianlandskapen på fjortonhundratalet. — Spaniorerna på eröfringsstråt. — Guldjägarnes första ankomst till Cuba. — Columbus andra resa. — Ocampos och Hojedas färder. — Las Casas beskrifning af våldsdåden på Española. — Haïtianerna utrotas.

Vid slutet af fjortonhundratalet var Cuba, liksom det närliggande Haïti, befolkadt af fredliga indianer, som tyckas ha åtnjutit en ganska sorgfri tillvaro i dessa välsignade näjder. Där terrängens beskaffenhet gaf upphof till öppningar i det täta bältet af urskog, som täckte det inre af ön, lefde dessa bofasta antillindianer i byar och smärre städer, hvilka bestodo af trähus och palmhyddor, kallade bohíos. Deras föregångare hade byggt samhällen med stenkonstruktioner, hvaraf spåren ännu finnas, t. ex. i grannskapet af ostkapet Punta de Maisí, men denna konst var utdöd. Indiansamhällena bildade landskap, som på patriarkaliskt vis styrdes af deras höfdingar, kazikerna.

Urinvånarne voro enkla, fredliga och välvilliga. De voro ur stånd att tillfoga någon något ondt. De hade höfdingar och ädlingar, och deras byar räknade två till trehundra hus. Alla lefde i fred med hvarandra, och jag kan icke erinra mig, att jag någonsin hört talas om att stammarna eller höfdingarna förde krig med hvarandra , säger missionären Las Casas. De voro gästvänliga mot främlingar, och delade gärna med sig af den rikedom på lifsmedel,

hvarmed en gifmild natur försåg dem. Under den tropiska solen, hvilkens hetta mildrades af de friska hafsvindarne, gingo de gamla kubanerna i allmänhet nakna, och endast de sjuka och ålderdomssvaga buro skört af bomull. Liksom alla antillindianer förstodo de navigationskonsten, och företogo på sina enkla kanoter färder från ö till ö. Själfva kallade de sig cibunéyes och sitt land Cuba, åtminstone uppgifver Bartolomé de Las Casas i sin Historia de las Indias att namnet Cubanacan, som Columbus vid sin första ankomst hörde såsom öns namn, på indianernas språk betyder den mellersta delen af Cuba.

Bland de gamla indianlandskapen, hvilkas namn ännu i dag kvarlefva såsom distrikts- och ortnamn på ön, voro följande de mest bekanta:

Längst åt öster lågo landskapen Maisí och Baracoa, hvilkas inbyggare öfver hafsarmen mellan Cuba och Haití hade förbindelse med stamförvandterna på sistnämnda ö, som kallade sig taini, och sannolikt äfven med yucayos på Bahamaöarna. Den höga Sierra Maestra, som upptager hela sydkusten, synes ha varit ganska sparsamt befolkad, men vid sydkustens motsatta ände, där Cabo Cruz skjuter ut mot väster, fanns en odlad bygd, Macaca, med flera byar. Själfva byn Macaca, vid det nuvarande Pueblo Viejo väster om Manzanillo, skall enligt en sägen ha måst öfvergifvas af indianerna efter en förhärjande invasion af stridslystna myror, hvilka till och med angrepo barnen, och det påstås att stället ännu i dag är vanryktadt för sina myror. Namnet Macaca kvarlefver för öfrigt i namnet Sierra Macaca, hvarmed Sierra Maestras bergland ofta benämnes. Den berömda Yaradalen och sluttningarna mot den stora floden, som redan indianerna benämnde Cauto, utgjorde landskapet Bayamo, sätet för en folkrik by.

I den nuvarande provinsen Puerto Principe funnos rika bygder. Mot sydvästkusten låg Cuyeba, och midt på ön Camagüéy med den största af alla indianstäderna. Camagüéy sammanhängde längs Rio Samaraguacans dalgång med den tätt befolkade trakten omkring Nuevitasbukten, vid Rio Maximos och Caonaos utlopp, där en stor by redan då hette Caonao. Denna gamla odlingsbygd sträckte sig åt väster uppåt Cubitas-sierrans sluttningar. På nord-

De stora Antillerna vid tiden för européernas ankomst.

kusten följde vidare landskapen Cábana vid hafsviken Tesico, nära Remedios, och Carahatas, i trakten omkring Sagua la Grande. En af de rikaste bygderna var Xagua, vid den stora hafsviken Bahia de Jagua på sydkusten, där staden Cienfuegos nu ligger. På de vida, fruktbara sydsluttningarna, som bevattnas af floderna Caonao, Rio Salado, Damují och den guldförande Arimao, utbredde sig här provinserna Yaguaramas och Cumanayagua, hvilka åt öster genom Guamuhayas bergsbygd skildes från odlingarna i Agabamas och Sazas dalgångar, omkring de nuvarande städerna Trinidad och Sancti Spíritus.

På öns smalaste del, där nu hufvudstaden är belägen, hade äfven indianerna bildat samhällen. Ett sådant var omkring Matanzasviken, och ett annat vid Habanaviken, som Ocampo kallade Carenas. Guanabacoa, strax öster om Habana, var nämligen redan då bekant för sina hälsobringande, bituminösa källor, och det har ännu sitt gamla indianska namn. På sydkusten låg här indianlandskapet Matabanó, hvilket namn med ringa modifikation kvarlefver ännu i dag.

Alla dessa indianstammar talade ett tungomål, som var nära besläktadt med haitianernas och bahamaöbornas. De odlade sin majs och sin manihot, de kände redan konsten att rulla tobaksplantans blad till det rogifvande njutningsmedel, hvilket sedermera eröfrat hela världen, och lifnärde sig för öfrigt af jakt i skogarna och fiske i de stora hafsvikarna.

Endast längst i väster, i indianlandskapet Haniguanica, där Guanoguanico-sierran skjuter ut nästan ända till västkapet San Antonio, lefde vilda stammar af annan ras, som kallade sig guanatahiber, och som icke talade de öfrigas språk.

Det är tvifvelaktigt om de fredliga kubanerna hade några förbindelser med det bekanta mayafolket på halfön Yucatan, hvilkets egendomliga hieroglyfskrift och skicklighet i tempelbyggande vittna om en långt hunnen civilisation. När Francisco Hernandez de Córdova 1517 företog sin upptäcktsresa till ön Cozumel och denna del af fastlandet, hade han medfört några indianer från Cuba, och dessa kunde endast genom tecken göra sig förstådda af mayas. Den indian Juan de Grijalva följande år medförde från Cuba och

använde såsom tolk på Yucatan var däremot ingen kuban, utan en maya, som af Hernandez hemförts från Cozumel. Dock finnas i kubanernas utseende och egenskaper drag, som tala för att de voro släkt med detta märkvärdiga folk. Båda folken hade brunaktig hudfärg, bredt bröst och fyrkantigt ansikte med låg panna. Samma fredliga sinnelag, som alla ögonvittnen tillerkänna de gamla kubanerna, återfinnas äfven hos mayafolket, medan den okufliga kärleken till friheten var en för båda lika utmärkande egenskap.

* *
*

På denna idylliska indianbefolkning lurade en fara österifrån. De krigiska kariberna hade från Sydamerikas inre brutit ned mot kusten och öfver de små Antillerna börjat utbreda sig ända till Puerto Rico och Haitis ostkust, de voro stadda i framträngande, och skulle snart nå Cuba, för att äfven på denna ö alstra en blandras, där männen talade eröfrarnes och kvinnorna de underkufvades tungomål. Denna invasion, hvilken, på samma gång den skulle infört kannibalism och vilda seder, sannolikt skulle ha stärkt rasens motståndskraft, hann dock aldrig fram till de svaga kubanerna. Den förekoms af en förintande stormflod af guldtörstande, grymma invandrare från hinsidan världshafvet, och i den stormfloden dränktes snart både fredliga och krigiska antillindianstammar, så när som på några få spillror, hvilka till slut uppkastades på kontinentens strand.

De stolta kastilianerna voro i Europa just i färd med att fullborda den sista akten i sin långa förintelsestrid mot en civilisation, hvilken var högre än deras egen, och den dag var ej aflägsen, när det rättrogna fursteparet, som förenat Castillas och Aragóns stammar till moreskernas fördrifvande, skulle grusa den arabiska kulturens sista borg i Granada. Genom det rika krigsbytet, som fallit i de fattiga höglandsbornas händer, hade deras lystnad väckts efter skatter och rikedom, och deras grannars, portugisernas, lyckade upptäcktsfärder hade vändt deras håg mot eröfring af rika länder bortom de kända världshafven. Genom eröfringen af Canarieöarna, där den stolta guanchesbefolkningen på kort tid dukat under

Columbus karaveler **Santa Maria**, La Capitana, (flaggskepp); **La Pinta**, kapt. Martin Alonso och Francisco Pinzon; **La Nina**, kapt. Vicente Yanez Pinzon.

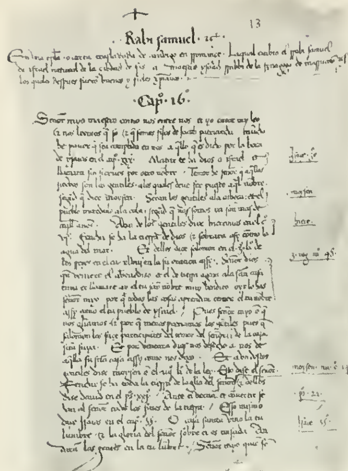
för inkräktarna, hade det spanska lejonet fått blod på tand och kastilianerna öfvat sig i att låta andra arbeta för sig. Portugiserna hade redan börjat den handel med lefvande ebenholz, som sedermera skulle rikta sin hufvudfåra mot den amerikanska kontinenten, men som nu från Guineakusten förde lefvande arbetskrafter till den iberiska halföns dalgångar, där man just börjat införa odlingen af sockerröret.

Den gamla religiösa expansionsdriften, som under så många af medeltidens århundraden vållat Europa resultatlösa åderlåtningar österut, hade nu bytt form och äfven riktning. Begäret att utbreda den kristna tron kunde icke annat än stimuleras, när utsikten att samtidigt genom eröfring af nyförvärfvade rika länder vinna timliga fördelar ökades i samma mån den växande geografiska kunskapen röjde tillvaron af en mycket större värld än den, man hittills rört sig i. Och sannerligen måtte icke dessa världsliga drifter i mycket hög grad ha tagit öfverväldet öfver det kristna trosnitet, när det visade sig, att den skarpaste och mest oförsonliga kritiken af det allrakristligaste Spaniens sätt att utbreda religionens välsignelser just behöfde komma från den kristna kyrkans egna representanter.

Antillindianernas dödsklocka började ringa, när Columbus, hvilken spaniorerna kalla Cristóbal Colón, den 12 okt. 1492 landsteg på ön Guanahaní, som man vill återfinna i den nuvarande Watlings Island af Bahamaöarna.

Guld var det första spaniorerna frågade efter, och genom rykten om guld och pärlor leddes de stora upptäcktsfärderna, som omedvetet lagt grunden till ett nytt mänsklighetens utvecklingscentrum, hvilket kommer att taga vid, när de gamla utlefvade i Europa förlorat sin växkraft. Genom ryktena om den ädla metallen leddes Columbus tre små karaveler till Cuba, och när man här ej fann hvad man sökte, till Haiti, där spaniorerna skulle grunda sitt första nybygge och utföra sitt första utrotningskrig i den nya världen.

Blad ur en bok, i hvilken Columbus samlat alla gamla uppgifter om en ny världsdel. Tillhör Bibl. Colombiana i Sevilla.

Den genovesiske amiralen, som leddes lika mycket af fanatiskt trosnit som af personlig vinningslystnad, landsteg på Cuba den 28 oktober, enligt hvad man antager, på nordkusten af Puerto Principe, vid Maximos utlopp. Han hade föresatt sig att uppkalla de nya öarna, hvilka han var på väg att förvärfva åt Spaniens krona, efter dess härskarehus medlemmar, sedan han förut till himlens ära gifvit namnet San Salvador, frälsaren, at den först upptäckta. Namnen Fernandina och Isabel, efter konungen och drottningen, voro redan använda, när han landsteg på Cuba, och det återstod således kronprinsens, Don Juans, namn. Han benämnde därför ön Juana, och den stora trygga hamnen, där han länge vistades, Puerto del Principe, prinsens hamn. Under denna första resa seglade Columbus fram och tillbaka utefter nordkusten, och upptäckte den stora arkipelagen, som han gaf namnet Jardines del Rey eller konungens trädgårdar.

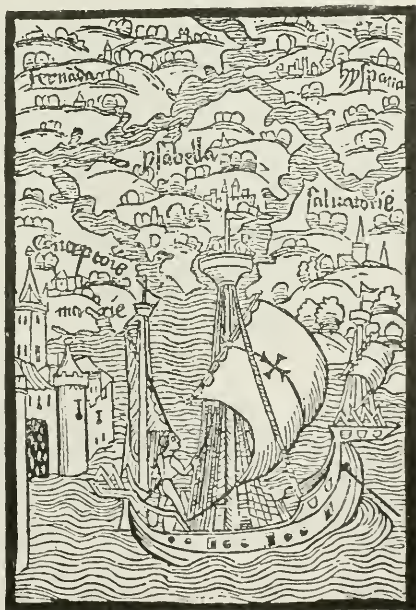
De fredliga indianerna mottogo Columbus mycket vänligt, och den språkkunnige juden Luis de Torres, som han utsände jämte Rodrigo de Xeréz med uppdrag att söka efter kryddor och guld, fördes af indianska vägvisare till en stor by inåt landet, sannolikt Camagüéy, där de mottogos med stora hedersbetygelser.

Amiralen lönade deras gästvänskap och godtrogenhet med människorof. Strax före afresan lockade han förrädiskt några män ombord för att bortföra dem från deras hem, och för att de icke skulle vantrifvas, var han människovänlig nog att i affärdens stund låta sina matroser göra ett strandhugg mot en obevakad

by på ett annat ställe af viken och bortröfva en skara värnlösa kvinnor och barn. Denna första våldshandling på den nya jorden, som Las Casas så skarpt fördömt, gaf anledning till en rörande episod. Just som Columbus fartyg styrde stäfven mot öster för att uppsöka ön Haiti, där indianerna sagt honom att det så efterlängtade guldet skulle vara att finna, kom en indian paddlande i sin kanot efter skeppet och anhöll att blifva medtagen. Hans hustru och barn befunno sig bland de röfvade, och han uppgaf frivilligt sin frihet för att åtminstone få dela sina anhörigas öde.

De spanska fartygen seglade vidare åt öster på sin upptäcktsfärd efter det åtrådda guldet, och man grundade kolonierna Española, såsom ön Haiti först kallades, och senare San Juan de Puerto Rico. Eröfringslystnadens ström tog sedan riktningen mot Sydamerikas fastland, och invånarne på det guldfattiga Cuba erhöllo därigenom en nära tjugoårig frist.

På sin andra resa kom Columbus i slutet af april 1494 åter till Cubas kust och närmade sig ön vid det kap, som han, när han förra gången lämnade ön, kallat alfa och omega, emedan han trodde det vara den östligaste spetsen af Asiens fastland. Från detta kap, hvilket var antingen Cabo Maisí eller det närliggande Punta de Bayatiquiri, befor han provinsen Santiagos sydkust ända till det kap, som han benämnde Cabo Cruz. Sedan han

De nyupptäckta öarna och amiralskeppet Santa Maria.
Vignett till Columbus första karta, tryckt i Rom 1493.

härifrån, på grund af sina indianvägvisares berättelser om ett guldland i söder, styrt ned till Jamaica, återvände Columbus efter en månad till den kubanska kusten i den fasta afsikten att undersöka om Cuba var ett fastland eller en ö. Han seglade nu utefter sydkusten och upptäckte den invecklade skärgården af kryddoftande öar, som han kallade Jardines de la Reina, samt en stor ö, som han benämnde El Evangelista, och som sannolikt var Isla de Pinos. Den 12 juni blef han uttröttad af färden genom de ändlösa kanalerna, och lät uppsätta en skrifvelse, däri hans följeslagare fingo förklara, att de ansågo det vara bevisadt att Cuba var en halfö. Detta skedde nära öns västkap San Antonio i ögruppen San Felipe, och det kuriösa dokumentet förvaras ännu i Archivos de Indias i Sevilla.

Indianbefolkningen på sydkusten af Cuba visade samma förtroende för de långväga främlingarna som deras stamfränder i Caonao. När Columbus fartyg långsamt färdades längs kusten, kommo de gästvänliga öborna i stora skaror utpaddlande i sina kanoter, och skänkte honom kassabébröd, dricksvatten och fisk, och de blefvo utom sig af förtjusning, när amiralen i utbyte lät lämna dem några glaspärlor eller skramlande bjällror. De hälsade enligt Columbus eget påstående främlingarna såsom sändebud från himmelen, och anade ännu icke att de själfva och deras barn inom kort skulle få anledning att antaga spaniorerna vara utsända från ett helt annat ställe.

* * *

Genom denna Columbus andra resa, som på grund af den ogynnsamma årstiden, midt i värsta regntiden, väsentligt försvårades genom tropiska störtregn och kastbyar, förblef frågan om Cubas egenskap af ö eller fastland fortfarande outredd. För att lösa problemet utsände man därför 1508 från Española en expedition af två fartyg under galiciern Sebastian Ocampo. Han följde nordkusten västerut, och fortsatte utöfver den punkt, där Columbus på sin första resa vändt åt öster. Härunder upptäckte han Puerto de Carenas, där nu Habana är beläget, och kring-

seglade till sist Cubas västkap, Cabo de San Anton. Ocampo återvände till Haiti utefter sydkusten och besökte därunder den stora Jaguaviken.

Vid denna tid hade ryktet om spaniorernas grymma och blodtörstiga framfart på Haiti, och om deras människorof på de närliggande öarna, särskildt Bahamaöarna, blifvit bekant äfven bland Cubas invånare. En mängd indianer flydde undan förtrycket från Haiti och slogo sig ned på den kubanska kusten. När därför Hojeda 1510, efter sitt sista misslyckade kolonisationsföretag på det sydamerikanska fastlandet, från Urabá drefs till Cubas kust, där han landade vid Jaguaviken, ansåg han den nödtvungna vandringen genom Cubas inre förenad med stor risk. Af fruktan för de haitianska flyktingarnas hämnd höllo sig Hojedas följeslagare i stället i det osunda strandbältet, ciénagan, där umbäranden och febrar fruktansvärdt decimerade den spanska skaran. Men de fredliga kubanerna läto nåd gå för rätt, och Hojedas motståndssvaga följeslagare blefvo ytterst vänligt emottagna i indianstäderna Cueyba och Macaca, hvilka de passerade. Indiankaziken i Cueyba lät på allt sätt omhulda och förpläga de spanska människoröfvarne, och fick af Hojeda såsom tack en madonnabild. Denna bild lät kaziken uppställa på ett provisoriskt altare, där Las Casas återfann den några månader senare. Kaziken i Macaca vid Cabo Cruz var just i färd med att utrusta en stor sjögående kanot för att öfverföra expeditionen till Jamaica eller Haiti, när ett spanskt fartyg under Narvaez ankom och gjorde denna tjänst öfverflödig.

* * *

Historien om indianernas utrotande på Haiti är välbekant och lärorik. Spaniorerna hade här påträffat vidsträckta konungariken, hvilkas härskare välvilligt mottogo dem, och utan motsträfvighet skyndade att lämna dem det guld, främlingarna voro så lystna efter. Men härigenom eggades den brottsliga vinningslystnaden hos dessa kallblodiga skurkar till rent vansinne, och man lurade endast på tillfälle att få tillägna sig allt. Ett sådant erbjöd sig när en spansk officer bortröfvat och förgripit sig på den infödde

konungen Guarionax hustru. Icke som om denna brutala våldshandling skulle ha förmått den fredlige indianen att möta förtrycket med våld och därmed gifvit spaniorerna åtminstone en skenbar förevändning att börja fientligheter. Han flydde tvärtom till en af sina underhöfdingar för att dölja sin vanära, och just denna flykt använde de europeiska barbarerna såsom förevändning att förklara krig. I ett annat indianrike öfverföllo spaniorerna drottningen i hennes hem, och hängde henne utan hvarje förevändning. Efter dessa händelser började en allmän massaker, hvarunder grymheter kallblodigt utfördes mot den värnlösa befolkningen, hvilka trotsa hvarje beskrifning. Att driffjädern här var ren vinningslystnad framgår af det faktum, som föröfrigt sedan upprepades vid alla de spanska massmorden i Amerika, att höfdingarna, af hvilka man trodde sig kunna utprässa guld, städse voro de, som grymmast torterades. Ingenting kan bättre antyda de kristna vilddjurens framfart än följande mycket obetydliga citat ur den rika samling spanska blodsdåd, som spanioren Las Casas meddelade i sin promemoria till prinsen af Asturien, sedermera konung Felipe II, rörande indianernas utrotande. Han säger här på tal om Haiti:

När spaniorerna inträngde i en by, nedgjorde de allt i sitt raseri, gubbar, barn och kvinnor, och skonade icke ens de hafvande och dem, som nyss blifvit mödrar; de uppsleto buken på dem med lansstygn och värjhugg. De slaktade befolkningen som en fårskock, och höllo vad om, hvem som bäst skulle kunna skära itu en människa genom ett hugg i veka lifvet, eller hvem som skickligast skulle kunna skära ut inelfvorna. De sleto små barn från deras mödrars bröst, fattade dem i benet och krossade skallen mot en klippa, eller slungade dem i närmsta bäck för att dränka dem, och de utropade därvid: Ett kallbad skall göra dem godt! De upphängde tretton män bredvid hvarandra på långa stänger, upptände eld under deras fötter och brände dem långsamt lefvande, och uttalade samtidigt den gräsligaste hädelse, när de hånfullt sade, att de offrade dem till Gud och till minnet af Jesus och hans tolf apostlar. Andra beströko de med beck, bundo dem, och antände dem sedan för att bevittna deras gräsliga kval. De

Dona Isabel la Católica.
Originalporträtt af målaren Rincon, hvilket förvaras i Kungl. slottet i Madrid

skuro händerna af dem, de icke dödade, och hånade dem med orden: Gån nu med bref till edra landsmän, som flytt till skogarna och bergen. Höfdingarna marterades ännu grymmare, ty spaniorerna lade dem bundna på rost af trädgrenar, som särskildt tillverkades för detta ändamål, och som man sedan anbringade öfver svag eld för att låta indianerna långsamt förgås.

Jag har själf sett fem höfdingar och flera andra indianer stekas på sådana tortyrinstrument, och hört den spanska befälhafvaren beklaga sig öfver att deras jämmerrop störde hans nattro. Han befallde, att man skulle strypa dem, för att han icke längre skulle höra skriken. Men bödeln — hvilken jag väl känner, liksom hans familj, som bor i Sevilla — vägrade att göra ett slut på deras tortyr, han pressade i stället träkäppar i svalget på dem för att hindra dem att jämra sig, och rörde lugnt om elden för att öka deras kval. Jag har för öfrigt sett en mängd andra tortyrmetoder, som man uppfann för att taga lifvet af indianerna.

Angående dessa krig, som man förde mot indianerna, så förklarar jag härmed på heder och samvete och inför Gud, att de voro orättfärdiga, utan skäl eller ens förevändning; spaniorerna förde dem endast för att tillfredsställa sin maktlystnad och sin omättliga snikenhet. Indianerna voro lika mycket ur stånd att provocera dem, som noviserna i ett gudfruktigt kloster; denna befolkning var så godhjärtad och så dygdig af naturen, att jag är öfvertygad att den lefvat och dött utan att någonsin ha föröfvat något enda af de brott, som skada medmänniskor och som lagarna straffa; äfven under sina häftigaste utbrott af hat och förtvillan skulle de gjort mindre ondt än ett tio eller tolfårs barn. Jag säger detta på grund af den långa erfarenhet jag förvärfvat genom ett mångårigt vistande midt ibland dem.

De unga indianerna, som undgingo massakrerna, fördelades af guvernören bland de kristna, hvilka erhöllo flera eller färre, allt efter sin rang eller den gunst, de åtnjöto hos honom. Dessa spaniorer fingo indianerna sig tilldelade i egenskap af encomiendas, d. v. s. att man föreskref att de skulle ha till uppgift att bibringa indianerna den kristna trosläran och öfvervaka deras religionsöfningar. Följden af denna åtgärd blef, att de kristna för alltid

skilde hustrurna från deras män. De använde männen till ett förstörande arbete i grufvorna, på samma gång de beröfvade dem all föda, utom eländiga rötter och vilda örter, och de straffade dem på det grymmaste sätt för hvarje förseelse. De tvingade kvinnorna att gräfva och bearbeta jorden, ett arbete, som endast unga och raska män kunnat uthärda, de lastade de tyngsta bördor på deras ryggar, och nödgade dem att på detta sätt vandra många mil. Den ytterliga tröttheten och den usla födan kom mjölken att utsina hos dessa olyckliga kvinnor, och barnen dogo af svält vid mödrarnas barm. Männen och kvinnorna drabbades snart af samma öde, förgingos af arbete och nöd, hvaraf följden är, att man nu (1542) endast kan anträffa några få individer af denna olyckliga befolkning, som lefvat i slafveri hos spaniorerna.

Alla dessa omständigheter i förening medförde på en ytterst kort tid den indianska rasens nästan fullständiga utdöende, och det var på detta sätt spaniorerna befriade sig från sin plikt att undervisa detta folk om religionens sanningar. Det skulle vara en lätt sak för mig att göra denna tafla ännu gräsligare genom andra detaljer, som äro ej mindre ohyggliga, men jag skulle därtill behöfva offra mycken tid och mycket papper, och berättelsen skulle uttraka läsaren.

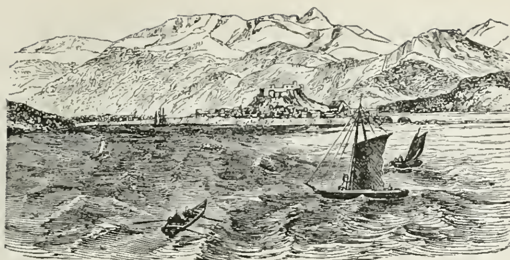
I sanningens intresse bör man dock icke försumma att från dessa barbarier under eröfringens första år fritaga den spanska centralregeringen. Fördelningen af indianerna infördes af Bartolomé Colón, när han som adelantado förvaltade ön åt brodern, och det var amiralen själf, som med våld medförde dem till Spanien. Drottningen lät dock hemsända dessa indianer, och ännu kort före sin död beordrade hon den 20 dec. 1503 indianplågaren Obando på Haïti att behandla infödingarne med mildhet. Den kungliga förordningen af 1502, som anmodade guvernören att förmå indianerna att antaga arbete mot skälig ersättning, föreskref de infödda skola arbeta såsom frie män och ingalunda såsom slafvar. Äfven de många ärliga och kunniga män, det spanska klerus då för tiden ägde, och som i Amerika särskildt voro att anträffa bland dominikaner, fransiskaner och hieronymiter, bekämpade ifrigt indianslafveriet. Men beklagligen kommo de fromma

fäderna vanligen till de nyeröfrade spanskamerikanska landen först sedan utrotningsarbetet långt framskridit, och på själfva expansionsarealens periferi härskade soldatesken under män af Hernan Cortés, Pizarros och konsorters art fullständigt utan hvarje kontroll.

Genom rusningen till de rikare guldländerna kom Cubas besittningstagande endast att få karaktären af en operation i förbigående, en obetydlig episod i det stora våldsdramat. Den omständigheten, att denna lilla episod på få år kostade kubanerna deras existens, visar dock huru litet humanitetens förkämpar inom spaniorernas led förmådde göra sin röst hörd äfven i kolonialväldets centrum.

Don Fernando el Católico.

Ciudad de Baracoa, anlagd 1512.

8. — Kastilianerna »befolka» Cuba.

Ockupationsexpeditionen under Velasquez. — Kaziken Comendador. — Den första insurgenten. — Hatuéy talar till folket. — De kristnas Herre. — Det första guerillakriget. — Mordet på Hatuéy. — Narvaez inkvarteras i Bayamo. — Pacifikationer i Camagüéy och Caonao. — De första städerna anläggas.

År 1511 beslöt amiralen Diego Colón, som lyckats erhålla bekräftelse på sin faders, Columbus, rättigheter till väldet på Antillerna och som residerade på Española, att utsända en expedition, hvilken, för att använda dåtidens förskönande uttryckssätt, skulle befolka Cuba. Om Cuba visste man då ej mera, än att det var en ö, att jordmånen var fruktbar och lifsmedlen rikliga, och att den var tätt befolkad.

Till ledare för expeditionen utsåg han Diego Velasquez, en af de äldsta och rikaste samt mest ansedda första kolonisterna på Haití. Velasquez hade af amiralens företrädare på ön haft uppdrag att föra det grymma kriget i provinsen Xaraguá, och blifvit guvernör öfver de fem städer, man där anlade på det ödelagda området, han ansågs därför särskildt skicklig att befolka och kolonisera Cuba, eller, för att använda Las Casas uttryck, befria landet från innebyggare och ödelägga det. För öfrigt beskrifves Velasquez som en gladlynt och jovialisk chef, hvilken var mycket omtyckt af sina underlydande, och som gärna till en viss grad

sag genom fingrarna med disciplinen. Han var en vacker och ståtlig man med tendens till korpulens och synes ha varit något trögtänkt och lätt att föra bakom ljuset.

Vid underrättelsen om den nya expeditionen strömmade talrika spaniorer till för att ställa sig under Velasquez befäl. Trots de grymma utpressningarna af indianerna hade nämligen de flesta spaniorer icke förstått att behålla det myckna guld de sammanskrapat, och genom den mördande behandlingen af de indianska slafvarna hade de på kort tid lyckats beröfva sig sina arbetskrafter. Man hade visserligen tillgripit åtgärden att med våld och list röfva människor från de närliggande öarna och sälja dem som slafvar till Haití, men genom den usla behandlingen dogo äfven dessa snart, och många spanska herrar voro nu skuldsatta och utarmade, och därför färdiga att deltaga i hvarje ny äfventyrsexpedition. År 1509 hade en sådan afgått till Jamaica, och strax därefter hade andra afsändts till fastlandet.

Velasquez expedition samlades i staden Salvatierra de la Sabana på Haití, och var i slutet af år 1511 färdig att afsegla. Den bestod af trehundra man och förfogade öfver tre eller fyra fartyg. En af chefens underbefälhafvare var Juan de Grijalva, som sedermera utförde expeditionen till Yucatán, och hans sekreterare en annan bekant person, dåvarande juristen Hernan Cortés.

Kubanernas korta frist var nu till ända, och med Velasquez fartyg nalkades fördärfvet deras kuster.

Under resorna till fastlandet hade spanska fartyg, såsom redan omtalats, ej sällan berört den kubanska kusten, och särskildt landskapet Macáca hade varit föremål för sådana besök. Ett par år förut hade en skeppsbruten matros här predikat kristen tro och himladrottningens kult för den människovänlige kaziken, hvilken så vänligt emottagit Hojedas män. Kaziken hade med ifver omfattat den nya läran och anhållit att bli döpt. När en tid därefter en prästman passerade där förbi, hade han haft tillfälle att få sin önskan uppfylld och blef sedan känd såsom

kaziken Comendador. Hur han kom att erhålla detta egendomliga namn, tillgick på följande sätt. När han vid dopet skulle välja namn, begärde han att få veta hvad den störste och mäktigaste mannen på Española hette. Man svarade honom då, att denne var El Comendador Mayor de Alcántara — storkommendören för riddareorden alcántara — och han bad då att få bli döpt till Comendador. Kaziken Comendador fortsatte sedan att visa spaniorerna vänskap, och det var sannolikt på denna väg, som några präster, bland dem den strax före afgången af Velasquez expedition på Española prästvigde Las Casas, samtidigt med kolonisationsflottiljens afsegling inkommo till Cubas sydvästkust och började sin fredliga verksamhet bland indianerna. Las Casas säger själf uttryckligen, att han icke medföljde Velasquez till Cuba.

* * *

Diego Velasquez landsteg i landskapet Baracoa vid hamnen Palmas norr om Punta de Maisí. Här skulle han emellertid stöta på motstånd från befolkningen, och liksom det under den stora frihetskampen vid adertonhundratalets slut är en haitian, Máximo Gómez, hvilken bjuder Spanien det verksammaste motståndet, var Cubas första insurgentledare en emigrant från den stora systerön i öster.

Hatuéy var hans namn och hans historia har ofta berättats, men detta kan knappast ske för ofta, så karakteristisk som den är för både inkräktarne och de besegrade. Jag vill här omtala mannens öde så, som Las Casas i sin stora historia framställer det.

När spaniorerna under Obando foro fram såsom vilddjur på Haití, flydde alla, som det kunde, till bergen, eller dolde sig i öns vidsträckta grottgallerier. Från västprovinsen Guahába, som endast af Windward Passage skildes från Cuba, räddade sig emellertid en mängd indianer i sina bräckliga kanoter af urholkade trädstammar öfver till Baracoa och Maisidistriktet på Cuba. En bland dessa var kaziken i Guahába, Hatuéy, en klok och kraftfull man. Hatuéy samlade i det nya fäderneslandet småningom en mängd af

Slätten vid Guantánamo.

sina underlydande, hvilka äfven lyckats fly. Sannolikt genom vänskaplig öfverenskommelse förmådde han cibunéyes, eller kubanerna i trakten, att erkänna honom såsom herre och att tjäna honom och hans män. Då han blott alltför väl lärt känna spaniorerna och deras framfart i sitt gamla fädernesland, och med skäl fruktade, att de, så snart de uttömt Españolas tillgångar, skulle vända sin håg mot Cuba, underhöll han spioner på Haiti, som underrättade honom om deras planer. På detta vis erhöll han kännedom om Velasquez tillämnade expedition, och sammankallade då genast sina män till rådplägning, samt höll följande tal till dem:

»I veten hur de kristna ha behandlat oss. De ha röfvat vår jord och förstört våra riken. De ha gjort oss till slafvar, bortfört våra hustrur och barn i träldom och mördat våra fäder, bröder, släktingar och vänner. De ha mördat våra konungar och höfdingar, och om vi icke hade flytt och öfvergifvit vår fosterjord för att flytta hit, skulle vi äfven snart ha blifvit mör-

dade eller bortförda som slafvar. Veten I nu, hvarför alla dessa förföljelser tillfogats oss, eller hvad som varit ändamålet med deras gärningar?»

Folket svarade: »De hafva gjort oss detta därför att de äro grymma och dåliga.»

Hatuéy genmälde: »Jag skall säga Eder hvarför de handlat så. Skälet är, att de hafva en stor Herre, som de högeligen vörda och älska, och denna Herre skall jag nu visa Eder! — Han framtog därvid en liten palmkorg, på deras språk kallad haba, som delvis var fylld med guld, och fortsatte: »Här kunnen I se deras Herre, den tillbedja de och tjäna, och för hans skull komma de hit. Därför att de hafva den Herren, plåga de oss och förfölja oss, för hans skull ha de dödat våra fäder och bröder och hela vårt folk, för hans skull ha de beröfvat oss våra ägodelar, och det är för hans skull som de nu förfölja oss och misshandla oss. I hafven hört, att de nu äro på väg hit, och det är endast för den Herrens skull, som de vilja förfölja och misshandla oss, liksom de gjort i vårt förra fädernesland. Låtom oss därför försöka att behaga denne deras Herre med festligheter och med danser! Kanske kunna vi förmå honom att tala med dem och befalla dem att icke göra oss något ondt.

Alla tyckte att detta var väl taladt, och man började dansa och sjunga ända till dess att morgonen grydde och de föllo omkull af trötthet. De gamla kubanerna voro stora älskare af rytmiska danser, som åtföljdes af veka sånger.

När de dansat sig trötta, sammankallade Hatuéy dem åter och sade: »Gifven akt! Af hvad jag sagt Eder kunnen I finna, att vi icke våga behålla denna de kristnas stora Herre, ty äfven om vi dolde honom i våra inelfvor, skulle de tvinga oss att utlämna honom. Vi måste därför kasta honom här i floden, djupt under vattnet, på det att de icke må veta hvar han finnes.»

Därvid blef det, de antingen bortkastade eller sänkte guldet i vattnet, och ryktet om denna händelse spriddes genom indianer till spaniorerna, som voro på väg. —

När Hatuéy och hans män sågo spaniorerna ankomma, satte de sig till motvärn, och gingo tienden till mötes med sina blottade

kroppar och sina svaga vapen. De hade inga andra än svaga pilbågar, som knappast slungade pilen femtio till sextio steg, och emedan de icke kände någon giftig ört att förgifta spetsarne med, tjänade striden mot de välbeväpnade spaniorerna till intet, och deras enda räddning var i flykten uppåt bergen och sierrorna.

Indianerna satte sitt hopp till den bergiga terrängen i detta landskap. Så snart de försökt hålla stånd, men hjälplöst nedmejats af spaniorernas svärd, dödats af deras musköter och nedtrampats af deras hästar, hade de öfverlefvande intet annat val än att draga sig längre uppåt bergen, i förhoppning att i något farligt pass kunna öfverrumpla fienden. Dessa öfverfall misslyckades emellertid städse, då deras svaga pilar ej kunde tillfoga spaniorerna någon skada, och Las Casas säger, att ingen enda spanior dödades eller ens sårades under dessa strider.

Efter flera månaders fruktlös kamp tappade indianerna modet, och sträfvade endast efter att söka gömma sig i bergsbygden. Men äfven här nådde dem spaniorerna, hvilka gingo ut för att, som de sade, jaga indian i bergen. De kristna dödade vid dessa tillfällen män, kvinnor och barn med hugg och slag, så länge denna sysselsättning beredde dem nöje, och sedan de blifvit trötta på mördandet, bundo de dem, som ännu voro vid lif, och släpade dem inför Velasquez, hvilken fördelade dem emellan jägarne. „De fördelades visserligen icke såsom slafvar“, säger Las Casas, „men för att för all framtid träla som slafvar eller till och med värre än som slafvar. Man förbjöd visserligen att sälja dem, men detta förbud gällde endast öppen handel, i hemlighet och under sken af byten idkades sådan slafhandel rätt ofta. Man räknade vid dessa transaktioner människorna per styck, liksom vid en kreatursmarknad.

När Hátuéy såg, att allt motstånd var förgäfves, dolde han sig under stora umbäranden i de otillgängligaste klyftorna. Genom de tillfångatagna indianerna erforo nu spaniorerna, hvem som varit upprorets ledare, och de uppbjödo alla medel för att fånga honom, trogna sin princip att genast söka förgöra ledarne för att sedan kunna lättare betvinga den hjälplösa massan. Man utskickade truppafdelningar för att söka honom, och när detta icke lyckades,

tog man sin tillflykt till tortyr af de fångna indianerna. Många af dessa förklarade under plågorna, att de icke visste hvar han fanns, andra, mera standaktiga, vägrade att meddela något, hur mycket man än ökade deras kval, men till slut funno spaniorerna några svagare, som yppade hans vistelseort.

På detta sätt fingo Velasquez män till sist Hatuéy i sitt våld. Hvad sedan hände berättar Las Casas sålunda:

»Ehuru han endast flytt till Cuba för att rädda lifvet undan en så ohygglig, grym och tyrannisk förföljelse, och ehuru han som härskare öfver sitt land icke förbrutit något mot spaniorerna, utan dessa tvärtom beröfvat honom land, värdighet och underhafvande, dömdes han nu under förevändning att ha föröfvat majestätsbrott till att brännas lefvande. Den gudomliga rättvisan sörjde emellertid för att det orättfärdiga mordet på honom hvarken skulle förblifva ostraffadt eller någonsin glömmas, genom en karakteristisk och beklagansvärd händelse, som tilldrog sig vid afrättningen.

När man stod i begrepp att antända bålet omkring honom, där han stod bunden vid pålen, sade en fransiskanermunk till Hatuéy, att det skulle vara bättre för honom, om han dog såsom kristen, och därför först lät döpa sig. Hatuéy svarade: »Hvarför skulle jag sträfva att blifva såsom de kristna, hvilka äro onda människor?» Patern svarade, att han skulle göra det därför att de, hvilka dö som kristna, komma till himlen, och där förblifva i frid inför Guds ansikte.

Hatuéy frågade nu, om de kristna spaniorerna också skulle komma till himlen, och sedan munken svarat, att de, som äro goda, skulle uppstiga dit, genmälde Hatuéy, att han då icke önskade komma till ett ställe, där han skulle möta sådana onda människor, utan föredroge att sändas till de kristnas helvete.

Det skedde just som man var i färd med att bränna honom. Strax därefter tände man eld på risknipporna och lät honom förgås.

Sådan var den rättvisa spaniorerna skänkte indianerna!»

* * *

Efter Hatuéys död flydde de återstående indianerna till andra delar af ön, ehuru några frivilligt gåfvo sig i spaniorernas våld och anropade deras barmhärtighet. Sedan Velasquez fördelat indianerna själfva och deras gods i denna provins Maisí mellan kolonisterna, och börjat anlägga staden Baracoa, fruktade han, att ryktet om hans framfart i denna landsända skulle föranleda ett anfall från indianerna i andra provinser. När därför guvernören på Jamaica, som var mästare i utrotningskonsten, skickade honom 30 bågskyttar under Pánfilo Narvaez till hjälp, afsände han dessa till indianprovinsen Bayamo för att pacificera densamma, och sedermera utforska det inre af ön.

Samtidigt hade han låtit kalla till sig den unge prästen Bartolomé de Las Casas, hvilken verkat som missionär vid Xagua, och Las Casas fick nu order att medfölja Narvaez såsom hans rådgifvare.

Ehuru många indianer hade denna lyckliga omständighet att tacka för sitt lif under denna vandring, kunde prästen dock ingalunda alltid hindra våldsåtgärder. Expeditionens väg gick, som nämnts, först till Bayamo, där Narvaez blef mycket vänligt emottagen af infödingarna, som ännu icke erhållit några underrättelser från Maisí. Den lilla spanska styrkan inkvarterade sig i staden, där chefens häst väckte ett stort uppseende. Det dröjde emellertid icke länge, förrän spaniorerna började gifva indianerna anledning till missnöje, särskildt därigenom, att de icke lämnade deras hustrur och döttrar i fred, och när samtidigt underrättelserna om våldsdådet mot Hatuéy och om repartimientos, fördelningen af indianerna såsom trälar, inlöpte från Maisí, beslöto indianerna att försöka utdrifva de besvärliga snyltgästerna. Det nattliga öfverfall, som de utförde, misslyckades emellertid helt och hållet, och det hela slutade med att de infödda mangrant flydde ur provinsen och begåfvo sig till Camagüéy.

Narvaez sände nu bud om händelserna till Velasquez, hvilket föranledde den senare att lämna den nyanlagda staden Baracoa och med en större styrka själf begifva sig till Bayamo.

Efter några månader återkommo invånarne för att underkasta sig. Anledningen härtill skall hafva varit den, att Camagüéy-

Ciudad de Santa Maria de Puerto Principe,
anlagd 1515, där indianernas Camagüéy var beläget.

bornas lifsmedelförråd icke varit tillräckliga för att underhålla flyktingarna.

Narvaez sändes nu 1513 ut för att undersöka och eröfra det inre af ön, och fick äfven nu Las Casas med såsom rådgifvare.

Expeditionen besökte först Cueyba, där man återfann den madonnabild, som Hojeda skänkt kaziken, och som denne höll i så stor vördnad, att han af fruktan för att spaniorerna åter skulle bortföra bilden ville gömma densamma vid främlingarnas ankomst, och den fortsatte sedan till Camagüéy.

Äfven här kom det snart till skandaler, emedan spaniorerna icke nöjde sig med de lifsmedel, indianerna frivilligt lämnade, och dessutom, som Las Casas säger, förföljde de inföddas hustrur och döttrar, något som är och alltid har varit deras vanliga sed i Västindien.

Färden gick sedan vidare till den stora byn Caonao. Här samlades indianerna med stora sändningar lifsmedel till spaniorerna. Obeväpnade indianer af alla åldrar och kön trängdes kring ett stort hus, där fördelningen af dessa varor skulle försiggå under Las Casas uppsikt. Plötsligt drager en spanior sitt svärd, och detta blir signalen till ett allmänt blodbad på de värnlösa invånarne. Man slaktar dem i hopar, och medan sårade indianer med uthängande inelfvor vrida sig under dödskvalen i husen och på gatorna, försöker Las Casas förgäfves att förmå Narvaez att göra ett slut på massakern. Den spanske befälhafvaren sitter emellertid orörlig som en marmorstaty på sin häst och låter lugnt mördandet ha sin gång. Slaktandet upphörde först, sedan tre tusen män, kvinnor och barn blifvit dödade, och de öfriga hunnit söka sin räddning i flykten.

Genom denna förrädiska handling råkade indianerna i denna trakt i så stor jäsning, att man hade anledning att befara ett allvarsamt uppror, och det var endast Las Casas energiska medlingar, som förmådde afstyra vidare blodsutgjutelser.

I Caonao fick man underrättelse om att ett par spanska kvinnor skulle lefva i fångenskap längre västerut, och expeditionen bröt därför upp och fortsatte längs nordkusten mot väster. Las Casas, hvilken redan var känd bland indianerna öfver hela Cuba såsom människovän, skickade en budbärare med begäran om de fångna spanskornas utlämnande, och vid Carahatas möttes man af en kanot, som medförde de saknade.

När Narvaez ankom i den nuvarande provinsen Habana, som han genomkorsade mellan nord- och sydkusten, lät han skicka bud till kazikerna, att Las Casas önskade att de skulle infinna sig hos honom, och att han ansvarade för deras säkerhet. Kazikerna lydde på god tro, men Narvaez lät genast fängsla dem samt vidtog förberedelser för att bränna dem lefvande. Det behöfdes alla Las Casas kraftiga protester och hans hot att genast begifva sig till Spanien och anklaga tyrannen hos konungen för att hindra denna våldshandling.

Från Habanatrakten vände Narvaez åter österut längs sydkusten och anlände till Xagua. Här hade en expedition under

Ciudad de Trinidad,
anlagd 1514, i Agabamas dalgang och det gamla indianlandskapet Guamuhaya.

Ocampo förut ankommit fran fastlandet, och hit begaf sig nu äfven Velasquez från Bayamo. Stathållaren gaf Las Casas trakten kring den guldförande Arimaofloden i förläning, där den outtröttlige humanitetskämpens minne ännu i dag kvarlefver uti namnet Padre de las Casas, hvilket distriktet söder om Cienfuegos ännu bär.

Velasquez utsände Narvaez pa ännu en expedition mot väster, till nuvarande provinsen Pinar del Rio, som da kallades Haniguanica. Las Casas anmärker ironiskt, att, emedan han ej deltog i denna färd, är han ur stand att meddela hur många oskyldiga indianlif den kostade, men antager, att pacifikationen här var i stil med spaniorernas öfriga framfart.

Själf begaf sig Velasquez at öster och anlade städerna Trinidad och Sancti Spiritus, samt i Caonaotrakten staden Puerto Principe, hvilken i början låg pa olika ställen vid kusten, och först senare flyttades till sin nuvarande plats, där det gamla Camagüey var beläget.

Kort därefter anlades Habana — som ej heller från början var beläget på sin nuvarande plats, utan på motsatta sidan af ön nära sydkusten — samt staden Santiago. Till den senare staden öfverflyttade Velasquez nybyggarna och deras indianslafvar från Baracoa, och dit flyttades snart äfven öns regering.

Dessa sex städer, jämte Bayamo, utgjorde sålunda de första platser på Cuba, från hvilka spaniorerna började utbreda sin civilisations välsignelser.

Inloppet till Santiago de Cuba med de gamla fästningsverken på Morro.

Den undergorande madonnan i Cobre.

9. — Kazikernas ättlingar.

Utrotningsmetoder. — Hungersnöd, förtviflan och självmord. — En ättefader. — Indian reservationer i Guanabacoa och Caney. — Cobregrufvorna. — Indianstäderna Jiguaní och Baire. — Flyktingarna i bergen. — Nemesis divina.

Sedan kastilianerna på detta sätt tagit Cuba i besittning, dröjde de icke med att på allvar taga itu med den infödda befolkningens utrotande.

Man började öfver hela ön att fördela indianerna bland spaniorerna, visserligen icke under formen af slafveri, utan såsom navios, d. v. s. tjänare, hvilka endast skulle få utföra personliga tjänster i de spanska familjerna, men detta utvecklade sig här som annorstädes i praktiken till faktiskt slafveri. På grund af illvillig utläggning af de bestämmelser, hvilka centralregeringen efter lögnaktiga rapporter utfärdat för att hindra indianernas kringströfvande, och sedan repartidoren Ibarras ankomst gifvit ett sken af laglighet at de nämnda åtgärderna, bortförde man de arbetsföra indianerna från deras hem och byar. De sammanföstes på landtgårdarne och vid de grufvor i trakten af Sancti Spiritus, där man funnit guld, och de underkastades snart samma mördande behandling, som utrotat deras stamfränder på Haití. En spanior, hvilken erhallit trehundra indianer sig tilldelade, födde dem så uselt, att efter tre manader endast en tiondedel var vid lif för att fortsätta

slafveriet i grufvorna, och genom den hårda behandlingen af mödrarne dogo barnen i massor. Las Casas uppger, att en rapport till konungen från en trovärdig person meddelade, att i en provins tre tusen små barn härigenom ömkligen omkommo under ett fjärdedels år.

I de öfvergifna byarna, hvilka man ofta jämnade med jorden, kvarlämnades i bästa fall endast de orkeslösa och halfvuxna, och då dessa voro ur stånd att förskaffa sig föda, lyckades spaniorerna på kort tid framkalla hungersnöd på denna rika ö. »Jag såg många gånger under flera dagars färder genom ön dagligen sådana olyckliga byar», säger Las Casas. »När vi inkommo i byarne hörde vi invånarne högljudt jämra sig i husen, och då vi inträdde och frågade om orsaken, svarade de endast: vi svälta, vi svälta!»

Såsom redan nämnts, kallade spaniorerna redan då detta sätt att förvalta landet att pacificera det, och man synes ha tillgripit dessa hårda åtgärder ej blott af vinningslystnad utan äfven af skuggrädsla för att indianerna i sin förtviflan öfver tyranniet skulle försöka revolter. De spanska metoderna tyckas icke väsentligen ha utvecklats under de nära fyrahundra år, som sedan dess förflutit, och många af Las Casas beskrifningar skulle med ringa modifikation kunna användas om Weylers skräckregemente i nådens år 1896.

Genom denna brutala behandling grepos de fredliga och naiva indianerna, som fåfängt frågade sig och sina förtryckare hvad de förbrutit, eftersom man så marterade dem, af ändlös förtviflan. De tänkte icke på motstånd, de ville endast undgå plågorna, och tillgrepo snart själfmordet som yttersta utväg. Sedan de först i förtviflan sökt undkomma genom att fly till småöarna längs kusten, där de spanska människojägarne obarmhärtigt uppsparade dem, som hungern och febrarna lämnat vid lif, eller upp i de otillgängligaste sierrorna, där de endast funno en karg och mödosam existens, buro de öfverlefvande i massor hand på sig själfva. Många förgiftade sig genom att dricka giftiga växtsafter, mödrar hängde sina barn och män sina hustrur för att befria dem från den eländiga tillvaron, och togo därefter lifvet af sig själfva genom att hänga sig eller dränka sig i de strida bergsbäckarna.

Sådant skedde redan under de allra första åren efter besittningstagandet, när Las Casas efter fruktlösa protester hos de makthafvande beslöt begifva sig till Spanien för att föra klagan öfver valdsdaden direkt hos konungen, och den mildhet mot indianerna, som man i litteraturen allmänt finner omtalad såsom utmärkande för den allra första spanska tiden på Cuba, bestod således endast däruti, att utrotandet icke gick fullt så hastigt som på Haití. Utan tvifvel försökte också spaniorerna, som bort blifva visa af skadan, att i någon mån förlänga lifvet på sina lefvande arbetskrafter, och genom de första biskoparna pa Cuba gjordes energiska ansträngningar att under Velasquez och hans närmaste efterträdares tid rädda indianerna.

Alla försök i den vägen omintetgjordes dock af Manuel de Rojas och Gonzalo de Guzman samt genom Floridas eröfrare, Hernando de Soto, hvilka förde direkt utrotningskrig mot de infödda. Dessa synas vid den tiden också ha gjort försök att med vapen i hand försvara sig, därtill uppmuntrade genom de mångariga frihetsstrider, som några öfverlefvande indianhöfdingar på Haití, den bekante Enriquillo samt Tamayo och Ciguayo, med framgang fran otillgängliga bergstrakter förde mot förtryckarna.

På Cuba misslyckades försöken fullständigt, och vid midten af femtonhundratalet hade Cubas ursprungligen omkring en half million talrika indianer i stort sett upphört att existera såsom ras.

* * *

Man antager ofta att härmed det indianska elementet på ön hade helt och hållet upphört att finnas till. Detta var dock icke fallet. Visserligen var det först 1543, som kejsar Karl V företog sig att eftertryckligt genomföra indianernas emancipation, men förut hade talrika kungliga förordningar proklamerat deras egenskap af frie. Indiankvinnor kunde därför blifva lagliga hustrur till kastilianer, och barn af sådana äktenskap räknades såsom spaniorer. Drottning Isabel uppmuntrade direkt sådana förbindelser för att åvägabringa rasernas sammansmältning, och spaniorerna synas

D. CARLOS Iº

Cárlos I,
Konnng af Spanien, tyske kejsaren Karl V.

från början gärna ha tagit de infödda kvinnorna till hustrur, då älskvärdhet och ömt väsen enligt samtidas vittnesbörd voro för dem utmärkande egenskaper. Spaniorer äktade också ofta kazikdöttrar för att på detta sätt erhålla arfsrätt för sina barn till kazikernas rättigheter, hvilka lagen faktiskt erkände.

Särskildt om en spanior, Vasco Porcallo de Figueroa, hvilken, till skillnad från sina äfventyrliga medbröder under eröfringsperioden, var af gammal god spansk familj, meddela genealogierna, att han hade flera barn med indianska kazikdöttrar. Han adopterade dessa barn, och från dem lära flera af de förnämsta familjerna i Puerto Principe härstamma, detta samma Puerto Principe, som i senare tid varit revolutionens säkraste borg på Cuba. Enligt domstolsförhandlingar från Habana den 10 januari 1624 var en af hans döttrar, doña Maria de Figueroa, gift med en Juan de Argote, hvilken var indian och son af en kazik.

Beklagligen äro de historiska dokumenten rörande just Puerto Principe mycket defekta, beroende därpå, att de där förvarade arkiven förstördes vid den bekante buccaneeren Henry Morgans attack 1668, då han, sin vana trogen, plundrade staden i grund. En del uppgifter ha dock räddats genom ett mödosamt kompilationsarbete af en medlem af en gammal Puerto Principesläkt, vid namn Tómas Pio de Betancourt, hvilken 1839 offentliggjorde sin Puerto Principes historia. Att de ledande revolutionsfamiljerna i denna trakt själfva hålla på sin härstamning från de gamla urinvånarne tyckes också framgå däraf, att man i 1869 års republik kallade den centrala staten med det gamla namnet Camagüéy, och icke med det nyare Puerto Principe, trots det senares ärorika Columbustraditioner.

Gammalt indianblod torde också inga i rasblandningen hos familjerna i de gamla revolutionshärdarna Trinidad och Sancti Spiritus, på hvilka orter den mångfrestande Porcallo de Figueroa äfven efterlämnat släktgrenar. De sista uppgifterna om oblandade urinfödingar på dessa orter förskrifva sig från tiden omkring 1550, då på det förra stället ännu funnos 12 familjer, och på det senare 50 rena indianer, men vid denna folkräkning äro naturligen alla halfblod räknade som kastilianer.

Sedan indianernas emancipation genom kejsar Karl V:s dekret blifvit genomförd — och man vågade här på Cuba icke, såsom flerstädes på fastlandet, trotsa den kungliga förordningen — bildades tvänne samhällen, som uteslutande befolkades af indianer. Det ena var vid Guanabacoa invid Habana, dit den unga stadens spanska invånare tagit sin tillflykt vid franska korsaren Jacques de Sores angrepp på Habana 1555. Här samlade Diego de Mazariegos följande år alla de indianfamiljer, som kringströfvade i trakten, och samhället räknade 1574 ännu 300 rena indianer. Genom det nära grannskapet till hufvudstaden uppblandades emellertid rasen ganska hastigt, och efter ett par generationer var den till större delen försvunnen som särskild ras, så att i början af detta århundrade endast en enda ren indianfamilj fanns kvar i Guanabacoa, och denna visste till på köpet icke själf om sin härstamning.

En motsvarande indiankoloni grundades vid San Luis del Caney, nära Santiago de Cuba, och här bibehöll sig rasen ren ända till midten af sextonhundratalet, men uppblandades sedan med både hvita och negrer. En del af den så uppkomna blandrasen ingick i bildandet af den egendomliga grufarbetarbefolkningen vid de strax på andra sidan om Santiago belägna koppargrufvorna El Cobre. Man hade redan 1544 här upptäckt kopparfyndigheter, men det var först 1550, som dessa började bearbetas genom en tysk, Johann Tetzel, som deltagit i det Alfingerska bolagets grymma kolonisationsföretag i Venezuela. Denne Tetzel erhöll genom kontrakt med magistraten i Santiago rättighet att bearbeta grufvorna och använde härtill hufvudsakligen indianska arbetare och några negerslafvar. När arbetet senare 1616 återupptogs af Juan de Eguiluz, förstärktes arbetarepersonalen med 200 nya indianer, mestiser och negrer, och den befolkning, som på detta sätt uppstod, öfvergick sedermera i statens ägo. De betraktades som slafvar, men åtnjöto åtskilliga friheter och rättigheter. På grund af sin härstamning från emanciperade indianer fordrade de att betraktas som fria män, och ännu 1731 gjorde denna befolkning, som under årens lopp vuxit till ett par tusen personer, ett direkt upplopp mot guvernören Pedro Jimenez för att värna sina rättigheter.

Ciudad de Santiago de Cuba,
anlagd 1514, vanligen kallad enbart Cuba.

De beväpnade sig med machetes, och antogo en så hotande hållning, att biskopen Morell de Santa Cruz måste lägga sig i tvisten och mäkla fred.

Därigenom att grufverksamheten tidtals låg nere, lämnades de ofta utan uppsikt, och drogo då i skaror upp i sierrorna för att sluta sig till fribytarebanden i denna trakt, som sedan blifvit ett af revolutionens centra i östern. Slutligen år 1800 förklarades de på Consejo de Indias förslag af regeringen för fria.

Grufverksamheten har i nyaste tid nedlagts på denna ort, grufvorna äro fulla af vatten, och staden Cobre har på grund af invånarnes utvandring degraderats till by. Endast den undergörande madonnabild, som tvänne indianer 1628 hittade i vattnet vid Bahia de Nipes stränder, gifver orten ännu sin betydelse såsom vallfartsort. I denna bild återfinna vi en gammal bekant, ty legenden påstår, med rätt eller orätt, att det är densamma, som Hojeda 1510 skänkte kaziken i Cueyba. Cobregrufarbetarnes

ättlingar torde däremot till större delen återfinnas bland de kubanska band, som under de senaste revolutionskrigen opererat i trakten.

*
* *

Relativt gynnsammast synas indianerna ha haft det i trakten af Bayamo. Under hela sextonhundratalet var Pueblo Viejo nära denna stad uteslutande befolkad af rena indianer, och äfven i andra delar af grannskapet funnos flera jordbesuttna indianfamiljer. År 1701 beslöto tvänne herremän i Bayamo af ren indiansk ras, bröderna Miguel och Domingo Rodríguez att samla sina landsmän till en självständig kommun på sina jordagods Jiguaní-Arriba och Jiguaní-Abajo, och detta företag gaf upphof till den senare staden Jiguaní. Denna fick 1737 sin egen kyrka och samtidigt municipalrättigheter, och på initiativ af en spansk läkare, don Manuel Estrada, som måhända är en ascendent till en af den nuvarande kubanska republikens ledande män, Tomas Estrada Palma, hvilken är från denna trakt, bestämdes, att municipalförvaltningen skulle bestå af 2 alcalder och 6 regidorer, tillhörande den indianska rasen.

Äfven staden Baire, den gamla revolutionshärden, där 1895 års revolution i östern hade ett af sina hufvudcentra, har uppstått på samma sätt genom sammanflyttning af indianfamiljer under sjuttonhundratalet. Då införseln af negerslafvar till dessa trakter varit ganska obetydlig, är det antagligt, att de nuvarande invånarne i denna nejd ännu hafva en mycket stark del af kazikernas gamla indianblod i sina ådror — i hvarje fall tillräckligt för att hos de intelligenta ledarna låta striden mot det spanska väldet få en viss bismak af månghundraårig vendetta.

* *
*

Utom dessa rester af urbefolkningen, som snart antogo de hvita eröfrarnes seder och kultur, kvarlefde på ett par ställen på ön några spridda grupper af indianer i nästan fullständigt natur-

tillstånd. I Baracoabergens otillgängliga fjälldalar, särskildt omkring den stora Guantánamoviken, och i Sierra Maëstras högsta partier funnos områden med tempereradt klimat, dit några indianfamiljer flyktat redan vid spaniorernas annalkande. Ett annat sådant område var Rio Arimaos och Rio de Ays öfre vattensystem i Guamuhayas högland, ofvan Trinidad, och ett tredje, bergstrakterna i provinsen Pinar del Rio, med de sierror, som kallas Rubín eller Rubí, Rangelbergen och Sierra de los Organos.

I alla dessa trakter gifver den porösa berggrunden och landets terrassformation upphof till egendomliga dalar, hvilkas vattendrag ej sällan endast hafva ett underjordiskt aflopp, eller ock genom höga kaskader söka sig väg till kusten. Många af dessa dalar äro därför praktiskt otillgängliga för andra än sina egna invånare, hvilka känna de dolda stigarna, och blifva ofta under regntiden fullkomligt afspärrade.

På dessa ensliga orter höllo sig de skygga urinvånarne undan det spanska förtrycket, under tidernas lopp sällade sig förrymda negerslafvar och andra flyktingar till dem, och ehuru man då och då företog expeditioner emot dem, kvarlefde denna bergsbefolkning ända till senaste tid.

I Lomas del Cuzco vid Pinar del Rio kvarlefde en sådan med några få negerelement uppblandad indianras ännu i slutet af sjuttonhundratalet. Dessa indianer företogo efter 1776, då staden Nueva-Filipina eller Pinar del Rio blifvit anlagd, upprepade öfverfall mot den hvita befolkningen. Ett sådant anfall 1803 föranledde markisen af Someruelos att låta distriktsdomaren José Lopez Gavilan utrota dem. Utrotningen företogs jan.– mars 1803, och den gjordes så grundlig, att icke en enda af dessa indianer förblef vid lif.

I Guantánamodistriktet skall Rodríguez-Ferrer ännu 1847 i en dalgång nära Tignabos ha besökt en stam af ungefär etthundra rena indianer, och vid Yateras, öster om viken, skall äfven oblandad urbefolkning ännu vara att finna. De öfriga resterna af indianflyktingarna i bergen hafva däremot alla försvunnit under århundradenas lopp. De enda direkta spår, de efterlämnat, äro de så ofta i olika delar af ön förekommande ortnamnen Lomas

de los Indios, Cavernas de los Indios o. s. v., samt, hvilket är viktigast, den tradition af kunskap om terrängen, som de under sitt jäktade lif förvärfvat, och som gått i arf till de blandraser, i hvilka de uppgatt. Denna kunskap har städse varit spaniorerna fördold, och den utgör ett hämndens verktyg, hvilket den förtrampade rasen lämnat i arf åt kämparna för Cuba libre.

Castillo de la Fuerza.
Habanas första befästningsverk, anlagdt 1538.

10. — Mordänglarne i Västindien.

En spansk insurgentgeneral. — Spanien skaffar sig arffiender. — Smyghandel och spanska våldsdåd. — Uppkomsten af buccaneererna. — Engelsmännen intaga Santiago de Cuba. — Buccaneerernas skräckvälde. — Henry Morgan i Puerto Principe.

Inom knappa femtio år efter den dag, Columbus styrde ut ur Palos hamn mot okändt västerhaf, hade det spanska kolonialväldet hunnit utbreda sig öfver en stor del af den nya världsdelen. De först upptäckta Antillerna öfverglänstes i rikedom af stora, mäktiga riken på fastlandet, som spanska äfventyrare på kort tid lade under Spaniens krona, och den invandrade spanska befolkningen på dessa öar lockades af guldtörsten snart att draga vidare. Genom sitt läge vid mynningen af mexikanska viken blef Cuba i främsta rummet en anhaltstation för samfärdseln med de stora och mäktiga vicekungadömena på fastlandet. Planen till eröfringarna kring denna vik uppgjordes af Velasquez, som efter hvarandra utsände Hernandez de Córdova, Grijalva och Pánfilo de Narvaez från Cuba för att eröfra de nya länderna, men han fick själf icke skörda några frukter af sina högtflygande planer. Velasquez dog nämligen 1524 i Santiago, tyngd af grämelse öfver

de exempellösa framgångar hans upproriske underbefälhafvare, Hernan Cortés, vunnit i Nueva España, och på hvilka den djärfve

Slutet af ett bref från Hernan Cortés till kejsar Karl V, af den 15 juli 1528, med Cortés namnteckning.

äfventyraren, trots Velasquez aftal med kronan, lyckades erhålla regeringens sanktion.

Redan under de första åren efter Cubas kolonisation hade Cortés i Baracoa ådragit sig Velasquez misshag, och var den gången mycket nära att blifva hängd. Sedermera slöts emellertid försoning mellan de båda männen, och Cortés gjordes till alcalde i den nyanlagda staden Santiago. Han erhöll en stor mängd indianer sig tilldelade, och var bekant för den grymhet och hardhet, hvarmed han använde dessa till arbete vid guldgrufvorna i grannskapet. Dessa olyckliga varelsers slafveri hopsamlade, för att tala med Las Casas, »med ofantlig möda, hunger och tyngande arbeten» på kort tid en summa af två tusen kastilianska guldmynt åt honom. När Velasquez 1518 beslöt utrusta en expedition för att eröfra de af Hernandez de Córdova och Grijalva upptäckta landen, lyckades Cortés, som först var utsedd till befälhafvare, men sedermera åter afsatts, att förmå expeditionsmedlemmarne att följa sig. Han afseglade den 18 november samma år från Santiago mot Velasquez vilja. Cortés förstärkte sin expedition genom kapade fartyg och konfiskerade förråd i städerna längs sydkusten, och afslutade utrustningen af sin flotta i staden San Cristóbal de la Habana, som då ännu låg på södra sidan af ön, vid Matabanó. Han tvingade folk med våld att åtfölja expeditionen, och när han den 10 februari 1519 lämnade det dåvarande Habanas hamn medförde han ett par hundra af Cubas olyckliga indianska invånare, samt ett antal negerslafvar.

Hela företaget hade fullständigt karaktären af ett sjöröfvartåg. Det var icke utan skäl den af framgången gynnade äfventyraren, sedan han eröfrat Montezumas väldiga rike och af spanska regeringen upphöjts till Marqués del Valle, 1542 på tal om sina äfventyr skrattande sade till Las Casas: »Sanningen att säga, så begaf jag mig till Mexico som en fullständig sjöröfvare!»

Upprorsanda och benägenhet att lyda öfverheten, endast så länge det föll sig lägligt, var ett utmärkande karaktärsdrag hos de spanska eröfrarne, och det är väl bekant, hvilka blodiga inbördeskrig det redan från början gaf anledning till på Sydamerikas fastland. Den spanska regeringens eviga dubbelspel, när den, af omtanke om att fylla luckorna i sin redan då, trots den ständiga tillströmningen af omätliga rikedomar, lika beständigt tomma skatt-

kammare, var färdig att lämna sin sanktion till hvarje upproriskt företag sedan det krönts med framgang, kunde heller icke annat än direkt uppmuntra till sådan olydnad. De dåvarande maktägande i Spanien sådde emellertid pa detta vis redan hos de första spanskamerikanerna frön till revolutionära tendenser, som deras efterföljare trehundra år senare till Spaniens ofärd skulle fa uppskära.

I Hernan Cortés, som egenmäktigt tillgrep den i Santiago utrustade flottan, som plundrade kronans magasin i Macaca och Trinidad och kapade kronans fartyg, för att sedan i Mexico i öppen strid besegra Narvaez, som den af kronan utnämnde adelantadon Velasquez skickade emot honom, hade det spanska Amerika i själfva verket sin första insurgent i stor stil. Det var Cubas första alcalde, som i detta afseende var förgångsman, och Spanien fann den gangen med sin fördel förenligt att låta rebellen, hvilken vunnit makt och rikedom, köpa sig tillgift med klingande mynt. Det skulle blifva en langt senare generation förbehållet att få upplefva den dag, da samma Spanien på Cuba fick bekväma sig till att själft med klingande mynt köpa fred af en skara utsvultna insurgenter, som i en tioårig kamp trotsat moderlandets yttersta militära kraftansträngningar.

Efter Velasquez tid började äfven yttre faror att hota det spanska väldet på Antillerna. Hittills hade Spanien, pa grund af påfven Alexander VI:s bekanta bulla, med Portugal delat besittningsrätten till de nyupptäckta världarna, och varit i obestridd besittning af hela Västindien. Nu uppträdde äfven andra medtäflare pa skadeplatsen, ofta växlande, allt efter den spanska politikens skiftningar i Europa, men städse hotande och fördärfbringande för de nyvunna koloniernas förbindelser med moderlandet, och i främsta rummet för de exponerade öarne med deras langa kuststräckor.

När den sinnessjuke doña Juanas son Carlos med det nybildade spanska konungarikets krona förenade kejsarvärdigheten öfver kontinentens mäktigaste statsförbund, lades grunden till alla

de faror, som sedermera under tvåhundra år ständigt hotade de kubanska nybyggenas bestånd, och de första fientliga fartyg det spanska Cuba såg vid sina kuster voro sändemän från kejsar Karls förbittrade fiende konung François I. Guvernören de Soto hade knappast hunnit anlända till Santiago de Cuba, koloniens dåvarande hufvudstad, förrän han fick underrättelse att tvänne franska korsarer visat sig utanför den unga staden Habana, och trots guvernören Juan Velasquez motstånd bränt och plundrat detta samhälle. De Soto gaf då sin fortifikationsofficer, Mateo Aceituno, i uppdrag att uppföra befästningar i Habana, och denne anlade fästet La Fuerza, hvilket nu ligger midt i staden.

På 1550-talet gjorde fransmännen åter påhälsningar vid de kubanska kusterna. I juli 1553 angrepo 4 franska krigsfartyg Santiago och brandskattade staden, och två år därefter plundrades Habana återigen af en fransk korsar, Jacques de Sores.

Reformationsstriderna i Europa, hvarunder Spanien förvärfvade sig namn och rykte som intoleransens fastaste värn, skaffade det spanska Cuba nya fiender på halsen. Drottning Elisabeths af England flottor hemsökte Västindien, och Felipe II:s hårdhet och ofördragsamhet mot sina nederländska undersåtar ledde indirekt till uppkomsten af en för Spanien farlig holländsk sjömakt. Medan nederländarne i hemlandet tum för tum försvarade sin frihet mot det spanska förtrycket, svepte »les Gueux de la Mer» som halfva pirater öfver världshafven och skadade den spanska samfärdseln.

Liksom alla dåtida kolonialmakter var Spanien ytterst angeläget om att söka monopolisera handeln med kolonierna i inhemska händer, och det vidhöll envist sina anspråk på alla amerikanska länder, äfven sådana, som det icke tagit i besittning. Det ansåg sig utan tvifvel i båda dessa afseenden vara i sin goda rätt, men vid försvaret af dessa hypotetiska rättigheter gick det i brutalitet öfver det tillåtnas gräns. För att tillintetgöra smyghandeln utrustade spaniorerna patrullfartyg, guarda costas, längs sina amerikanska kuster, och dessa hade order att utan vidare sänka hvarje fartyg af främmande nationalitet och att mörda besättningen, för att sålunda omöjliggöra alla internationella komplikationer. I förföljelsen af kolonister, som sökt en fristad på någon obebodd

ö eller kuststräcka, voro de lika hänsynslösa, och emedan dessa till stor del voro protestanter, hvilka flytt från Europa under hugenottkrigen och striderna i Nederländerna, antogo förföljelserna ofta karaktären af religionsstrider. Bekant är historien om

Konung Felipe II af Spanien.

den expedition, som Felipe II år 1565 afsände till Florida, under Menendez de Avilés, för att förstöra de franska hugenottkolonierna. Expeditionen, hvilken, enligt Menendez egen förklaring, »hade begifvit sig till dessa trakter för att halshugga alla lutheraner, som den

kunde påträffa på land eller till sjös, i enlighet med de instruktioner, den erhållit af sin suverän, öfverrumplade Jean Ribauds nybygge vid Rio San Juan i Florida och mördade invånarne. Ribaud själf var ute på en kryssning i grannskapet. Vid återkomsten tillfångatogos han och hans män, samt ljöto, då de vägrade att afsvärja sin tro, döden genom hängning. Spaniorerna skrefvo öfver galgen: »Hängda, icke såsom fransmän, utan såsom kättare». För att hämnas denna massaker öfverföllo franska fribytare tre år därefter det spanska nybygget San Agustin och hängde spaniorerna, »icke såsom spaniorer, utan såsom mördare».

Under sådana omständigheter utbildade sig snart ett permanent krigstillstånd mellan de spanska myndigheterna i Västindien å ena sidan, och å den andra alla kolonisterna af annan nationalitet, som i Spanien sågo den gemensamma fienden. De spanska kolonisterna på öarna, hvilka ledo af den spanska skattepolitiken, uppmuntrade däremot handeln med främlingarna, och i somliga trakter utbildades smuggleriet till system. Det är härvid att märka, att detta smuggleri var af en särskild art, det gällde icke endast att undgå tullbeskattningar, utan att öfver hufvud trotsa ett fullständigt införselförbud för främmande varor, som infördes på andra än spanska fartyg. På den kubanska kusten var särskildt Bayamo bekant för den lifliga smyghandeln, hvilken på kort tid gjorde staden till den mest blomstrande på Cuba, och spaniorerna vidtogo mot sina egna undersåtar i denna trakt blodiga förföljelser för att undertrycka handeln med främlingarne. Under en sådan period inträffade 1604 den franske korsaren Gilbert Girons invasioner i östprovinsen. Sedan han gjort en påhälsning vid Santiago, landsteg Giron vid Manzanillo, och lyckades vid haciendan Paradas, nära Bayamo, öfverrumpla själfva biskopen, Cabezas Altamirano, af hvilken han sökte utpressa en stor lösesumma. Försöket misslyckades emellertid, Giron föll i ett bakhåll och dödades, hvarefter hans hufvud i triumf inbars till Bayamo.

De från början fredliga handelsfartygen af icke spansk nationalitet blefvo af rent själfförsvar nödgade att väpna sig och de började snart, när de kommo åt, utkräfva repressalier af spaniorerna.

På detta sätt uppstod småningom under sextonhundratalet det märkvärdiga brödraskap af fribytare, hvilka blefvo kända under namnet buccaneerer och flibustiers, och som snart skulle blifva det spanskamerikanska väldets gissel. En af de viktigaste föremålen för smyghandeln till de spanskvästindiska öarna blef snart konserveradt kött. Sedan spaniorerna förhärjat den rika ön Haití och utrotat urbefolkningen därstädes, öfvergåfvo de själfva många af sina nybyggen, särskildt på nordkusten, och vida sträckor förvandlades till fullständiga ödemarker, där stora hjordar af förvildad boskap och svin ströko omkring. Hit begafvo sig franska, holländska och engelska jägare, och de uppfunno ett sätt att med slaktresterna som bränsle röka köttet på trähalster, kallade boucans, hvaraf namnet boucaniers uppstod. Med detta kött drefvo företrädesvis engelska fartyg handel till de öar, som ledo brist på boskap, och namnet buccaneerer kom därför senare att användas som beteckning för de engelska fribytarne, medan de franska upptogo det engelska ordet freebooters i den korrumperade formen flibustiers.

Fransmännen satte sig fast på Santo Domingo eller Haití, och etablerade sitt högkvarter på den norr därom belägna ön Tortuga, hvilken spaniorerna flera gånger förgäfves sökte återtaga. Ett annat centrum för dessa smyghandlare blef ön S:t Kitts. Genom de ständiga striderna med de spanska fartygen ökades lusten för sjöröfveri hos dessa äfventyrare, som rekryterades af emigranter från alla nationer. De blefvo särskildt talrika, sedan England och Frankrike i sina besittningar infört systemet att importera fattiga arbetare från hemlandet, hvilka förbundo sig till tjänst under ett visst antal år, och snart betraktades och behandlades som fullständiga slafvar, dem man sålde och köpte. När dessa stackare uttjänt sin hårda slaftid, voro de benägna att göra lycka till hvarje pris, och de sällade sig beredvilligt till röfveriexpeditionerna mot spaniorerna.

Den kubanska kusten med sina många svårnavigabla kanaler mellan småöarna blef en omtyckt mötesplats för sådana expeditioner, och kustbefolkningen stod i ständig förbindelse med dem. Särskildt gällde detta ön Isla de Pinos, hvilken buccaneererna oftast angjorde vid sina färder.

Sedan konung Felipe III:s tolfåriga vapenstillestånd med den nederländska republiken utlöpt 1621, började holländarne på allvar hota det spanska Västindien. Redan 1620 hade visserligen en spansk eskader stationerats vid Habana, men denna atgärd kunde icke förhindra att den holländske amiralen Cornelius Jolls under åren 1628 till 1641 flera gånger blockerade Habana, och anföll de spanska flottorna i de kubanska farvattnen.

Engelsmännen hade redan förut anfallit Cuba, då Francis Drake 1586 hotade Habana, men det var först under Cromwell de allvarligt attackerade ön. År 1655 hade amiralen Penn med understöd af talrika buccaneerer eröfrat Jamaica, och denna ö blef hädanefter operationsbasen för de engelska buccaneerernas härnadståg mot de spanska besittningarna, och den ort, där de realiserade sina röfvade skatter.

Under det don Pedro de Morales var guvernör i Santiago de Cuba, anlände en engelsk eskader från Jamaica på hösten 1662 utanför denna ostprovinsens hufvudstad. Den vidsträckta Santiagoviken skyddas af naturen genom ett ytterst smalt inlopp. Den genom tvänne småöar, Cayo Smith och Cayo Rotan, och farliga bankar svårnavigabla och buktande inseglingsrännan omgifves nära inloppet af ganska betydliga höjdsträckningar. På norra sidan hade man redan tidigt anlagt ett fäste, Castillo del Morro, och när osäkerheten tilltog i de västindiska farvattnen, uppgjordes under 1630-talet förslag att förstärka detsamma, hvilken plan utfördes några år senare. Genom detta fäste var inseglingen för datidens fartyg omöjliggjord, och den engelska expeditionen landsteg därför den 18 oktober 1662 något östligare, vid mynningen af Rio de Aguadores. Den spanska guvernören i Santiago samlade i hast tillgängliga stridskrafter, och försökte möta fienden, men utan resultat, engelsmännen ryckte öster om viken direkt på Santiago, medan en detascherad afdelning hotade Morrokastellet i ryggen och tvang spaniorerna att evakuera fortet. Vid den engelska styrkans annalkande drog sig Morales med garnisonen och de flyktande invånare tillbaka till den förut omnämnda indianstaden El Caney, strax öster om Santiago, där han förskansade sig. Engelsmännen sprängde fästet Morro i luften, plundrade staden och

Castillo del Morro. Punta Diamante.

Den trånga passagen vid Castillo del Morro utanför Santiago de Cuba, sedd inifrån viken.

Från den södra udden, Punta Diamante, utskjuter ett grundt korallref ända till bojen, så att inseglingsrännan går tätt under befästningarne på den norra udden,

brände den delvis, samt höllo den besatt under en månad. I midten af november närmade sig emellertid generalkaptenen, don Juan de Salamanca, med en öfverlägsen spansk styrka den östra delen af ön, och redan när han ankommit till Trinidad, drogo engelsmännen sig tillbaka och återvände till Jamaica. Tre år senare återuppbyggde spaniorerna Morrokastellet.

Buccaneerernas brödraskap, »The Brethern of the Coast«, som de ofta kallades, hade vid denna tid redan blifvit mycket starkt i Västindien. De ständiga anfallen på spanska handelsfartyg hade helt och hållet förlamat Spaniens handel, och dess skepp vågade sig endast ut under starka konvojer, dem fribytarne icke mäktade attackera. Härigenom äggades buccaneererna att öfverga till en annan taktik, och i stället för små expeditioner af några få män, som på bräckliga kanoter lågo på lur efter enstaka handelsfartyg, utrustade de stora flottor. De riktade numera sin uppmärksamhet på att anfalla och plundra de rika städerna vid det karibiska hafvets kuster.

Buccaneerernas grymheter.
Ur »Die americanische Seeräuber«, Nürnberg 1679.

Medan de tidigare fribytarne ännu i jämförelse med sina fiender spaniorerna utmärkte sig för en viss humanitet, och behandlade sina fångar bättre än dessa, och dessutom, såsom till större delen bestående af troende protestanter, utvecklade en sträng religiositet med söndagsfirande och bön under sina expeditioner, hade genom de ständiga repressalierna och den väckta lystnaden efter spaniorernas rikedomar en allt

större förvildning vunnit insteg. De olyckliga spanska plantageägare, som föllo i deras våld, underkastade de af vinningslystnad lika gräsliga tortyrer som dem, de spanska eröfrarne hundra år förut användt mot de stackars indianerna.

Särskildt under senare delen af 1660-talet, då Don Francisco Dávila Orejon styrde ön, hade Cuba mycket att lida under buccaneerernas anfall. I december 1665 landsteg den djärfve äfventyraren Pierre Legrand med 300 flibustierer i nuvarande distriktet Remedios och inträngde i landet ända till Sancti Spiritus, där han brände 33 hus.

En af de grymmaste af dåtidens flibustiers var fransmannen François Nau, vanligen kallad L'Ollonais, hvilken fem år efter Santiagos eröfring hotade en kubansk stad. Sedan han med knapp nöd undgått galgen i den mexikanska staden Campeche utrustade han med den franska guvernörens understöd en expedition från Tortuga, och visade sig i augusti 1667 utanför San Juan de los Remedios på Cubas nordkust. Denna stad låg då ännu på en holme vid kusten och kallades El Cayo, ett namn, som den ännu i dagligt tal bär på Cuba. Händelsen beskrifves på följande karakteristiska sätt i den tyska upplagan, tryckt i Nürnberg 1679, af den holländske buccaneeren J. Esquemelings året förut i Amsterdam utgifna »De Americaensche Zee Roovers»:

Nachdem nun dieser Rauber in Tortuga angelangt und jederman meinen sollen, er werde dergleichen Gefahren/ als er ausgestanden zu entgehen, sich um etwas anders das Leben zu unterhalten und hinzubringen, bewerben/ suchte er hingegen alle Mittel wie er am füglichst- und bästen wieder ein Schiff möchte überkommen. Er begab sich wieder auf die See mit ein und zwantzig wolgewaffneter Mann und einem Schifflein, das er durch List bekommen hatte/ und zwar nach der Norder-Seite der Insul Cuba, vor ein Städtlein genannt la villa de los Cayos, von dannen ziemliche Handlung auf Havana geschahe/ mit Häuten Taback und Zucker und weil es allda sehr untieff ist langs der Küst hin, gebrauchen die Spanier anders keine Fahrzeuge als Barquen. Lolonois meinte allda eine Parthey von diesen Barquen zu bekommen; allein er ward gesehen von einigen Fischern, die

Sedan denne röfvare nu ankommit till Tortuga, där man skulle trott, att han, för att undgå sådana faror som han måst utstå, skulle eftersträfva ett annat sätt att uppehålla och tillbringa lifvet, så försökte han i stället alla medel för att åter på bästa sätt komma öfver ett fartyg. Han begaf sig åter till sjös med tjugoen väl beväpnade män och ett litet fartyg, som han åtkommit genom list, och styrde kosan till ön Cubas nordkust, utanför en liten stad, kallad la villa de los Cayos, som dref en icke obetydlig handel på Habana med hudar, tobak och socker. Emedan farvattnet är mycket grundt längs kusten använda spaniorerna här inga andra fartyg än roddbåtar. L'Ollonais trodde sig kunna öfverrumpla ett antal af dessa roddbåtar, men han blef upptäckt af några fiskare, som till sin lycka

zu ihrem Glück ihm noch entwischten, und über Land nach Havana gingen, bey dem Gouverneur klagbar anbringende, daß der Französische Rauber Lolonois auf der Küst wäre mit zweyen Canoes, um sie zu plagen, und daß sie ihre Handlung nicht fortsetzen könten. Der Gouverneur konte das nicht glauben, dann er Schreiben von Campesche erhalten, daß dieser Rauber todt wäre. Jedoch ließ er auf der klagenden Spanier Ansuchen ein Schifflein fertig machen, und montirte selbiges mit zehen Stucken Canonen, und neunzig wehrbaren Mann, wol bewaffnet, und schickte es aus, mit Ordre nicht wieder zu kommen, bis sie die Rauber verjagt hätten. Zu dem Ende er ihnen einen Neger mit gegeben, der Häncker seyn, und die Rauber, wann sie ihrer mächtig würden, aufknüpffen solte, ausgenommen ihren Hauptmann, den sie nach Havana liefern müsten. Dis Fahrzeug nun mit den Spaniern langte vor der Stadt la villa de los Cayos an, aber an statt solches die Rauber aufsuchen solte, suchten sie selbiges selbst; dann sie durch einige Fischer, welche sie aufgehoben hatten, daß das Schiff an den Ort und zu diesem Ende kommen wäre, Kundschafft davon bekommen, weil sie gemeint den Raubern dadurch eine Furcht einzujagen, und sie von der Küst abzutreiben: Allein sie verursachen hiermit vielmehr das Gegentheil, dann aus der Begierde, die in ihm war ein Schiff zu bekommen, um dadurch desto mehr Unheil anzurichten, und anbey größere Fortun zu machen, resolvirte er mit seinem Volck das Schiff anzutasten. Die Rauber zwungen einen von diesen Fischern sie dahin zu bringen: um zwey Uhr in der Nacht kamen sie ans Schiff. Die auf den Schiff ligende Spanier spürten sie, und fragten ob sie die Rauber nicht gesehen? worauf sie durch den gefangnen Fischer mit nein antworteten, da dann diese meinten, es müßen selbige von ihrer Ankunfft haben Kundschafft erlangt, und die Flucht genommen haben, allein sie wurden des andern Tages früh ein anders innen, da sie von den Raubern begrüßt wurden ehe sie selbige sehen konten. Die Spanier stellten sich von Stund an in Positur und zur Wehr, und pfiffen, weil auf jeder Seiten des Stroms eine von der Räuber canoesen lag, zu beyden Seiten tapffer aus ihren Canonen, wiewol alles ohne Frucht und Würckung: nachdem nun die Spa-

undkommo honom och landvägen begafvo sig till Habana. Här beklagade de sig hos guvernören, att den franske röfvaren L'Ollonais kommit till kusten med tvänne kanoter för att pläga dem, och att de ej längre kunde fortsätta sin handel. Guvernören kunde knappast tro detta, da han erhallit en skrifvelse från Campeche af innehall att denna röfvare blifvit dödad. Dock lät han på de klagande spaniorernas begäran utrusta ett mindre fartyg och monterade detsamma med tio kanoner och nittio vapenföre, väl beväpnade män, och utskickade det med ordre att icke återkomma förr än de förjagat röfvarne. För hvilket ändamal han äfven medskickat en neger, som skulle tjänstgöra som bödel och hänga röfvarne, när de lyckats öfvermanna dem, utom deras höfding, hvilken de skulle aflämna i Habana. Detta fartyg med spaniorerna ankom nu utanför staden la villa de los Cayos, men i stället för att det skulle uppsöka röfvarne, uppsökte dessa det självfa, ty de hade genom nagra fiskare, som de tagit till fånga, erhallit underrättelse om att fartyget ankommit till stället i denna afsikt: fiskarne hade nämligen trott, att de härigenom skulle injaga fruktan hos röfvarne och jaga bort dem från kusten. Men de åstadkommo härigenom snarare motsatsen, ty i följd af den önskan, som han hyste att komma öfver ett fartyg, och därigenom sättas i stånd att anställa ännu mera skada och göra sig ännu större fortune, resolverade han att angripa fartyget med sitt folk. Röfvarne tvungo en af fiskarne att lotsa sig dit, och klockan tva pa natten kommo de till fartyget. De på fartyget befintliga spaniorerna varskodde dem och fragade om de icke sett till röfvarne, hvarpå de genom den fängne fiskaren svarade nej. Spaniorerna trodde då, att röfvarne erhallit kunskap om deras ankomst och gripit till flykten, men de blefvo följande dag varse att de misstagit sig, när de hälsades af röfvarne innan de självfa kunde se dem. Spaniorerna ställde sig pa stunden i positur och försvarsställning och sköto, emedan en af röfvarnes kanoter lag på hvardera sidan om strömmen, tappert ur sina kanoner

nier zwey bis dreymal chargirt hatten nahmen die Rauber ihre Zeit wol war/ und kamen ihnen zu beeden Seiten an den Bort mit guten Säbeln in den Fäusten/ und jagten alle Spanier ins Schiff hinunter. Lolonois ließ darauf einen nach dem andern hinauf kommen und sobald sie hinauf kamen/ schlug er ihnen die Köpffe ab; nachdem er nun einem guten Theil die Hälse gebrochen kam der Neger oder Mohr/ welcher der Rauber Häncker seyn sollen und rieff: Sonor Capitain, no me matta is os dire la verdad. Das ist: Herr Capitain, tödtet mich nicht/ ich will euch die Wahrheit offenbahren. Lolonois ließ ihm ausbeichten/ und ging darauf seinen gewöhnlichen Gang alle die übrige Spanier todt schlagend/ ausgenommen einen/ dem er einen Brieff gab an den Gouverneur nach Havana, und befahl ihm mündlich zu sagen/ daß er keinem Spanier/ so viel ihm auch in die Hände kommen würden mehr Quartier geben wolte.

Als nun der Gouverneur von Havana diese Zeitung empfangen von dem üblen succeß seiner ausgesandten Leute/ ergrimmte er über die maßen sehr und schwur keinem Rauber der in selbigen Landen würde gefangen werden/ mehr das Leben zu schencken/ sondern alle jämmerlich hinzurichten allein er ward von allen Innwohnern der Insul Cuba inständig ersucht/ solches nicht zu thun/ weil die Rauber hundert von ihnen bekommen könten/ ehe sie einen von den Raubern kriegen möchten/ zumalen sie ihrer Nahrung halber täglich auf der See seyn müsten/ daher er solche Hostilität ja nicht zu Wercke richten wolte.

ehuruväl allt var utan resultat och verkan, sedan nu spaniorerna chargerat två eller tre gånger, togo röfvarne väl vara på tiden och sprungo från båda sidor ombord med goda sablar i händerna, och jagade alla spaniorer under däcket. L'Ollonais lät nu den ena efter den andra komma upp, och så snart de kommo upp, högg han hufvudet af dem; sedan han nu skurit halsen af en hel mängd af dem, kom den neger eller mohr, som skulle blifva röfvarnes bödel, upp och ropade: »Sonor capitain, no me matta is os dire la verdad». Det vill säga: »Herr kapten, döda mig icke, ty jag vill säga Eder sanningen». L'Ollonais lät honom bikta ut, men fortsatte sedan på sitt vanliga sätt, och högg hufvudet af alla de öfriga spaniorerna, utom af en, som han gaf ett bref till guvernören i Habana och befallde att muntligen hälsa, att han hädanefter icke ämnade gifva quartier at någon spanior, hur många som än skulle falla i hans händer.

När nu guvernören i Habana mottagit tidningen om den dåliga succes, som hans utsända män haft, förgrymmades han öfvermattan, och svor att för framtiden icke skänka lifvet at någon röfvare, som skulle komma att tagas till fånga i detta land, utan jämmerligen aflifva dem alla. Dock blef han enträget anmodad af alla ön Cubas invånare att icke förfara sålunda, emedan röfvarne kunde få fatt i hundra af dem innan de skulle kunna fånga en enda af röfvarne, i synnerhet då de för sin utkomsts skull dagligen måste vistas på sjön, hvarför han ändtligen måtte underlåta att sätta en sådan hostilité i verket.

Befolkningen på Cuba hade all anledning att önska ett återtagande af den hetlefrade Dávilas förhastade hotelse. Faran för buccaneerernas påhälsningar sväfvade ständigt öfver dess hufvud, och enligt en outgifven kubansk historia plundrade dessa endast under åren 1665 och 1666 ej mindre än trehundra landtgårdar. De nöjde sig ej med att antända husen, bortröfva slafvarne, husdjuren och husgeradet; de värnlösa landtmännens hustrur och döttrar föllo offer för deras djuriska lusta, och man bortförde till och

Indianerna plågas af spaniorerna »unschuldig».

Spaniorerna plågas af buccaneererna »von wegen ihrer Sünden».

Vedergällningen,
titelvignett till »Die americanische Seeräuber», af Esquemeling, Nürnberg 1679.

med de sina barnen för att kunna utpressa lösepenningar.» Den fruktade L'Ollonais lämnade visserligen den kubanska kusten för framtiden i fred, då hans lystnad, liksom fordom de spanska eröfrarnes, riktades mot de rika bygderna på fastlandet. Här skulle han efter sina förhärjande anfall på Maracaibo till slut ömkligen omkomma genom att lefvande sönderstyckas af de hämdlystna indianerna på Dariennäset. Ett halft år efter händelserna vid Remedios hann dock knappast förflyta, förrän Västindiens ryktbaraste buccaneer utvalde Cuba till mål för en expedition i stor stil.

Sedan den tyskfödde buccaneerhöfdingen Mannsfeldts högtflygande planer, att med den lilla ön Old Providence, nära den centralamerikanska kusten, som operationsbas eröfra de spanska kolonierna, stäckts af döden, blef walesaren Henry Morgan brödraskapets erkände öfverhufvud. Han sammandrog en flotta af 12 fartyg, bemannade med 700 äfventyrare af engelsk och fransk nationalitet, vid Isla de Pinos, i afsikt att med småbåtar begifva sig till Batabanó och från landsidan öfverrumpla Habana. Företaget ansågs dock för riskabelt, och han beslöt i stället i mars 1668 att landstiga vid viken Santa Maria sydväst om Puerto Principe.

Esquemeling berättar härom:

Ehe sie aber dahin kamen, hatte ein Spanier so lange Zeit bey den Englischen gefangen gewest war und unterdeßen einige Wort von ihnen gelernet hatte murmeln hören von del Puerto de Principe, war dahero bey Nacht über Bort gesprungen und an die Insul geschwommen. Die Engländer waren zwar alsobald in die Canoesen wieder einzufischen/ gesprungen er aber war ehe als sie zu Lande kommen, und hatte sich unter die Bäume verschloßen daß sie ihn nicht finden können. Des andern Tages schwam dieser Spanier von dieser Insul zu der andern/ und so lang, bis er endlich an die veste Küst kam, und weil er der Wege wol bekandt war/ hielte er sich nicht auf nach Puerto el Principe zu kommen allwo er die Spanier vor diesen Raubern warnete, und ihnen alle ihre Macht anzeigte. Worauf die Spanier von Stund an ihr Gut fortschickten und der Gouverneur des Platzes so viel Volk zusammen brachte/ als er nur bekommen konnte/ und gieng ihnen mit einer Partie Sclaven auf dem Weg da die Rauber herkommen solten/ entgegen: Er ließ auch eine große Menge Bäume umhauen den Weg darmit zu verlegen: machte darneben verschiedene Hinterhalte und ließ daselbst hin einige Canonen bringen. Er hatte nunmehr auf 800 Mann zusammen gebracht sowol aus der Stadt als andern umligenden Plätzen und versahe alle seine Hinterhalte mit soviel Volk als er dazu nöhtig zu seyn erachtete; den Uberrest hielte er in einem Gras an der

Men förr än de kommo dit hade en spanior, som länge varit fången hos de engelske, och därunder lärt några ord af dem, hört mumlas om Puerto Principe, han hade därför under natten hoppat öfver bord och simmat mot ön. Engelsmännen hade visserligen genast sprungit i sina båtar för att fiska upp honom, men han hade hunnit före dem i land, och hade gömt sig under träden, så att de icke kunde finna honom. Påföljande dag sam denne spanior från den ena ön till den andra så länge tills han slutligen uppnådde den kubanska kusten, och emedan han var väl bekant med vägarne töfvade han icke att komma fram till Puerto Principe, hvarest han varnade spaniorerna för dessa röfvare och kungjorde dem all deras makt. Hvarpå spaniorerna från den stunden bortskickade sitt gods, och platsens guvernör hopsamlade så myeket folk, som han kunde få fatt i, och drog med ett parti slafvar röfvarne till mötes på den väg, hvarpå de skulle komma. Han lät också fälla en stor mängd träd för att därmed spärra vägen: inrättade där bredvid åtskilliga bakhåll och lät föra några kanoner till stället. Han hade numera hopbragt omkring 800 man såväl från staden som från andra kringliggande platser, och försåg alla sina bakhåll med så mycket folk, som han ansåg nödvändigt; återstoden uppställde han på en äng nära staden på en skön och vid-

Stadt in einem schönen weiten Felde allda er den Feind von Fernen konnte sehen ankommen.

Die Spanier waren noch in Arbeit ihre Hinterhalte zu versehen/ wider die Macht des Feindes/ als die Rauber ihnen auf den Leib kamen/ und weil sie die Wege verhauen funden/ nahmen sie ihren Weg durch den Busch/ wordurch sie einige der Spanier Hinterhalte vermeideten. Endlich kamen sie an das Feld/ das von den Spaniern Savana genannt wurde. Als die Spanier sie ins Gesicht bekamen/ schickte der Gouverneur von Stund an ein Partie Reuter hinter die Rauber/ um/ in Meinung/ daß sie erschrecken solten/ wann sie ihn mit so viel Volk ihnen entgegen kommen sähen/ und wann sie die Flucht nehmen wolten/ durch diese Reuterey um die Hälse gebracht werden möchten: Allein es lieff ganz anders hinaus/ dann die Rauber so allzeit mit klingendem Spiel und fliegenden Fahnen in Ordnung marchirten begunten sich auszubreiten/ einen halben Mond zu machen/ und also zugleich auf die Spanier los zu brechen/ die zwar anfänglich ziemlich stunden/ allein es dauerte nicht lang; dann als sie sahen/ daß die Rauber nicht fehlten/ und unaufhörlich auf sie los drungen/ begunten sie den Muht fallen zu laßen/ insonderheit/ als sie ihren Gouverneur todt zu Erden nieder stürzen sahen/ und mit aller Macht und Möglichkeit dem Busche sich zuziehen/ um mit guter reputation darvon zu lauffen; allein es muste der meiste Theil/ ehe sie den Busch erreichen mochten/ Haare laßen und ins Gras beißen/ die übrigen aber lieffen endlich den Busch ein/ und suchte ein jeder sein Leben zu erretten. Hierauf nahmen die Räuber ihren Weg nach der Stadt/ und blieben also der Spanier Meister und voller Muht: Zumalen sie in diesem Gefechte/ welches etwan vier Stunden gewähret hatte/ wenig Todte und Gequetschte bekommen. Kurz nach dem auf dem Savana geschehenen Gefechte/ kamen die Rauber in die Stadt/ allwo sie wieder aufs neue Gegenwehr funden von einer Parthey so bey den Weibern geblieben/ denen noch einige aus dem Scharmützel auf Savana entronnene zu hülffe kommen/ und also zusammen Hoffnung hatten die Rauber von Plünderung der Stadt zuruck zu halten/ ja/ da sie schon darinnen waren/ wehrten sie sich noch/ schoßen zu den Fenstern hinein in die Häuser/ und wolten sie

sträckt slätt, där han kunde se fienden ankomma redan på långt håll.

Spaniorerna voro ännu i färd med att inrätta sina bakhåll mot den fientliga styrkan, när röfvarne kommo dem in på lifvet, och emedan de funno vägarne förhuggna, togo vägen genom skogsmarken, hvarigenom de undveko några af spaniorernas bakhåll. Slutligen kommo de fram till slätten, som spaniorerna kallade savana. När spaniorerna fingo sikte på dem, skickade guvernören på stunden ett parti ryttare bakom röfvarne på det att, då de, som han trodde, af förskräckelse öfver att se honom komma emot sig med så mycket folk skulle gripa till flykten, detta rytteri skulle kunna bringa dem om lifvet. Emellertid aflöpte det helt annorlunda, ty röfvarne, som hela tiden marscherade i god ordning, med klingande spel och flygande fanor, begynte ut breda sig och bilda en halfmåne och kastade sig genast öfver spaniorerna. Dessa gjorde visserligen i början något motstånd, men det räckte icke länge; ty när de sågo att röfvarne icke veko och oupphörligt trängde emot dem, begynte de förlora modet, isynnerhet när de sågo sin guvernör störta död till marken, och de försökte draga sig in i skogsmarken för att kunna löpa därifrån med behallen reputation: dock måste största delen, innan de uppnådde skogen, bita i gräset, de öfriga åter flydde till slut in i skogen, där hvar och en sökte rädda sitt lif. Härpå fortsatte röfvarne sin väg till staden och förblefvo sålunda herrar öfver spaniorerna och fulla af mod, isynnerhet enär de i denna fäktning, hvilken räckt ungefär fyra timmar, haft få döda och sårade. Kort efter slaget på savana kommo röfvarne till staden, hvarest de på nytt stötte på motstånd af ett parti, som stannat hemma hos kvinnorna, och som fått förstärkning af några, som undgått skärmytslingen på savanan: förenade hoppades de att kunna afhålla röfvarne från att plundra staden. Ja! när dessa redan voro därinne, värjde de sig ännu, sköto genom fönstren in i husen och ville åter kora ut dem. Men när röfvarne märkte detta, hotade de, att om de icke ville gifva sig

Buccaneererna taga Puerto Principe,
(ur den engelska upplagan af Esquemelings verk, nytryckt 1893.

wieder hinaus haben/ allein die Rauber solches innen werdende/ bedroheten sie/ wo sie nicht sich gefangen geben würden/ wolten sie nicht allein die Stadt von Grund aus in die Aschen legen/ sondern auch weder Weib noch Kinder schonen/ und alles ohne Unterscheid niederhauen. Auf diese Bedrohungen ergaben sich die Spanier fol-

fangna, skulle de icke allenast nedbränna staden i grund, utan äfven icke skona hvarken kvinnor eller barn, utan nedhugga alla utan åtskillnad. I följd af dessa hotelser gafvo sig spaniorerna, då de väl visste, att röfvarne icke länge skulle kunna uppehålla sig där, och fruk-

gends weil sie wol wusten daß die Rauber sich allda nicht lange aufhalten konnten / und besorgten es dörffe ihr Wort ins Werk gesetzt werden.

Nachdem nun die Rauber die Stadt also einbekommen / jagten sie alles zusammen mit Weib und Kindern in die Kirche raubten alles was sie in der Stadt finden konnten / und trugen es zusammen. Nachdem sie alles zusammen gebracht / begunten sie aus auf Partheyen zu lauffen und brachten noch alle Tage Gefangene und Beut in die Stadt also daß ihnen die Zeit nicht lang wurde weil sie ein leben hatten nach ihrem Wunsch. Sie aßen und truncken so lang als was zu finden war. Aber die arme elende Gefangene in der Kirchen eingesperrt brachten die Zeit so gemächlich nicht hin ihnen war um ein gutes bänger als den Raubern dann sie bekamen wenig zu essen und wurden noch täglich gepeinigt und geplagt mit unaussprechlicher Marter / um sie zu zwingen daß sie sagen solten wohin sie ihr Geld und Gut verborgen hätten. Es wurde mancher armer Mensch gepeinigt der weder Geld noch Gut hatte sondern allein von seiner täglich schweren Arbeit sein Weib und Kinder nehren muste jedannoch sahen diese blutgierige Leute es ihnen nicht an: Sondern es hies nur gleich / will er nicht bekennen so hängt ihn auf. Auch die allda befindliche arme Weiber so kleine Kinder an der Brust und nichts darzu hatten diese unschuldige Lämmlein zu erhalten dann sie für Hunger selbst verschmachten musten konnten diese Grausamkeit der Rauber nicht erweichen und zu Mitleiden bewegen. Wann es ihnen dann bisweilen einfiel schoßen sie eine Kuh oder Büffel nieder nahmen das beste heraus und gaben dann den Rest denen Gefangenen dar mit zu thun was sie wolten.

Als aber nichts mehr zu essen und zu trinken noch zu plündern war resolvirten die Rauber wieder davon zu gehen. Sie ließen die Gefangne wissen sie solten Geld suchen zu ihrer Ranzion oder aber man würde sie mit nach Geomaica führen / auch müsten sie eine Brandschatzung für die Stadt aufbringen oder aber sie wolten selbige ehe sie von dannen zögen gänzlich in die Asche legen: Worzu sie dann vier Spanier von den Gefangenen ausschickten. Und damit die Brandschatzung desto eher möchte gebracht werden fiengen sie an den Gefangenen desto mehr Plage anzulegen.

tade, att de skulle sätta sin hotelse i verket.

Sedan nu röfvarne på detta sätt intagit staden, jagade de alla med kvinnor och barn in i kyrkan, röfvade allt hvad de kunde finna i staden och hopsamlade det. Sedan de fått allt tillhopa, begynte de gå ut på ströftåg och bragte sedan hvarje dag fångar och byte till staden, så att sålunda tiden icke blef dem lång, enär de förde ett lif efter sin önskan. De åto och drucko så länge som något stod att finna. Men de arma eländiga fångarne, inspärrade i kyrkorna, tillbragte icke tiden lika behagligt, de utstodo en betydligt större ångest än röfvarne, ty de fingo litet att äta, och blefvo därtill dagligen pinade och plågade med outsägliga tortyrer för att tvingas att säga, hvar de hade gömt sitt guld och gods. Mangen arm människa pinades ocksa, som hvarken hade gods eller guld, utan allenast genom sitt tunga dagsarbete måste lifnära sin hustru och sina barn dock lade dessa blodtörstiga människor icke märke till detta, utan det hette då genast, vill han inte bekänna, så häng upp honom. Icke ens de därstädes befintliga arma kvinnorna, som hade små barn vid bröstet, och icke förmådde lifnära dessa oskyldiga små lamm, eftersom de själfva måste försmäkta af hunger, kunde uppmjuka röfvarnes grymma sinne och beveka dem till medlidande. När det någon gång föll dem så in, nedsköto de en ko eller oxe, togo ut det bästa åt sig, och gåfvo sedan resten åt fångarne, som fingo göra hvad de ville därmed.

Men när ingenting mera fanns att äta eller dricka, ej heller att plundra, resolverade röfvarne att åter draga bort. De gåfvo fångarne tillkänna, att de måste söka pengar för att friköpa sig, eljest skulle man föra dem med till Jamaica; äfven måste de anskaffa en brandskatt för staden, i annat fall ämnade de, innan de drogo därifrån, lägga den fullständigt i aska: hvarfor de nu utsände fyra spaniorer af fångarne. Och för att brandskatten skulle anskaffas så mycket snabbare, började de att plåga fångarne ännu mera.

Utsikt af Santiago de Cuba mot öster,
tagen från strandgatan Calle de la Cristina, i förgrunden malmhögar.

Die vier ausgesandte Spanier kamen wieder und giengen kläglich nach dem General der Räuber/ mit Vermelden/ daß sie ihr bestes gethan/ die Brandschatzung zu bekommen; allein nirgend kein Volk finden können; jedoch wofern der General noch vierzehen Tage beliebte zu warten/ wolten sie gehen und sehen die Summa/ so er gefordert hätte/ zusammen zu bringen. Mitlerweil sie nun mit dem General Morgan über der Brandschatzung zu accordiren im Werk begriffen waren/ kamen sieben oder acht Rauber/ die außer der Stadt gewesen/ wilde Kühe zu schießen/ welche einen Neger oder Mohren gefangen brachten/ der Briefe hatte an einige Gefangene/ worinnen der Gouverneur von St. Jago ihnen zuschriebe/ daß er in kurzer Zeit mit einer gnugsamen Macht wolte kommen/ und man nicht zu gähe seyn/ und sich übereilen sollte/ den Raubern einige Ranzion oder Brandschatzung zu bezahlen/ sondern selbige noch vierzehen Tage aufhalten/ wo es müglich wäre/ ihnen Hoffnung gebende/ alsdann dieselbe gewiß zu bezahlen. Als nun Morgan sahe, daß die Spanier darauf umgiengen/ ihm einen blauen Dunst vor die Augen zu machen/ und eine Falle zu stellen/ ließ er die geraubte Güter und Beut von Stund an zur See bringen/ solche in die Schiffe laden und den Spaniern ansagen/ wofern sie ihme des andern Tages die Brandschatzung nicht bezahlten/ er ihnen die Stadt aller Orten zugleich in Brand stecken wolte. Ließ ihnen doch gleichwol nicht wißen/ daß er ihre Briefe aufgefangen hätte. Die Spanier gaben ihm wieder zur Antwort/ es sey ihnen unmöglich/ weil das Volk hier und dar zu weit verstreuet und ausgebreitet wäre/ und also in so kurzer Zeit nicht geschehen könnte. Morgan, der alle ihre Geheimnißen wol wuste/ accordirte mit ihnen/ daß sie ihm 500 Kuhe an der Seekant solten liefern/ nebenst gnugsamen Salze/ dieselben einzusalzen.

De fyra spaniorerna kommo åter och gingo jämmerligen fram till röfvarnes general och anmälde, att de gjort sitt bästa för att anskaffa brandskatten: men ingenstädes kunnat hitta något folk; om emellertid generalen behagade vänta i fjorton dagar, så skulle de bege sig i väg och söka hopbringa den fordrade summan. Under det de nu höllo på med att accordera med general Morgan om brandskatten, ankommo sju eller åtta röfvare, som varit utanför staden för att skjuta vilda kor, och dessa medförde såsom fånge en neger eller mohr, hvilken bar bref till några af fångarne. I dessa skref guvernören i Santiago till dem, att han inom kort ärnade komma med tillräcklig styrka, och uppmanade dem att icke förhasta sig med att betala röfvarne någon lösesumma eller brandskatt, utan försöka att ännu uppehalla dem i fjorton dagar, om det var möjligt, i det att man skulle invagga dem i förhoppningar att då säkert betala summan. När Morgan nu såg att spaniorerna umgingos med planer att slå blåa dunster i ögonen på honom och locka honom i fällan, lät han på stunden forsla de röfvade ägodelarne och bytet till hafvet och lasta det på skeppen, hvarjämte han han lät säga spaniorerna, att så vida de icke följande dag betalade honom brandskatten, så skulle han ögonblickligen sticka deras stad i brand på alla håll. Han lät dem dock icke få veta, att han uppfångat deras bref. Spaniorerna gafvo honom åter till svar, att det var dem omöjligt, emedan befolkningen var för vidt kringspridd här och där, och det således icke kunde ske på så kort tid. Morgan, som väl kände till alla deras hemligheter, accorderade med dem, att de då skulle leverera honom fem hundra kor på hafsstranden jämte tillräckligt med salt för att salta ned dem.

Och därmed fick han sig nöja.

* * *

Henry Morgan förstör den spanska flottan,
ur Esquemelings engelska upplaga.

Äfven Henry Morgan riktade snart sin uppmärksamhet mot de rika städerna på fastlandet, plundrade Puerto Bello och angrep de olyckliga städerna vid Maracaibosjön, Maracaibo och Gibraltar, hvilka nu för tredje gången på kort tid utsattes för buccaneerernas förödelser. Han dröjde så länge vid plundringen af dessa trakter, att spaniorerna hunno samla en betydlig eskader vid inloppet till sjön. Genom en lyckad kupp blef han dock i stånd att både förstöra flottan och tysta strandbatterierna, och dessa bedrifter stegrade till det högsta hans rykte såsom framgångsrik anförare. När därför oviljan öfver bestämmelserna i 1670 års fred mellan England och Spanien, som visserligen tryggade Englands landförvärf i Västindien, men förbjöd engelska fartyg att drifva handel på spanska hamnar utan särskildt tillstånd, retade buccaneererna till nya röfvaretåg, var det självfallet, att Morgan skulle väljas till öfverbefälhafvare. I december detta år samlades den stora flottan af buccaneerer, om ett fyratiotal fartyg och två tusen man, vid Cape Tiburon på Haiti, och utförde därifrån under Morgan såsom amiral det beryktade tåget mot Centralamerika. Sedan piraterna

betvungit ön Old Providence eller Santa Catalina och förskansat sig vid Rio Chagre, framryckte de öfver Dariennäset till den pacifiska stranden och eröfrade den rika staden Panama, hvilken förut genom sitt läge ansetts skyddad för alla attacker. Morgan blef härigenom så ryktbar, att han af James II upphöjdes till Sir Henry Morgan och gjordes till guvernör af Jamaica, i hvilken egenskap den forne buccaneerhöfdingen inlade stora förtjänster om sjöröfveriets undertryckande. Under tiden hade emellertid andra engelska buccaneerer öfverskridit Panamanäset och härjade de spanska sydamerikanska städerna längs Stilla hafvets kuster.

De franska och holländska flibustiererna fortsatte striden mot de spanska besittningarna på egen hand. På den tid, don Francisco Rodríguez de Ledesma var guvernör på Cuba, landstego 600 franska pirater under Chevalier de Grammont den 21 februari 1679 vid Guanaja på Camagüéys nordkust och tågade mot Puerto Principe, hvilken ort de förskrämda invånarne öfvergifvit. Spaniorerna samlade sig emellertid och öfverföllo vid fransmännens återtåg till kusten dessa så eftertryckligt, att Grammont blef sårad och förlorade många döda. Mot slutet af århundradet ingrep äfven den franska regeringen mot sina laglösa bundsförvanter och betjänade sig härvid af en beryktad holländsk flibustier, De Graaf, hvilken trädt i fransk tjänst.

Efter freden i Rijswijk 1697 hade buccaneerernas brödraskap till större delen upphört att finnas till, då de som icke betvungits tagit tjänst såsom kapare under sina respektiva länders flaggor. De få, som återstodo, öfvergingo till rena sjöröfvare, hvilka angrepo alla fartyg utan urskiljning, och som länge gjorde den mexikanska vikens kuster osäkra. Dessa hade sina mötesplatser på Bahamaöarne och vid Carolinas och Virginias kuster, och de utrotades först i början af detta århundrade. Under sjuttonhundratalet hade de, som bekant, utsträckt sin trafik öfver nästan alla tropiska haf.

Äfven Cubas otillgängliga skärgård var liksom det närliggande

Haití och den sydamerikanska kusten tillhåll för rena sjöröfvare, som de spanska myndigheterna tolererade. Isynnerhet efter de napoleonska krigen och de spanskamerikanska besittningarnes affall fick detta sjöröfveri ny näring, och det utrotades först af den s. k. Mosquito Fleet, hvilken Förenta Staterna den 14 februari 1823 utsände under Commodore David Porter för att samverka med den engelska flottan. Genom denna expedition, i hvilken den sedan så berömde amerikanske sjöhjälten amiral Farragut såsom kadett gjorde sina första lärospån i de antilliska vattnen, drefvos sjöröfvarne i land, och de sökte då göra sig skadelösa genom att angripa sina egna landsmän. Först nu ingrepo de spanska myndigheterna på Cuba och Puerto Rico, och piraterna, som kommo mellan tvänne eldar, tvungos att öfvergifva sitt laglösa näringsfång.

S.r HEN: MORGAN

Tuppfäktning i Habana.

11. — Rasbildningen på Cuba.

Grundstommen. — Befolkningstillväxten. — Immigration. — De första förvärfsgrenarne. — Slafimporten. — Sockerodling och negerarbete. — Hvite och färgade. — Asiater och mayas. — Cubas befolkning i nittonde århundradet.

Under de tvänne första århundradena efter eröfringen var Cuba i många afseenden styfbarnet bland de spanskamerikanska kolonierna. Öfverdrifna rykten om landets fruktbarhet och mineralrikedomar ditlockade strax efter Velasquez kolonisation talrika nybyggare från de misslyckade kolonierna på fastlandet och från öarna, utom de trehundra han själf medförde från Santo Domingo, men dessa sågo sig snart besvikna i sina förväntningar på omätliga rikedomar. De magra guldgrufvorna vid Santiago, Jagua, Trinidad och Jobaboflodens mynning, nära det nuvarande Gibara, syntes relativt hastigt uttömda, och landets första hufvudnäring, boskapsskötseln och hästafveln, var ingalunda af art att tillfredsställa äfventyrarnes anspråk på snabb vinning.

Redan under Velasquez lifstid drog ett flertal af dessa ursprungliga kolonister, som nästan uteslutande voro kastilianer och andalusier, vidare till fastlandet med Grijalvas, Hernandez de Cór-

dovas och Hernan Cortés expeditioner äfvensom med den straffexpedition Velasquez utsände till Méjico för att tukta den sistnämnde. Den spanska befolkningen på Cuba uppgifves också vid tiden för Velasquez död 1524 utgöra på sin höjd två tusen personer, som voro samlade omkring de anlagda städerna. När Hernando de Soto, som erhållit kronans förläning af eröfringsrätten af Florida, samtidigt utnämndes till den första kungliga guvernören på Cuba, utsattes öns folkmängd för en ny åderlåtning, och många af dess förnämsta söner dukade under genom denna olyckliga upptäcktsfärd efter den mytiska ungdomskällan, hvilken till sist vid Mississippis stränder skulle kosta de Soto själf lifvet.

När ett par år senare kejsar Karls emancipationsdekret upphäfde indianernas slafveri både såsom navorías, husslafvar, och grufarbetare, upphörde Cubas enda industri, guldgrufdriften, och en del af de spanska invånarne utvandrade återigen för att i de rika guldländerna i Sydamerika, där spaniorerna just som bäst slogos om bytet, göra sin lycka. De kvarstannande lugnare elementen, hvilka föredrogo den vissa men mattliga förtjänsten på odlingen af öns rika jord framför de ovissa äfventyren, bildade nu jämte de öfverlefvande indianelementen, hvarmed de sammansmälte, grundstommen till den nya kubanska befolkningen.

Denna förde under de närmaste hundra åren en tämligen obemärkt och enformig tillvaro, som icke gaf anledning till stora ödesväxlingar. Man var hänvisad till landthushållning och till att hufvudsakligen konsumera sina egna produkter. De betydande mineralrikedomarna, som den kubanska bergsbygden gömde, voro till större delen oupptäckta och oanade, den sparsamma tillgången på arbetskrafter tillät ännu icke utvecklingen af landtbruket såsom storindustri, och den kortsynta spanska skattepolitiken förlamade hvarje företagsamhet. Sedan ett kungligt exportförbud afskurit möjligheten att utföra hästar till fastlandet, återstod knappast någon annan produktion för afsalu än af frukt, trädgårdsprodukter och saltadt kött, hvilket försaldes till de få fartyg, som anlöpte Habanas hamn på färden till och från fastlandet.

Genom den öfverhängande faran för buccancerernas röfvaretåg blef man tvingad att draga sig tillbaka från kusterna — äfven

Parti af hamnen vid Santiago.

flera städer flyttades af denna anledning in i landet. På de ensliga haciendorna vid rödjningarna i skogen, där man under nästan hela regntiden var afskuren från all beröring med yttre världen, uppväxte en befolkning, som knappast kände till moderlandet annat än till namnet och genom de spanska ämbetsmän, hvilka sändes öfver för att styra den och förhindra den i dess enda lukrativa näringsfång, smyghandeln. Många af familjerna hade äfven vid utvandringen medfört mindre vänliga känslor gentemot den spanska styrelsen. Några hade kommit till den nya världen såsom missnöjda emigranter vid den tidpunkt, när det habsburgska kungadömet med våldsam hand tillintetgjorde eller inskränkte den gamla spanska lokala självstyrelsen. Andra hade flyttat öfver från Canarieöarne och med guanchesblodet medfört ett latent hat mot det spanska styrelsesättet och dess följe af förvärfssnikna ämbetsmän — icke mot den spanska kulturen och nationella odlingen, hvilken

städse visat en förunderlig förmåga att fascinera äfven sådana raser, som dess bärare med brutal grymhet underkufvat.

Med den spanska handelns förfall blef antalet af moderlandets fartyg, som anlöpte hufvudstaden, allt mindre. Cubas många ypperliga hamnar, dem ön har koralldjurens verksamhet att tacka för, användes icke af andra än pirater och smugglare.

Under denna isolering tillväxte befolkningen ytterst långsamt, och man klagade icke utan skäl öfver, att härtill bidrog ett oproportionerligt tilltagande af det andliga ståndet. Munkordnarna absorberade blott alltför många händer från plogen och näringarna, och de slogo under sig en dryg anpart af jorden samt undandrogo många af landets dugligaste individer från folkökningen. På samma gång sjönk prästerskapets andliga nivå och ifver för religionens kärleksverk ganska djupt. De modiga trosverk och de välsignelsebringande kulturarbeten, hvilka den katolska kyrkans spanska tjänare samtidigt utförde på fastlandet, där indianer ännu funnos att omvända och civilisera, funno ingen jordmån på Cuba.

När efter Jamaicas eröfring af engelsmännen en del af den spanska befolkningen lämnade ön och tillförde Cuba en befolkningstillökning af några tusen personer, uppgick den stora Antillans folkmängd till omkring trettio tusen. År 1697 uppskattades den till femtio tusen och 1730 till ett hundra tusen personer. Generalkaptenen markis de la Torre lät år 1774 anställa den första folkräkningen, hvilken gaf till resultat en folkmängd af 172,620. År 1792 anordnade den duglige generalkaptenen don Luis de las Casas den andra folkräkningen, som angaf en tillökning af nära 100,000 personer. Cubas invånarantal uppgick nämligen detta år till 272,301.

Under förra hälften af detta århundrade visar Cubas folkmängd ett högst betydligt tilltagande. Efter femton år från nyssnämnda folkräkning hade antalet invånare fördubblats, räkningen af 1817 utvisade nämligen siffran 553,033. Denna senare siffra är för öfrigt med all säkerhet något för låg, emedan slafägarne för att undgå slafskatten i flere fall uppgåfvo ett mindre slafantal än det verkliga. Efter ytterligare fyrtio år hade folkmängden återigen fördubblats, till 1,129,304 år 1859. Under århundradets

senare del har, fransedt smärre afvikelser, som stå i samband med de politiska oroligheterna, ett jämt tilltagande ägt rum, så att folkmängden 1894 stigit till 1,631,696 personer.

Ehuru alla siffror rörande Cuba få upptagas med nödig reservation för spansk statistik, gifva de anförda talen dock i hufvudsak en riktig bild af folkmängdens ökningar sedan öns första kolonisation.

Denna betydande tillväxt af invånarantalet har uppkommit dels genom folkökning, dels genom immigration och slafimport och i senaste tid införsel af asiatiska kulis.

Bland invandrarne märkas emigranter från Canarieöarne, hvilka till ön öfverfört flera af de åkerbruksgrenar, spaniorerna i första hand infört till deras fäderneöar, vidare, utom fattiga arbetare från de äldre spanska provinserna, äfven ett antal basker, balearer och slutligen Cubas judar, katalanerna. De senare, som från Cataluña äfven öfverfört sitt språk, äro bekanta för sin närighet. De idka en stor del af småhandeln, så att uttrycket »gå till katalanen» på Cuba är liktydigt med att gå till kryddkrämaren, men tränga sig äfven med förkärlek in på andra områden.

Cuba har också vid upprepade tillfällen fått mottaga massimmigrationer från närliggande amerikanska länder.

En första invandring ägde, såsom redan omtalats, rum efter Jamaicas eröfring af engelsmännen, hvilken tillförde ön både arbetskrafter och initiativ. Ungefär samtidigt inkommo äfven såsom militärer landsflyktiga irländska katoliker, hvilka grundat gamla familjer på ön. När Spanien i Paris-freden 1763 fick afträda Florida till England flyttade en mängd af den spanska befolkningen på halfön öfver till Cuba, och de senare växlingarne i Floridas och Louisianas öden tillförde Cuba vid flera tillfällen flyktingar af både spansk och fransk nationalitet.

En annan och ännu viktigare invandring skedde efter det fruktansvärda negerupproret på det franska Haiti. Den franska nationalförsamlingens förhastade slafemancipation föranledde öns öfver en half million talrika, nästan fullständigt襁 ociviliserade negrer att kasta sig öfver de 40,000 hvita plantageägarne och fogdarna, och såsom hämnd för sitt olidliga grymma träldomsok anställde de en oerhörd massaker. De hvite, som undgingo denna de svartes

Spanish American Iron Co:s kontorsbyggnader vid Daiquiri, öster om Santiago, på kullarne öfvergifna kaffeplantager.

Bartolomeinatt, flydde till stor del till Cuba, där generalkaptenen Luis de las Casas beredde dem ett gästvänligt mottagande. De tillförde ön ett arbetsdugligt och yrkesskickligt folkelement, på samma gång gynnsamma yttre omständigheter just då satte Cuba i stånd att fylla en del af det tomrum i världsmarknaden, hvilket uppstått genom Haitis ödeläggande.

Genom de franska emigranternas företagsamhet uppdrefs Cubas produktionsförmåga pa kort tid, så att vid det nittonde århundradets början sockerproduktionen mer än fördubblades på tio år. Afkastningen af kaffeodlingen, som de utvecklade, särskildt i den östra delen af ön, uppgick efter femton år till femton gånger sitt förra belopp. Äfven bomullsodling infördes af dem i större skala. Myndigheterna på Cuba lönade dessa välgärningar mot landet genom att vid lägligt tillfälle utvisa ett betydande antal af de franska invandrarne, då deras egendomar dels konfiskerades, dels nödtvunget måste säljas till vrakpris. En af Cuba libre's nuva-

rande journalistiska förkämpar, G. F. Pierra, omtalade också nyligen att tvenne sådana egendomar, hvilka af regeringen såldes på exekutiv auktion, af hans morfader inköptes för ett pris, som knappast motsvarade byggnadernas värde.

Kom så till sist den venezuelanska juristen Simon Bolivars jättelika befrielseverk. Detta medförde på 15 år hela det spansk-amerikanska fastlandsväldets förlust. En mängd spansksinnade, till större delen förmögna invånare flyttade då öfver till Cuba och förökade väsentligen öbefolkningens kapitalfond.

Under tiden närmast efter Cubas besittningstagande var boskapsskötseln och hästafveln, som nämndt, landets förnämsta inkomstkälla. De spanska kolonisterna erhöllo af myndigheterna förläning på landet på sådant vis, att hvarje colono fick sig tilldelad en cirkelformig jordbesittning af bestämd radie, en caballería. På detta område kunde af brist på mänskliga arbetskrafter ingen betydligare åkerbruksrörelse bedrifvas, och man inskränkte sig därför till att utlägga detsamma till betesmarker. Särskildt var detta fallet i de östra och mellersta delarne af ön, öster om Habana, det s. k. Vuelta arriba, där boskap och hästar liksom på Haití snart visade stor benägenhet att föröka sig och kringstryka i halfvildt tillstånd.

I trakten närmast Habana, särskildt väster om denna stad, där landet är smalare och befolkningen tidigt blef tätare, slogo sig däremot åkerbruksidkare ned. Dessa erhöllo smärre jordlotter, och införde på dem tidigt odlingen af tobaksplantan, hvilken uteslutande lämpar sig för intensivt småbruk. Tobaksodlingen visar under Cubas hela historia ett jämt tilltagande, och produkten uppnådde snart på Cubas fruktbara jord en kvalitet, som knappast öfverträffats i något annat land. Genom denna förvärfsgren uppammades en hvit befolkning af småbönder utaf demokratiskt skaplynne, som under sjuttonhundratalet, när regeringen började finna tobaken vara ett lämpligt skatteobjekt att utsuga, mer än en gång med ord och gärning opponerade sig mot ämbetsmannaväldet.

Tobakens odling förutsätter icke stora kroppskrafter, utan fastmera intelligens och ordningssinne. Det gäller här att omsorgsfullt sköta hvarenda planta, aflägsna ogräset, borttaga öfverflödiga blad och knoppar. För denna odling kunde slafarbetet icke lämpa sig, och bönderna bearbetade därför sina tobaksfarmer, vegas, endast med hjälp af sina familjer. En stor del af denna hvita arbetande bondbefolkning utgjordes redan tidigt utaf emigranter från Canarieöarne, hvilkas härstamning delvis förklarar, att vegueros voro de första, som drefvo kubansk agitation mot det spanska herradömet.

Utom den omnämnda trakten strax väster om Habana, det från cigarrlådsetiketterna välbekanta Vuelta Abajo, voro de gamla odlingsbygderna omkring Trinidad, i Arimaos och Agabamas dalgångar, hufvudhärdar för den första tobaksodlingen, och det är mer än en tillfällighet, att jämte de gamla indiancentra i östern, vid Cobre och Bayamo, just Trinidad och orterna närmast Habana, Jesus del Monte, Puentes Grandes och Bejucal, voro skådeplatser för sjuttonhundratalets oroligheter.

* * *

En af dessa beklagliga förvrängningar, hvarmed kritiklösa eftersägare så ofta grumlat minnet af mänsklighetens stora idékämpar, är påståendet, att biskopen af Chiapa, den orädde humanitetsifraren Bartolomé de las Casas, påhittat och infört negerslafveriet i Spaniens amerikanska besittningar. Uppkommen genom förvanskning af ett tvetydigt ställe hos historieskrifvaren Herrera — hvilkens »decader» för öfrigt till stor del utgöras af utdrag ur just Las Casas' egen, ända till 1873 outgifna »Historia general de las Indias» — har denna falska beskyllning genom franska och engelska verk med seg ihärdighet gått till eftervärlden. Ehuru den upplyste jesuitdiscipeln Henri Grégoire, under revolutionen biskop af Blois och en af den stora franska omhvälfningens märkligaste män, redan 1804 uppvisade dess haltlöshet, ser man den ännu i dag dyka upp i litteraturen.

Den 86-årige Las Casas' egenhändiga tillägnan af sin historia till dominikanerstiftet San Gregorio i Valladolid,

i öfversättning lydande:

»Denna historia testamenterar jag, Broder Bartolomé de las Casas, som förr var biskop af Chiapa, i förtroende till detta Sanct Gregorii Collegium, och uppmanar och besvär vid barmhärtigheten dess framtida Fader Rector och Consiliarer, att de icke gifva den i händerna på någon lekman, på det att någon sådan, hvarken inom sagda Collegium och mycket mindre utom detsamma, må komma att läsa den under fyrtio års tid, räknat från år femtonhundrasextio, som nu börjar; hvilket jag lägger dem på samvetet. Och sedan dessa fyrtio år förflutit, så, om de anse att det är förenligt med indianernas och Spaniens välfärd, kunna de befordra den till tryck till Guds ära och till sanningens uppenbarande. Och det synes mig icke lämpligt att alla Collegiales få läsa den, utan endast de förståndigaste, på det att den icke må publiceras i förtid, ty den är hvarken afsedd för sådant ändamål, ej heller får den användas därtill.

Skrifvet i november 1559, Deo gratias,

Biskopen Broder Bartolomé de las Casas.

Under medeltiden var det den pyreneiska halföns folk, som längst bibehöllo seden att hålla slafvar, hvartill de permanenta krigen mellan kristne och morer gåfvo anledning, och kastilianerna försågo under medeltidens slut de öfriga medelhafsstaterna med moriska slafvar. Redan under fjortonhundratalet började portugiserna att importera negerslafvar direkt från Guinea. De använde dessa dels själfva på sina nyförvärfvade kolonier, Madeira, Açorerna och Cap Verde, de sålde dem ock till Spanien, där särskildt i Sevilla den svarta befolkningen, hvilken man snart äfven direkt på spanska fartyg importerade från Guinea, 1474 tillväxt så mycket, att man tillsatte en särskild svart mayoral eller domare för de negrer och mulatter, som bodde i staden.

Äfven till de amerikanska kolonierna öfverförde spaniorerna negerslafvar redan under de första åren efter besittningstagandet. Den 3 september 1500 utfärdades instruktioner för den nyutnämnde guvernören Nicolas de Obando, hvari det heter: »Främlingar få icke bosätta sig i Västindien, såvida de icke äro undersåtar till något af Castillas konungariken. Det är icke tillåtet för judar, morer eller nyomvända att fara till Amerika och bosätta sig där; däremot tillåtes införseln af sådana negerslafvar, som äro födda i tjänst hos de kristna.» Att en liflig införsel redan nu pågick, bevisar ett bref från Obando af 1503, hvari han anhåller, att man icke skall skicka några flera negerslafvar till ön Haiti, emedan de rymma till infödingarna och demoralisera dem, och man icke lyckats åter infånga rymmarne. År 1506 utfärdar konungen nytt förbud att införa sådana negrer, som blifvit födda hos morerna, till Haiti, och påföljande år föreskrifves, att slafägarne därstädes skola tillhållas att skicka sina negerslafvar till de kyrkliga festerna. Till Diego Colón skrifver don Fernando 1510, att han gifver handelskompaniet i Sevilla order att sända femtio negrer till Haiti för att ersätta de arbetsodugliga indianerna, och följande år beslutar konungen på framställning af dominikanerna från Haiti, att negerslafvar från Guinea skola exporteras till kolonien, då det visat sig, att en neger arbetar för fyra indianer.

Kardinalen Jimenez de Cisneros, hvilken styrde riket under Karl V:s minderårighet, utfärdade visserligen 1516 ett förbud mot

Under middagsrasten,
kubansk landtbefolkning vid järnvägsstationen Jovellanos i provinsen Matanzas. Förstoring efter amatörfotografi.

negerhandeln till Antillerna, men denna åtgärd var ingalunda dikterad af humanitär hänsyn utan fastmer af skattepolitisk. Herrera säger nämligen: »Förbudet hade knappast offentliggjorts, förrän man begrep motivet. Emedan antalet af urinvånare minskades dag från dag och då det visat sig, att en neger arbetade lika mycket som fyra indianer, och att negerslafvar sålunda voro mycket eftersökta, var det att förutse, det kronan skulle kunna erhålla en betydande profit på att beskatta negerhandeln. Från Cuba och Haití inlöpte också snart de flesta rekvisitionerna.» När samma år den unge konungen förklarades myndig, begåfvo sig flera spaniorer till Flandern och erhöllo kungligt tillstånd att öfverföra negrer till Amerika, trots förbudet. Samtidigt skrefvo hieronymiterna från Västindien till kardinalen-regenten, att det var absolut nödvändigt att genast skicka spanska kolonister och medsända ett stort antal negerslafvar, hvarpå ju äfven kronan skulle förtjäna.

Trafiken var sålunda i full gång, när Las Casas påföljande år hos konungen, som ankommit till Spanien, begärde ett inskridande mot indianplageriet. Han anhöll då, att kolonisterna i Amerika skulle få rättighet att hålla negerslafvar i stället för indianerna, samt att det skulle beviljas honom att medtaga ett antal spanska nybyggare, hvilka äfven skulle erhålla rättighet att medföra negerslafvar. Negerslafveriet var för honom en i moderlandet existerande institution, det hade af sig själft flyttat öfver Atlanten, och negerslafvar voro varor, som redan funnos i marknaden. De synas samtidigt ha behandlats relativt mildt, och de uthärdade förträffligt det tropiska plantagearbetet. Det var således ingalunda någon inkonsekvens hos Las Casas att endast räkna med detta såsom ett bestående förhållande, på samma gång han energiskt protesterade mot att utsträcka träldomen till en svagare ras, som han dessutom ansåg den spanska konungen af påfven ha blifvit ålagd att skydda i dess naturliga rättigheter.

Tillfället omfattades med begärlighet af konungens flamländska krämarfölje, och sedan handelskammaren i Sevilla i afgifvet utlatande förklarat, att fyra tusen negrer var det antal, hvilket för närvarande behöfdes, erhöll flamländaren de la Bresa, som var konungens mayordomo, koncession på denna handel. Han försålde

rättigheten till ett genovesiskt bolag för 25,000 dukater. Ehuru koncessionen innehöll, att under åtta år inga andra skulle beviljas, frångick man denna bestämmelse, sannolikt emedan snart klagomål inlöpte att italienarne skrufvade slafpriserna så i höjden, att de spanska kolonisterna i de flesta fall voro ur stånd att inköpa negrer från dem. Koloniernas växande behof af arbetskrafter kunde endast tillgodoses genom smuggling af negrer vid sidan om den legitima införseln, och det var till stor del denna omständighet, som till Antillerna lockade fartyg af främmande nationalitet och gaf upphof till den illegitima trafik, hvilken skulle resultera i det för Spanien fördärfliga buccaneeroväsendet.

Omfånget af den legitima negerhandeln till de spanskamerikanska kolonierna intill freden i Utrecht framgår af nedanstående förteckning på beviljade koncessioner:

Slafhandelskontrakt med spanska kronan under 15- och 16-hundratalen.

Datum för koncessionen	Koncessionsinnehafvare	Koncessionstid	Beviljad införsel	Afgift till kronan
1517.	Chevalier de la Bresa	8 år	4,000	25,000 dukater.
1518. $^{10}/_{8}$	Konungen af Portugal	1 »	400	
» »	Guvernören af Brasilien	1 »	400	
1519.	Kunzmann & Becks		4,000	
1595. $^{10}/_{5}$	Gaspar de Peralta		208	
»	Pedro Gomez Reinel	9 »	3,500 årl.	900,000
1601. $^{13}/_{3}$	Juan Rodriguez Coutino, fortsatt			
1605. $^{2}/_{5}$	af Gonzalo Valor Coutino	9 »	4,250 »	
1615. $^{27}/_{9}$	Antonio Rodriguez de Elvas	8 »	3,500 »	105,000 pr år.
1623. $^{10}/_{8}$	Manuel Rodriguez Laurego	8 »	3,500	105,000 » »
1631. $^{25}/_{9}$	Melchior Gomez Angel & Cristobal Mendez de Sosa	8 »	2,500	75,000
1662. $^{5}/_{7}$	Domingo Grillo & Ambrosio Domellin	7	2,500	
1674. $^{25}/_{12}$	Antonio Garcia & Sebastian de Siliceo	5 »	1,000	
1676. $^{10}/_{2}$	Comercio y Consulado de Sevilla	5 »	2,000	skyldighet att frakta regeringsvaror.
1682. $^{27}/_{1}$	Juan Borroso del Pozo, sedan Baltasar Coiman	5 »	2,000	
1692. $^{9}/_{9}$	Fernando Martin de Guzman	5 »	2,000	D:o D:o
1696. $^{12}/_{7}$	Portugisiska Guineakompaniet genom Manuel Freire Carballo		3 negrer för hvarje ton fraktade regeringsvaror.	
1711. $^{17}/_{8}$	Franska Västindiska kompaniet		Obegränsadt antal med afgift per styck.	

Hur stor del af denna negerimport som kom på Cubas lott är svårt att säga, säkert är emellertid, att den icke var synnerligen omfattande, da den vanlottade kolonien endast med svårighet kunde betala de höga priser, negerslafvarne måste betinga under dåvarande krigiska och oroliga tider.

Emedan spaniorernas första intresse i den nya världen var vinnandet af ädla metaller, användes de först införda afrikanska slafvarne i allmänhet för detta ändamål. De trehundra negrer, som 1523 infördes till Cuba från Haití, sysselsattes också i bergverken. Det var emellertid krafven hos en helt annan industri, hvilka gifvit portugiserna och efter dem spaniorerna anledning att importera de svarta arbetskrafterna till den iberiska halfön, och denna skulle också redan tidigt finna vägen till den nya världen. Denna industri skulle där under tidernas lopp utbilda slafveriet till dess högsta utveckling, men också till slut komma hämnden att urladda sig öfver de småningom allt mera demoraliserade slafägarnes hufvuden. Denna industri var sockertillverkningen.

* * *

Från Ganges' stränder hade den urgamla kulturplantan redan under korstågen genom arabernas förmedling letat sig väg till Medelhafvets öar. Portugiserna anlade de första tropiska afrikanska kolonierna och införde där, särskildt på ön São Thomé i Guineabukten, sockerodling i stor skala. De utvecklade med hjälp af införda negerslafvar sockerindustrien på Madeira, dit den infördes 1420, och i Portugals sydlandskap, Algarve, och den kom härifrån till Andalusien. Redan förut var den känd på Sicilien och Cypern, och samtidigt, 1421, hade en venetian uppfunnit konsten att af den orena saften bereda en relativt färglös produkt. Portugiserna inrättade sockerodlingen och tillverkningen såsom latifundie-hushållning. De stora plantagerna, där sockerrören direkt förarbetades i en fabrik med visserligen primitiva, men för dåtidens förhållanden uppseendeväckande maskiner, erhöllo redan af dem det svassande namnet ingenios, en benämning, som de med plantage förbundna sockerbruken allt framgent bibehållit i det tropiska

Sockerplantagen Ingenio Carolina, nära Cienfuegos, på 1860-talet.

Amerika. År 1520 hade portugiserna på ön São Thomé icke mindre än 60 sådana ingenios.

Tidigt införde spaniorerna sockerodlingen till Haití, där en katalan, Miguel Ballestro, var den förste spanior, som lyckades erhålla en kristalliserad produkt, och där Gonzalez Velosa uppfann en metod att framställa hvitt socker. År 1518 ägde Haiti, enligt uppgift af Västindiens historiograf, Pietro Martire d'Anghiera, redan 28 ingenios. Därifrån öfverfördes odlingen af röret äfven till Cuba. Man sökte från början uppmuntra industrien genom stora privilegier. Regeringen beviljade förskott åt sådana nybyggare, som ville ägna sig åt denna förvärfsgren, och en kunglig förordning af den 15 maj 1529 föreskref för de ultramarina besittningarna, att ingen ingenio eller dess inventarier af maskiner, slafvar och lastdjur fick förpantas eller utmätas för skuld. Afkastningen fick endast tagas i beslag för kreditorers räkning, när driftkostnaderna och skatten blifvit betäckta.

På Cuba utvecklade sig emellertid sockerindustrien endast långsamt, hvilket sammanhängde med svårigheten att erhålla negrer till rimligt pris. När denna import mot slutet af århundradet började taga mera fart, funnos endast fyra eller fem ingenios på hela ön, däribland en vid Puentes Grandes nära Habana. Dennas maskineri drefs genom vattenkraft, som hämtades från den förbiflytande Rio de Almendares. Den ägdes af Hernan Manrique de Rojas. Då den privilegierade negerimportören, Antonio Rodriguez de Elvas, 1616 införde några hundratal nya slafvar till Cuba, fanns på sin höjd ett dussin ingenios. Mot slutet af sextonhundratalet ökades emellertid slafimporten och därmed sockertillverkningens omfång, hvartill bidrog det exempel, England och Frankrike gifvit genom sin massimport af negrer till de västindiska possessionerna.

Freden i Utrecht, som afslutade det spanska successionskriget, bildar en vändpunkt i den kubanska slafimportens historia. England hade nämligen i denna fred tilltvungit sig ett monopol på införseln af negrer till de spanskamerikanska besittningarna, och med sin kända affärsenergi började engelsmännen genast bedrifva affären med kraft.

* * *

Den negerbefolkning, som före sjuttonhundratalet infördes till Cuba, bidrog endast i ganska obetydlig mån till rasbildningen. Dels var antalet relativt litet, dels infördes nästan uteslutande män. Att så skulle blifva förhållandet berodde både på de stora svårigheter, under hvilka såväl den lagliga negerhandeln som slafsmugglingen hade att kämpa, och hvilka uteslöto tanken på att importera annat än direkt användbara arbetskrafter, och på spaniorernas farhåga att uppamma en till numerären betydande färgad befolkning, den där en gang skulle kunna blifva farlig för samhället. Anledning till att frukta en sådan saknades heller icke, då redan under don Juan Maldonaldo Barnuevos guvernörskap, omkring år 1600, i närmaste trakten af Habana allvarsamma oroligheter uppstodo bland negrerna, hvilka visserligen undertrycktes med yttersta stränghet, men kvarlämnade en jäsning bland de svarte.

Det vore emellertid oriktigt att förutsätta, att upprorslustan hos negrerna på Cuba skulle ha sin grund i att dessa slafvar behandlades med stor hårdhet. Detta var ingalunda fallet, utan negerslafveriet i de spanskamerikanska besittningarna, hvilket ju var en från hemlandet öfverförd institution, med urminnes häfd, var tvärtom relativt mildt, då detsamma reglerats genom traditionens makt.

Bestämmelserna i Felipe II:s Leyes de Indias, som utgjorde en kodifikation af de olika förordningarna rörande de ultramarina besittningarna, innehöllo rörande slafvarne många humana bestämmelser. Alla slafvar skulle döpas, deras äktenskap skulle betraktas såsom lagliga, och det förbjöds slafägarne att åtskilja medlemmarne af samma familj. Hvarje slaf hade rättighet att anföra klagomål mot sin herre hos domstolarne. Det var olagligt att gifva någon manlig eller kvinnlig slaf mer än tjugofem slag på den nakna ryggen i veckan. Att döda en slaf betraktades såsom mord, utom i det fall att han bevisligen hade försökt mörda eller öfverfalla sin herre, eller antända hans egendom, eller försökt öfva våld mot någon hvit kvinna. Om också få garantier funnos för ett strikt iakttagande af dessa bestämmelser, synes dock under de första århundradena ett visst patriarkaliskt förhallande ha ägt rum mellan herre och slaf, hvartill äfven buccaneerernas grymma öfverfall, som i lika mån drabbade dem båda, torde ha bidragit.

Oron hos den färgade befolkningen hade snarare sin grund i det exempel på inbördes tvister, hvarmed den hvita befolkningen städse föregick. Under dessa två första århundraden hörde stridigheter och väpnade konflikter mellan befolkning och ämbetsmän, och icke minst mellan ämbetsmännen, både de militära, civila och kyrkliga, inbördes, till ordningen för dagen, och den svaga centralregeringen, hvilkens funktioner för Amerika utöfvades af det kollegiala indiska rådet, Consejo de Indias, var under de nästan permanenta krigen ofta för lang tid afskuren fran möjlighet att göra sin myndighet i kolonien gällande. Ämbetsmännen betraktades af den småningom tillväxande kubanska kreolbefolkningen såsom förtryckare och utsugare. Äfven en annan institution af spanskt ursprung blef föremal för dennas ovilja, nämligen den heliga in-

kvisitionen. Denna dref under en lång tid sitt ofog på Cuba. Ehuru de ofta återkommande skadespelen af kättare på bålet under sextonhundratalet hörde till kubanernas ordinarie folknöjen, kunde den kubanske landtmannen, som hade olagliga handelsförbindelser med kättare och otrogna till hufvudnäring, icke undgå att med ett visst misstroende betrakta en institution, hvilken när som helst kunde göra honom själf till hufvudpersonen i en auto de fé.

* * *

När insurgenterna steka en gris till middagen.
Spaniorer, kreoler, negrer, mulatter och kineser, tillhörande Acostas insurgentafdelning i provinsen Habana.

Engelsmännen voro icke sena att begagna det trettioåriga privilegium på negerhandeln, som genom freden i Utrecht blifvit deras. Redan 1715 inrättades af dem på Cuba tvenne agenturer för slafimporten, en i hufvudstaden Habana och en i Santiago de Cuba. Hufvudaffären förestods af en katolsk irländare, Mr. Richard O'Farrill. Då spaniorerna nu för första gången tvungits tillåta utländingar att bosätta sig på Cuba och drifva affärsrörelse därstädes, var det naturligt att myndigheterna med oblida ögon sågo den engelske agentens verksamhet. När därför ett fientligt för-

Gatuscen i Habana 1897,
efter Weylers skräckvälde Nödlidande af alla samhällsklasser afvakta utdelning af amerikanska lifsmedel.

hållande i midten af 1720-talet uppstod mellan Spanien och England, skyndade man sig att försöka blifva fri från privilegiet, och Mr. O'Farrill fördes fången till Morrokastellet, på samma gång det engelska slaffaktoriets lager och inventarier konfiskerades. Ett år senare aftvang dock England Spanien ett nytt handelsfördrag, då den engelske agenten återfick sin frihet och återupptog sin importverksamhet. I förbigående må nämnas, att O'Farrill sedermera blef spansk undersåte och ingick ett förmöget giftermål i Habana, och att från honom härstammar en af de förnämligare familjerna i denna stad.

Af de genom Utrechtfreden tillförsäkrade 30 åren hade emellertid endast något öfver hälften förflutit — och engelsmännen hade under denna tid varit i tillfälle att genomföra endast en relativt obetydlig del af den koncessionerade negerimporten — när en ny strid, trots den engelske ministern Walpoles fredliga tendenser, utbröt mellan England och Spanien. Detta krig, som gaf de spanska myndigheterna en kärkommen anledning att stäcka engelsmännens slafhandel till Cuba, har en egendomlig förhistoria, hvilken gifvit Carlyle anledning att kalla det "The war of Jenkins' ear".

Den engelske sjökaptenen Jenkins blef någon tid före krigsutbrottet 1738 i spanska farvatten anhållen af en spansk kryssare, som undersökte hans fartygspapper. Ehuru dessa voro i god ordning, ville spanioren icke utan vidare släppa det engelska fartyget, och någon ordväxling uppstod mellan den engelske kaptenen, hvilken var medveten om hemlandets både makt och vilja att skydda sina undersåtar, och den spanske befälhafvaren. Härunder kom det till handgemäng, spanioren afhögg Jenkins vänstra öra och uppmanade honom hånfullt att fara hem och visa detta för sin kung. Jenkins tog honom på orden och förvarade under hemfärden det afhuggna örat i en flaska med starkaste Jamaicarhum. När fartyget anländt till engelsk hamn, for Jenkins med sin flaska till London, där dessa båda slående bevis på spaniorernas öfvermod strax därefter framvisades såsom illustrationsmaterial under ett af parlamentets sammanträden. Effekten uteblef icke, och det påstås, att det var denna örsnibb, som kom vågskålen att slå öfver till krigspartiets förmån.

Den spanska regeringen hade emellertid nu insett nödvändigheten att uppmuntra den växande sockerindustrien genom en ordnad slafimport. År 1740 upprättades El Real Compañia privilegiada de la Habana, ett handelskompani, som utom monopol på Cubas förnämsta exporthandel erhöll privilegium på införseln af landets förnödenheter, däribland negerslafvar. Under de tjugo år, dess verksamhet nu räckte, infördes dock genom kompaniets försorg endast det obetydliga antalet af 4,986 negrer. Detta, jämte de täta anledningar till klagomål från plantageägarnes sida, som det rika och lukrativa kompaniets kortsynthet gaf anledning till, när det, för att hålla priserna höga, försökte hämma exporten af flera kubanska produkter, ledde åter till uppkomsten af smyghandel och negersmuggling.

Ett nytt uppsving erhöll negerimporten år 1762, äfven denna gång genom engelsmännens ingripande. Sedan England på sommaren detta år kommit i besittning af Habana och den angränsande landsbygden, vidtogo de britiska guvernörerna, earlen af Albemarle och hans broder, Sir George Keppel, genast genomgripande reformer i Cubas handelsförhållanden. Habana gjordes med

ett slag till frihamn, en för datidens uppfattning oerhörd förändring. Resultatet var slående. Denna hamn, som förut endast haft besök af ett tiotal fartyg om året, anlöptes under de nio månader, den engelska ockupationen räckte, af omkring ett tusen. Förändringen medförde också omedelbart en allmän uppblomstring, hvilken mer än betäckte förlusten af de öfver tre millioner pesos, engelsmännen tagit såsom krigsbyte vid hufvudstadens eröfring. Samtidigt uppmuntrade de engelska guvernörerna britiska spekulanter att införa flera tusental negerslafvar, hufvudsakligen från Jamaica, och dessa såldes till plantageägarne för ett pris betydligt understigande det af det förhatade Habanakompaniet begärda. Engelsmännen hade äfven besatt Matanzas, och denna provins fick sin andel af den ökade importen.

Sedan spaniorerna åter tagit ön i besittning, visade det sig, att de ögonskenliga ekonomiska fördelarne af ökade handelsförbindelser, och särskildt slafimport, redan skapat en så pass stark opinion på Cuba, att den spanska regeringen icke kunde vänta att få åter införa de gamla restriktionerna i deras forna omfång. Efter att under de föregående århundradena först Sevilla och, efter Guadalquivirs småningom skeende uppgrundning, Cadiz varit de enda spanska sjöstäder, som fått drifva handel på de amerikanska kolonierna, öppnades 1764 några andra hamnar i moderlandet för denna samfärdsel, och 1778 tog den duglige spanske konungen Cárlos III steget fullt ut. Han öppnade nämligen genom sin märkliga »Ordenanza para el libre Comercio con las colonias» äfven andra hamnar, såväl i Spanien själft som på Balearerna och Canarieöarne, för handeln med de ultramarina besittningarna. Äfven tillät han dessa kolonier att drifva handel med hvarandra inbördes.

Med öfvergangen till en friare handelspolitik gynnades också slafhandeln. Under åren närmast efter Habanas återlämnande erhöll don Miguel de Uriarte tillåtelse att under tio år införa 4,957 slafvar till Cuba, och 1773 beviljades ett liknande tillstånd åt markisen af Casa Enrile, hvilken intill utbrottet af 1779 års krig med England införde 14,132 negerslafvar. Efter fredsslutet med sistnämnda land erhöll 1786 firman Baker & Lawson i Liverpool sådant tillstånd, och den införde till år 1789 5,386 negrer.

Det märkliga året 1789 beviljades rättighet att direkt från Afrika införa slafvar till Cuba, Santo Domingo och Canarieöarne, och två år därefter blef slafhandeln fullständigt fri, då de spanska undersåtarne erhöllo rättighet att köpa slafvar af hvem som helst.

På detta vis hade antalet negerslafvar, hvilket i början af sjuttonhundratalet uppskattades till högst tjugo tusen, stigit så, att 1775 44,333 och 1791 84,590 negrer befunno sig i slafveri på Cuba. De humana spanska slafägarne tilläto emellertid friköpning på relativt drägliga villkor. Det fanns därför på denna ö mot slutet af århundradet redan en ganska betydande fri färgad befolkning. Denna uppgick nämligen 1775 till 30,847 och 1791 till 54,152 personer. Man hade nu också börjat införa kvinnor i något större skala, och därmed var möjligheten till familjebildning och folkökning gifven äfven för den färgade befolkningen.

En antagonism uppstod nu på ön mellan plantageägareintresset, som energiskt fordrade slafimportens ökande på det att den måtte hålla jämna steg med landtbrukets hastiga utveckling, och den spanska regeringen, som ständigt önskade hålla det färgade elementet inom trängre gränser. Någon fara för ett öfverhandtagande af det sistnämnda förefanns visserligen ännu icke, då antalet färgade på Cuba var mycket litet vid jämförelse med förhållandena i de närgränsande engelska och franska kolonierna. Mot de 75 tusen färgade funnos nämligen på Cuba 1775 nära hundra tusen hvita, medan Jamaica samtidigt hade 130 tusen färgade mot endast 11 tusen hvita. År 1792 räknade man på Cuba på en hvit 0,98 negrer, medan på Guadeloupe funnos 8, på Jamaica 10 och i British Guiana 32 negrer för hvarje hvit invånare. På den andra spanska Antillan, Puerto Rico, var förhållandet ännu ofarligare, där funnos fyra hvita för hvar neger. De kubanska plantageägarne begagnade sig därför med all kraft af de oroliga krigsförhållandena vid 18-hundratalets början, då det egentligen icke fanns någon spansk centralregering, som kunde göra sin myndighet i Amerika gällande, och de importerade nu slafvar en masse.

Under tiden hade emellertid de humanitära abolitioniststräfvandena i England vuxit till sådan styrka, att Spanien den 23

september 1817 förmåddes att afsluta den bekanta traktaten om slafhandelns upphörande. Denna medgaf åt de engelska kryssarna den viktiga rätten att visitera misstänkta fartyg. Den bestämde vidare, att blandade domstolar skulle upprättas, bland annat i Habana, för att verkställa frigifning af alla negrer, som infördes efter 1821, det sista år, då slafvar ännu tilläts inkomma. Plantageägarne bedrefvo emellertid under respittiden en mycket effektiv slafimport, och efter denna tid tog man sin tillflykt till smuggling, hvilken trots de engelske örlogsmännens vaksamhet lyckades förträffligt. Särskildt åren 1836—38, hvilka beteckna ett oerhördt uppsving i Cubas sockerindustri, voro utmärkta af en intensiv negersmuggling. Denna illegitima trafik uppmuntrades också litligt af Cubas davarande duglige men hänsynslöse generalkapten don Miguel Tacón. Det var först 1844, som den illegitima slafimporten nästan fullständigt undertrycktes.

Under sådana omständigheter är det naturligt, att Cubas färgade befolkning under den första hälften af detta århundrade skulle visa en högst betydlig tillväxt i antal. Importen var också under en tid så stark, att de färgade blefvo i majoritet. Sedan importen upphört visar dock det färgade elementets förökning åter en nedgång, så att det vid tiden för det senast pågående upprorets utbrott utgjorde endast en tredjedel af öns hela folkmängd. Orsakerna till denna långsamma tillväxt af den färgade befolkningen i jämförelse med den hvita uppgifvas till stor del ha sin grund i det förhållandet, att man under den forcerade importens tid, närmast före förbudet mot slafhandeln, och under slafsmugglingen efter detsammas trädande i kraft, icke ansåg det löna sig att införa kvinnor i tillräckligt antal, hvilket medfört att en stor del af de införda negrerna icke bidragit till rasblandningen. Man får å andra sidan icke förbise att statistiken så till vida är otillförlitlig som, i synnerhet på senaste tid, så många som det kunnat sträfvat efter att upptagas bland den hvita befolkningen. Sådant är naturligt i ett samhälle, där man trots all tolerans mot sina färgade kompatrioter dock är benägen att betrakta som en svart nigger hvar och en, som är en nyans mörkare än en själf. Härvid är dock att märka att såvida frågan rör proportionen mellan svart

och hvitt blod i rasblandningen en annan omständighet tillkommer, hvilken verkar i motsatt led, den nämligen, att enligt lagens bud »stirps sequitur matrem» äfven sådana räknats såsom färgade, hvilka till öfvervägande del haft de hvitas blod i sina ådror. Liksom på Puerto Rico är det i hvarje fall en öfvervägande hvit ras — indianelementet räknas som hvitt — hvilken i våra dagar ännu befolkar Cuba.

För att belysa det sagda meddelas här nedan några statistiska sammanställningar:

Antalet hvita och färgade (fria och slafvar) på Cuba.

År	Hvita	Färgade	Af de färgade	
			Fria negrer	Slafvar
1730				20,000
1763				32,000
1774	96,440	75,180	30,847	44,333
1792	133,559	138,742	54,152	84,590
1801	234,000	198,000		
1810	274,000	326,000	114,000	212,000
1817	239,830	313,203	114,058	199,145
1819		340,959	115,691	225,268
1827	311,051	393,436	106,494	286,942
1830	332,352	423,343	112,365	310,978
1841	418,291	589,333	152,838	436,495
1846	425,767	472,985	149,226	323,759
1849	457,133	488,307	164,410	323,897
1850	479,490	494,252		
1855	498,752	545,433	179,012	366,421
1859	589,777	539,527	175,274	364,253
1860	622,797	557,216	189,848	367,368
1861	793,484	602,986	232,433	370,553
1867	764,750	605,461	225,938	379,523
1869	797,596	602,215	238,927	363,288
1873				287,628
1877	985,325	492,249	272,478	199,094
1879		458,914	287,827	171,085
1886				26,000
1887	1,102,689	485,187	485,187	inga

Såväl de hvita som de fria färgade visa, frånsedt tillfälliga afvikelser, en jämn tillökning i antal. Helt annat är förhållandet med slafvarne. Den starkaste ökningen af dessas numerär upp-

står under de napoleonska krigens tid och under 1830-talet, till 1841, då smugglingen stäfjades. Sedermera förmar det införda människomaterialet dock icke upprätthålla det förra antalet — att nedgången i slafantal icke beror på öfvergang i fritt tillstand, synes på siffrorna för de fria negrerna — utan slafsiffrorna visa först ett hastigt sjunkande och sedan en ytterst långsam tillväxt. Denna afbrytes af revolutionsperioden på 1860- och 70-talen, då slafantalet genom frigifning, rymning och ägarnes ruinerande hastigt sjunker. Med 1886 är emancipationen genomförd och alla slafvar fria.

Det färgade elementets aftagande och det hvitas tilltagande efter slafinförselns upphörande tydliggöres ännu bättre genom följande tabell, där siffrorna äro omräknade i % af befolkningen.

Förhållandet mellan hvita och färgade på Cuba.

År	Färgade %	Hvita %	Folkmängd
1730	20.0	**80**.0	100,000 *
1774	43.6	56.4	172,620
1792	51.0	49.0	272,301
1804	45.8	54.2	432,000 **
1810	54.3	45.7	600,000 ***
1817	56.6	43.4	553,033
1827	55.8	44.2	704,487
1830	56.0	44.0	755,695 **
1841	**58**.5	41.5	1,007,624
1846	52.6	47.4	898,752
1849	51.6	48.4	945,440
1850	50.8	49.2	973,742 **
1855	52.2	47.8	1,044,185
1859	47.8	52.2	1,129,304
1860	47.2	52.8	1,180,013
1861	43.2	56.8	1,396,470
1867	44.2	55.8	1,370,211
1869	43.0	57.0	1,399,811
1877	33.3	66.7	1,477,574
1887	30.6	**69**.4	1,587,876

* Enligt uppskattning af Pezuela.

** Enligt uppgift af Rafael M. Merchán.

*** Beräkning af Fr. Arango y Parreno, alla öfriga uppgifter enligt folkräkningarna

När negerimporten undertrycktes, måste det tropiska plantagearbetet här, såsom i de flesta andra land med liknande produktionsförhållanden, se sig om efter någon ersättning för den förlorade tillförseln af arbetskrafter. Man har, som bekant, allmänt försökt finna en sådan i de fattiga proletärer, hvilka de öfverbefolkade asiatiska rikena under namn af kulis producera för den moderna arbetsmarknaden. Äfven på Cuba gjorde man experiment i denna riktning. Efter exempel af Filipinerna, där metoden redan var försökt, infördes särskildt under midten af århundradet kineser. Försöket har emellertid i allmänhet icke slagit väl ut, en mängd af dessa arbetare dö på öfverresan, och kinesen, som i hemlandets klimat kan lefva på sin enkla vegetariankost, blir på Cuba hänvisad till en dyr och skadlig köttdiet. Detta gör att arbetsprodukten icke motsvarat förväntningarna. Ehuru de flesta kineser efter kontrakttidens slut nödtvunget måste stanna på Cuba, då de sakna medel för återresan, hafva de knappast bidragit till rasblandningen. De betraktas nämligen med sådant förakt af den öfriga befolkningen, att de äro ur stånd att förskaffa sig kvinnliga bekantskaper, icke ens den uslaste negress vill hafva med dem att skaffa. Några kinesiska kvinnor har man icke infört.

Negerpojke och kubansk dam till häst, gatuscen från utkanten af Santiago. Förstorad amatörfotografi.

Äfven ett annat experiment i samma väg på Cuba har komplett misslyckats. Efter indiankrigen på Yucatan utverkade den spanska regeringen af den mexikanska tillstånd att få införa åt-

Skall kameran också förtullas?
Spanska tullbetjänte i Santiago de Cuba. Amatörfotografi.

skilliga mayas såsom plantagearbetare. Resultatet motsvarade icke heller här förväntningarna, och denna införsel upphörde därför snart.

* * *

Cubas befolkning har således på de snart fyrahundra år, som förflutit sedan ön blef koloniserad af européerna, bildats genom en brokig skara element i olika stadier af sammansmältning.

Moderlandet har ständigt sändt sina egna söner till kolonien för att besätta de olika ämbetena. Dessa peninsularers intressen ha i de allra flesta fall endast bestått i att som ersättning för de med tjänsten förenade klimatiska farorna och svarigheterna på kortast möjliga tid slå mynt af sin ställning. Det har ingalunda i allmänhet varit de bästa elementen, Spanien på detta sätt

skaffat anställning i kolonierna, men dessa ämbetsmän ha dock i medvetandet om sin maktställning städse betraktat de infödda kreolerna, »cubanos», med ringaktning, ett förhållande, hvilket mexikanen Aguirre så träffande karakteriserat med orden: »Så länge det ännu finnes kvar en enda skoflickare med sin mulåsna i den spanska provinsen La Mancha, så länge kommer denna skoflickare med sin mulåsna att besitta rättigheten att styra hela det spanska Amerika.» Denna spanska befolkning har varit af obeständig art, den har i allmänhet icke vuxit fast med landet och dess intressen, och mellan den och kreolerna utbildade sig tidigt en djupgående antagonism, hvilken i synnerhet tillspetsades och blef olöslig efter de politiska förföljelserna i förra hälften af detta århundrade. Under de långa krigsperioderna har emellertid en del af den spanska ämbetsmannakasten med eller mot sin vilja tvungits att slå sig ned på ön och grunda familjer på densamma. Deras afkomlingar ha då redan i första generationen i de flesta fall blifvit kubaner och antagit insularernas sympatier och tänkesätt. Ett liknande förhållande har ägt rum med immigranterna af hvit, icke spansk nationalitet, hvilka oftast på ett par generationer genom äktenskapsförbindelser sammansmält med öborna. Detta förklarar t. ex. den vanliga förekomsten af franska namn bland insurgenterna under de båda senaste krigen.

De nordamerikaner däremot, som under den senare hälften af århundradet inkommit och förvärfvat egendomar på Cuba, ha genom skilnaden i ras och religion i allmänhet undgått att kubaniseras, ett förhållande, hvilket dessutom understödts af dessa elements vana att tillbringa den osunda årstiden hemma i Förenta Staterna. Å andra sidan ha kubanerna genom den lifliga förbindelsen med Förenta Staterna och de många tvungna emigrationerna under och efter upproren och oroligheterna i många fall blifvit mer eller mindre amerikaniserade, och kunskapen om det engelska språket har blifvit mer och mer spridd.

Till dessa hvita beståndsdelar komma nu negerelementen, hvilka införts såsom slafvar, men i de fall, där de haft tillfälle att fortplanta sig redan från början, efter en eller ett par generationer gifvit upphof till en frigifven mer eller mindre ren ras. Då denna

Folktyper på en gata i Bayamo.

öfvergång från slaftillståndet till det fria ägt rum ända från koloniens första tider, och ständiga blandningar ägt rum med hvita element, så är det naturligt, att man på Cuba finner alla upptänkliga nyanser från det renaste svart, genom »chinos», mulatter och kvarteroner, till kreolernas visserligen efter våra begrepp något för mörkhyade, men dock till typen indoeuropeiska ansiktsbildning.

Vid tioårskrigets utbrott 1868 kunde följande viktigare folkelement anses förefinnas på Cuba:

1) Peninsulares, personer födda i Spanien,
2) Insulares, kreoler eller »cubanos», mer eller mindre blandade element af spansk härkomst, födda på Cuba,
3) Fria färgade i alla stadier af rasblandning. Härtill de få öfverlefvande indianerna,
4) Negerslafvar, rena och blandade,

hvartill kommo:

5) Hvita af icke spansk nationalitet
6) Ostasiatiska kulis,

7) Mayas från Yucatan.

Med slafveriets upphäfvande under 1880-talet har naturligen den fjärde gruppen numera helt och hållet upphört att existera.

* * *

Trots det att kubanerna, såsom på annat ställe skall närmare utvecklas, i många stycken, särskildt i afseende å karakteren, hafva gemensamma egenskaper, är det naturligen omöjligt att en befolkning, som så nyligen erhållit sådana betydande tillskott af olika art, ännu kan hafva utbildat sig till en fullt fixerad typ — man har ju på senaste tiden kommit under fund med att äfven i våra gamla europeiska kulturländer de ingående raselementen ännu i dag existera jämte hvarandra. Allt tyckes dock häntyda på att inom en icke allt för aflägsen framtid en lika fullständig sammansmältning af raserna kommer att inträda på Cuba, som den, hvilken redan fullbordats i Venezuela. Härtill torde utan tvifvel de ytterst tidiga äktenskapen mäktigt bidraga, då genom dessa antalet samtidiga generationer väsentligen ökas.

Kubanska kvinnor med bördor på hufvudet.
Scen från El Cristo. Amatörfotografi.

Habana från Cabanas fästningsverk.

12. — Den trogna ön.

Den siste habsburgaren. — Cuba och Felipe V. — »Muy Noble y Muy Leal». — Vernon i Guantánamo. — Cumberland Harbour. — Sjöslaget vid Habana. — När engelsmännen togo Habana. — Kubanerna i nordamerikanska frihetskriget. — »La siempre Fiel».

Den siste habsburgaren på Spaniens tron hade samlats till sina fäder. Med den förkrympta slutlänken i en ättekedja, där det gamla tyska riddareblodet från himlastormaren Karl genom Felipernas deklinerande rad till slut utspädts till oigenkännlighet, steg äfven det spanska väldets storhetstid ned i Escurials ensliga grifthvalf. Habsburgerväldet hade förödt landets bästa hjältekrafter i resultatlösa strider om kungliga arfländer, det hade utdrifvit de sista resterna af den högtciviliserade och idoga befolkning, som dess närmaste företrädare betvungit, det hade förbrukat landets bästa andliga krafter. Den allsmäktiga och rika kyrkan hade under dess hägn dragit till sig en del af de mest begafvade, och genom celibatet tvungit dessa att afstå från att bidraga till grundläggandet af de kommande generationernas själsgafvor, på samma gång inkvisitionens skräckvälde gjort sitt bästa för att utrota intelligensen utom kyrkans sköte.

Den oerhörda guldfloden från Amerika, under första århundradet 13 milliarder och under det andra 31 milliarder kronor, kom i första hand uteslutande Spanien till del. Då hela den metalliska cirkulationen i Europa före upptäckandet af den nya världen endast utgjorde omkring 3 milliarder, borde denna inkomstkälla ha

gjort landet omätligt rikt. Så blef dock icke fallet. Restriktiv lagstiftning sökte förhindra guldet att lämna riket, därigenom föll dess värde som betalningsmedel, den inhemska industrien och åkerbruket nedgick hastigt, och då Spanien samtidigt lät handelsmakten gå öfver i andra händer och näringsfliten fatta fot i andra länder, måste landet till slut köpa allting utifrån. Guldströmmen gick ut lika fort som den kom, och Spanien erbjöd skådespelet af en människa, som har omätliga inkomster, men ändock aldrig har ett öre öfver.

Världsväldet hade redan lossnat betydligt i sina fogar när Cárlos III ändade sin glädjelösa lefnad. Nederländerna voro sedan ett århundrade självständiga, Portugal, som på unionen med Spanien förlorat en del af sina kolonier, hade affallit, och i Amerika hade den ena makten efter den andra satt sig fast. Nu sist hade de franska provinserna gått förlorade. Men mera förestod. Konungens död blef också signalen till ett världskrig om arfvet. Genom ärkehertig Karls uppträdande såsom pretendent i de ännu icke med riket fullt sammansmälta östra provinserna gafs en ny näring åt den slumrande antagonism inom landet, vårt eget århundrade under karlistkrigen fått se slå ut i full låga.

När tvedräkten rasade i rikets centrum, ställdes äfven kolonierna inför nödvändigheten att träffa ett val mellan hertig Philippe af Anjou, som den döde konungen på sistone insatt till sin arftagare, och den österrikiske ärkehertigen, hvilken under namn af Cárlos III satt sig fast i Barcelona. Cuba valde nästan utan tvekan den förre och det kastade härigenom in sitt öde med Bourbonernas. Ön fick hundra år senare tillfälle att åter bestå ett kräfvande prof på sin trohet mot detta kungahus, och den förvärfvade sig då hedersnamnet la siempre fiel — den städse trogna.

* * *

Don Diego de Córdoba var generalkapten på Cuba, när underrättelsen ankom, att Cárlos II aflidit den 30 november 1700. I Habana och i de större städerna utropades genast hertigen af Anjou till konung under namnet Felipe V, och man började af sym-

pati för den nye konungens hemland undantagsvis tillåta några franska fartyg att anlöpa öns hamnar.

När kriget följande år utbröt, kom en engelsk eskader under amiral Bembow och oroade de kubanska kusterna, dock utan att våga landstiga. I Santiago hade emellertid guvernören, baron Jean de Chaves, förmått intressera den kubanska befolkningen för att företaga ett mothugg. Han utrustade en expedition, hvilken ombord å två franska fregatter våren 1704 begaf sig ut mot Bahamaöarne. Genom öfverrumpling togos Providence och Siguatey, och expeditionen lyckades med sitt byte helskinnad komma åter till Santiago. Då stadsinvånarne verksamt bidragit till det djärfva företaget, belönade Felipe V vid detta tillfälle staden Santiago med en särskild hederstitel. Den fick nämligen då namnet »Muy Noble y Muy Leal» — mycket ädel och lojal.

Santiago kom under nästa stora krig med England äfven i direkt beröring med krigshändelserna. Öfverste Francisco Cagigal de la Vega var guvernör, när kriget bröt ut, och då han väntade att engelsmännen skulle förnya öfverfallet från 1662, lät han förstärka batterierna Morro och Estrella vid hamninloppet samt uppföra tillfälliga skansar vid Aguadores, Aserradero och Quaijabon. En stor engelsk eskader visade sig också snart utanför Santiago och kryssade fram och tillbaka längs kusten, men i stället för att anfalla staden direkt, inlöpte den engelske amiralen Vernon 18 juli 1741 i den då för tiden alldeles öde Guantánamoviken. Han medförde en landstigningsarmé på 5,000 man under befäl af general Wenworth, hvilken genast vidtog anstalter för att landstiga. Cagigal skickade bud om hjälp till Habana och Santo Domingo, och samlade under tiden en obetydlig styrka för att oroa fienden. Några skarpskyttar från orten Tiguabos, strax väster om viken, lyckades också uppsnappa några fientliga båtar, men sedan engelsmännen den 5 augusti nattetid landsatt tre starka afdelningar på olika ställen af viken, drogo sig kubanerna uppåt sierrorna. Den engelska expeditionen hade uppenbarligen för afsikt att sätta sig fast på denna punkt, den hade medfört ett tusental negerslafvar för jordarbeten, och man började genast befästa flodmynningen nära det nuvarande Caimanera.

Järngrufvorna »Lola» och San Antonio ofvanför Daiquiri, nära kusten mellan Santiago och Guantánamo.

Guantánamojärnvägens lastkaj i Caimanera,
hamnstad till Guantánamo och ändpunkt för järnvägen. Amatörfotografi.

General Wenworth bröt redan dagen efter landstigningen upp med två tusen man för att öfver Filipinas, Maca-arriba och Baconaodalen marschera mot Santiago och taga staden i ryggen. Detta visade sig dock denna årstid vara nästan outförbart i en så svår terräng som trakten af Guantánamo. Marken är här sumpig och afbruten af täta vattendrag, och klimatet sommartiden mördande. Under marschen oroades de engelska trupperna dessutom ständigt af kubanska band under guerrillacheferna Pedro Hornedo, Manuel Limonta och Pedro Guerrero, och sedan de på tre dagar fått en tredjedel af sin styrka försatt ur stridbart skick, föredrogo de att retirera till stranden. Här började man nu att uppföra en stad, hvilken till ära för konung George II:s broder benämndes Cumberland. Som bekant kalla de engelska kartorna ännu i dag Guantánamoviken för Cumberland Harbour.

Inkräktarne fingo emellertid utstå stora lidanden på denna

plats. Den tropiska hettan under regntiden i den trånga dalkitteln, bristen på drickbart vatten, moskiterna och febrarne drefvo dem också till slut därifrån, utan att Cagigal ansett nödvändigt att annat än tillfälligtvis låta sin underbefälhafvare Cárlos de la Riva Agüero oroa dem, då klimatet skulle tjänstgöra som öns bästa försvar. Expeditionen afseglade den 28 november och vände tämligen snöpligt tillbaka till Jamaica efter att ha förlorat två femtedelar af sin styrka genom sjukdomar.

Efter denna framgång erhöll staden nya privilegier, och de deltagande kubanerna utmärktes från högsta ort. Under krigets fortsättning utrustades från Santiago flera kapare, särskildt under en berömd fribytare Vicente López, hvilka tillfogade engelsmännen betydlig skada. För att hämnas dessa anfall ankom i april 1747 en engelsk eskader under amiral Knowles utanför Santiago och sedan den förgäfves sökt forcera fästningarne vid inloppet, gjorde man ett landstigningsförsök vid Aguadores. Detta lyckades dock Cagigals efterträdare Arcos tillbakaslå med hjälp af kubanska frivilliga. Amiralen öfvergaf då försöket och återvände till Jamaica.

* *
*

Under detta krig hotades Habana icke allvarligt af engelsmännen, men det kom genom en tillfällighet till en blodig sjöstrid inom synhåll från hufvudstaden.

Detta slag, där spaniorerna voro de angripande, uppstod när amiral Knowles efter det misslyckade anfallet på Santiago på hösten 1747 kryssade i farvattnen nära Habana.

I denna stad hade, trots några franskfientliga demonstrationer år 1704, hvilka våldsamt undertrycktes af de interimistiska guvernörerna Chirino och Chacon, den bourbonska dynastien omfattats med sympatier. Stadens invånare hade väpnat sig, och dess voluntarios hade vid flera tillfällen verksamt understödt de spanska besättningstrupperna mot engelsmännen. När 1707 en engelsk flotta på 22 fartyg ankom utanför staden och uppfordrade invånarne att erkänna ärkehertig Karl såsom konung, hade Chacon med milisens hjälp lyckats skrämma fienden på flykten. Året förut

hade man utrustat en expedition af 200 kubanska voluntarios för att undsätta San Agustin i Florida. Denna styrka öfverfördes på en fransk eskader till fastlandet, där den dock endast delvis lyckades uppfylla sin bestämmelse.

Den förste bourbonkonungen visade också ett lifligt intresse för Habana. Genom sin minister Patiño lät han bland annat uppfylla kubanernas önskan att få använda öns rika tillgång på virke för byggandet af örlogsfartyg. Marinarsenalen i Habana anlades under generalkaptenen Gregorio Guazo Calderon, där löpte år 1724 det första linieskeppet, San Juan, af stapeln, och den tog under de närmaste årtiondena ett hastigt uppsving. Under de följande krigen deltogo Habanas frivilliga i flere expeditioner till det spanska väldets skydd, och de på varfvet byggda fartygen utgjorde en väsentlig beståndsdel af rikets maritima stridskrafter.

När amiral Knowles nu på hösten 1747 närmade sig Cubas västhälft, kryssade i de kubanska farvattnen en spansk flotta under Andrés Reggio. Bland de 6 linieskeppen, af hvilka denna bestod, hade de 5, El Dragon, Invencible, Nueva España, Conquistador och Africa under de närmast föregående åren blifvit byggda på Habanas varf, endast det sjette, Real Familia, var af annat ursprung. Flottan bestod dessutom af mindre fartyg, bland dem den djärfve kaparen Pedro de Garaicoecheas snabbseglande klipperfartyg Galga. Vid Florida Keys uppbringade Reggio en engelsk skonare, och erfor då, att Knowles var på väg västerut med 7 linieskepp och två fregatter för att möta en engelsk transportflotta. Den spanske befälhafvaren ingick genast till redden utanför Habana, i afsikt att taga förstärkningar ombord och angripa fienden. Den 11 oktober kom den engelska transportflottan i sikte, konvojerad af ett linieskepp och fyra fregatter. Vid spaniorernas annalkande drogo sig de underlägsna engelsmännen skyndsamt tillbaka, och endast den snabbseglande Galga lyckades segla i fatt en engelsk brigg, hvilken äntrades efter 2 timmars blodig strid. Galga hade då själf lidit stora haverier. Transportflottan sökte skydd bakom Knowles hufvudeskader, som under tiden, efter en tripp nedat Kap San Antonio, ankommit till farvattnet utanför Habana.

Den 12 på morgonen lågo de båda flottorna utvecklade på linie strax väster om denna stad, och färdiga till anfall. Spanska linieskeppet El Dragon hade emellertid sprungit läck och under natten kommit ur manöverlinien. Reggio måste därför i daggryningen ändra sin ställning och närma sig detta fartyg, han råkade därunder i lä om den engelska eskadern. Då den engelske amiralen måste detaschera tvenne linieskepp och alla sina fregatter tre sjömil bakom slaglinien för att skydda konvojen, och Galga var nödgad att draga sig ur linien för att reparera skadorna efter

Utsikt från stranden vid La Punta i Habana,
till höger en del af kastellets mur, i fonden Castillo del Morro.

gårdagens strid, återstodo vid slagets början å hvardera sidan sex linieskepp, af hvilka de engelska dock voro de spanska något öfverlägsna till storlek och bestyckning.

I Habana hade underrättelsen om att de båda fientliga flottorna voro i sikte orsakat stor uppståndelse. Befolkningen samlades vid stranden och på hustaken och betraktade med ängslig uppmärksamhet de habanesiska fartygens började kamp. Af dennas utgång skulle sannolikt stadens öde bero, och intresset minskades icke därigenom att talrika anhöriga till stadsborna befunno sig bland de nyss förut inskeppade frivilliga. Cubas gene-

På den långgrunda stranden utanför La Punta,
vid inloppet till Habanas hamn. Hästar badas i dyningen.

ralkapten, generalmajoren Francisco Cagigal de la Vega, hvilken under tiden utbytt guvernörskapet i Santiago mot denna ansvarsfullare post, syntes uppe på Puntabatteriets platform, beväpnad med en stor tub. Han följde därifrån striden med orolig uppmärksamhet under halfannan timmes tid, till dess krutröken hindrade att urskilja mer än de uppstigande masttopparna och märsarna, som här och hvar störtade ned vid hvarje bredsida.

Striden öppnades kl. half fyra på e. m. af Reggios flaggskepp, Africa, hvilket aflossade bägge sina batterier mot den engelske amiralens fartyg Devonshire. Exemplet följdes genast af alla de öfriga fartygen, engelsmännen besvarade eftertryckligt elden, och redan vid första skottväxlingen stupade Conquistadors befälhafvare Tomás Sanjusto. Klockan fem måste Dragon, som nu läckte så, att hela besättningen måste sysselsättas vid pumparna, draga sig ur linien. Några minuter senare dref äfven Real Familia med sönderskjutet roder, bortskjuten stormast och kryssmast, och sjutton hål i vattenlinien, hjälplöst ned i lä. Tre engelska skepp anföllo nu Conquistador, där äfven sekonden, Vicente de la Quintana, stupade, och som inom kort började brinna på tre ställen. Af fruktan att själfva antändas, drogo angriparne sig tillbaka. Sedan besättningen på Conquistador förgäfves sökt släcka lågorna, borrade den fartyget i sank och kastade sig i hafvet. De simmande upptogos af utsatta båtar från de engelska fartygen. Striden rasade nu med yttersta häftighet mellan de återstående fartygen ända till aftonen, då elden af sig själf upphörde. Engelsmännen hade då förlorat tvenne fartyg, och de tre spanska fartygen Invencible, Nueva España och Real Familia — som under eftermiddagen tätat sina läckor och uppsatt nödrigg — lyckades med svårighet draga sig tillbaka till Habanas hamn. Linieskeppet Africa, hvilket fått masterna nedskjutna, var mindre lyckligt. Det måste öfver natten ankra i en bukt vid kusten, där Reggio de båda följande dagarne uppsatte nödrigg för att försöka smyga sig tillbaka till hufvudstaden. Den 15 öfverraskades han emellertid af Knowles, som med sina tre oskadade linieskepp och en fregatt var på jakt efter honom, och för att icke flaggskeppet skulle falla i fiendens hand, lät Reggio då först föra manskapet i land och satte sedan eld på linieskeppet.

En egendomlighet med detta blodiga men oafgjorda sjöslag, öfver hvilket Habanas invånare voro icke litet stolta, är att det ägde rum långt efter fredspreliminärernas undertecknande.

Dessa hade afslutits i Aachen redan under april månad, men den spanska avison, som från Cadiz utgått för att meddela underrättelsen till kolonialmyndigheterna i Amerika, hade på vägen till Habana uppbringats af en kapare från Bahamaöarne och införts till New Providence. Sålunda kom det sig, att denna underrättelse först dagen efter Africas förstörande kom Knowles tillhanda genom en kutter med depescher från guvernören på New Providence, och att den först genom den fientlige amiralen meddelades generalkaptenen i Habana.

Under återstoden af Cagigals långa styrelsetid härskade fred. Den största svårigheten hade generalkaptenen genom det öfverhandtagande smuggleriet och de därigenom uppstående spänningarna mellan befolkningen och styrelsen. För att minska den förras motståndskraft inskränktes därför den infödda milisen, och den blef till slut utan disciplin och utrustning, medan man på samma gång sökte öka antalet reguliära trupper. År 1754 omorganiserades dessa, och man upprättade ett stående infanteriregimente, kalladt Habana, två dragonkompanier och ett artillerikompani. Äfven de befästningsplaner, hans företrädare Güemes uppgjort, sökte Cagigal utföra, dock utan resultat. Däremot utvecklades skeppsbyggeriet ytterligare i Habana, i synnerhet sedan varfvet och arsenalen flyttat ut från staden inom vallarne till ett område vid Tallapiedraviken, tätt utanför vallen. Cagigal lämnade 1760 ön för att öfvertaga vicekonungadömet Méjico, och det dröjde nu icke länge innan Cuba åter indrogs i krigiska förvecklingar.

* * *

Den sjette juni 1762 strax efter kl. 8 på morgonen begafvo sig ett antal spanska högre officerare i största hast öfver hamnkanalen vid Habana till Castillo del Morros vardtorn. Man hade nyss förut signalerat från kastellet att en mängd segel kommit i sikte vid horisonten i nordost. Cubas generalkapten, don Juan de

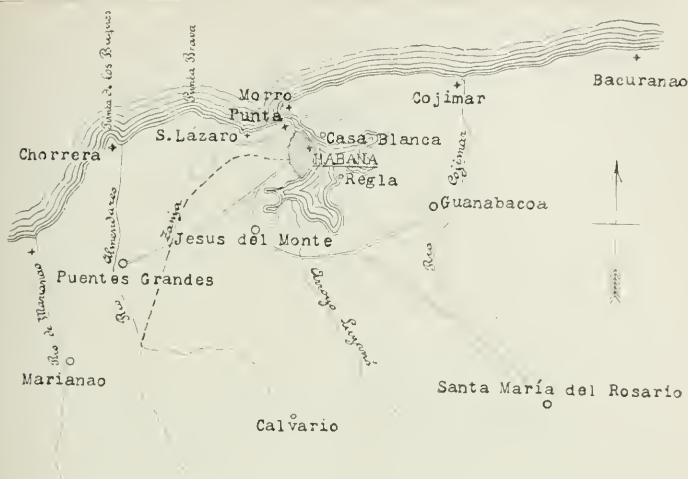
Prado Portocarrero Malleza hade då genast låtit tillkalla den spanska antillflottans öfverbefälhafvare, don Gutierre de Hevia, markis del Real Transporte, och det var dessa båda chefer, som nu med sina sviter läto ro sig öfver från kajen nedanför det gamla fästet La Fuerza till Morrofästningens vattentrappa.

Man var i Habana ingalunda oförberedd på den eventuella ankomsten af en fientlig flotta. Prado själf hade för knappt halftannat år sedan blifvit skickad såsom guvernör till Cuba, och konung Cárlos III hade vid afskedsaudiensen meddelat honom, att ett krig med England sannolikt skulle utbryta under den närmaste framtiden. Konungen, som genom det bourbonska familjefördraget bestämt sin politik, afvaktade då endast att den väntade transportflottan med den amerikanska skatteuppbörden skulle lyckligt och väl hinna öfver Atlanten innan han utfärdade krigsförklaringen, och Prado erhöll bestämda instruktioner att afsluta försvarsanstalterna i Antillernas hufvudstad och fortast möjligt låta utföra de af hans företrädare Güemes och Cagigal projekterade nya befästningarna på höjden Cabaña innanför Morrokastellet. När Prado kom till Cuba, hade han emellertid som så många andra utsända spanska militärbefälhafvare fått erfara, att inga hjälpmedel funnos för att utföra de gifna orderna. Han hade därför i första hand riktat sin uppmärksamhet pa att komplettera och iståndsätta den förfallna stadsmurens bastioner. Först när han i slutet af februari 1762 erhållit underrättelse från

Cabanahöjden
Förstaden Casa Blanca
Generalkaptenens palats

Utsikt från tornet af kyrkan Santo Domingo i Habana mot öster.

Kartskiss öfver staden Habanas omgifningar med befästningarne år 1762.

guvernören i Santiago, att konungen förklarat kriget den 16 februari, och strax därefter direkt order från kolonialministern att bilda ett permanent krigsråd, Junta de Guerra, hade han forcerat arbetena på Cabañan, han hade dock ännu icke hunnit mer än påbörja tvenne tillfälliga redutter. Från Méjico hade vicekonungen visserligen skickat honom penningemedel och förstärkning af land- och sjötrupper, men markis del Real Transportes båda linieskepp Reina och América hade på samma gång från Vera Cruz öfverfört en ovälkommen och fruktad gäst i gula febern, vómito negro, hvilken härmed gjorde sin första påhälsning i Habana och på några få månader bortryckte öfver tre tusen man af garnisonen och flottans besättningar.

När de båda befälhafvarne öfver Spaniens stridsmakter till lands och sjös vid Cuba nu uppkommo på hamnfästets platform, öppnade sig en vidsträckt utsikt öfver Habana och dess omgifningar. I sydväst och söder utbredde sig den gamla staden med sina talrika kyrkor och kloster och sina hjärt färgade hus med platta tak. Byggnaderna hade med det stigande välståndet blifvit

så talrika, att de icke tycktes kunna få rum inom det befästade området, utan formligen trängdes ända intill stadsmurens begränsande polygon, där här och hvar negrer och mulatter i hopar syntes ifrigt sysselsatta med att förstärka de fallfärdiga bastionerna. Utanför vallen låg en lagländt terräng, full af trädgårdar och landthus, med här och hvar ett litet kapell insprängdt bland grönskan, och därbortom, där landet höjde sig ända från udden Punta Brava till Loma de Arósteguis trädbevuxna topp, sågos sommarpalats och villor, dem stadens rikare invånare anlagt på sluttningen. Bortom staden i söder, vid förstaden Horcón, begränsades synkretsen af Loma de Sotos kulle och höjdsträckningarna vid Jesús

Det gamla vårdtornet vid Cojimar,
uppfördt 1646, strax öster om Habana, vid midten af 1800-talet. Efter litografi.

del Monte, och framför dessa uppstucko masterna af örlogsfartygen, som lågo och rustade vid den nya arsenalen tätt intill stadsvallen. I sydost sköt hamnkanalen in ända till kullarna vid Regla, medan de större höjderna åt Guanabacoa till bortskymdes af Cabañahöjden, på hvars sluttningar arbetare äfven sågos sysselsatta med att forsla upp kanoner från strandremsan vid Casa Blanca till den bortre redutten och från strandfortet La Pastora till den närmaste. Från Cabañan sjönk landet i våglinier till kusten i öster, där röken uppsteg från Cojimar's och Bacuranao's vårdtorn.

Allas intresse koncentrerade sig dock på det öppna hafvet i norr, där en oändlighet af hvita svällande segel långsamt döko

upp ur töckenmassorna vid horisonten. Man visste att engelsmännen samlat en stark flotta i de västindiska farvattnen och var förberedd på att de nu liksom under förra kriget skulle försöka blockera hamnen. Sedan de uppmärksamt betraktat den långsamt framglidande flottan, kommo cheferna emellertid till det resultatet, att den bestod af endast 6 till 8 större örlogsfartyg, men däremot af omkring 140 handelsfartyg. De antogo därför att det icke var någon krigsflotta med fientliga afsikter, utan endast den stora engelska handelsflottan, som hvarje år vid denna tid brukade passera förbi inom synhåll på sin väg till de nyengelska sjöstäderna. De trodde, att den af hänsyn till kriget och af fruktan för den spanska eskadern i Habanas hamn nu konvojerades af några engelska linieskepp, hvilka man visste nyligen ha återvändt till Jamaica efter Martiniques eröfring.

De spanska befälhafvarne återvände därför lugnade till staden, där man emellertid iakttagit all önskvärd försiktighet genom att kalla trupperna och milisen under vapen.

Glädjen blef af kort varaktighet. Redan vid middagstiden rapporterades fran Morrokastellet, att den främmande flottan styrde kurs rakt på hufvudstaden, och att dimman, som nu lättat, tillät en urskilja ett 30-tal linieskepp och fregatter. Nu försvann hvarje tvifvel om att det gällde ett anfall på staden, och generalkaptenen vidtog i hast ytterligare skyddsåtgärder. Dragonregementet Edimburg skickades till staden Guanabacoa, öster om Habanaviken, för att skydda kusten åt detta håll. Då regementet dock nyss förut anländt, var det ännu utan hästar, och manskapet fördelades därför jämte de i Guanabacoa förlagda infanterikompanierna dels vid staden och dels i strandtornen Cojimar och Bacuranao, hvilka hade till uppgift att hindra landstigningsförsök. Den fientliga flottan fördelade sig genast på en lang halfcirkelformig linie, som inneslöt hamninloppet, och några kompanier grenadierer och marinsoldater uppställdes därför för samma ändamål väster om staden, vid San Lázaro och strandtornet Chorrera.

Följande dag bibehöll flottan samma ställning. Redan vid middagstiden närmade sig ett linieskepp och en fregatt Cojimartornet, mot hvilket de öppnade en liflig eld. På morgonen hade

Bacuranaotornet beskjutits. På kort tid demolerades nu dessa båda befästningsverk, besättningarna drefvos tillbaka, och landstigningen började. Det spanska infanteriet retirerade till redutterna på Cabañan och dragonerna till fälten vid Guanabacoa. Redan följande dag ryckte landstigningstrupperna fram. De fördrefvo dragonerna, som i hast försett sig med ovana hästar, hvilka de icke kunde tygla, från Guanabacoa, och tvungo dem att retirera till Jesús del Monte, söder om viken. En annan afdelning stormade, trots elden från de i den östra hamnarmen Marimelena liggande linieskeppen Aquilon och Conquistador, Cabañas östliga redutt. Den inkallade kubanska milisen visade sig här oduglig till strid. Utan disciplin och obekant med bruket af skjutvapen bortkastade manskapet dessa vapen och åtnöjde sig med att svänga sina machetes för att fly vid första ordnade salfva.

Krigsrådet sammanträdde nu. I betraktande af garnisonens svaghet — man hade nämligen icke erhållit någon ersättning för de många soldater, gula febern så nyss bortryckt — ansåg man det omöjligt att hålla den andra redutten på Cabañan och beslöt att under natten evakuera platsen och förnagla de där uppställda kanonerna. Man beslöt äfven att sätta sjöofficerare till kommendanter på de båda hamnfästningarna, och utsågos till dessa ansvarsfulla poster, på La Punta Briceño och på Morro don Luis de Velasco.

Samma krigsråd fattade ett annat och ödesdigert beslut. Den spanska flottan hade vid engelsmännens annalkande icke gjort något försök att utlöpa för att möta fienden och förhindra blockaden, utan lät sig innestängas i Habanaviken för att hjälpa kustforten vid platsens försvar. Man började nu befara att fienden skulle försöka inskicka någon brännare genom hamninloppet för att antända flottan, hvarför krigsrådet beslöt att stänga hamnens inlopp. Man hade nämligen olyckshändelsen från år 1741 i alltför friskt minne, den junidag då blixten under ett häftigt åskväder slog ned i stormasten på flaggskeppet Invencible, som låg vid varfvet, och antände detsamma. Elden hade då med förfärande hastighet spridt sig till de andra skeppens brännbara trävirke och antändt staden, så att flera hus nedbrunno, och till råga på olyc-

kan hade linieskeppet Santa Bárbara sprungit i luften och vid explosionen nästan förstört den gamla stadskyrkan. För att förebygga en sådan eventualitet sänkte man därför nu linieskeppen Neptuno och Asia midt i hamnkanalen, och bildade genom mindre sänkta fartyg och hopspikade stockar en sammanhängande barrikad tvärs öfver inloppet från Castillo del Morro i norr till Castillo de la Punta i söder. Att själfva utsända några brännare kommo spa-

Inloppet till Habana,
med fästningen Morro och fyrtornet i fonden.

niorerna däremot icke att tänka på, ehuru traktens rikedom på jordbeck bort gifva en osökt fingervisning på detta företag.

Flottan var emellertid nu instängd. Engelsmännen försummade icke att draga fördel af en så gynnsam omständighet, som utan vidare befriade dem från allt besvär med blockadens uppehållande. Deras fartyg gingo lugnt för ankar på båda sidor om hamninloppet, och man beredde sig att landsätta hvarenda man, som kunde undvaras från sjötjänsten, för att därmed förstärka belägringshären. Enligt hvad Prado genom öfverlöpare erfor, be-

stod denna af fyra tusen man friska trupper, som med lord Albemarle ankommit direkt från England, sex tusen man, hvilka återvändt från expeditionen mot Martinique, och fyra tusen marinsoldater. Armén medförde dessutom fyra tusen negrer för jordarbeten. Flottan, under befäl af amiralen Sir George Pocock, räknade 32 krigsfartyg och 200 transportfartyg. Stadens garnison ägde däremot endast omkring tre tusen man reguljära trupper, resten bestod af milistrupper.

Under de följande dagarna bombarderade engelsmännen vårdtornet Chorrera vid Almendaresflodens utlopp, i den nuvarande förstaden El Carmelo väster om Habana, samtidigt med att några

Fiskläget La Chorrera vid Rio Almendares' utlopp väster om Habana,
vid midten af 1800-talet, med det gamla vårdtornet, uppf. omkr. år 1600, återuppbyggdt efter 1762. Efter litografi.

fartyg, som ankrat vid Punta Brava, växlade skott med själfva stadens inre befästningar och engagerade bastionerna Punta och Angel. Äfven vid Batabanó på sydkusten uppenbarade sig fienden och bombarderade strandbatterierna. Sedan Chorrera-tornet raserats, och spaniorerna fördrifvits därifrån, landsattes trupper äfven på denna sida.

Prado insåg nu, att afsikten var att fullständigt innesluta platsen och försöka taga staden med storm. Han skyndade sig därför att befästa stadsporten Puerta de Tierra, där landsvägen och akvedukten (La Zanja) gingo in genom vallen. Till detta forcerade och farliga arbete, som delvis måste utföras under fiendens eld, använde han en mängd negerslafvar, hvilka förmaddes där-

till genom löfte om frigifning. Prado lät vidare bränna alla hus i förstäderna åt väster och nedhugga skrymmande träd, hvarefter han högg hål på Zanjan för att sätta detta sidländta område väster om staden under vatten. De tillgängliga krigsskeppen fördelades i hamnen för att kunna bestryka fiendens framryckningslinie mellan Guanabacoa och Jesús del Monte jämte andra viktiga punkter, och åtskilliga sattes med eller utan afsikt på grund för att tjäna som fasta batterier. I samråd med det högre befälet utsände Prado vidare don Juan Ignacio Madariaga såsom provisorisk guvernör öfver den öfriga delen af ön, med order att om möjligt söka undsätta hufvudstaden.

Under de närmaste två månaderna gjorde Habana ett hjältemodigt motstånd. De från början begångna felen kunde dock icke repareras, utan fienden framsköt småningom sina ställningar allt närmare omkring staden. Den västra belägringskåren marscherade från Chorrera uppför Almendares' dalgång och tvang spaniorerna att retirera till Horcón. Den upprättade ett läger vid San Antonio och besatte Loma de Aróstegui, där ett batteri snart uppfördes. Söderut angrep och intog den Puentes Grandes och anföll upprepade gånger Loma de Luz vid Horcón, där den tappre dragonöfversten Cárlos Caro förskansat sig, medan samtidigt den östra kåren från Guanabacoa forcerade öfvergången af Luyanóbäcken och besatte en höjdsträckning söder om Jesús del Monte. I slutet af juli hade engelsmännen i väster fått färdigt ännu ett mörsarebatteri nära stranden, vid spetälskehospitalet San Lázaro, och utsträckt sina ströftåg ända nedåt Guajay, medan en detascherad eskader intagit hamnen Mariel såsom operationsbas för flottan. De hade äfven lyckats afskära akvedukten längre i söder, hvarigenom den för framryckandet hindrande öfversvämningen af ängarna vid Horcón omintetgjordes.

I öster företogo de ströftåg inåt landet, besatte Santa Maria del Rosario och hotade trakterna åt Bacuranao, där de dock stötte på energiskt motstånd af uppbådade guerrillas under den företagsamme alcalden José Antonio Gómez, med öknamnet Pepe Antonio. De kunde därför icke, såsom ämnadt, på denna väg framtränga mot Matanzas.

Kartskiss öfver staden Habana år 1762,
med stadsmurens bastioner, ytterbefästningarna och de viktigaste kyrkorna (▬) och klostren (▨).

Hufvudangreppet riktades dock mot Morrokastellet. Sedan spaniorerna utrymt Cabañan, lyckades engelsmännen, trots de i hamnen liggande örlogsmännens eld, uppkasta förskansningar, och i slutet af juli uppfördes ett batteri af två stora mörsare på själfva krönet af denna dominerande höjd. Redan förut hade de utmed kusten uppställt ett annat mörsarebatteri, hvilket jämte fältartilleriet utsatte Morrokastellet för en ständig beskjutning. Spaniorerna hade gjort ett försök att nattetid öfverrumpla detta batteri, men försöket hade jämmerligen misslyckats, och när den tappre Velasco den 15 juli, efter trettioåtta dagars oafbruten tjänstgöring, måste afsäga sig kommandot på några dagar för att hvila, voro bröstvärnen och murarne på de flesta ställen alldeles sönderskjutna. Den enda framgången hade varit, att ett anfall af ett linieskepp, som från sjösidan försökte bombardera fästet, misslyckats, så att fartyget i skadadt tillstånd måste draga sig tillbaka.

Puerta de Tierra ó de la Muralla,
på 1860-talet, en af hufvudportarna i Habanas gamla stadsmur.

I slutet af juli, då Velasco återtog befälet, var det redan omöjligt att hålla Morro. Engelsmännen hade framskjutit sina täckta löpgrafvar, till hvilka de, liksom hundra år senare sydstatsgeneralerna under nordamerikanska inbördeskriget, med framgång använde hårdt pressade bomullsbalar, ända till fästet, och man hade under flera dagar märkt, att de arbetade på en mina för att spränga bresch i muren. Den 22 gjorde spaniorerna ett utfall från Morro, men detta tillbakaslogs, och sedan den 27 en förstärkning af fyra tusen man ankommit från New York, lät lord Albemarle den 30 minan springa och stormade fästet genom den sprängda breschen. Velasco föll, dödligt sårad, spaniorerna flydde i båtar och simmande öfver till Habana, och när Prado ville sända en hjälptrupp

från staden för att uppehålla fienden, märkte han, att allt var förgäfves, emedan den brittiska flaggan redan vajade på detta Habanas förnämsta fäste. Engelsmännen voro ridderliga nog att sända den sårade Velasco med en parlamentärbåt öfver till hans landsmän i staden, där han dock redan följande dag afled af sina sår. Velascos hjältemodiga försvar hedrades äfven sedermera af den spanske konungen, hvilken bestämde, att det alltid skulle finnas ett fartyg med namnet Velasco i den spanska flottan. Det sista fartyg, som i våra dagar burit det namnet, var en andraklasskryssare, hvilken delade den spanska filipineskaderns olycksöde vid sjöslaget utanför Cavite.

Puentes Grandes vid Almendaresfloden,
sydväst om Habana, på midten af 1800-talet. Efter litografi.

Sedan Morro fallit, var staden förlorad. Prado hade gjort de största ansträngningar för att stärka platsens motståndskraft. Han hade låtit bestycka det nedlagda fästet Real Fuerza, för att bereda kanonerna bestrykningsområde hade han låtit nedrifva de närmaste husen och själf flyttat öfver till hospitalet San Isidro i södra delen af staden. Han hade vidare låtit anlägga batterier i tornen till kyrkorna Santo Angel och San Ignacio och från bastionerna åt hamnsidan genom ständig eldgifning försökt hindra engelsmännens skansarbeten på Cabañan. Allt var dock nu förgäfves. Sedan engelsmännen de första dagarne af augusti fördrifvit spaniorerna från Jesús del Monte och ännu en gång af-

skurit Zanjan, så att staden blef utan vatten, och Albemarle, hvilken flyttat sitt högkvarter till den västra belägringskåren, låtit trupperna framrycka längs stranden ända inemot det ännu återstående kastellet La Punta, hvilket häftigt besköts från Cabañan och Morro, hjälpte hans försök att befästa Loma de Soto, söder om staden, till arsenalens skydd icke något, ej heller den alltmera aftynande eld, som bastionerna La Pólvora och Angel till det sista underhöllo mot de framryckande. I synnerhet sedan engelsmännen den 8 augusti fått upp åtta tunga artilleripjäser på Loma de Aróstegui, var stadens öde besegladt. Den 11 företog fienden ett förödande bombardement af Habana från alla håll, och Prado blef då nödgad att sammankalla krigsrådet och föreslå kapitulation. Sedan den hvita flaggan hissats, inställdes elden genast. Kapitulationen underskrefs följande dag, därvid segrarne beviljade garnisonen fritt aftåg med flygande fanor och klingande spel. Två dagar senare besatte de engelska trupperna staden, medan resterna af den spanska garnisonen genom Punta-porten marscherade till Chorrera och Puentes Grandes, där de inskeppades på en konvojerad transportflotta, hvilken öfverförde dem till Cadiz. Den inhemska milisen afväpnades och fick återvända till sina hem.

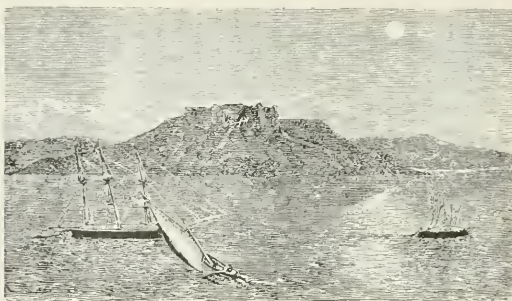
Sålunda ändades denna minnesvärda belägring, hvilken utfyller ett af de ärorikaste bladen uti Spaniens krigshistoria. Enligt vanlig romansk sed ville man i Spanien icke tro på nederlagets nödvändighet, man ställde därför både Prado och markisen del Real Transporte inför krigsrätt. Ehuru denna fällde dem, var konungen sannolikt af annan åsikt, ty han beviljade Prado ett underhåll till döddagar ur sitt privatschatull.

Under det nästan permanenta bombardementet af staden och dess befästningar hade engelsmännen afskjutit icke mindre än 21,174 bomber och granater. Af dessa hade flertalet, nämligen 18,104, riktats mot Castillo del Morro, hvilket förklarar den stora förödelsen på detta fort. Garnisonens förluster voro också högst betydliga och uppgingo till sammanlagdt 2,910 stupade af reguljära land- och sjötrupper samt milis. Den återstod af garnisonen, som återsändes till Cadiz, utgjorde heller icke mer än 946 man.

* * *

De engelska guvernörerna gjorde, som redan omtalats, allt för att på kortaste tid bota de refvor, kriget orsakat. När hamnen öppnades för alla engelska fartyg utan undantag, fingo kubanerna för första gången se en flod af europeiska industrivaror ohämmadt flöda in öfver landet. Visserligen palades en extra krigsskatt, men detta betydde föga under det stigande välståndet.

De kätterska engelsmännen begingo äfven ett i dessa trakter oerhördt helgerån. Man beskattade kyrkan och de andliga ordnarna, som under belägringen mangrant hållit sig undan, men nu återvände. Detta väckte en våldsam opposition från klerus'

Loma de Soto med fästet Atarés, söder om Habana.

sida, och biskopen Morell de Santa Cruz, hvilken redan såsom dekan i Santiago under Vernons påhälsning i Guantánamo utvecklat ett fanatiskt religiöst hat mot de britiska kättarne, blef till slut genom sitt motstånd så svårhandterlig, att lord Albemarle måste skrida till stränga åtgärder. På aftonen den 4 november skickades en afdelning grenadierer till det biskopliga palatset, och den motspänstige prelaten tvangs att gå ombord på ett fartyg, som öfverförde honom till San Agustín i Florida.

Äfven den civila befolkningen sökte draga en del af sina ägodelar undan beskattningen, och det väckte mycken ovilja, då de båda ansedde havanererna Sebastian de Peñalver y Angulo och Gonzalo Recio de Oquendo, hvilka den engelske guvernören

insatte såsom regidorer, verksamt understödde de engelska myndigheterna vid genomförandet af skattepåbudet. Peñalver och Recio, som båda varit mångåriga alcalder i staden, trodde liksom många andra kubaner att England icke ämnade släppa en så värdefull besittning som Cuba ur händerna, utan däraf göra ett nytt Jamaica. Dock hade ödet annorlunda bestämt. I Parisfreden utbyttes Habana mot Florida, och redan på sommaren 1763 intågade en ny spansk garnison under Conde de Ricla för att åter taga staden i besittning. Morell återvände då i triumf, och man skyndade sig att urladda sin hämnd öfver dem, som gått de engelska styresmännens ärenden. Recio och Peñalver fängslades och hemsändes till Spanien för att ställas under åtal, och resultatet blef att den förre fick försmäkta i fångenskap i Ceuta. Peñalver däremot, som hade mäktiga släktingar, synes ha gått fri. Rättegången drogs nämligen långt ut på tiden, och hvarje dokument rörande densamma har spårlöst försvunnit ur de spanska arkiven.

Åtgärden att förgripa sig på kyrkans egendom hade emellertid så förberedt sinnena, att det icke väckte någon stor uppmärksamhet, när 4 år senare generalkaptenen Antonio Maria Bucarelly efter hemliga order från Madrid en vacker dag lät arrestera alla jesuiter på ön och konfiskerade deras gods och klostret San Ignacio. De fromma fäderna hemsändes till Spanien, därifrån de befordrades vidare för att uppsöka sina spanska ordensbröder, dem konung Cárlos III i april 1767 utan vidare låtit landsätta på kyrkostatens kuststräcka.

Genom de dyrköpta erfarenheterna under belägringen hade man fått ögonen öppna för de stora bristerna i Habanas dittillsvarande befästningssystem. Så snart engelsmännen utrymt staden, tog man också uti med att bilda en yttre fortgördel på de höjder, som under belägringen visat sig dominera de inre befästningsverken. Under de närmast följande åren uppfördes sålunda fästningarna San Cárlos på Cabañan, Castillo del Príncipe på Aróstegui-höjden och fästet Atarés på Loma de Soto, där Prado till sist sökt hålla stånd mot fienden. Dessa fort utgöra ännu i dag de viktigaste länkarna i den kubanska hufvudstadens befästningskedja.

Den senare hälften af sjuttonhundratalet var en jäsningens tid i den nya världen. De britiska kolonierna, som med sig införlifvat holländarnes nybyggen vid Nieuw Amsterdam — hvilket sedermera såsom New York skulle svinga sig upp till den förnämsta atlantiska sjöstaden inom Unionen — och den svenska kolonien Nya Sverige vid Delaware, hade småningom utbildat sig till en lifskraftig germansk raskärna, hvilken fordrade något mer än att af den konservativa politiska strömningen i moderlandet betraktas och behandlas såsom omyndiga söner. Under de blodiga och förbittrade kolonialkrigen med Frankrike, hvilka slutat med Canadas förlust och stäckandet af fransmännens plan att framför de framryckande angelsachserna slå en besittningsbrygga mellan de stora sjöarnas område och den nedre Mississippi-dalen, hade kolonisternas självförtroende stärkts, och deras vapenvana till lands ökats. På samma gång hade under långa tider deltagandet i de mer eller mindre olagliga kapare- och sjöröfvareexpeditionerna, hvilket icke ens de korrekta nyengländarne försmådde, gjort dem hemmastadda i strider på sjön.

Från en allmän missbelåtenhet med de hårda navigationsakterna, dem England infört för att monopolisera den britiska världshandeln i moderlandets hand, ökades missnöjet efter hand till opposition mot skatter, som pålades utan koloniernas hörande, och sedan den för England ödesdigra — eller lyckosamma — dag, då några unge män i Bostons hamn vräkte téladdningen i vattnet, var man snart inne på det väpnade motståndets väg. De amerikanska insurgenterna, som efter Lexington, Concord och Bunkershill fått vind i seglen och under Washingtons försiktiga ledning trängde engelsmännen tillbaka, fingo nu djärfvare vyer, och tanken på endast self-government fick vika för den fullständiga oafhängigheten, sådan den uttalades af de tretton koloniernas Declaration of Independence den minnesvärda 4 juli 1776.

Ehuru de amerikanska frihetskämparna snart sågo sig tillbakaträngda af moderlandets värfvade legoknektar och endast genom ett segt guerrillakrig kunde hålla rebellionen i gång, hade nu Englands båda gamla antagonister i Amerika, som med grämelse sett den angelsachsiska rasen vinna alltmera terräng på kontinen-

ten, med begärlighet omfattat tillfället att fiska i grumligt vatten och om möjligt återeröfra något af de förlorade possessionerna. Medan den amerikanska ambassaden under Benjamin Franklin besökte Paris och intresserade det franska hofvet för koloniernas sak, begafvo sig tvenne hans utskickade, Mssrs. Arthur och Charles Lee till Madrid, där de mottogos af konung Cárlos III. En medlem af kongressen, Mr John Jay, fick tillstånd att fortsätta underhandlingarna, och han erhöll genom den spanska inrikesministern, Conde de Florida-Blanca, subsidier ur den spanska skattkammaren. Amerikanerna fingo äfven rättighet att värfva frivilliga i Spanien. Dessa frivilliga öfverfördes till Cuba, där äfven en del kubaner sällade sig till skaran. Med de spanska myndigheternas goda minne sändes dessa dåtidens filibusters sedermera till de stridande kolonierna för att deltaga i de amerikanska insurgentbandens guerrillakrig mot moderlandets trupper. Washington erkände betydelsen af denna hjälp, och han sade vid ett tillfälle: »Amerikas folk skall aldrig förgäta den betydande fördel, det erhållit genom Cárlos III:s hjälp». År 1780 sände äfven den amerikanska kongressen en kolorerad adress till konungen »i ett för evigt tacksamt folks namn» — och den bifogade på praktiskt amerikanskt sätt en splitter ny banksedel på £ 100,000. Det saknades emellertid ingalunda röster, som varnade för faran att på detta sätt af egoistiska motiv uppmuntra ett annat lands upprorsmän. Så skref den spanske ambassadören i Paris, Conde d'Aranda, till inrikesministern de profetiska orden: »Denna amerikanska republik föddes som en dvärg, men en dag varder den en jätte. Den skall då glömma de välgärningar, den mottagit från Frankrike och Spanien, och endast tänka på att förstora sitt eget område».

Redan 1779 ingrep emellertid Spanien själft direkt mot England för att profitera af detta lands bryderier och förklarade landet krig. Don Diego José Navarro var generalkapten på Cuba, när underrättelsen ankom, att den spanske guvernören i Louisiana omedelbart efter krigsutbrottet hade bildat en frikår och med denna segerrikt infallit i Västflorida. Här hade den unge guvernören, öfverste Bernardo de Gálvez, intagit Manchak och Baton Rouge

från engelsmännen, och med hjälp af erfarenheten från sin ungdoms strider mot apacherna i Texas organiserat ett framgångsrikt guerrillakrig. Navarro försökte genast samla en stor truppstyrka på Cuba för att understödja Gálvez' operationer, men en del af de från hemlandet sända trupperna ankommo i dålig kondition och till stor utsträckning angripna af skörbjugg, och de öfriga decimerades på kort tid efter framkomsten fruktansvärdt af gula febern. Man fick därför ersätta de lidna förlusterna genom uppbåd af kubanska frivilliga. Den 1 december afgick en sådan expedition på 1,432

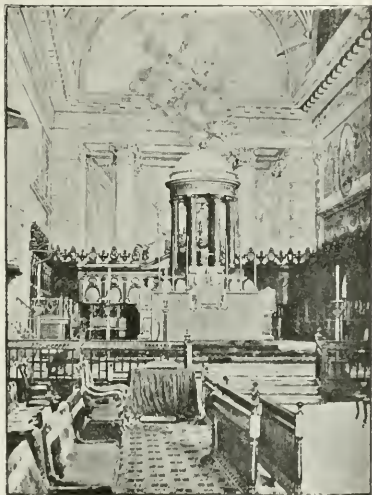

Katedralen i Habana,
förut jesuitkyrkan San Ignacio

man från Habana för att understödja Gálvez, som angripit Mobile, och den 10 februari 1780 afseglade en ny till förstärkning. Ehuru en del af eskadern, som öfverförde denna, strandade på den floridanska kusten under en fruktansvärd orkan, medförde dessa förstärkningar dock den 15 mars Mobiles fall.

På hösten kommo nya truppsändningar från Spanien till Habana, men äfven bland dessa härjade gula febern efter landstigningen så, att styrkan måste kompletteras på Cuba. I oktober afsändes den första expeditionen, hvilken äfven misslyckades genom en orkan, som skingrade eskadern och förstörde flera fartyg, men

sedan på våren tvenne nya expeditioner lyckligen framkommit, tvangs Penzacola den 8 maj 1781 till kapitulation. Den segerrike Gálvez återvände nu med de använda stridskrafterna till Habana. Följande vinter planlade man ett ännu större företag. En stor förenad fransk-spansk armé, i hvilken många kubaner befunno sig, samlades vid Cap Français på Haití för att på en fransk eskader öfverföras till Jamaica och eröfra denna ö. Företaget missłyckades emellertid, då den engelske amiralen Rodney skingrade den franska flottan, men under tiden företog en del af de spanska och kubanska trupperna under Cagigal en lyckad expedition till Nassau på Bahamaöarna, hvilken plats jämte resten af ögruppen föll i spaniorernas händer. Som engelsmännen voro öfverlägsna till sjös, fick man dock snart uppgifva denna besittning, och expeditionen återvände i augusti med byte till Habana, sedan likvisst en del af fartygen förlist under en orkan. Följande år kom freden i Versailles, och därmed sattes en gräns för vidare krigiska företag. Under dessa fejder, där kubanska frivilliga kämpat i samma led som amerikanska insurgenter, och den spanska flottan bragts i beröring med amerikanska örlogsmän, hade kubanerna för första gången blifvit bekanta med de nya principer för människovärde och politisk frihet, som nu banade sig väg i den norra delen af den nya världen, och liksom det var denna beröring, som hos de franska hjälptrupperna bragte mottagligheten för de kommande revolutionära rörelserna till mognad, så blef den heller

Högaltaret i Habanas katedral.

icke utan inflytande på kubanernas åskådning och på Cubas kommande öden.

* * *

Åtminstone de hvita invånarne och särskildt havanererna förblefvo dock tills vidare Spanien och dess kungahus trogna, hvartill bidrogo Cárlos III:s lyckosamma och liberala regering samt den popularitet de utmärkta generalkaptenerna don Luis de Las Casas y Aragorri och hans efterträdare, Conde de Santa Clara, åtnjöto.

Minnestaflan öfver Columbus i Habanas katedral.

Don Luis de Las Casas försökte förgäfves att rädda det spanska väldet på Santo Domingo. När detta Spaniens första nybygge i den nya världen till slut genom Baselfreden gick förloradt, steg det återstående Cubas betydelse högst väsentligt i moderlandets ögon, och det behandlades därefter. Ön, som förut subordinerat under vicekungadömet Nueva España eller Méjico, gjordes till ett oafhängigt generalkapitanat, och den högsta domstolen från Santo Domingo öfverflyttades till Puerto Principe. Äfven de kyrkliga funktionärerna öfverfördes, och medan biskopsstolen i Santiago upphöjdes till ärkebiskopat, inrättades ett nytt biskopsstift i Habana.

Denna stad fick äfven hedern att utses till hvilorum för den store Columbus stoft, hvilket man icke ville lämna i de rebelliska haitianernas och den franska republikens våld. Den frejdade upptäckarens kvarlefvor exhumerades i december 1795 i katedralen i Santo Domingo, där de hvilat sedan 1536, efter att förut ha haft tillfälliga hvilorum i Valladolid och Sevilla. De inlöddes i en förgylld blykista och fördes under stora högtidligheter ombord på

linieskeppet San Lorenzo. Den 15 december 1796 inlöpte fartyget med sin dyrbara last i Habanas hamn, vid kajen mötte generalkaptenen och de högsta militära, civila och kyrkliga funktionärerna, och under kanonsalut och klockringning fördes reliken i högtidlig procession mellan den paraderande garnisonens leder till katedralen, där den genovesiske amiralen nu för fjärde gången bisattes. Till vänster om högaltaret förvaras Columbi kvarlefvor i en nisch i muren, hvilken täckes af en marmorplatta med inskriften: ¡O restos é imágen del grande Colón — Mil siglos durad guardados en la urna — Y en la remembranza de nuestra nacion! Det är: »O stoft och denna bild af den store Colon — I tusende sekel man I hvila i urnan — Och uti minnet hos var egen nation!» Denna tarfliga grafskrift gaf anledning till mycket spe och skämt i Habana, och i en samtida paskill frågades hånfullt, hvilken af de nio muserna, som varit närvarande vid dess förfärdigande. Den öfverträffades också betydligt af Don Fernando el Católico's enkla men expressiva inskrift på den ursprungliga grafven i kartusianklostret Las Cuevas vid Sevilla: »A Castilla y á Léon — Nuevo mundo halló Colón». Eller: »För Kastilien och för Leon — Nya världar betvang Colon.»

Jublet under den högtidliga akten var emellertid stort, och havanererna kände sig stolta att få förvara det spanskamerikanska väldets dyrbaraste palladium i sin stad. »Habana grät af glädje öfver att se den store Colóns aska inkomma innanför sina murar, som hädanefter skulle förvara dem för evigt», säger en spansk författare.

Enligt nyaste påståenden tyckes emellertid palladiet vara något defekt. År 1877 upptäcktes några ben i södra sakristian af Santo Domingos katedral, hvilka den dominikanska republikens invånare med mycken energi påstå vara de äkta kolumbiska kvarlefvorna. Af den vidlyftiga litterära polemiken i ämnet synes nu också framgå, att om öfver hufvud någon del af amiralens skelett öfverfördes till Habana, den större delen dock af prästerna i Santo Domingo undangömdes 1795 och ännu i dag hvilar i mulattrepublikens hufvudstad.

Don Juan Procopio Bassecourt, Conde de Santa Clara, kom

till Cuba 1796 under brydsamma yttre förhallanden. Den spanska gunstlingsregeringen hade inlåtit sig på krig med England och närmat sig den franska republiken. Han fick också i uppdrag att omorganisera försvaret på ön och förstärka befästningarna, för hvilket ändamål batterierna San Nazario och Santa Clara uppfördes. Grefven föll emellertid snart i onåd i Madrid. Den franska regeringen beklagade sig nämligen, emedan han tillåtit hertigen af Orléans, Louis Philippe, och hans bröder, hertigen af Montpensier och grefven af Beaujolais, att gästa Habana, där de bodde hos Conde de Jibacoa, och dessutom vägrat att understödja det franska nationalkonventets kommissarie på Haití, Sontonax. Man skyllde i Madrid på missnöje med hans försvarsåtgärder, och beslöt sig för att utnämna en kraftigare generalkapten.

* *
*

En dag i slutet af april 1799 styrde en liten, dåligt byggd brigantin för fulla segel ned mot den låga sandrefveln Maria Aguilar, hvilken skyddar ankarplatsen vid den gamla conquistadorstaden Trinidads hamnort Casilda. På det skamfilade skrofvet och den slaknade riggen syntes väl, att det var en långväga främling, som utan uppehåll och med hvarenda klut satt hade tillryggalagt en lång och mödosam resa. Fartyget svängde hastigt om pynten och lade upp i vinden tillräckligt länge för att låta en båt föra tre personer med deras packning i land. Sedan stack det genast åter ut till sjös och aflägsnade sig skyndsamt längs kusten mot väster. Under tiden hade tvenne fullriggare dykt upp i sydost, och vaktmanskapet vid det lilla batteriet San Pedro på hamnpynten igenkände i dem de tvenne engelska kryssare, som blockerade denna del af kusten, och som nu för fulla segel satte kurs efter den flyende brigantinen.

Man hade på senaste tiden hunnit vänja sig vid åsynen af engelska kryssare i dessa farvatten, och endast två år förut hade tre britiska örlogsmän anfallit hamnen vid Casilda, uppbringat en spansk kapare och ett franskt fartyg, som lågo för ankar, och försökt landstiga. Generalkaptenens brorson, don Luis Alejandro

Bassecourt, hvilken förde befälet i Trinidad, hade emellertid den gången med hjälp af uppbådad landtbefolkning lyckats tillbakaslå fienden efter tre dagars förbittrad kamp.

De tre männen, som gått i land från brigantinen, begåfvo sig hastigt öfver tidvattensbältet inåt landet och försvunno i den täta småskogen. De voro redan långt borta, när patrullen anlände, hvilken Bassecourt skickat ned till Casilda så snart brigantinens ankomst signalerats från Trinidads högt belägna vårdtorn La Vigía. På en afsides liggande landtgård försågo de sig med hästar, och så bar det i väg längs de nästan ofarbara kuststigarna åt väster, förbi Guamuhayabergen till Jaguaviken, där de satte öfver sundet vid det gamla vårdtornet. Sedan gick färden genom träsken och morasen under hällande regn och brännande sol, och utan att den som var skarans anförare gaf sig till känna för någon på vägen, till dess de den tolfte maj på morgonen under en rykande regnstorm tvungos att söka skydd vid ingenion de la Holanda. Don Nicolás Calvo de la Puerta, plantagens ägare, var händelsevis där på besök, och han mottog den resande samt hans båda tjänare med all den öfversvallande gästfrihet, för hvilken Cubas godsägare med skäl varit berömda. För honom yppade nu också den långväga främlingen sitt stånd och ändamålet med sin resa. Sedan bättre fortskaffningsmedel anskaffats, fortsattes resan i Calvos sällskap, och sent på eftermiddagen följande dag anlände främlingen till Habana. Här begaf han sig genast till generalkaptenens, Conde de Santa Clara's palats, framvisade sina order från Madrid, och redan morgonen därefter öfvertog han regeringen på Cuba.

Denne man, hvilken lik en tjuf om natten smög sig fram till Habana, var nämligen den tappre generalen don Salvador de Muro y Salazar, markis af Someruelos, som regeringen i Madrid utsett till Cubas nye generalkapten. Han hade fört befälet öfver en af de divisioner, man sammandragit i norra Spanien för att möta väntade anfall från engelsmännens sida, och hade som bäst varit i färd med att fullborda sina försvarsanstalter, när en konfidentiell order anlände från ministeriet i Madrid, att han ofördröjligen, och utan att yppa ändamålet med sin resa ens för sin familj skulle afsegla till Cuba. Att fara öfver Atlanten vid denna tid, när en-

gelska kryssare svärmade omkring öfverallt, var ingen lätt sak, och endast med yttersta svårighet hade Someruelos på den lilla brigantinen lyckats smyga sig öfver från Camariñas hamn i Galicia till Trinidad, där han beslöt att landstiga i stället för att, som ämnadt var, fortsätta ända fram till Batabanó. Detta hade heller icke skett ett ögonblick för tidigt, ty redan två dagar senare kapades brigantinen af tvenne engelska kryssare.

* * *

Someruelos hade viktiga politiska uppgifter att fylla, och hans regering var af genomgripande betydelse för Cubas öde. Förvirringen i Västindien hade vid denna tid stigit till sin höjdpunkt, krigstillståndet med England fortfor med ett kort uppehåll vid sekelskiftet under åratal, och äfven Napoléons vidtfamnande krigspolitik indrog snart dessa nejder i sin hvirfvel. Såsom bas för planerna på återupprättandet af Frankrikes koloniala fastlandsvälde i Amerika ville kejsaren åter gripa fastare tag uti Haití, där under tiden Toussaint l'Ouverture sökt organisera den liberala svarta republiken, och bekant är det sorgliga öde, hvilket på denna ö drabbade generalerna Leclerc's och Rochambeau's expedition, som segrade i öppen strid, endast för att på kort tid fruktansvärdt decimeras af klimatsjukdomar. Det uppstod då på Haití ett allmänt sauve qui peut, hvarunder resterna af den franska invasionsarmén hotade att söka sin räddning på Cuba såsom det närmast liggande landet. Someruelos hade under denna förvirring en svår tid, vännerna från i dag byttes till fiender i morgon, och under allt detta ströko engelsmännens eskadrar längs kusterna. De gjorde här och hvar strandhugg, och de uppehöllo en blockad så sträng, att den afsatte grefven af Santa Clara under tjugoåtta månader måste kvarstanna på ön såsom sin efterträdares undersåte, endast emedan han ej kunde komma därifrån. Someruelos vidtog emellertid under de följande åren kraftiga åtgärder för att sätta ön i försvarstillstånd. Han for kors och tvärs genom landet för att uppmuntra befolkningen till motstånd mot engelsmännen, hvilka han i de mörkaste färger framställde såsom landets och trons

fiender, då med ett slag en situation inträdde, som tvang honom att acceptera dessa ärkefiender såsom Spaniens och Cubas trognaste vänner.

År 1808 nådde nämligen stora nyheter Cuba. Den glimmande tvedräkten mellan hofvet och tronföljaren hade ledt till öppen brytning, och den svage konung Cárlos IV hade efter Aranjuezrevolutionen tvungits till abdikation till förmån för sonen, don Fernando. Sedan hade händelserna i Bayonne tillkommit, då konungen, som återtagit sin afsägelse, på nytt afträdde sina rättigheter åt Napoléons äldste broder Joseph. Inbördeskriget var härigenom färdigt, i de flesta landsdelar bildade sig provinsialjuntor för att upptaga kampen för Fernando VII mot den påtvungne konung José. Centraljuntan i Sevilla hade ingått förbund med engelsmännen, som från Portugal inryckte i Spanien till usurpatorns fördrifvande.

När dessa händelser blefvo bekanta i Habana, rådgjorde Someruelos genast med sina vänner, bland hvilka Fransisco de Arango och José Ilincheta voro de mest inflytelserika, och man beslöt utan tvekan att hålla sig till den nye bourbonske konungen Fernando. Den 17 juli 1808 ankom Sevillajuntans ombud, Juan de Aguilar, med instruktioner till Habana och konfererade med Someruelos. Medlemmarne i provinsialrådet sammanträdde omedelbart därefter och proklamerade den 20 juli enhälligt och under en högtidlig ed Fernando VII såsom konung. Man förklarade samtidigt å koloniens vägnar krig mot Frankrike, hvarefter emissarier omedelbart afsändes till de spanska fastlandskolonierna för att meddela detta beslut och uppfordra dem att handla sammaledes. Arango föreslog, att man skulle konstituera en oberoende junta i Habana, som till dess ordningen återupprättats i Spanien skulle föra regeringen i konungens namn, men efter något betänkande beslöt Someruelos att underkasta sig centraljuntan i Sevilla, hvilken korporation också snart erkändes såsom högsta myndighet af de öfriga provinserna. På Cuba utvecklades nu under Someruelos inflytande en betydande offervillighet för den patriotiska saken. De rika plantageägarne sammansköto medel och sände högst betydande penningebidrag till nationalförsvaret på halfön, på

Vid båtbryggan i Habanas hamn.
Segelbåtar och passagerarebåtar med soltält.

samma gång man energiskt understödde den rörelse, som åter uppstått på Haitis osthälft, och som ledde till att denna del återvanns åt Spaniens krona. I Habana organiserade man 16 kompanier voluntarios med namnet Fernando VII. Följande år motstodo kubanerna de inflytanden i separatistisk riktning, som utgingo från revolutionscentra på fastlandet, och äfven konung José's stämplingar.

Someruelos själf hade dock kommit i en ganska tvetydig situation, då hans moder ingått nytt gifte med Conde de Montarco, hvilken var en af den bonapartistiske konungens ifrigaste partigängare. Han ställde därför sitt ämbete till Sevillajuntans förfogande, men på begäran af alla öns korporationer fick han nu, liksom fem år förut af liknande anledning, behålla detsamma. Det var sannolikt för att bevisa sin lojalitet mot Don Fernando, som han förleddes att följande år begå den våldshandling, hvilken, enligt ett spridt rykte, några år senare genom hämnd skulle kosta honom lifvet. Den 18 juli 1810 ankom nämligen från Förenta Staterna till Habana en ung man, don Manuel Rodríguez Aleman, hvilken af konung José sändts till Cuba för att underhandla med myndigheterna om erkännandet af den nye konungen. Someruelos var på förhand underrättad om hans ankomst, och den unge mannen hade icke ens hunnit sätta foten i land, förrän han arresterades och kastades i fängelse. Aleman ställdes inför ett slags krigsrätt, som dömde honom lifvet förlustig. Den 30 juli fördes han utanför murarne vid La Punta-kastellet, och hängdes här utan vidare formaliteter.

De patriotiska spaniorerna, som kämpade för sin bourbonske konungs sak, hade emellertid infört en liberal konstitution i landet, hvilken Fernando VII under sitt trångmål villigt godkände. För att införa denna på Cuba sände de nybildade Córtes 1812 don Juan Ruiz de Apodaca, hvilken sedermera såsom Conde de Venadito skulle göra ett så olyckligt försök att bevara det spanska väldet i Méjico, såsom generalkapten till Habana. Someruelos fick då afgå efter tretton års regering och återvände till Spanien, där han plötsligt afled, som man då trodde, förgiftad af den mördade Aleman's vänner.

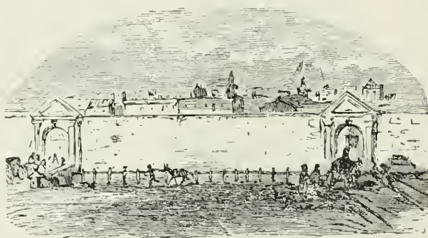
När två år senare den nya konstitutionen åter förrädiskt upphäfdes i Spanien af konungen, upphörde den äfven på Cuba. Att detta upphäfvande icke på ön, liksom i moderlandet, åtföljdes af blodiga förföljelser mot alla frisinnade, berodde väl närmast därpå, att Apodaca, som infört den, ännu kvarstod såsom generalkapten.

* * *

Fernando VII:s eländiga obskurantregering afbröts ännu en gång af ett liberalt regemente, hvilket dock till slut 1823 nedslogs med de franska bourbonernas hjälp. Efter den tiden fick Cuba af honom den undantagsförfattning, hvilken först följderna af tioårskriget skulle komma att upphäfva. All makt samlades i en enväldig generalkaptens hand, och det kungliga reskriptet föreskref uttryckligen, att ön skulle för all framtid styras såsom en belägrad stad.

Det var sålunda Fernando och hans efterträdare lönade den enda stora amerikanska koloni, som ännu blifvit honom och hans hus trogen, och som han, när han under bonaparternas välde själf var i trångmål, hedrat med epitetet »Cuba la siempre fiel».

Det är knappast att undra på, om troheten en gång i tiden också skulle komma att utsina.

Ett stycke af Habanas gamla stadsmur.

Calle de Obispo i Habana,
en af de lifligaste affärsgatorna.

13. — Upplysta despoter.

Stora tider, stora män. — Välvilliga styresmän. — Don Luis de Las Casas. — Markisen af Someruelos. — Under det politiska ovädret. — Tyglarna ådragas. — Don Miguel Tacón. — Tacón och cigarrfröken. — Dekadens.

Upplysningsseklets andliga renässans sträckte sina verkningar äfven till Cuba. Från Spanien kommo under Cárlos III:s upplysta regering andliga impulser af stimulerande art, de möttes och förstärktes af de angelsachsiska pånyttfödelseidéer, hvilka från nybyggena i norr, som nu vaknade till självmedvetande, strömmade ned till det spanska Amerikas i manghundraårig andlig träldom och slentrian försjunkna välden. I det genom de gynnsamma konjunkturerna rikvordna kubanska kolonialsamhället funno båda en tacksam jordmån. Om också de nya idéer om frihet och människovärde, hvilka alltifrån revolutionsålderns gryning sipprade in genom de spanska kolonialstaternas kinesiska mur, på Cuba, som blef Spanien troget, liksom i moderlandet och för öfrigt i hela det tröttkörda Europa snart skulle utsina i den kväfvande middagsstiltje, hvilken följde efter den ungdomsyra hafsbrisen i seklets morgon, så har dock denna period i Cubas andliga och materiella utveckling efterlämnat drag och minnesmärken, de där blifvit bestämmande för hela den senare utvecklingen. Det var da grunden

lades till den mot sekelslutet allt starkare kubanska nationalkänslan. Först när ett samhälle, som ursprungligen uppstått såsom afläggare af ett annat, fått egna institutioner och samhällsverk, hvilka äga självständig växkraft, kan med stoltheten öfver dessa den starka samhörighetskänsla komma till utbrott, som spränger den nedärfda auktoritetens välde.

De andliga renässansströmmarne gå såsom godartade epidemier genom mänskligheten, och när de härska, komma dugliga män såsom genom ett trollslag i ledande ställningar, hvilka eljest upptagas af oduglingar och skälmar. Så skedde äfven på Cuba. Alltifrån den dag Spanien åter fick mottaga Habana ur engelsmännens händer, och in i den tredje dekaden af detta århundrade, hade ön förmånen att regeras af en rad af generalkaptener, som på få undantag när alla voro framstående i ett eller annat afseende.

* *
*

Conde de Ricla, hvilken 1763 öfvertog regeringen på ön med den tappre generalen O'Reilly såsom militärisk underbefälhafvare, hade icke tillfälle att ägna sin uppmärksamhet åt reformer i administrationen, emedan de militära krafven då måste vara förhärskande. Från hans tid härstamma dock viktiga åtgärder till hospitalsväsendets förbättring, hvartill de tidt och ofta återkommande gula feber-epidemierna gafvo anledning, och ön fick under honom 1765 ett ordnadt postväsende.

Don Antonio Maria Bucarelly, som kom till ön 1766, ägnade däremot sin omsorg åt förbättring af rättsväsendet. Han var personligen en ytterst välvillig och välmenande man, hvilken gjorde till sin hufvuduppgift att söka tillfredsställa sina undersatars berättigade önskningar. Det anföres också såsom en för honom hedrande omständighet, att konungen, när Bucarelly befordrades till vicekonung af Nueva España, kunde meddela honom, att han hittills varit den ende generalkapten, mot hvilkens styrelse inga klagomål inlupit till regeringen i Madrid. Det var också den mannens popularitet, som bidrog till att utvisningen af jesuiterna under hans tid kunde ske så utan alla friktioner.

Hans efterföljare, don Felipe Fonsdevila, markis de la Torre, var om möjligt ännu populärare. Han sökte genomföra allt hvad Bucarelly icke hunnit fullfölja, han uppmuntrade handeln och åkerbruket, och ägnade sin synnerliga uppmärksamhet åt hufvudstadens utveckling och förkofran. Den första teatern uppfördes på hans tid i Habana, han inrättade de första paseos eller boulevarderna och förbjöd användningen af halm eller palmblad till taktäckningsmaterial, hvilket i förgångna tider så ofta hade orsakat förhärjande eldsvådor, han lät stensätta gatorna, byggde det ännu bestående regeringspalatset och andra offentliga byggnader och inrättade torget Plaza de Armas samt ordentliga varf och lastkajer. För det öfriga landet utvecklade markis de la Torre en ej mindre välsignelserik verksamhet, han lät förbättra vägarna och byggde broar öfver Almendares vid Puentes Grandes, öfver Cojimar, vid Rio Hondo och i Matanzas och införde stora och viktiga reformer i skogshushållningen och tobaksodlingen. Under markisens tid grundlades äfven tre nya städer, Güines, Jaruco och Pinar del Rio, och han lät äfven, såsom redan nämnts, utföra den första folkräkningen. Habana visade sig redan då vara en betydande stad, det hade nämligen 75 tusen invånare.

Efterträdaren, don Diego José Navarro, ägnade åter sin uppmärksamhet åt reformer i rättsväsendet. Han vidtog äfven den viktiga åtgärden att indraga allt det dåliga mynt, som cirkulerade på ön, och ersätta det med nytt och fullviktigt. De följande krigsåren, med striderna i Florida och den planerade expeditionen mot Jamaica, togo sedermera Navarro's och hans närmaste efterträdares, arbetskraft i anspråk, men det hittillsvarande arbetet på öns och särskildt Habanas utveckling hade burit goda materiella frukter. Prins William Henry, sedermera den engelske konungen William IV, besökte Habana 1783, efter fredsslutet, och fann då staden så präktig, att han kunde förmås att åter gå ombord, endast sedan amiral Rodney hotat att eljest segla ifrån honom. Prinsens besök firades också med storartade fester.

* * *

Med don Luis de las Casas' tillträde till regeringen 1790 ingick en blomstringsperiod, hvilken skulle öfverglänsa alla de föregående. Han fullföljde alla markisen de la Torre's intentioner, och arbetade dessutom oförtrutet på att höja den andliga odlingen.

För att leda landets materiella förkofran inrättade han det berömda Sociedad Patriótica ó Económica de los Amigos del País — det patriotiska eller ekonomiska sällskapet »Landets Vänner» — och samlade i detta alla landets främsta intellektuella krafter. Af honom infördes seden att vid viktiga beslut rådgöra med framstående kubaner, ett exempel, som en tid bortåt följdes äfven af de senare generalkaptenerna på Cuba. Den ekonomiska utvecklingen, handeln och industrien, främjade han oerhördt, och sökte, så långt hans makt sträckte sig, mildra alla band på varuutbytet och samfärdseln. Genom upprättandet af en kollegial myndighet för handel och näringar, Consulado de Comercio, sökte han äfven tillgodose de ökade kraf, som i detta afseende ställdes på öns regering. Stora summor anslogos till vägbyggnader, och generalkaptenen arbetade oförtrutet på jordbrukets förkofran. Indigoodlingen återupplifvades, och genom den uppmuntring af negerimporten, som han ansåg vara till landets sanna bästa, tog sockerodlingen fart, på samma gång tekniken vid sockertillverkningen förbättrades oerhördt. Las Casas lät äfven införa brödfruktträdet, kanelträdet och andra nya kulturplantor.

Sju nya hospital, däribland ett dårhus, en korrektionsanstalt för fallna kvinnor och talrika andra allmännyttiga anstalter upprättades af Las Casas. Den berömdaste anstalten från hans tid är dock la Casa de Beneficiencia, en storartad stiftelse, hvilken ursprungligen afsåg att taga vård om och uppfostra föräldralösa och fattiga barn, men hvilken senare vuxit ut till en ännu mera omfattande välgörenhetsanstalt. I gosskolan finnes här en minnestafla öfver Las Casas, som afser att inpränta denne Cubas välgörares minne hos eleverna, och erinra dem om, att han icke blott upprättat denna anstalt, utan äfven det första offentliga biblioteket, grundat den första tidningen på ön — La Gaceta de la Habana — och skapat det patriotiska sällskapet. Arbetet med de påbörjade offentliga byggnaderna afslutades af Las Casas, och

de nya promenadvägarna utanför murarna utsträcktes och förskönades.

Personligen var han välvillig och omtyckt; när en fruktansvärd orkan med skyfall den 21 och 22 juni 1791 förhärjade trakten omkring Habana, och kom Almendares' vattensystem att svälla så, att distrikten Guajay, Santiago de las Vegas, Bejucal, San Antonio, Managua och Calvario stodo nästan helt under vatten, utvecklade han en beundransvärd offervillighet och energi för att bringa snar och effektiv hjälp till de nödlidande. Hans kloka åtgärder och gästvänliga mottagande af flyktingarna från fasorna på Santo Domingo förhindrade också att Cuba den gången allvarligt affekterades af det revolutionära utbrottet på sin närmsta grannö. När don Luis de Las Casas 1796 lämnade ön för att öfvertaga en guvernörspost i hemlandet, uppsatte därför de tacksamma öborna en hyllningsskrift, hvilken upptog alla de välsignelser, han bringat at landet, och som deponerades i arkivet i Habana. Han återvände på egen begäran till Spanien för att sköta sin svaga hälsa och sin genom gamla sår från många fälttåg undergräfda kroppskonstitution. Fyra år senare afled han i Cadiz af kopparförgiftning från ett oförtennt kokkärl.

Las Casas var en alltigenom nobel karakter af gamla stammen, men på samma gång med sinne för alla den jäsande dåtidens kraf. Förvärfsbegäret var honom fullkomligt främmande, och han är en af få styresmän, som återvändt från den rika Antillan utan förmögenhet. Då han var död, räckte hans kvarlåtenskap knappast till att betäcka de skulder, han af hjälpsamhet och oegennyttig verksamhetsifver ådragit sig.

* * *

Ridderlighet och förekommande sätt gjorde grefven af Santa Clara omtyckt på ön, men at landets utveckling i ekonomiskt och kulturellt afseende kunde han göra föga, då fortifikationsarbetena togo hela hans tid i anspråk. Från hans tid äro dock anmärkningsvärda de djärfva och omfattande försök till uppodling af obygderna på ön, som företogos af den unge entusiastiske Conde

de Jaruco. Denne unge man, som af sin fader, den förste grefven med samma namn, ärft en betydande förmögenhet, erhöll regeringens tillstånd att försöka kolonisera trakterna kring Guantánamo-viken och Bahía de Nipe. Han lät dessutom utarbeta ett storartadt projekt att medels en kanal genom dalsänkorna vid Jaruco och Güines förena Habanaviken med hafvet på sydkusten. Båda dessa företag måste emellertid snart uppgifvas, da de uppgjorts utan hänsyn till de existerande förhållandena.

Palmlunden omkring Indiafontänen, på Habanas Paseo, under 1860-talet.

Den närmaste efterträdaren, markisen af Someruelos, hade under sin exceptionellt långa regeringstid tillfälle att utveckla alla de dugliga egenskaper, de där gifvit honom en varaktig plats i öns historia. Staden Habana, som nu i århundradets första början utvecklade sig med jättesteg, blef föremål för hans särskilda omvårdnad. Han fortsatte sina företrädares arbeten på anläggandet af breda avenyer utom murarna, och inom den gamla staden lät han på den gamla teaterns plats vid strandpromenaden Alameda de Paula uppföra en ny och större.

Den kanske viktigaste reformen under hans generalkapitanat var anläggandet af en begrafningsplats utom staden. Sedan gammalt hade man i Habana haft den i ett tropiskt land med dess täta epidemier särskildt hälsofarliga seden att begrafva de döda i kyrkorna och kyrkogårdsmurarna. Redan generalkaptenen Luis de las Casas hade försökt att få denna osed utrotad, men stött på ett fanatiskt motstånd af biskopen don Felipe de Tres Palacios, hvilken såsom den förste biskopen i Habanas nybildade stift da var särskildt fientlig mot Las Casas' frisinnade sträfvanden. Someruelos hade att göra med en mycket mera tillmötesgående kyrklig styresman i Tres Pala-

Portalen till El Cementerio,
den nya begrafningsplatsen i Habana.

cios' efterträdare, Juan de Espada, och dessa båda män i förening lyckades också få begrafningssättet reformeradt. Den nya begrafningsplatsen anlades i ett sundt läge nära hafsstranden vid viken San Lázaro utanför Casa de Beneficiencia, och försågs med ett monumentalt kapell och portal. Biskop Espada hör för öfrigt till de dugligaste män, som haft med Cubas öden att skaffa, och han ansågs till slut i Madrid genom sina sympatier för öns utveckling sa farlig, att man beslöt att söka få honom hemkallad. För att förhindra den populäre biskopens förflyttning iscensatte da kubanerna en allmän petition, i hvilken de under bifogande af intyg fran alla Habanas läkare förklarade att Espadas vacklande hälsa gjorde det

omöjligt för honom att lämna Habana. Demonstrationen lyckades, och havanererna fingo behålla sin biskop till döddagar. Under Someruelos' regering infördes för öfrigt den animaliska koppvaccinen för första gången på Cuba.

Someruelos var en vidtseende och klok styresman, som med försiktighet och kraft förstod att leda öns öden under synnerligen brydsamma politiska förhållanden, och hos honom mognade först tanken på att öppna öns hamnar äfven för icke spanska fartyg. Anledning härtill gåfvo de bekymmersamma krigsåren med England, då förbindelserna med hemlandet helt afskuros, och ön var hänvisad till sig själf. Personligen ansågs Someruelos för en högdragen natur, som icke hyste något vidare intresse för de lägre klassernas välfärd, utan hellre gick de rika havanerernas ärenden, men att detta omdöme åtminstone delvis var oberättigadt, visar hans uppträdande efter den förhärjande branden 1802, hvilken nästan totalt förstörde förstaden Jesús Maria. Han gick då bokstafligen i egen person ur hus och i hus för att af de lyckligare lottade insamla medel till nödens lindrande. Äfven den förödande orkanen 1810, som det året omintetgjorde landtmännens i västra Cuba förhoppningar på skörd, och hvilken var så våldsam, att örlogsmännen i Habanas hamn sleto förtöjningarne och strandade, medan öfver sextio handelsfartyg på samma sätt förliste i hamnen, gaf honom anledning att utveckla en lika energisk hjälpsamhet.

Efter Someruelos följde 1812 Apodaca, som för första gången förenade den militära makten på ön med chefskapet öfver Antilleskadern. Hans kloka och lojala uppträdande med anledning af den liberala konstitutionens införande är redan omnämndt, och från hans korta regering finnes för öfrigt hufvudsakligen att anmärka en stigande tendens att bereda handeln lättnader.

Dessa sträfvanden nådde sin spets under efterträdaren, don José Cienfuegos, genom dekretet af den 10 februari 1818, hvilket öppnade Habanas hamn för den främmande handeln. Äfven de hämmande banden och monopolet på tobakshandeln upphäfdes af denne generalkapten, som för öfrigt är bekant genom den folkräkning han föranstaltade. Att Cienfuegos blef i hög grad impopulär i Habana berodde delvis på de oroliga tiderna, som nöd-

vändiggjorde en viss stränghet, men framförallt på hans allvarliga ansträngningar för att införa ordning och säkerhet till lif och egendom, hvarmed det hittills varit klent beställdt. Han införde en ordnad belysning på gatorna och utfärdade några ganska drakoniska polisförordningar, bland hvilka den som påbjöd stadsportarnes stängning redan efter vespern var den mest förhatade.

På de liberala generalkaptenerna Juan Manuel Cagigal, den tredje af den berömda ätten, som förvaltade det högsta ämbetet på Cuba — han erhöll tillstånd att kvarstanna på ön, där han dog såsom en aktad privatperson i Guanabacoa — Nicolas de Mahy och Sebastian Kindelan, följde 1823 den kraftfulle don Fransisco Dionisio Vives. Oroligheterna under de båda liberala perioderna föranledde då införandet af det stränga undantagsregemente, hvilket, om det också var berättigadt för ögonblicket, Spanien dock säkert begick både en orättvisa och en oklokhet i att perpetuera. Ett kungligt dekret af den 28 maj 1825 föreskref nämligen:

»Hans Majestät konungen, vår Herre, hvilken önskar aflägsna de missförhållanden, som i utomordentliga fall kunna uppkomma genom en delning af befälet och genom de olika befälhafvarnes ömsesidiga inblandningar och företrädesrättigheter, och hvilken har för ögonen det viktiga ändamålet att genom lämpliga åtgärder bevara sin lagliga suveräna myndighet och den offentliga ordningen på denna dyrbara ö, har efter ministerrådets hörande beslutit att meddela Eders Excellens den vidsträcktaste myndighet, och tilldelar Eder all den makt, som tillkommer guvernörerna i belägrade städer. I enlighet härmed förlänar Hans Majestät åt Eders Excellens det mest fullständiga och obegränsade bemyndigande, icke blott att låta bortskicka från ön hvarje ämbetsman, hvilken hans yrke, rang, klass eller sociala ställning än må vara, så snart hans fortsatta kvarblifvande synes Eders Excellens vara skadligt, eller då hans offentliga eller enskilda uppförande till äfventyrs ger Eder anledning till farhågor, och i hans ställe sätta personer, som äro Hans Majestät trogna och som åtnjuta Eders Excellens förtroende; utan äfven att undertrycka verkställandet af hvilken som helst order eller allmän författning rörande någon gren af förvaltningen, likgiltigt hvilken, när Eders Excellens finner detta vara mest förenligt med konungens intressen.

Denna drakoniska förordning förblef sedan under årtionden den enda verkliga grundlagen på Cuba. Vives själf missbrukade aldrig sin makt, utan utöfvade konsekvent mildhet mot politiska förbrytare, hvilkas dödsdomar han vägrade att godkänna, och han blef därför trots sin stränghet populär.

Den ekonomiska utvecklingen främjades i hög grad under hans regering, och genom inrättandet af ett särskildt departement för offentliga arbeten, Junta de Fomento de Agricultura, Industria y Comercio, 1830 fingo de allmännyttiga företagen en välbehöflig

Votivkapellet El Templete,
i hörnet af Plaza de Armas och Calle de Enna.

centralmyndighet. Vives vinnlade sig äfven om öns utforskande, och den första ordentliga kartan öfver Cuba bär hans namn.

Genom Vives och biskopen de Espada utfördes äfven en byggnad, hvilken efter hans tid hört till Habanas sevärdheter. Enligt en gammal tradition skulle den första mässan, som hölls i Habana sedan staden flyttades till sin nuvarande plats, ha ägt rum under en jättelik ceiba eller bomullsträd, hvilket stod i ena hörnet af den senare Plaza de Armas, torget utanför generalkaptenens palats. Pa detta ställe uppfördes nu 1828 ett votivkapell af italiensk marmor i skuggan af en ny ceiba, som ersatt det länge sedan nedblåsta ursprungliga trädet.

* *
*

Efter den svage don Mariano Ricafort, som lät samvetslösa underordnade styra och ställa efter behag, och hvars korta regering efterlämnat ett sorgligt minne genom kolerans fruktansvärda härjningar 1833, kom till Cuba en styresman, hvilkens namn är mera kändt än kanske någon annan generalkaptens på ön.

Denne man var generalen don Miguel Tacón. Han utgör den sista länken i den kedja af märkliga generalkaptener, hvilka tryckte sin stämpel på Cubas utveckling under början af detta århundrade.

Den gamle generalen Tacón, som efter en lång och hedrande militärbana på det spansk-amerikanska fastlandet tillträdde posten såsom generalkapten på Cuba år 1834, var också i alla afseenden en märklig man och uppenbarligen en person med en mer än vanligt komplicerad karakter. Han var en despot som få och gjorde fullt bruk af de utomordentliga befogenheter, det kungliga dekretet af 1825 lagt i generalkaptenens hand, och otaliga äro de anekdoter, som äro i omlopp om hans besynnerligheter, men under sin fyra års regering hann han också uträtta mer för landets förkofran än någon annan styresman sedan Luis de Las Casas' dagar, och han skötte sitt värf på ett sätt, som för all framtid gjort hans minne aktadt och äradt i landet. Han utrotade med oblidkelig stränghet röfvarväsendet, han utvecklade enormt öns materiella resurser och byggde den första järnvägen på Cuba, och hans namn kvarlefver i en mängd minnesmärken i Antillernas hufvudstad.

Generallöjtnanten don Miguel Tacón, generalkapten öfver Cuba juni 1834—april 1838.

Habana var förut, trots den stora materiella uppblomstringen, ett ganska osäkert samhälle. Inom vidsträckta stadsdelar vågade man sig icke ut efter mörkrets inbrott utan eskort, rån och mord hörde till ordningen för dagen, och de talrika spelhelvetena, där slödder och löst sjöfolk samlades och tillställde strider, hade länge gjort staden vanryktad. Tacón ingrep här med kraft, förbjöd hasardspelen och införde ordning i polisväsendet, nattvakter och ett

ordnadt brandväsende. I sanitärt hänseende förbättrade han äfven stadens förhållanden genom att upphjälpa stenläggningen på gatorna, inrätta kloaker och uppmuddra en del af hamnen, som genom århundradens vanskötsel lopp fara att blifva igenslammad. Den gamla akvedukten motsvarade ej längre tidens fordringar, och en ny rörledning anlades under namn af akvedukten Fernando VII från de nya filter, Tacón inrättade vid Almendaresfloden. År 1835 upprättades ett ordnadt slakthus, och Tacón föreskref, att slaktdjuren icke skulle få drifvas genom gatorna, utan i täckta, luftiga vagnar föras till denna tidsenliga anstalt.

Sina företrädares arbeten på hufvudstadens förskönande fullföljde Tacón med mycken energi, och han fullbordade den breda aveny, som från Puerta de Tierra i nästan rak linie leder ut till foten af Castillo del Principe och som bär hans namn. Pradon och dess fortsättning i de centrala parkerna utvidgades och förskönades samt pryddes med bildstoder och fontäner, och ett stycke utanför murarna inrättades den stora öppna exercisplatsen Campo Militar. Tacón intresserade sig vidare litligt för kommunikationsväsendets förbättring, och under hans tid anlades den första järnvägssträckan i det spanska Amerika med linien Habana—Güines, af hvilken bandelen Habana—Bejucal öppnades för allmän trafik den 19 november 1837. Banan infördes i Habana ända till de stora boulevarderna öfver den tillgängliga obebyggda terrängen utefter den gamla akvedukten.

Tacón's största byggnadsverk var det nya fängelset. Dittills hade fångarna förvarats dels i befästningarna och dels i den byggnad som utgjorde generalkaptenens residens. Tacón's nya fängelse, hvilket var tilltaget i stor skala, uppfördes alldeles invid hafsstranden, innanför La Punta-kastellet. Dess byggande kostade icke staten ett öre, ty han använde därtill utom fångarnes arbetskraft uteslutande afkastningen af fonder och offentliga medel, som under hans företrädares tid underslagits af enskilda ämbetsmän, men som Tacón med obeveklig stränghet åter indrog till kronan.

Ett annat minnesmärke af Tacón's administration är den berömda fiskhallen La Pescadería. I en kuststad sådan som Habana spelar denna handelsgren naturligen en mycket viktig roll,

och man hade länge varit betänkt på att aflägsna den massa orenliga och vanprydande småstånd af trä längs stadsmuren, där fisken förut såldes. Tacón öfverlämnade uppförandet af den nya anstalten åt en entrepenör, don Fransisco Martí y Torrens, hvilken förvärfvat sig generalkaptenens bevågenhet genom att upptäcka ett ökändt smugglareband — för hvars operationer Martí för öfrigt själf icke ansågs alldeles främmande. Den nya fiskhallen byggdes bakom katedralen vid den gamla bastionen San Telmo såsom en lång, smal byggnad af 150 fots längd, uppburen af hvalfbagar, hvilken med den ena sidan, där en lång marmordisk löper utefter hela fasaden, vetter åt gatan Calle de Mercaderes, och med den andra direkt åt hamnen, där fisksumparne förvaras. Martí erhöll af Tacón ett långvarigt monopol på handeln, och han förvärfvade en betydlig förmögenhet. Generalkaptenen använde honom också snart för ett annat storartadt byggnadsföretag.

Vid den centrala parken utom murarna, alldeles invid den nya järnvägens station, som uppkallades efter Conde de Villanueva, lät nämligen Tacón uppföra den största teatern i hela Amerika, och en af de största i hela världen. Tacónteatern har spelat en viktig roll för Habanas sociala ställning, och de berömdaste operasällskap hafva här gifvit långvariga gästspel. Det var också på denna scen Adelina Patti's föräldrar sist uppträdde, och den berömda sångerskan fick här sina första musikaliska intryck. Själf vann hon sitt första rykte på en annan kubansk teater, Filarmonía i Santiago de Cuba. Nästan alla sång- och talscenens celebriteter, en Malibran, Grisi, Nilsson, och Ristori, Duse och den gudomliga Sarah ha firat triumfer på Tacónteaterns scen. Operans repertoar hålles fullt modern, och man har här uppfört ej blott den italienska skolans alster, utan äfven Richard Wagners musikdramer, detta till ackompanjement af en orkester, där ullhariga negrer och mulatter till öfvervägande antal traktera instrumenten med både smak och virtuositet.

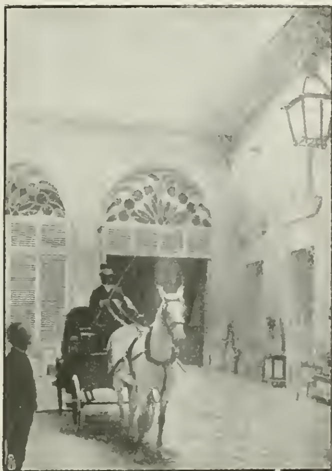
I stränghet gaf Tacón väl Weyler föga efter, och han tålde ingen opposition, men han var aldrig grym och regerade städse strängt rättvist, om också orientaliskt despotiskt och patriarkaliskt.

Tacónteatern i Habana, till höger Hotel Inglaterra.

På den tystlatne generalen tillämpade man bland andra följande bonmot: »Este gallo, que no canta, algo tiene en la garganta. — Någonting i halsen smala har en tupp, som ej kan gala». Då Tacón en gång fick höra detta, svarade han på detta fyndiga sätt: »Este gallo cantará, y á alguno le pesará. — Tuppen gal, var viss på det, många skälmar till förtret».

Bland de otaliga anekdoterna om Tacón är en mycket bekant och synnerligen karakteristisk för hans skaplynne och rykte. Den anföres af bl. a. den bekante Västindieresanden, Riga-professorn Jegor v. Sivers.

På gården till ett förnämt hus i Habana.

En ung kubansk sextonårig flicka, Miralda Estalez, hade efter sin fader ärft ett hus och en cigarrbod vid Calle de Comercio. Hennes utomordentliga skönhet drog snart Habanas alla ungherrar till hennes butik, och affären blef en af de mest blomstrande i staden. Själf var hon emellertid förlofvad med en välkänd ung roddare, Pedro Mantanez, och hennes rykte var och förblef oförvitligt.

Bland hennes ifrigaste kunder och beundrare var en grefve Almante, en bekant världsman i Habana. Sent en kväll uppsökte han hennes bod och sökte då med lock och pock att förmå henne att blifva hans älskarinna och flytta ut till hans egendom i den aristokratiska förstaden Cerro. När han till sist blef för närgangen, drog den unga flickan en dolk och jagade honom ut ur boden.

Ett par dagar senare inträdde en underofficer med en afdelning soldater i butiken och förklarade henne i lagens namn för arresterad. Den unga flickan, som icke vågade göra motstånd och icke visste för hvilket brott hon blifvit anklagad, måste med-

följa, men blef mycket förskräckt då hon fördes förbi fängelset och ut till förstaden Cerro. Grefven försökte där alla möjliga förförelsekonster, men möttes städse af ett bleklagdt nej och en skarpslipad dolk.

Under tiden hade fästmannen blifvit ytterst orolig öfver den unga flickans försvinnande och anat oråd, emedan han af henne hört historien om grefvens närgångna uppmärksamhet. I sin förtviflan begaf han sig till generalkaptenens palats och anhöll om en audiens. General Tacón hörde honom lugnt till slut och framtog ett krucifix, vid hvilket han fick besvärja att allt förhöll sig så som han uppgifvit. Generalen befallde honom därpå att vänta i ett angränsande rum och lofvade honom att saken skulle ordnas.

Efter en timme infördes grefven och den unga flickan inför öns styresman. Tacón anställde nu ett ingående korsförhör. Han tvang grefven svära, att intet våld vederfarits den unga flickan. Då förhöret var slut, lät generalen inkalla en präst.

Så snart prästen inkommit i rummet, befallde han honom att ögonblickligen fullborda vigselceremonien mellan grefve Almante och Miralda Estalez. Förgäfves protesterade alla de närvarande personerna, af hvilka ingen väntat sig denna utgång på saken, men Tacón var obeveklig, och hans vilja vågade ingen trotsa. Vigselceremonien afslutades, och Tacón befallde grefven att genast begifva sig hem, medan Miralda och den förtviflade Pedro ålades att vänta ännu en stund. Tacón återtog med orubbligt lugn sina skrifgöromål.

Om en half timme inträdde en officer.

— Har min order utförts? frågade Tacón.

— Som ers excellens befallde, blef svaret, grefve Almante genomborrades af nio kulor just då han red om det gathörn ers excellens nämnde.

Tacón vände sig nu till prästen och befallde honom att genast utfärda vigselattest för grefvinnan Miralda och dödsattest för grefven. Han meddelade det förbluffade paret att, emedan grefven icke efterlämnat några lagliga arfvingar, Miralda nu skulle ärfva hela hans egendom och hans titel.

Denna allmänt spridda historia lämnar, vare sig den är sann

eller icke, ett eklatant bevis på hur den stränge kubanske generalkaptenen ansågs uppfatta sina plikter som rättvisans högste vårdare — på 1830-talet.

Till sist blefvo dock Tacóns besynnerligheter och oberäknelighet alltför oroande för regeringen i Madrid, som icke var säker på hvad denne generalkapten en dag kunde hitta på att företaga sig. Han återkallades därför 1838, och det är karakteristiskt att den stränge mannen vid afskedet blef föremål för stora ovationer af habanererna, och långt ut på redden följdes af otaliga flaggprydda båtar.

* * *

De permanenta politiska omhvälfningarna i moderlandet vid århundradets midt förde till Cuba en växlande skara af styresmän, som i allmänhet, om de också lyste med militära förtjänster från karlistkrigen eller de dåtida utländska äfventyren, dock såsom generalkaptener ådagalade hvarken en Vives' klokhet eller en Tacón's rastlösa energi.

Don Francisco Lersundi.
Generalkapten öfver Cuba 1856—58 och 1866—69.

Generalen Leopoldo O'Donnell, senare hertig af Tetuan, hvilken skulle komma att skörda krigiska lagrar i Afrika, Roncali, Conde de Alcoy och markisen de la Pezuela voro tämligen obetydliga generalkaptener. Endast den sistnämnde har efterlämnat ett varaktigt spår i öns historia genom sitt dekret om frigifning af gamla negerslafvar, de s. k. emancipados, en åtgärd, som på sin tid gaf anledning till allvarliga politiska stridigheter med Unionens slafstater.

Don Francisco Lersundi, hvilken på femtio- och sextiotalen två gånger var Cubas generalkapten, var en fåfäng och våldsam tyrann, och hans olidliga regemente bidrog utan tvifvel mäktigt till oktoberrevolutionens utbrott 1868. Denne man har för öfrigt erhållit en löjlig ryktbarhet genom sin strid med biskopen Fray

Jacinto Martínez, hvilken han ville tvinga att låta kyrkklockorna ringa hvar gång den fåfänge generalkaptenen for in eller ut ur städerna. När Martínez vägrade att efterkomma befallningen, utverkade Lersundi till slut Habanabiskopens afsättning.

Den statskloke och obeveklige don José Gutiérrez de la Concha — hvilkens namn på Cuba kvarlefver i bland annat namnet på ciggarsorten »Conchas» — gjorde sig bekant genom sin stränga räfst med korruptionen i förvaltningen, hvilken han afslöjade i en 1853 utgifven skrift, »Memorias sobre el estado político, gobierno y administración de la Isla de Cuba». Han styrde ön två gånger under den oroliga perioden på femtiotalet, och han utgör väl, jämte universitetets nydanare, don Jerónimo Valdés, som Espartero 1841 sände till Habana, samt den namnkunnige marskalken don Francisco Serrano y Dominguez, hertig de la Torre — hvilken först var drottning Isabel II:s älskare, och sedan skulle få på sin lott att afsätta henne — och den blide och frisinnade generalen don Domingo Dulce, Cubas dugligaste styresman under den godhjärtade men lättsinniga doña Isabel's långa och ödesdigra regering.

Don José Gutiérrez de la Concha, marqués de la Habana,
Generalkapten öfver Cuba 1850—52 och 1854—56.

Den fördärfliga autokratiska styrelseformen medförde emellertid, att frukterna af de dugliga männens arbete snabbt omintetgjordes genom de oduligas vanskötsel. Alla deras ansträngningar kunde heller icke hejda den missnöjets brand, som, än glimmande under ytan, än frambrytande i flammande lågor, under denna tidrymd småningom förtärde grundvalarna för regeringens och moderlandets auktoritet på ön.

Spanska förstärkningstrupper i Habana

14. — Bildningsanstalter och prosalitteratur.

Ett kulturfientligt moderland. — La Sociedad Economica. — Jesuiternas arbete. — Universitetet i Habana. — De tre krönikeskrifvarne. — Francisco Arango y Parreño. — José Antonio Saco. — José de la Luz Caballero. — Senare litteratur. — Journalistik.

I Spaniens långa syndaregister såsom kolonialstat utgöres en af de väsentligaste punkterna därutaf, att moderlandet icke blott underlåtit att själf uppmuntra den andliga odlingen i sina ultramarina besittningar, utan rent af sökt undertrycka det rika kulturella lif, som här och hvar spirat upp.

Emigranterna under det habsburgska skräckväldets dagar räknade många intelligenta och begåfvade män i sina led, och bland kreolerna i Amerika, hvilka dessutom blandades med högtbegåfvade inhemska raser, uppstod därför tidigt en andlig öfverklass, som törstade efter vetande. För den trangbröstade spanska centralregeringen, hvilken endast traktade efter att ekonomiskt utsuga kolonierna, voro sådana sträfvanden mer än misstänkta, och man var icke sen att med inkvisitionen såsom bundsförvandt utrota dem.

När Felipe II uppsteg på tronen, var också en af hans första åtgärder den, att genom Aranjuez-dekretet förbjuda alla spanorer

att studera utomlands, och äfven kolonisterna i Amerika förbjödos då att sända sina barn till utlandet för att uppfostras. Man lade till och med svårigheter i vägen, när de ville sända dem hem till Spanien i samma syfte. Och när samtidigt moderlandet skickade rena ignoranter till kolonierna såsom styresmän med despotisk makt, så lyckades man i många fall kväfva den andliga utvecklingsdriften och hålla kreolerna i det tillstånd af djurisk okunnighet, som bäst öfverensstämde med utsugningssystemets syften.

Perú's vicekung, Francisco Gil y Lemus, fällde under midten af sjuttonhundratalet vid en skolafslutning i Lima yttrandet: Lären Eder att läsa, skrifva och bedja, det är allt hvad en amerikan behöfver känna till! och vid seklets slut beordrade Cárlos IV:s regering alla kubaner, som uppfostrades i Förenta Staterna, att omedelbart återvända hem. No se conviene que se ilustre á los americanos. — Det är icke lämpligt att amerikanerna erhålla undervisning , var det besked, samme konung gaf år 1785, när man ville upprätta en ny professorsstol för matematik i det spanska Amerika.

Ett lika drastiskt uttryck fick systemet 1816, under krigsrätten mot den lärde kolombianen don F. J. Caldas från Popayán, hvilkens lif man sökte rädda till fromma för den spanska odlingen. Spanien behöfver inga lärde! utropade då det spanskamerikanska fastlandets bödel, general Pablo Morillo, samme man, hvilken året förut gifvit öfverste Ceruti följande humana anvisning: Haga Vd. en esa lo que yo he hecho en Nueva Granada: cortar la cabeza á todo el que sepa leer y escribir, y así se logrará la pacificación de América — Gå Ni på Eder ort tillväga på samma sätt som jag i Nueva Granada, låt hugga hufvudet af hvar och en, som kan läsa och skrifva. På det viset skall det lyckas oss att genomföra pacifikationen i Amerika! Samma skuggrädsla för bildningen var det, som dref Fernando VII att ännu 1828 låta förbjuda de kubanska studenterna att besöka främmande, särskildt nordamerikanska, universitet. Men det hade ju då också i moderlandet självt ej hunnit förflyta mer än tvänne år efter Spaniens sista auto de fé, vid hvilken skolläraren Ripoll i Valencia brändes å bål för deism — 1826!

De spanskamerikanska koloniernas kamp för andlig förkofran har varit oerhördt hård, och många af deras yppersta söner förgingos på försöket. Spanien höll envist i sig med det slags pacifikationsmetod, som Morillo rekommenderar, och som är en direkt afläggare af Alva's metoder i Nederländerna och conquistadorernas i den nya världen. Att den ej heller i senaste tid fallit i glömska, bevisas af Cubas hela nyaste historia och af det tragiska öde, som drabbade den ädle tagalskalden och vetenskapsmannen don José Rizal på Filipinerna.

Under sådana förhållanden förefaller den gängse förkastelsedomen öfver den latinska rasens utvecklingsmöjlighet i Amerika och de dystra horoskopen för Cubas framtid lika förhastade som orättvisa — så mycket mera som detta samma spanska Amerika frambragt män sådana som Simón Bolívar, lagstiftaren och skalden Andrés Bello, hvilken äfven i Spanien självt räknas som en af litteraturens stormän, språkforskaren Cuervo, en erkänd auktoritet på det stolta kastilianska tungomålets område, samt folkrättsförfattaren Cárlos Calvo, andra att förtiga.

* * *

Liksom med utvecklingen af Cubas materiella välstånd är generalkaptenen don Luis de Las Casas' namn outplånligt förenadt med historien om landets andliga uppblomstring, som i öfrigt kan sägas ha skett för kubaner, af kubaner och genom kubaner. Utom Las Casas gifves det dock en annan spanior, biskopen don Juan José Diaz de Espada y Landa, till hvilken Cuba i detta afseende står i evig tacksamhetsskuld. Båda dessa män voro frisinnade naturer, som gjorde koloniens intressen till sina egna, och de blefvo därför båda föremål för misstro i Madrid. Bägges namn äro förenade med »La Sociedad Económia de la Habana, Los Amigos del País», hvilket sällskap jämte seminariet San Cárlos vid seklets början utgjorde det andliga framåtskridandets förnämsta stöd.

Detta samfund tillhörde en grupp af institutioner med upplysningssyfte, som under Cárlos III:s klarsynta regering flerstädes upp-

stodo i Spanien och dess kolonier. Redan 1789 hade i Santiago de Cuba ett sällskap med samma namn och liknande syfte blifvit bildadt. När don Luis 1792 utfärdade inbjudning till Habanasällskapets grundande, möttes företaget af stora och allmänna sympatier i Antillernas hufvudstad. Bland stiftarna märktes representanter för såväl de högaristokratiska kretsarna, med markiserna San Felipe, Casa Calvo, Arcos och Justiz de Santa Ana, grefvarna Casa Bayona, Casa Montalvo och Jibacoa i spetsen — som för finansen, ämbetsmannakåren och den lärda världen, genom män sådana som den lärde don Nicolás Calvo, läkaren don Tomás Romay, don Tomás Agustín Cervantes, de tre berömda medlemmarna af familjen O'Farill, och davarande biskopen af Nueva Orléans, don Luis de Peñalver, hvilken slutade som ärkebiskop af Guatemala. Den sistnämnde hade jämte Conde de Casa Montalvo och don Fr. José Basabé deltagit i en deputation till hofvet i Madrid för att förbereda företaget och utverka konungens protektion, och han blef samfundets första president efter Las Casas, i hvilkens hus sällskapet till en början sammanträdde.

Redan från början befordrade sällskapet litterära företag genom att trycka afhandlingar af medlemmarna, och sedan Francisco Arango y Parreño, som då var medlem af Real Consulado, tagit ledningen, sågo en mängd agrikulturskrifter och handelspolitiska uppsatser af Arango, Calvo och Pablo Bolloix dagen.

När biskop Espada kom till Cuba 1802, blef sällskapet jämte alla andra allmännyttiga företag föremål för hans omsorger, och denne ståtlige och finbildade prelat, hvilkens kulturella intressen af okunnigheten tyddes som kätteri och lycksökeri, på samma gång hans sträfvan att göra biskopsstolen till ledaren af det kubanska samhällets utveckling stämplades såsom bevis på högmod och flärd, förblef ända till sin död dess varmaste gynnare. Då Arango kommit till Spanien och inträdt i det indiska rådet, befordrade han den duglige intendenten på Puerto Rico, hvilken på denna ö stiftade dess »Amigos del País» till superintendente de la Hacienda, d. v. s. ett slags handels- och finansminister på Cuba. Denne man, Alejandro Ramírez, blef 1816—1821 sällskapets ordförande, och arbetade med Espada's understöd verksamt för ett

regelbundet utgifvande af dess publikationer. Efter Ramírez' död öfvertog Espada själf ledningen. Särskildt all utveckling af undervisningsväsendet på ön hade under denna tid sitt ursprung från det ekonomiska sällskapets initiativ och materiella frikostighet. Espada dog 1832, och under den följande tiden förlorade sällskapet alltmera stödet hos de maktägande, som med misstro betraktade den yngre generationen. År 1842 upphäfdes samfundets officiella chefskap öfver undervisningsväsendet, det förlorade sitt ringa statsanslag,

Odlarens möda.
Plöjning på Cuba i trakten af Habana

och det gick sedan betydligt tillbaka. Det är först på senaste tid som det, under den energiske politikern don J. S. Jorrín's ledning, och med rikliga bidrag af kubanska patrioter, bl. andra skriftställaren don Gabriel Millet, åter såsom ren privatanstalt uppnått sin förra glans.

En annan institution i kulturellt syfte är Liceo artístico y literario , hvilket stiftades 1844 af den olycklige don Ramón Pintó, generalkaptenen José de la Concha's specielle vän, en omständighet, som dock icke hindrade denne generalkapten att under sin andra regeringsperiod låta afrätta honom på misstankar. An-

stalten var ursprungligen ett slags akademi, men gaf sig sedan in på en stor affärsspekulation, när det af entreprenören Francisco Martí y Torrens 1857 inköpte Tacón-teatern för 570 tusen pesos.

* *
*

Impulsen till uppkomsten af ett universitetslif pa Cuba gafs både indirekt och direkt genom jesuiterna, direkt genom deras reorganisation af San Cárlos-seminariet, och indirekt genom de stämplingar, som ledde till grundandet af Habanas universitet.

I början af sjuttonhundratalet började nämligen jesuiterna allvarligt arbeta på att utt ränga dominikanernas predikareorden såsom ledare för skolundervisningen pa ön, de senare tvungos därigenom att vidtaga utomordentliga åtgärder för att bibehålla sitt öfvervälde. En af dessa åtgärder var deras beslut 1719 att upprätta ett universitet under sin ledning i Habana. Två år senare, den 12 september 1721, bekräftade en bulla af Inocentius XIII dominikanernas företrädesrättigheter till undervisningen på Antillerna. Den 5 jan. 1728 upprättades efter åtskilliga stridigheter, genom en Cédula Real de aprobación , den nya läroanstalten, med samma rättigheter som universitetet i Santo Domingo, och den 27 juli 1734 stadfästes dess Estatutos , hvarigenom Habanauniversitetet likställdes med det gamla vidtberömda spanska universitetet i Alcalá de Henares och andra högskolor på halfön.

Under sjuttonhundratalet utvecklade anstalten en liflig verksamhet, och särskildt den juridiska fakulteten utbildade många framstående män, bland andra flere medlemmar af den frejdade Santiagosläkten Hechavarría.

Mot slutet af seklet deklinerade universitetet, och det öfverflyglades då af den gamla, redan 1689 grundlagda, klosterskolan San Ambrosio. Sedan denna under midten af sjuttonhundratalet öfvergått i jesuiternas händer, tog den rask fart, och efter ordens utvisning fick den inflytta i jesuiternas präktiga lokaler och omdöptes 1768 till statsanstalten Colegio Seminario de San Cárlos .

Denna läroanstalt blef alltifran den frisinnade generalkaptenen Las Casas' dagar, och särskildt under den liberale biskopen de

Espada's beskydd, en verklig brännpunkt för framstegsmännens verksamhet i Habana. Upplysningstidehvarfvets forskning gjorde under de lärda presbyterna don Félix Varela och don José Agustín Caballero sitt intåg i San Cárlos-seminariets hörsalar, och män sådana som journalisten José Antonio Saco och José de la Luz Caballero tillhörde under den tid, när det faktiskt var Habanas egentliga universitet, läroverkets lärarestab.

Jesuiterna, som gifvit uppslaget till San Cárlos-seminariets uppblomstring, och hvilka sannolikt hade något finger med i ledningen äfven senare, återkommo emellertid i midten af detta århundrade öppet till Cuba. De grundade då 1854 i Habana en stor gosskola och högre läroverk, hvilket under P. Bartolomé Munar's skickliga ledning genast från början blef en mönsteranstalt, sådan endast Loyóla's förhatade, underliga och beundransvärda sällskap förmår utbilda dem.

* * *

Under adertonhundratalets början gick dominikaneruniversitetet alltmera tillbaka, och när de andliga ordnarna genom den spanska revolutionen 1820 upphäfdes, råkade anstalten snart i fullständig upplösning. Ett flertal af dominikanerfäderna öfverflyttade till det amerikanska fastlandet, och då universitetets egendom 1840 konfiskerades af staten, stod anstalten nästan utan elever.

Den duglige generalkaptenen don Gerónimo Valdés ingrep emellertid nu, och universitetet nyupprättades såsom Real Universidad de la Habana i egenskap af statsinstitution.

Under den följande perioden, med sin usla spanska förvaltning, har emellertid detta universitet, ehuru det hugnats med så frikostiga bidrag från rika kubaner att det skulle kunna existera på sina egna fonder, allt mera förfallit, då regeringen gjort allt för att klafbinda den farliga bildningsanstalten.

Aflöningsmedel och anslag till institutionerna utbetalas ytterst oregelbundet. För några år sedan hade vederbörande underlåtit att betala gasräkningen för flera år, så att gasverket afstängde

gasen. Den davarande, duglige rektorn blef därför nödsakad att betala denna utgift, såväl som andra expenser, ur egen kassa.

Den härliga botaniska trädgården, som den första professorn i botanik, Ramón de la Sagra, inrättade i närheten af generalkaptenernas sommarpalats, har fatt förfalla till en oordnad vildmark; och det berättas såsom en drastisk anekdot, att då en zoologie professor nyligen vid svarta taflan skulle demonstrera tvättsvampens byggnad, detta fick ske helt teoretiskt, ty något exemplar af denna nyttiga naturprodukt kunde icke uppdrifvas vid det svampfiskande Västindiens främsta universitet.

Conde de Valmaseda.
Generalkapten öfver Cuba 1870–72.

Habanauniversitetets privilegier ha länge varit en nagel i ögat pa den spanska centralregeringen, och man har begagnat hvarje tillfälle att angripa dem. Den beryktade generalkaptenen Conde de Valmaseda upphäfde 1871 universitetets privilegium pa att utdela doktorsgrader, hvilket ägt bestånd sedan 1728. Den 17 november kungjordes denna åtgärd, hvilken generalkaptenen förklarade ha skett emedan universitetet visat sig vara en upprorets brännpunkt, och effekten uteblef icke. Tio dagar senare utfördes af spansksinnade, bildningsfientliga frivilliga trupper, voluntarios, det skändliga mordet på de medicine studerande, hvilket alltid kommer att stå såsom en af de värsta skamfläckarna på Spaniens välde i Västindien.

Ehuru upphäfvandet af privilegierna sedermera återtogs, kvarstod regeringens afvoghet mot lärdomsanstalten. Kolonialministern Romero Robledo riktade den 19 jan. 1892 dråpslaget mot densamma, då universitetets rättighet att graduera doktorer definitivt upphäfdes, och kubanerna blefvo nödsakade att för framtiden fara till Centraluniversitetet i Madrid för att taga sin grad. Afsikten, att få in regeringens lydiga spanska tjänare i stället för de kubanska professorerna, hvilka alltid sändt liberala män såsom re-

presentanter till senaten i Madrid, var ögonskenlig, liksom förhoppningen att på detta sätt tvinga den kunskapstörstande kubanska ungdomen att uppfostras under spanskt inflytande i moderlandet. Att denna senare förhoppning emellertid var bedräglig, visar bäst det sakförhållandet, att Yara-revolutionens märkesman, Cárlos Manuel de Céspedes, erhållit sin utbildning i Barcelona, och att José Martí, februarirevolutionens själ 1895, graduerats i Zaragoza. Ministerns löfte att såsom ersättning för de indragna akademiska privilegierna uppmuntra de praktiska lärdomsgrenarna på ön hölls heller icke. Hans första åtgärd blef tvärtom att indraga landtbruksskolorna.

* * *

C. M. Céspedes' fädernehus i Bayamo, med skotthål från tioårskriget.

Den kubanska prosalitteraturen har, såsom naturligt, till hufvudsakligt föremål haft fosteröns historia och naturbeskrifning, juridik och sådana praktiska vetenskaper, som haft afseende på de inhemska industrigrenarna, sockerodlingen, tobaksodlingen och bergsbruket. Direkt vidrörande af frågor utaf politisk art har i allmänhet under den stränga och godtyckliga censuren endast kunnat förekomma i emigrantlitteraturen, hvilken Cubas landsflyktiga söner spridt från New York, Bogotá och Paris.

Det första inhemska historiska arbetet öfver Cuba författades på midten af sjuttonhundratalet af don José Martin Félix de Arrate y Acosta, en infödd havaner, som efter fullbordade universitetsstudier i Méjico, utöfvade ett ämbete såsom ärftlig regidor i Habana och slutade sina dagar 1766. Arbetet, med titeln: Llave del Nuevo Mundo, Antemural de las Indias Occidentales, La Habana descriptiva , utgafs först 1830 genom La Sociedad Econó-

mica, och det innehåller en rik samling viktiga upplysningar till öns historia. Ett arbete i samma anda, men underlägset till stil och innehåll, är den skicklige Habana-advokaten Ignacio de Urrutia y Montoya's »Teatro historico de la isla Fernandina de Cuba», af hvilket första delen, afhandlande tiden 1492—1555, utkom i slutet af förra århundradet.

Något senare författade en fattig folkskolelärare och journalist i Habana, José Antonio Valdés, hvilken föddes i Matanzas 1770 med färgadt blod i sina ådror, en »Historia de la Isla de Cuba», som är frukten af flitiga arkivstudier under fritimmarna, men lämnar mycket öfrigt att önska i klarhet och exakthet. Författaren bedref sina studier med understöd af några egendomsägare vid Matanzas och under biskop Espada's protektion. Han emigrerade under den spanskamerikanska fastlandsrevolutionen till Méjico, där han under en kort tid förvärfvade ett ämbete under Itúrbide's tragikomiska kejsarvälde.

* *
*

En man af helt annan art var don Francisco Arango y Parreño, hvilken jämte sina kusiner José, Andrés och Rafael Arango Núñez del Castillo och Manuel de Zequeira y Arango tillhörde den kubanska intelligensens ledande män vid sekelskiftet. Don Francisco föddes i Habana 1765 och studerade juridik vid universitetet. Efter att ha besökt Spanien och förvärfvat de ledande ministrarnas välvilja, återvände han till Habana, där han utöfvade ett stort inflytande under generalkaptenerna Luis de Las Casas' och Someruelos' regeringar. Han var oförtröttadt verksam för förbättrandet af landets ekonomiska ställning, och sedan han 1813 sändts såsom kubansk deputerad till de liberala Córtes, fick han tillfälle att genomföra sina planer. Han insattes efter det parlamentariska systemets undertryckande i det reorganiserade Consejo de Indias.

Tvenne viktiga reformer, frihandelsförordningen af 1818 och upphäfvandet 1817 af tobaksmonopolet, voro härunder förnämligast hans verk. Arango återvände sedan till Cuba, blef superintendent efter Ramírez, men råkade under slutet af Fernando VII:s regering

i onad. Han dog 1837. Hans inflytande i Habana var oerhördt, och han utvecklade en liflig litterär verksamhet. Under den liberala perioden 1811 utgaf han tillsammans med sin frände don José Núñez del Castillo och sin kusin don José Arango en liberal tidskrift, El Patriota Americano , och i sina 19 afhandlingar och skrifter har han lämnat viktiga bidrag till Cubas historia och ekonomiska utveckling och verkat för sina idéer, bl. annat för ett förbättrande af slafvarnas ställning. Han öfversatte äfven ett utdrag ur Montesquieu's Esprit des Lois. Af hans kusiner verkade don Andrés såsom landtbruksskriftställare i Spanien, don José såsom ifrig moderat journalist på Cuba, och kusinen Manuel de Zequeira y Arango, elev från San Carlós-seminariet, var en framstående skald.

Från San Carlós-seminariet utgick äfven den mest inflytelserika kubanska publicisten under nittonde århundradets förra hälft, don José Antonio Saco. Denne man föddes i den gamla staden Bayamo år 1800 af förmögna föräldrar, och begaf sig efter faderns död till Habana, där han studerade först vid universitetet och sedan under den berömde presbytern don Félix Varela y Morales vid seminariet San Cárlos. Hans studier hade här sådan framgang, att när P. Varela 1820 såsom deputerad till de revolutionära Córtes afseglade till Spanien, Saco fick uppehålla hans professur såsom vikarie. Han föredrog här naturvetenskap och filosofi och blef synnerligen populär, ända till dess det liberala regementets fall tvang honom att 1824 ga i frivillig landsflykt. I New York sammanträffade han med sin lärare, P. Varela, hvilken måst fly ur Spanien undan Fernando VII:s reaktionära skräckregemente, och de båda männen uppsatte härifrån en mycket spridd tidskrift, Mensagero Semanal , där de på förstklassigt språk spridde sina liberala politiska idéer. Revyn rakade med anledning af skalden Heredias dikter i häftig politisk polemik med don Ramón de la Sagra's tidskrift Anales de ciencias, artes, agricultura y comercio i Habana, hvilken strid medförde att Varela's och Saco's

La Palma Real,
(Oreodoxa regia), det kubanska landskapets främsta prydnad

tidskrift undertrycktes på Cuba. Någon tid därefter, 1832, öfvertog Saco Sociedad Económica's publikation »Revista Bimestre Cubana», och kom härunder genom några frimodiga artiklar om slafsmugglingen i konflikt med det mäktiga plantageägareintresset.

Saco deltog strax därefter i upprättandet af ett nytt frisinnadt vetenskapligt samfund, som under namn af »Instituto Habanero de Ciencias y Bellas Artes» stiftades hos den ansedde don Nicolás de Cárdenas y Manzano, och i hvilket ingingo Martínez de la Rosa's vän, den lärde juristen don Prudencio de Hechavarría y O'Gavan — af den berömda Santiago-släkten och bekant genom sin från Paris utgifna satir mot det öfverdrifna studiet af den romerska rätten — skriftställarne don José de la Luz Caballero och Nicolás Escobedo, samt andra framstående män. En tvist uppstod mellan den nya akademien och det gamla Sociedad Económica, som såg sitt allenavälde hotadt, och som då styrdes af den inflytelserika kanonikern don Juan Bernardo de O'Gavan och intendenten don Cláudio Martínez de Pinillos, Conde de Villanueva. Det nya företaget blef härigenom misstänkt hos generalkaptenen Tacón, som upplöste sällskapet och utvisade Saco.

Saco begaf sig nu till England, Frankrike och Spanien. Härunder författade han anonymt sin stridsskrift »Carta de un patriota», för hvilken han under de stränga censurförhållandena icke kunde få någon förläggare. År 1836, när ett liberalare välde åter inträdde i Spanien, valdes Saco tre olika gånger under samma år till provinsen Santiago de Cubas deputerad i Córtes. Han delade dock här de öfriga ultramarina riksdagsmännens öde, hvilka utan vidare utvoterades ur riksförsamlingen. Resultatet blef en ny stridsskrift och den uppseendeväckande broschyren »Paralelo entre la Isla de Cuba y algunas colonias inglesas», däri författaren tager bladet från munnen och säger den spanska styrelsen åtskilliga ampra sanningar. Han lämnade nu Spanien och slog sig, efter mångåriga resor i Italien och Tyskland, ned i Paris, därifrån han fortfor att föra sitt fälttag mot moderlandet. Den kubanska emigrantens prestige var oerhörd bland hans landsmän, och hans ståndpunkt blef ännu mera prononcerad, sedan han i London ingått äktenskap med den afrättade filibustergeneralen don Narciso

López' änka, en förnäm havanesiska och syster till den lärde landtbruksförfattaren Francisco de Frias, Conde de Pozos Dulces.

I Saco hade Spanien en ytterst farlig och outtröttlig motståndare, och han betraktas icke utan skäl såsom de moderna kubanska frihetssträfvandenas fader.

Hans motståndare i Heredia-striden, don Ramón de la Sagra, har förtjänsten af att ha utgifvit den första utförliga monografin öfver Cuba genom sin Historia Económica, Física y Natural de la Isla de Cuba (1831), till hvars författande det lifliga intresse, som Humboldts besök på Cuba och hans skrifter om ön väckte, gifvit uppslaget. De la Sagra intog, såsom nämnts, den första professorsstolen i botanik vid Habanas universitet, men vistades under många år på resor i Europa.

* *
*

Årsbarn med Saco var don José de la Luz Caballero, som föddes i Habana år 1800 af en rik och ansedd familj. Han erhöll en sorgfällig uppfostran och studerade vid San Cárlos-seminariet, först teologi under sin framstående morbroder P. José Agustín Caballero, och sedermera juridik, filosofi och naturvetenskaper. När Saco måste lämna sin professorsstol vid denna anstalt, blef don José de la Luz under tre år hans efterträdare. Han begaf sig sedan, försedd med rekommendationer från don Francisco Arango till baron Humboldt, till Europa i och för fortsatta naturvetenskapliga studier. Han ville här äfven på ort och ställe anskaffa naturvetenskapliga apparater för ett nytt lyceum, som på biskop Espada's initiativ upprättades i Habana och särskildt för ett jordmagnetiskt observatorium, hvilket han ämnade anordna i hufvudstaden. Efter återkomsten till Habana ägnade han sina krafter åt arbetet för en förbättrad högre skolundervisning, och kom såsom president för La Sociedad Económica i tillfälle att göra sina sträfvanden gällande. I talrika skrifter och uppsatser kämpade han för spridande af den dåtida vetenskapens resultat. Han blef därigenom så misstänkt hos de maktägande, att hans fiender bland militärpartiet fingo mod att begagna sig af ett till-

fälligt besök i Europa, hvilket han företog i afsikt att söka bot för sin sjuklighet, till en anklagelse mot honom för delaktighet i den beryktade konspirationen på fyrtiotalet, som negrerna påstodos ha bildat mot de hvita, och för hvilken skalden Plácido blef ett oskyldigt offer. De la Luz trotsade faran och återvände skyndsamt till Habana för att försvara sig. Hans försvar medförde ett så gynnsamt resultat, att såsom de la Luz' biograf Bachiller säger: Han blef frikänd, medan däremot den offentliga anklagaren i krigsrättsmålet mot honom slutade sin bana på tukthuset .

Han inrättade härefter i förstaden El Cerro ett mycket frekventeradt privatläroverk, El Salvador, och hans hus utgjorde här länge samlingspunkten för den senare generationens framstegsmän. De kroppsliga lidandena fördystrade alltmera hans lefnadsafton, och gjorde honom frånstötande i sättet, men när han 1862 dog, firades den blygsamme skolmannens och skriftställarens frånfälle, hvilken envist vägrat att mottaga några ordnar eller utmärkelser, såsom en nationell sorgehögtid af havanererna. En ofantlig människomassa följde hans liktåg, och skolorna stängdes för flere dagar såsom tecken till sorg.

José de la Luz Caballero hade man på Cuba till stor del att tacka för, att den andliga öfverklassen på ön under århundradets förra hälft höll sig i höjd med samtidens kulturutveckling, och det unga Cuba erkänner honom i mycket vara sin förgångsman. Att han i så hög grad kom att intressera sig för naturvetenskapen, sammanhängde delvis med den omständigheten, att han var gift med en dotter till läkaren och vetenskapsmannen d:r Tomás Romay, hvilken under århundradets början spelade en stor roll i Habanas andliga värld, och hvilken var den, som införde koppvaccinen till Cuba.

* *

En värdig plats jämte Saco intager i den kubanska prosalitteraturen äfven don Antonio Bachiller y Morales, född i Habana 1812, hvilken, liksom bröderna Arango, på mödernet härstammade från den förnäma och frejdade ätten Núñez del Castillo. Han

studerade vid San Cárlos-seminariet och blef advokat 1838. Några år därefter erhöll han en professur i nationalekonomi vid samma seminarium, och han öfvertog efter universitetets nybildning äfven därstädes en professur i filosofi. Bachiller utvecklade sedan en liflig skriftställarverksamhet på ekonomiskt, politiskt och historiskt område. Särskildt framstående är hans litteraturhistoriska arbete »Apuntes para la Historia de las Letras é Instrucción Publica en la Isla de Cuba». År 1856 utgaf han äfven en handbok i allmän landtbruksvetenskap, som fått stor spridning på ön.

Om kunskapen om ön har vidare havaneren don José Maria de la Torre, född i Habana 1816, och sedan 1842 professor i historia och geografi vid universitetet, inlagt stora förtjänster genom sin 1861 i New York tryckta karta: »Mapa de la Isla de Cuba» och det historiska arbetet »La Habana antigua y moderna». Till kännedomen af fosteröns historia, geografi och politiska utveckling ha i senare tid en mängd kubaner bidragit med delvis utmärkta arbeten. Jämte de till en äldre period hörande skrifterna af geografen Felipe Poey, och Juan Agustín Ferrety, som utgaf Arrates' krönika, förtjäna här att nämnas: F. de Armas y Céspedes' slafveriets historia, Céspedes y Orellanos' juridiska handbok, samt arbeten af Raimundo Cabrera, Rafael M. Merchán, de Larrinaga, Valdez Rodríguez, hvilken behandlade folkundervisningens historia, mecenaten Gabriel Millet, och Juan Torre Lasqueti, som 1880 utgaf ett nytt arbete om Puerto Principes historia.

* * *

Den periodiska pressens utveckling i ett land är i allmänhet en mätare, om icke på politisk mognad, så åtminstone på politiskt och andligt intresse öfver hufvud. Under det spanska väldet har den kubanska pressen nästan oafbrutet haft att arbeta under förhållanden, som för ett mindre intelligent folk skulle omöjliggjort hvarje lifligare utveckling. Erfarenheten från de få och korta perioder, då landet haft att åtnjuta pressfrihet, visar dock ett sådant öfverflöd på publikationer, att det måste tydas som bevis på ett ytterst lifligt intresse för litterära och allmänna frågor.

I Oriente's dalar,
stationshus vid Fermeza på Juraguá-järnvägen vid Santiago.

Det spanska fastlandsamerikas första journalist var en kuban, don Manuel del Socorro Rodríguez. Född af fattiga föräldrar i Bayamo på midten af sjuttonhundratalet, måste han från ungdomen förtjäna sitt lefvebröd såsom snickare, men fann tillfälle att på fristunder förskaffa sig det vetande, som i den aflägsna landsortsstaden kunde stå honom till buds. Det blåste då för tiden liberala vindar från Madrid, och Rodríguez hade djärfhet nog att insända en böneskrift till konung Cárlos III, däri han begärde att få underkastas en examen och att sedan erhålla någon litterär syssla. Ansökningen väckte uppmärksamhet i hufvudstaden, och Cubas dåvarande generalkapten fick 1788 anvisning att uppdraga åt San Cárlos-seminariets direktör, don Juan García Barreras, att låta examinera mannen. Pröfningen utföll till vederbörandes belåtenhet, och Rodríguez befordrades till bibliotekarie i Santa Fé

de Bogotá i vicekungadömet Nueva-Granada, där han först grundade en tidning, Periódico de Santa Fé , och senare (1806) en annan, El Redactor Americano .

På Cuba hade pressen för sin uppkomst att tacka generalkaptenen don Luis de Las Casas, som, utom den officiella tidningen, 1790 grundade en litterär tidning, El Papel Periódico . I redaktionen ingingo den lärde presbytern don José Agustín Caballero, läkaren don Tomás Romay och skalden Zequeira y Arango, och äfven generalkaptenen själf hörde till tidningens ordinarie medarbetare. Denna tidskrift jämte en annan officiel publikation, El Aviso», uppgick tjugo år senare i den officiella »Gaceta Diaria de la Habana .

Under adertonhundratalets första årtionde uppstodo endast några få nya periodiska skrifter, och det var först den liberala konstitutionens proklamation 1811, som medförde ett uppsving i publiciteten på Cuba. Under denna liberala period, till 1814, uppstodo i Habana icke mindre än 34 tidningar och tidskrifter, bland hvilka El Patriota Americano», under redaktion af José del Castillo, satirikern Simón Bergaño, Francisco Arango y Parreño och José Arango, mottidskriften El Fraile , och Antonio José Valdés' La Cena voro de förnämsta. Vid konstitutionens fall indrogs hela denna periodiska litteratur, och endast den officiella tidningen samt Sociedad Económica's Memorias öfverlefde skeppsbrottet.

Af de få tidningar, som uppstodo under den följande reaktionsperioden, var den 1818 grundade El Noticioso af viss betydelse, ty den bildade senare genom sammansmältning med en 1830 i Santiago uppsatt tidning, El Lucero , tidningen El Noticioso y Lucero , hvilken 1843 öfvergick till den bekanta och inflytelserika spansksinnade Habanatidningen Diario de la Marina .

När 1820 en ny revolution skapade friare pressförhållanden i Spanien och dess kolonier, gaf sig kubanernas politiska och andliga intresse åter uttryck i en uppsjö af tidningar och tidskrifter. År 1820 upprättades sålunda i Habana 17 och i Trinidad en, år 1821 i Habana 31, i Santiago de Cuba 5 och i Matanzas och Puerto Principe hvardera en, år 1822 i Habana 7, i Puerto Principe 3 och i Matanzas en, samt 1823, omedelbart före den

inbrytande reaktionen, i Puerto Principe en och i Habana 6 nya periodiska publikationer. Detta utgjorde ett afsevärdt antal för ett land, där då ännu blott omkring tio tusen personer kunde läsa dem, och föga öfver två tusen kunde påräknas såsom afnämare. Denna press var ingalunda tam, utan tvärtom mycket oppositionell, hvilket bäst framgår af det af señor Bachiller konstaterade faktum, att juryn i Habana under tiden från mars 1821 till december 1823 hade att afdöma ej mindre än 152 pressåtal.

En mängd af dessa tidningar och tidskrifter voro flyktiga dagsländor utan större betydelse, men några kunde genom halten af sina medarbetare göra anspråk på stort inflytande. Bland sådana märkes främst »El Observador Habanero» (1820), i hvilken medverkade Varela, Saco, Pòey, Pablo Govantes, Leonardo Santos Suarez och Nicolás Escobedo, vidare »El Argos» (1820), utgifven af den kolombianske skalden don José Fernández Madrid, med bidrag af den skicklige öfversättaren, argentinen Miralla, samt »El Revisor Político y Literario» (1823), som var organ för flera af San Cárlos-seminariets frisinnade professorer. I Santiago uppstod 1821 den ansedda »La Minerva», under redaktion af Francisco Muñoz del Monte, född på Santo Domingo och kusin till journalisten och litteraturvännen don Domingo del Monte i Matanzas.

Genom den franska invasionen dränktes Cadiz-liberalernas välde i blod, och reaktionens töcken lade sig åter tungt öfver det spanska väldet.

Den kubanska intelligensen gaf dock icke tappt, utan grundade under de följande åren nya publikationer, som genom försiktigt språk och genom utgifvarnes förmåga att skaffa sig de maktägandes protektion kunde verka för dess humanitära och kulturella sträfvanden.

Sådana voro, om man frånser den konservativa »Anales de Ciencias», utgifven af Ramón de la Sagra under Conde de Villanueva's protektion, »La Aurora de Matanzas» (1828), som hade den ifrige folkledaren, don Tiburcio Campe till redaktör och från början kunde påräkna understöd och bidrag af den lärde humanisten och bibliografen, venezuelanen don Domingo del Monte, Saco's »Revista Bimestre» (1831), »El Aguinaldo Habanero» (1837),

utgifven af venezuelanen don José A. Echevarría och den i förtid bortgångne skalden Ramón de Palma y Romay, samt den senares Album (1838). Sistnämnda år sågo tvenne andra mycket betydelsefulla tidskrifter dagen, don Antonio Bachiller's vetenskapliga och litterära revy La Siempreviva, som räknade J. Quintín de Suzarto, Manuel Costales och José Victoriano Betancourt såsom medarbetare, och den illustrerade tidskriften El Plantel. Ehuru utstyrseln var ganska dålig, fick sistnämnda publikation stor spridning, tack vare de utmärkta artiklar, som Ramón de Palma, José Antonio Echevarría och Domingo del Monte skrefvo för densamma, och det var för den kubanska litteraturen en stor förlust, då den snart därefter undertrycktes.

Den kubanske journalisten don Manuel Sanguily, i sitt arbetsrum.

* * *

När efter tioårskrigets slut en blygsam pressfrihet åter under åttiotalet infördes på Cuba, uppstod äfven en mängd tidningar på ön. De hårda krigstiderna hade då relativt minskat intresset för andliga frågor, och en stor del af denna press antog därför karakteren af politiska partiorgan, som ömsesidigt bekrigade hvarandra. Tidningsutgifvarens yrke var då heller icke på Cuba någon behaglig syssla, ty regeringsmaktens vidsträckta befogenheter och godtycklighet hotade pressorganen ständigt med åtal och indragning.

Den kubanska intelligensen fick därför under långa tidrymder taga sin tillflykt till de talrika periodiska publikationer, hvilka från Förenta Staterna och det latinska Amerika utgåfvos af kubanska emigranter för att insmugglas på ön, och särskildt de separatistiska

Spanska polisofficerare och gendarm
från Santiago de Cuba visitera ett grufetablissement. Förstorad amatörfotografi.

journalisternas, en José Martí's, Enrique Trujillo's och Manuel Sanguily's många artiklar återfinnas i sådana tidningar, framför allt New York-organen »Patria» och »El Porvenir».

På Cuba självt voro viktiga patriotiska organ: det radikala »La Lucha», det moderata autonomistorganet »El País» samt Manuel Sanguily's »Hojas literarias» och E. J. Varona's »Revista Cubana».

En mängd af de autonomistiska kubanska politikerna, José Maria Gálvez, Cabrera, Rafael Fernández de Castro, Antonio Govín y Torres, Eliseo Giberga, José Silverio Jorrín och Rafael Montoro m. fl., som i riksförsamlingen beklagligen förde öns talan för döfva öron, begagnade sig äfven af spanska publikationer för att förfäkta sin sak.

I Casino Espanol i Habana.

Från broräcket af Puente de San Juan i Matanzas.

15. — Lyra och machete.

Cubas poesi. — De första skalderna. — José Maria Heredia. — »En el Teocalli de Cholula». — Matanzas-skolan. — José Jacinto Milanés. — Plácido, ett tragiskt diktaröde. — Luaces. — Zenea, skymningens skald. — Palma. — Mendive. — Vélez y Herrera och Tolón. — Fornaris. — Marti. — En kubansk skaldinna.

Vill du lära känna ett folks mått af lycka i grund, så sök svaret hos dess skalder. I skönlitteraturen afspeglar sig vanligen det verkliga tillståndet långt bättre och skarpare än i någon annan af nationens kulturyttringar.

Det kan hända att allt ser godt och väl ut på ytan, att — såsom fallet var i Habana under den gynnsamma perioden af ekonomiskt uppsving under århundradets förra hälft — det materiella välståndet synes bergfast, sällskapslifvet glänsande, lyxen och lifsnjutningen bestickande. Genom karnevalens festsorl, arenans segerjubel och kärleksyrans sinnesrus skära dock diktens varnande lurstötar, och tränger dess klagande ödesmotiv. Dikten hämtar i dagen allt det öfvermått af olycka och lidande, som under reaktionstiderna tynger i djupet på alla sinnen, den slungar det brutalt i ansiktet på skalkande masker, som blekna under larven, och dess undertryckta eller misstydda maningsrop från i dag bli ej sällan de ofödda släktenas stridslösen, fältropet för dem, som en gång samlas för att spränga fjättrarna. Vi ha i vår egen litteratur ett färskt exempel i Viktor Rydbergs härliga Grottesång, denna indignationsglödande anklagelse mot det förvärfssnikna och idealfattiga

nutidssläktet, hvilken redan nu är på god väg att blifva rödjningsmännens stridssång.

Äfven i Cubas vittra produktion går folkets innersta själslif igen — de dolda tankar och kväfda känslor, dem en brutal och oförståndig främlingskast sökt förinta.

Den tropiska miljön: — urskogsflorans formrikedom och färgprakt, för hvilken Venezuelas sångare, Andrés Bello, infört en så rik skatt af växlande epitet — de blånande sierrornas vilda pass och hemlighetsfulla klyftor, dem regntidens rasande bäckar skära allt djupare in i berggrunden, och dit landtbons fantasi ännu förlägger fädernas dunkla myter — sluttningens heta vidder, där sockerrören gulna i solglöden och de ensliga konungspalmerna än svaja för milda vinterbrisar, än våldsamt slitas af hvirfvelstormarnas piskslag — dyningens dofva brus mot strandrefvens korallmurar utanför den villsamma strandskogen — allt detta skänker ett mångskiftande inslag åt den kubanska diktningens rika konstväfnad.

Uppränningen är oföränderligt densamma. En dyster melankoli, som manar om lifvets otrygghet i ett vansköttt tropikland, där febern lurar i träskens däfna gölar och farsotens heta andedräkt med korta uppehåll sveper öfver landet, bildar grundfärgen, bjärta tradar af sydländsk sinneslust, förärfd från Medelhafvets stränder, löpa därigenom, och ofta dold, men aldrig felande, vindar sig den kubanska fosterlandskänslans blodröda tråd genom konstverket, den tråd, som lånat färgen från inkvisitionsbålens flammor och de blodbestänkta fästningsmurarna, där Cubas söner, och icke minst dess diktare, så ofta med lifvet fått plikta för sin frihetstrångtan.

»Que no en vano entre Cuba y España
Tiende inmenso sus olas el mar.»

»Mellan Spaniens kust och stolta Cuba
Brusar ej förgäfves ändlöst haf!»

sjöng Cubas nationalskald José Maria Heredia i sin »Himno del desterrado», och den tanken har blifvit den kubanska diktningens grundton, lika som den kubanska frihetskampens lösen, ända till senaste tid.

* * *

Utsikt från La Cruz vid Santiago de Cuba.
Till vänster blommande Agave.

Om man frånser tillfällighetspoesi af växlande beskaffenhet, såsom kanariern don Silvestre de Balboa Troya y Quesada's »Espejo de paciencia» (1608), hvilken på ottave rime lofsjunger det lyckade öfverfallet på flibustiern Giron; en Santa Clara-doktors versifierade apoteksrecept; religiösa sånger och en hel mängd mer eller mindre malitiösa epigram från äldre tid, — så kan den kubanska poesin anses börja med skalderna Zequeira y Arango och Rubalcava vid slutet af sjuttonhundratalet.

Öfverste Manuel de Zequeira y Arango, kusin till de förutnämnda frejdade medlemmarna af släkten Arango, föddes i Habana 1760 och utbildades i San Cárlos-seminariet. Han ägnade sig åt militärbanan och tjänstgjorde i början af seklet på fastlandet, hvarefter han återvände till Cuba, där en sinnessjukdom 1821 i Matanzas afbröt hans karriär. Efter mångåriga lidanden afled

han 1846. Zequeira diktade patriotiska oden och hjältedikter i Quintana's och Gallego's stil, såsom »Batalla naval de Cortés en la Laguna de México», odet »A la Piña — Till ananasväxten» samt en mängd smärre sonetter och bukoliska dikter. Han ansågs vara spansksinnad ända ut i fingerspetsarna, hvilket icke hindrade att hans son vid utgifvandet af faderns dikter 1852 af politiska skäl måste ändra en del uttryck i hans verser.

Manuel Justo de Rubalcava var en son af Oriente. Han föddes i Santiago de Cuba 1769 och ägnade sig äfven åt militäryrket. Han deltog i fälttåget på Santo Domingo och afled ung i sin fädernestad 1805. Af hans dikter ha en hel mängd endast genom tradition fortplantats på Cuba, och hans produktion har delvis sammanblandats med Zequeira's, så att det rörande en del af de sonetter, som tillskrifvits honom, är omöjligt att afgöra hvem som är den verklige författaren. Elegien »A la noche — Till natten», »La muerte de Judas — Judas död» och den lilla näpna sonetten »A Nise bordando un ramillete — När Nise broderar en bukett» tillhöra dock Rubalcava's oomtvistade produktioner.

*   *
*

Oförmedladt uppträdde nu under den andra liberala epoken i början af tjugotalet Cubas störste skald, don José María Heredia. Han var född i Santiago de Cuba af inflyttade flyktingar från Santo Domingo år 1803. Den storslagna naturen i Cubas östlandskap utöfvade tidigt en fängslande inverkan på Heredia's skaldesinne, hvilket därigenom fick en skärpa för naturmålning, som täflar med de störstes, på samma gång de häftiga kastningarna i landets politiska lif under hans uppväxttid förlänade honom det sjudande politiska drag, hvilket blef bestämmande för hela hans diktning. Sina universitetsstudier gjorde han dels vid universitetet i Santo Domingo och dels i Habana, där han 1820 aflade sin juridiska examen. Han bosatte sig sedermera såsom advokat i Matanzas, men måste redan 1823 vid den liberala regimens fall gå i landsflykt. Heredia for nu först till New York, därifrån han utgaf en diktsamling, och begaf sig sedan till Méjico, där han i

republikens tjänst förvaltade många ämbeten, och därifrån han fortfor att låta sina tändande dikter sväfva öfver till den i allt häftigare reaktion klafbundna Antillan. Endast under en kort tid strax före sin död fick han med lejd af generalkaptenen Tacón aflägga ett besök på fäderneön, och han afled landsflyktig i Toluca i Méjico 1839 vid endast 36 års ålder.

Heredia's produktion är mycket ojämn, och en del af de talrika skaldestycken, han efterlämnat, hafva icke visat sig ega bestående värde. Dessa voro ock tillfälliga barn af en jäktande, orolig ande, som ingenstädes fann en varaktig stad. Till dem hör ett stort antal af de politiska stridssångerna, hvilka dock på den tiden, när de voro förbjudna af censuren och därför endast i handskrifna kopior kunde spridas på ön, genom omständigheterna fingo en långt större betydelse för hans landsmän än den, hvartill deras inre halt berättigade. Äfven hans efterbildningar af europeiska mönster, af hvilka några, då källan ibland icke utsattes i de första upplagorna, länge gällde såsom original, äro delvis mindre lyckade, ehuru alltid psykologiskt intressanta, då de präglats, dels af författarens distinkta originalitet, dels af det exotiskt amerikanska drag, som är utmärkande för de spanskamerikanska skalderna.

Till gengäld har dock Heredia's skaldemö alstrat ett antal sånger, hvilka genom sin innerliga lyriska känsla, sin praktfulla naturmålning och sin skarpa karakteristik, förenad med ett äfven i Spanien såsom glänsande ansedt språk, höra till de litteraturens alster, som blifva beständande, och ur hvilka särskildt pregnanta uttryck redan fått karakteren af slagord. Heredia's djupa känsla och utpräglade originalitet har heller icke förnekats ens af hans politiska motståndare. Af alla Cubas skalder är han också den, som jämte doña Gertrudis Gómez de Avellaneda vunnit det största erkännandet, icke blott i Spanien, där bland andra Alberto Lista och Cánovas del Castillo låtit honom vederfaras full rättvisa, utan äfven i det öfriga Europa, till hvars förnämsta kulturspråk han blifvit öfversatt.

Såsom Heredia's främsta större dikter gälla de båda odena »En el Teocalli de Cholula» och »El Niágara». Dessa båda

skaldestycken skulle äfven räcka till för att af Heredia göra en stor skald.

* * *

Från toppen af Cholulas uråldriga tempelpyramid ser skalden solen sjunka bakom de méjikanska högfjällens toppar och nattens skuggor breda sig öfver den gamla aztekiska odlingsbyggden, som så ofta dränkts i blod af människooffren från hedenhös och de spanska eröfrarnas lystna guldjakt.

Redan den ståtliga inledningen visar Heredia's målande stil:

¡Cuánto es bella la tierra que habitaban	Hur skönt är detta land, där fordom bodde
Los aztecas valientes! En su seno	Aztekers folk, för vapenbragd bekant.
En una estrecha zona concentrados	I denna nejd med undran ser ditt öga
Con asombro se ven todos los climas	Till én förenta jordens skilda zoner
Que hay desde el Polo al Ecuador. Sus Llanos	Från söderns heta brand till nordens is.
Cubren á par de las doradas mieses	På bördig slätt du ser i korngul glans
Las cañas deliciosas. El naranjo	För milda vindar sockerrören bölja.
Y la piña y el plátano sonante,	Ekvatorns rika nejders barn,
Hijos del suelo equinoccial, se mesclan	Orange, banan och ananas,
A la frondosa vid, al pino agreste,	Du blandas ser med rankans frukt,
Y de Minerva al árbol majestuoso.	Och i Cybeles tallars skygd
	Athenes träd af rika frukter digna.
Nieve eternal corona las cabezas	Väl står med pannan krönt af evig snö
De Iztáccihuál purísimo, Orizaba	Mot himlens sky Iztaccihual, den höga,
Y Popócatepée; sin que el invierno	Väl glittrar Orizaba's silfverhjälm,
Toque jamás con destructora mano	Fast ingen vinter än sin hand af is
Los campos fertilísimos, do ledo	Mot fältens rika skördar dristat sträcka.
Los mira el indio en púrpura ligera	Med häpen undran slättens röde son
Y oro teñirse, reflejando el brillo	Ser solens sista strålar praktfullt måla
Del sol en Occidente, que sereno	Med guldglans purpurröda fjällens kam,
En hielo eterno y perennal verdura	Se'n nyss hon segerstolt från bågig ban
A torrentes vertió su luz dorada,	I strida forsar sina lågor gjutit
Y vió á Naturaleza conmovida	På grönskan, evig liksom fjällens snö,
Con su dulce calor hervir en vida.	På allt som rörts af lif i skog och sjö.
Era la tarde: su ligera brisa	Aftonen skymde. Västvindens fläktar
Las alas en silencio ya plegaba	Trötta lyfte på domnande vinge,
Y entre la hierba y árboles dormia . . .	Redo att hvila bland lummiga träd . . .*

* Versifikationen af öfversättningen är utförd af doc. frih. A. Klinckowström.

Solen glider ned bak Orizaba's snöhöljda topp, som lyser lik en gigantisk portal till himlens rymder, den tropiska aftonen förvandlas utan öfvergång till natt, och endast den hvita månen och Venus ensliga stjärna blifva kvar på himlens öken.

Från pyramidens topp ser skalden den oändliga slätten, där tystnad och frid nu tagit väldet. Hvem skulle kunna tro, att dessa skördetyngda fält en gång öfversköljdes af blod, som utgjöts af öfvertron och det grymma kriget, eller att det ännu suckar under det mest barbariska förtryck?

Natten faller hastigt på, det ljusa skimret sjunker i väster. Molnens skuggor glida i månskenet öfver slätten. De snöhöljda topparna glänsa upp som matt silfver i skenet, och i öster börja otaliga stjärnor tindra såsom guldstoft. Hell Eder, himmelska ljusfontäner, som förgylla nattens dunkla slöja och från himlahvalfvet så poesi öfver jorden!

Alltsom nattens måne sjunker i väster, breder sig skuggan fran Popócatepéc's vulkankägla likt ett jättelikt dok öfver slätten. Den mörka bågen nalkas pyramiden, och den insveper till slut hela landskapet i nattens mörker.

Skalden vänder blicken mot den höga vulkanen, hvars slöja af skira töcken i väster aftecknar sig mot natthimlen. Liksom om tidsåldrarnas växlande följd icke tryckte något spår på dess snöhöljda änne? Den snabba tiden rycker med sig åldrar och sekel, liksom nordanvinden kastar framför sig vågornas vimmel på hafvet. Folk och riken ser du förgås vid dina fötter, de som tro sina städer eviga och drömma om att kunna uppfylla jorden med sin ära. De funnos en gang, nu återstår af dem ej ens minnet. Är du da evig? På samma sätt skall en dag dina inelfvor uppslitas, och du skall falla till marken, och vältra dina väldiga spillror öfver den öde Anahuacslätten. Pa denna skola nya generationer uppsta och i fåvitskt öfvermod förneka, att du någonsin varit till . . .

. . . Todo perece
Por ley universal. Aun este mundo
Tan bello y tan brillante que habitamos,
Es el cadáver pálido y deforme
De otro mundo que fué . . .

. . . Ty allt förvandlas.
Så ödeslagen. Äfven fosterlandet,
I skönhetsglans af solen färgadt,
Är blott ett lik, i döden härjadt,
Ett lik af grusad värld . . .

Skalden faller i dvala och drömmer. Forntidens bilder träda upp för hans syn. Bland ett haf af böljande fjäderhättor ser han den aztekiska härskarens kostbara tron. Under ljudet af krigiska snäcklurar skrider offerprocessionen långsamt mot tempelpyramiden, där offerprästerna med blodstänkta anleten och blodfläckade kläder invänta den. I djup förnedring kastar sig det förslafvade folket i stoftet och vågar icke blicka upp mot sin herre, ur hvars ögon glöder maktens raseri.

Sådana voro dina monarker och deras högmod, Anahuac! Din grymma öfvertro och ditt tyranni har sjunkit i förintelsens djup, och allhärskaren döden, som träffar despoten och slafven lika, har ristat jämlikhetens runor på grafven. Glömskan har dragit sin försonande slöja för din dårskap och dolt ditt raseri för lefvande och kommande släkten.

Den mäktiga tempelbyggnaden såg omänsklig vidskepelse trona på sina tinnar, den hörde offrens jämmerskrin, när offerpräster utan misskund eller fasa sleto det blödande hjärtat ur bröstet, den såg blodets täta ångor stiga upp mot den kränkta himlen under prästernas rysliga skrän, som öfverröstade klagoropen.

Tyst och öde ser jag nu pyramiden, som blifvit mera vördnadsbjudande, sedan den vantro, den tjänade, sjunkit i fördärfvets afgrund. Dock för ofödda släkten står du som en hälsosam varning, och i dag, när människan lik en annan titan trotsar himlen, är du ett skymfligt tecken på mänsklig dårskap och på mänsklig yra. —

* *
*

Om också Heredia här riktar sina hvinande pilar mot den méjikanska offertjänstens gräsligheter, så spännes skaldens båge mot ett högre mål, och hans läsare förstodo väl hvart skotten egentligen syftade.

I det vackra odet A la religión säges det rent ut. Den milde Jesus' kärleksreligion besegrade våldets och tyranniets herradöme, den mildrade sederna och minskade brotten. Då äggades ondskans furier till hämnd, de släppte fanatismens slingrande ormar

och stingande dolkar lösa för att kunna besudla religionens rena mantel. Jorden darrar och himlabågen förmörkas, när dessa de djäfvulska makternas verktyg välla fram ur afgrunden, kval och ofärd sprida de på jorden, och den pinade mänskligheten riktar i förtviflan sina förbannelser mot himlen själf.

Cubre su horror con tu brillante velo;
Brama, blande el puñal con faz umbría,
Y el humo negro de la hoguera impía
La pura luz obscureció del cielo.
Víctima suya el hombre te maldice,
Y con grito blasfemo
Feroz insulta al Hacedor Supremo.

Fanatismen täcker sin vederstygglighet med din glänsande mantel, den riktar dolken med beslöjadt anlete, och den svarta röken från de gudlösa kättarbålen förmörkar himlens klara ljus. Dess offer, människan, förbannar religionen, och med gudlösa skrin hädar hon den högste skaparen.

¡Barbara Inquisición! Cueva de horrores,
Descubre al universo tus arcanos
Y de tus sacerdotes inhumanos
Los crímenes revela y los furores.
¡Cuántas víctimas! ay atormentadas
En tu infernal abismo
Apelaban á Dios del fanatismo!

Du barbariska inkvisition! Du fasornas håla! Blotta dina hemligheter för världen — och uppenbara dina omänskliga offerprästers brott och skändligheter. — Ve! Huru många pinade offer anropade ej ur dina afgrundsdjup förgäfves fanatismens gud!

¡Divina Religión! Tú que veías
Al insolente monstruo dominando,
Y en tu nombre la tierra devorando,
En el seno de Dios tierna gemías.
El te escuchó. Retumbará la esfera
Con su decreto eterno,
Y el fanatismo volverá al infierno.

Gudomliga religion! Du, som såg det fräcka vidundret triumfera och i Ditt namn förtära jorden, i Herrans sköte nedlade Du dina innerliga böner. — Han bönhörde Dig! Hans mäktiga bud skall genljuda mot himlahvalfvet, och fanatismen skall vända åter till sin afgrund.

Och liksom efter orkanens vilda välde månens milda anlete lyser än klarare på det härjade himlahvalfvet, så kommer världen att se religionen återvinna sin barndoms renhet och höra den stifta fridens och kärlekens lagar för människorna. Befriadt från hatets och fanatismens dystra mara, skall människohjärtat öppna sig för hoppet och dyrka religionens himmelska välde, hvilket skall bestå, när den trötta tiden går till hvila på den grusade världens spillror. —

Minnet af den religiösa fanatismen sitter djupt hos Heredia, som hos alla spanskamerikaner. I sin ständiga kamplust mot

Spanskt blockhus vid Morón Sabanilla-jarnvagen.
Amatörfotografi.

denna kräftskada pa den eljest så lysande spanska kulturen är han, liksom i mycket annat, ett barn af den riktning, som hade Rousseau till fader; och, ehuru själf djupt religiös, äfven af den strömning, som gaf upphof till Voltaire's oaflatliga utrotningskamp mot »l'infâme».

När han i den berömda dikten »Niágara» försjunker i betraktande af det väldiga fallet, för hvars elementara kraft han funnit uttryck som få, vandra hans tankar åter till fädernejorden och dess andliga förtryck.

Den öde naturen i det nordiska landskapet stöter honom i början tillbaka. Hvad söker min längtande blick i fallets djup! Hvarför ser jag icke kring de väldiga afgrunderna mitt sköna fosterlands härliga palmer, som födas och växa vid solens kyss

och vagga för hafsbrisens fläktar under den klara himlen — utbrister han.

Men nej! Intet fattas i din storhet, Niágara! Ditt fruktansvärda majestät höfves ingen annan krona än den enkla tallen. Palmerna, myrtenlundarna och rosengårdarna i södern väcka endast veka och dådlösa känslor till lif. För dig, Niágara, har ödet beskärt en värdigare och högre uppgift. Själen känner sig ädlare och starkare vid din blotta åsyn, den föraktar söderns veka sinneslust och känner sig upphöjd vid ditt blotta namn. Till kamp äggar du mot fanatismens afskyvärda redskap.

¡ Dios, Dios de verdad! en otros climas
Vi monstruos execrables
Blasfemando su nombre sacrosanto,
Sembrar error y fanatismo impío,
Los campos inundar con sangre y llanto,
De hermanos atizar la infanda guerra
Y desolar frenéticos la tierra.
Vilos, y el pecho se inflamó á su vista
En grave indignación . . .

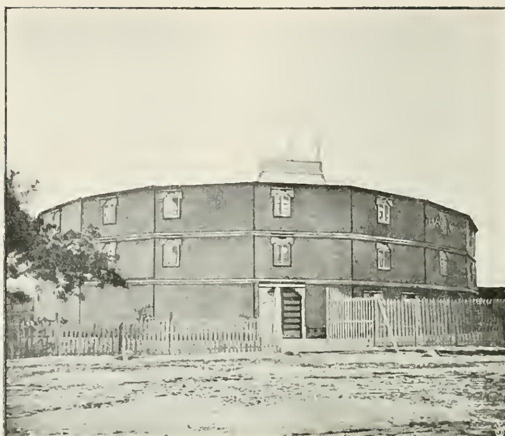
Gud! Du sanningens Gud! I andra zoner såg jag mänskliga vidunder vanhelga ditt höga namn och sprida lögn och kärlekslös fanatism. Fälten dränkte de i blod, och de spredo namnlöst ve, mellan bröder anstiftade de grymma krig, och jorden föröddes genom deras framfart. Jag såg dem, och vid denna åsyn vidgades mitt bröst i rättvis harm . . .

För Heredia själf var fanatismen icke alldeles främmande, den hade gifvits honom med det nedärfda kastilianska blodet, och hans rättvisa harm öfver moderlandets förtryck gaf sig under den första ungdomsyran ibland så starka uttryck som detta:

¡ Oh piedad insensata y funesta!
¡ Ay de aquel que es humano y conspira!
Largo fruto de sangre y de ira
Cogerá de su mísero error . . .
— — — — — — — — — — —
De traidores y viles tiranos
Respetamos clementes la vida,
Cuando un poco de sangre vertida
Libertad nos brindaba y honor . . .

Ve Dig, dåre, som af mildhet
Skonar fienden i striden,
Blod och ofärd skänker tiden
Dig, humanitetens tolk! . . .
— — — — — — — — — — —
Den tyrann, oss nyss förrådde,
Hysa vi försyn att döda,
När en droppe af det röda
Blodet — skulle frälst vårt folk! . . .

Med åren och genom erfarenheten från den politiska förvirringen i Méjico, som han med egna ögon fick skåda, mildrades hans ståndpunkt, på samma gång hans glödande kärlek till den

Plaza de toros,
tjurfäktningsarenan i Habana.

olyckliga fosterjordens härliga nejder gaf sig uttryck i en allt starkare hemlängtan. Skalden irrar hemlös bland främmande folk, hvilkas tankar icke äro hans, och hvilkas barbariska språk sära hans öra.

Nunca tanto sentí como este dia	Så ensam förr, som nu i dag, jag stod ej,
Mi misero aislamiento, mi abandono,	Så tyst och ödsligt rundt omkring mig är det,
Mi lamentable desamor . . . ¡ Podria	Hur bortglömd helt jag är, jag förr förstod ej.
Una alma apasionada y borrascosa	I kärlek blott en stormig själ kan vinna
Sin amor ser feliz! . . . ¡ Oh! Si una hermosa	Sin lycka. Ack! Om blott en ädel kvinna
Digna de mi me amase.	Mig gåfve kärlek . . .
— — — — — — — — — — —	— — — — — — — — — — —
. . . ¡ Ay desterrado,	. . . Ve mig, biltog!
Sin patria, sin amores,	Ej land, ej vän mig gifves,
Sólo miro ante mi llanto y dolores.	Mot sorgens kust min vilsna farkost drifves, *

* Versifikationen af öfversättningen är utförd af grefve Birger Mörner.

sjunger han vid Niágara. Han trängtar till hembygdens yppiga nejder, hvilka han besjunger i alla tonarter — när orkanen rasar öfver skogen (»Versos escritos en una tempestad»), när hafvet brusar mot skären (»Al océano»), i aftonstjärnans tindrande sken (»A la estrella de Venus»), i sommarens solglöd (»Himno al sol»), och vid nordanvindens ljumma fläktar (»La estación de los nortes»). Och liksom han af tjurfäktningen i fragmentet »Muerte del Toro» får såsom slutintryck, att detta glänsande vapenspel, med sitt bortslösade hjältemod och sin förspillda dådkraft, är endast en symbol på Spaniens förfall, så är det lyriska grundackordet i alla hans dikter sorgen öfver den olösliga tvedräkten mellan den samhällslycka, som kunde frodas på hans sköna ö, och den olycka, som härjar den — den klagan, han uti sin »Himno del desterrado» sammanträngde i versen:

¡Dulce Cuba! En tu seno se miran	Sköna Cuba! Ur ditt sköte
En el grado mas alto y profundo	Vuxit fram ett sällsamt tvillingpar:
La belleza del fisico mundo,	Allt hvad skönt för ögat var
Los horrores del mundo moral.	Enadt blef med brott och laster.*

* * *

Medan Heredia nedböjd af sjukdom och landsflyktens bitterhet irrade hemlös i främmande land, uppstod på Cuba en diktareskola, hvilken, på samma gång den erkände honom för sin mästare, alltmera lämnade klassiciteten och öfvergick till den romantiska riktning, som samtidigt i Europa blef förhärskande. Heredia hade själf under sina senare år tagit starkt intryck af Byron och i flera dikter imiterat den engelska romantikern, men han stod till formen ännu på de gamla mönsternas grund.

Hufvudsätet för denna kubanska diktareskola, som hade sin glansperiod på trettio och fyrtiotalen, var den raskt framåtskridande staden Matanzas, och dess ledande själ och sammanhållande ande var den förutnämnde venezuelanen don Domingo del Monte, född i Maracaibo, men från ungdomen naturaliserad kuban.

Domingo del Monte var en finbildad och lärd man, som ge-

* Versifieradt af A. Klinckowström.

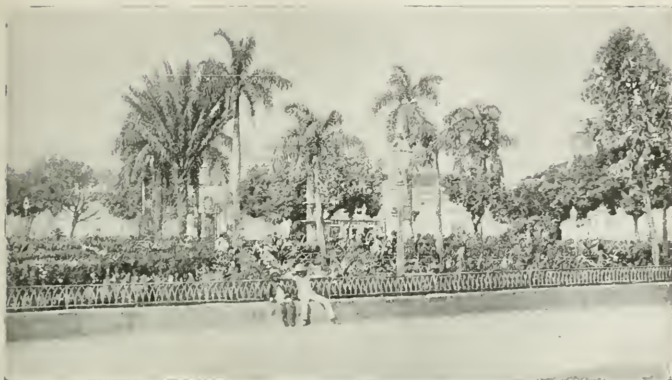
nom sin sociala ställning var i tillfälle att utöfva ett vidsträckt mecenatskap för Cubas hela litterära ungdom, och hans hus i Matanzas blef en andlig föreningspunkt för dåtidens unga Cuba. Han var intim vän till Heredia och de la Luz Caballero, och förvärfvade såsom utgifvare och medarbetare till flera kubanska tidskrifter ett vidsträckt inflytande pa ön, på samma gång hans förbindelser med samtida spanska litteraturkoryféer, såsom Gallego, Lista och Gallardo, gjorde honom till föreningslänken mellan den kubanska och den peninsulära intelligensen.

Han höll strängt på språkets rykt och renhet och hans inflytande var lifligt verksamt för att förhindra alla språkliga utsväfningar hos den litterära ungdomen i kolonien. Genom sitt stora bibliotek, som stod öppet för alla begynnande författare, verkade han äfven med framgång för att höja deras bildningsnivå. Sådana sträfvanden kunde icke annat än blifva misshagliga för myndigheterna, och han tvangs 1844 att lämna ön och flytta till Madrid, där han tillbragte sina återstående år i ofrivillig landsflykt. Han dog 1853.

Domingo del Monte var själf en ganska lyckad skald och författade utom sina talrika prosaskrifter en mängd skaldestycken med kubanska motiv samt åtskilliga öfversättningar.

Bland de öfriga skalder, som samtidigt befolkade den kubanska parnassen, må nämnas, Ignacio Valdés Machuca (Desval) med sin diktsamling »Ocios Poéticos» och sina öfversättningar af Rousseau, professorn i filosofi, Manuel González del Valle, som utgaf en poetisk handbok »Diccionario de las Musas», advokaten Anacleto Bermúdez (Fileno), José Policarpo Valdés (Polidoro), och de förutnämnda författarna Poey och Bachiller y Morales. När den afhållne biskop Espada dog, utgåfvo ett antal af dessa författare en »Corona Fúnebre» till hans minne, och äfven proklamationen af 1834 års moderat-liberala konstitution, »Estatuto Real», föranledde de kubanska skalderna att stränga sin lyra till Martínez de la Rosa's lof i en diktsamling »Aureola poética».

* * *

Park i Matanzas.

Matanzas-skolans främste diktarerepresentant och på samma gång den första verkliga romantikern bland Cubas skalder var don José Jacinto Milanés. Han föddes i Matanzas 1814 och måste från ungdomen ägna sig åt handelsyrket, hvarför hans skolbildning blef ganska bristfällig. Del Monte upptäckte emellertid den lofvande skaldeynglingen och tog sig af honom. Han förhjälpte honom från 1837 att få sina verser offentliggjorda i olika tidskrifter. Redan 1843 träffades Milanés emellertid af en själssjukdom, som snart öfvergick till vansinne. Han dog 1863.

Milanés är mycket omtyckt på Cuba för sina lätta, lekande ungdomsverser, där rimmen flyta omärkligt som ett porlande vatten. Hit höra den lilla näpna kanzonen »La fuga de la Tórtola — Den bortflugna turturdufvan», kanzonetten »El nido vacío — Det tomma nästet», »El Beso — Kyssen» och »De codos en el puente — Med armbågarna på broräcket», som besjunger San Juan-floden vid Matanzas.

Till hans bekantare dikter från denna period hör äfven »La madrugada — Morgonen».

¡Puede haber cosa más bella	Hvad kan skönare väl vara
Que de la arrugada cama	Än att kasta sig ur sängen,

Saltar, y en la fresca grama
Del campo estampar la huella?

Campo digo; porque perde
La mañana su sonrisa,
En no habiendo agreste brisa,
Mucho azul y mucho verde.

Och så i den friska, klara
Vårens morgon nalkas ängen.

Gröna nejd, säg hvarför saknar
All sin fägring morgonstunden,
Ser jag ej mot himlarunden
Skogens grönska, då jag vaknar.*

I staden njuter du ej af morgonen, där är horisonten töcknig af dyster rök. För många höga och mörka byggnader afteckna sig mot morgonhimlen, gryningen och solen passa där ej i stycke, utan verka beklämmande.

Nej, jag måste vandra på det blomsterströdda fältet för att se morgonens jungfruliga anlete utan fläckar, se hur östern lyser genomskinligt rosig, som en kysk jungfru, hvilken väcker kärlek genom sitt leende.

Jag tviflar, att det finnes något hufvud så tyngdt af omsorger och köld, att det icke vid dagens gryning älskar att se den sköna naturen, hur den föryngras, hur den flyter med floden, gnistrar i daggen, vaggas i träden, — krypande med reptilen, stolt och hög hos rofdjuret, vek i den hängande frukten, leende i blommans flor.

Ack Gud! Redan i min barndom, innan jag fått fjun på läppen, med hvilken oskrymtad glädje gick jag icke ut för att njuta af morgonen.

Än tilldrog sig en fladdrande fjäril med sin färgprakt min uppmärksamhet, än satte jag mig försjunken i betraktandet af en ros. Alltid glad. Intet tryckte mig, och ingen sorg af något slag veckade min panna.

Senare, när jag blef äldre, såg jag solen, bergen och herdarna endast genom ett dystert svårmod.

Hur otacksam jag var. Men naturen hämnade sig, den otacksamma skönheten glömde mig med förakt. Den öste ett haf af smärta i själen, min själ kunde ej finna sig utan henne. Till slut förbarmade sig en vänlig stjärna öfver mig och gaf mig lugn.

---

* Versifieradt af Birger Mörner.

Ack hvilken stingande smärta ger icke glömskan. Dock till slut, då slafvens bojor brutits, läkte mig den stumma läkaren tiden. Den snabba tiden, som färgar våra hufvudhår med hvitt och beröfvar naturen dess ljus och röst.

Alltsedan dess lyster mig se morgonens skådespel för andra gången — himmelsk läkedom, som återställer mig.

Och ändock, hur blöda icke mina sår, och jag suckar, hvarhelst jag ser tvenne lyckliga älskande.

Y aun con menos ocasión: Si oigo el suspirar alterno De dos palmas, en lo interno Se me angustia el corazón.	Ja, än mer, om blott jag hör Tvenne palmer sakta susa, Börjar all min oro brusa. Sorgen hjärtat sammansnör.
Si en un ramo miro á solas Dos aves cantar querellas, Si relucir dos estrellas, Si rodar dos mansas olas:	Om ett fågelpar jag ser, Om två böljor jag ser svalla, Om jag ser från himlen falla Tvenne klara stjärnor ner,
Si dos nubes enlazarse Y por el éter perderse; Si dos sendas una hacerse, Si dos montes contemplarse:	Möta tvenne moln hvarandra Och i ett tillsammanlätas, Om två stigar sammanflätas, Om två berg stå mot hvarann,
Me paro, y con ansiedad Recuerdo que á nadie adoro: Miro tanto enlace y lloro Mi continua soledad.	— stannar jag och spörjer så: Hvarför då, när allting enas, Annat allt till ett förenas, Tvangs väl jag att ensam gå? *

Redan i slutstroferna af denna dikt spelar den kubanska diktaremelankolien in, den bitterhet, som senare skulle helt behärska Milanés' diktning och till slut gifva den ett våldsamt och aggressivt drag. Hans verksamhetstid sammanfaller nämligen med den epok, när den spanska radikala och half socialistiska skalden José de Espronceda's sjudande diktning blef bekant pa den stora Antillan. Milanés tog snart mycket starkt intryck af denna våldsamma förebild, och alla hans senare dikter, af hvilka de sista redan visa spår af den början de sinnessjukdomen, äro revolutionära skapelser, där världsförbättrareidéerna och hatet mot det spanska samhället icke sällan spränga den poetiska formen.

* Versifieradt af Birger Mörner.

I Yumurí-dalen, nära Matanzas.

Ett visst satiriskt drag återfinnes redan i en del tidigare skaldestycken af hans hand, och såsom exempel vill jag här anföra den karakteristiska »La guajirita de Yumurí — Den lilla bondtösen från Yumuri-dalen»:

Hvem är det jag ser sitta i morgongryningen under det stora mangoträdet, med förgråtna ögon och trött af nattvak? — Jo, guajiritan från Yumurí.

La que fué amada de Don Eugenio	Det är ju kärestan till Don Eugenio,
Que tiene ingenio,	Som ärft ingenio,
Dos cafetales y un potrerito	En potrerito och två kafetaler, —
No baladí;	Ett godt parti.
Y como es rico, mozo y bonito,	Helt nyss red ynglingen med kapitaler
Vino á Matanzas	Med svek i hågen till Matanzas,
Con esperanzas	Där eldiga boleros dansas,
De olvidar pronto, ved que delito,	O ve! Han glömmer snart på muntra baler
La guajirita de Yumurí.	Guajiritan ifrån Yumurí.

Hon kunde aldrig tro, att han skulle glömma henne, ty när

han tog afsked, lofvade han att komma tillbaka och möta henne under mangoträdet — sin guajirita från Yumurí.

Morgonen bräcker och gryningen målar allt i rosenrödt, kolibripapegojan fladdrar kring granatblomman, och den viga jutía'n hoppar på trädgrenarna. — Men allt detta ser icke guajiritan fran Yumurí.

Hon ser en ryttare komma på vägen och märker, att det är negern Bartolo, som vänder åter utan sin herre. Då blir hon blek som vax — den lilla guajiritan från Yumurí.

I en liten slarfvig biljett läser hon alla hans undflykter, och vet, att allt är slut. Och negern rider bort, medan hon gråter öfver brefvet, — den stackars guajiritan från Yumurí.

Sedan höres aldrig något från den hon älskar, han skrifver icke, och hans gångare kommer aldrig till hennes dörr. Hon vissnar bort och dör af tvinsot — den bleka guajiritan från Yumurí.

Y Don Eugenio casó en la Habana	Och Don Eugen har äktat i Habana,
Ha una semana	Där alla stanna,
Con una vieja rica, de un genio	En änka, besk som skogens drufva
Como un ají:	Med peppar i.
Pero la vieja tiene un ingenio,	Men käringen är tät: en koppargrufva
Mina en el cobre . . .	Och en ingenio hon äger.
Y como es pobre,	Vår ädle Don, så ryktet säger,
Nunca recuerda ya Don Eugenio	Nu minns han aldrig mer sin vilsna dufva,
La guajirita de Yumuri.	Guajiritan ifrån Yumuri.

* * *

Till Domingo del Monte's skyddslingar hörde äfven den kubanska skald, som genom sin ras och sin tragiska död förvärfvat sig en ryktbarhet utom fosteröns gränser, hvilken hans produktion knappast allena skulle ha uppväckt.

Gabriel de la Concepción Valdés tillhörde genom sin börd det dåvarande kubanska samhällets allra lägsta lager, och han hade under hela sitt lif att kämpa med de motigaste förhållanden. Att han det oaktadt bland sina otaliga, mer eller mindre värdefulla rimmerier kunnat efterlämna ett antal goda dikter, vittnar om en

verklig skaldebegåfning, som under gynnsammare förhållanden skulle kunnat visa än varaktigare spår i litteraturhistorien. Såsom förhållandena gestaltade sig, förblir han dock alltid ett intressant etnografiskt fenomen, hvilkets betydelse förökas af den omständigheten, att skalden var en färgad man.

Valdés föddes nämligen 1809 i Habana såsom illegitimt barn af en hvit balettdansös af kanarisk härstamning. Fadern var en fattig pardo, d. v. s. son af en mulatt och en fullblodsnegress. Barnet lämnades till hittebarnshuset, där det uppfostrades. Under uppväxttiden hade han föga tillfälle att tillägna sig boklig bildning och fick under större delen af sitt lif söka sin utkomst såsom handtverkare. Han försökte sig på litet af hvarje, men bedref omväxlande i Habana och Matanzas tvenne yrken: som bleckslagare, och som kammakare, i hvilken senare egenskap han uppgifves ha tillägnat sig stor yrkesskicklighet i sköldpaddens bearbetning. I Matanzas förhjälpte en kyrkoherde honom till att lära sig läsa och skrifva, och sedan hans ovanliga begåfning för versifierad improvisation blifvit uppdagad, togo González del Valle, Valdés Machuca och Domingo del Monte sig af den unge mulatten. Genom dessas förmedling fick han tillfälle att lära känna god spansk poesi, och Quintana, Gallego, Martínez de la Rosa, och under hans senaste lefnadsår Zorilla, voro honom icke obekanta. Hans älsklingsförfattare var Quintana, och han uppdrog i sin yttersta vilja at en af sina vänner, att i en upplaga af hans dikter låta trycka ett af Quintana's oden med guldtryck såsom bevis på hans vördnad för denna stora spanska skald.

Såsom skald nyttjade Valdés signaturen Plácido, och under detta namn är han mest känd. Hans produktionsförmåga var oroväckande. Redan den första upplagan af hans dikter, 1856, upptager två band om 150 dikter, och den senaste, publicerad i Habana 1886, är tillökad med ej mindre än 220 stycken förut outgifna skaldestycken.

Bland detta stora antal dikter utgöres flertalet af obetydliga tillfällighetsdikter, som visserligen vittna om hans ovanliga begåfning såsom rimlekare, men sakna djupare innehåll, och dessutom ofta störas genom malplaceradt användande af mytologiska namn

och historiska hänsyftningar, hvilka den halfbildade mannen missuppfattat eller, då han endast var mäktig spanska språket, kommit att lära känna endast i förvriden form.

Bland hans talrika sonetter, som alla utmärka sig för en lätt och otvungen form, präglas dock åtskilliga äfven af ett anmärkningsvärdt tankeinnehåll, såsom »A la Muerte de Jesu Criste», »La Muerte de Napoleón», »Muerte de Gessler» och »A una ingrata — Till den otacksamma». Lätt och lekande skildrar han kubansk natur i letrillan »La flor de la Caña — Sockerrörets blomma» och »La palma y la malva» samt »La flor del café». Lyckade dikter i större stil äro de båda vackra romanserna »Jicotencal» och »Cora», hvilka behandla motiv från Méjico's och Perú's eröfringar.

Som exempel på dikter, där skalden höjer sig till allvarligare känslor, vill jag anföra den resignerade sonetten »A la Fatalidad — Till Ödet», hvilken vinner i betydelse, när man ihågkommer, att det här är Plácido's egen bittra lefnadssaga, som antydes:

Ciega deidad que sin clemencia alguna	Du blinda guddom, på min stig du strödde,
De espinas al nacer me circuiste,	— som då en skogsbäcks rand nopalens slinga,
Cual fuente clara cuya margen viste	agavens taggar kanta rundt och stinga, —
Maguey silvestre y punzadora tuna.	ett fång af törnen, att min fot förblödde!
Entre el materno tálamo y la cuna	Vanbördig härkomst nändes du mig bringa,
El férreo muro del honor pusiste,	säg, guddom, säg, hvarför ditt hat så glödde,
Y acaso hasta los cielos me subiste	gaf du den skaldens eld, mitt blod förödde,
Por verme descender desde la luna.	blott att mig djupare i stoftet tvinga?
Sal de los antros del averno obscuros,	Från underjordens svarta hålor följa,
Sigue oprimiendo mi existir cuitado;	hvarthän i världen än jag månde gå,
Y si sucumbo á tus decretos duros,	en hord af skuggor, som min sol fördölja.

Exekution i Cabanan af politiska fångar.

Diré lo que el ejército cruzado	Jag faller! Godt! Som korsets skaror då,
Exclamó al divisar los rojos muros	när mot Jerusalem drog deras bölja,
De la santa Salem: »Dios lo ha mandado».	jag hviskar endast tyst: »Gud ville så!» *

Plácido's skaldebegåfning blef, på samma gång den skänkte honom en tillfredsställelse för hans ärelystnad och inbragte honom åtskilligt erkännande under hans lefnad, dock hans lifs stora olycka. Han kom såsom omtyckt improvisatör i beröring med olika samhällslager på den då politiskt jäsande Antillan, och han lefde en kringfarande trubadurs lif, hvarunder han öfversvämmade tidskrifterna i Matanzas och Habana med bidrag i bunden form. Som alla unga män på Cuba tog han intryck af de radikala idéerna, som bragte Heredia i landsflykt och stegrade Milanés' lynnessjukdom till vansinne, och han gaf dem understundom versifierade uttryck, hvilka äro mycket starka, om de tagas efter ordalydelsen, exempelvis i följande sonett:

Extendidas mis manos he jurado:	— — — — — — — — — — —
»Ser enemigo eterno del tirano,	»Tyrann! Din fiende att evigt vara
Manchar, si me es posible, mis vestidos	Jag svor med handen emot himlen sträckt,
Con su execrable sangre, por mi mano	Att se ditt hjärtblod trotsar jag hvar fara!

* Versifieradt af Birger Mörner.

»Derramada con golpes repetidos;
Y morir á las manos de un verdugo,
Si es necesario, por romper el yugo.»

För stöt på stöt ditt lif jag vill se släckt,
För bödelns hand jag faller själf — må
vara!
Blott att jag föll i frihets morgonväkt! *

Sådant var naturligen tillräckligt för att inordna honom bland de politiskt misstänktas led. Han hade emellertid en ännu farligare omständighet att räkna med, då han var en färgad man, och han borde af den anledningen ha manats till försiktighet i sitt umgänge. Plácido's lättsinniga konstnärsnatur kom honom emellertid att glömma detta. Han umgicks öppet med de politiskt frisinnade elementen, och, hvilket var farligast, han lät sig protegeras af den engelska konsuln i Habana, Mr David Turnbull, hvilken med eller utan skäl af det mäktiga slafägare-intresset misstänktes för att uppmuntra och förbereda en förhastad slafemancipation och som 1842 utvisades från ön.

När därför de spanska myndigheterna under fyrtiotalets början iscensatte den vanvettiga förföljelsen mot de färgade, bland hvilka man trodde sig, eller falskeligen uppgaf sig, ha upptäckt en sammansvärjning, liknande den, som femtio år förut tillintetgjorde de hvitas herravälde på Haiti, blef äfven Plácido ett af de oskyldiga offren för denna officiella intrig. I sin diktning hade han aldrig ådagalagt någon rasavoghet mot de hvita, bland hvilka han funnit sina varmaste gynnare, och för hvilkas intelligenta representanter han hyste en obegränsad beundran. Detta betydde under den uppjagade fanatismens herravälde intet, och Plácido inveckla-des i de skändliga massatalen, hvilka genom oformliga och senare just från spansk sida bittert tadlade krigsrättsdomar på kort tid förde de intelligentare färgade och för öfrigt många hvita miss hagliga till schavotten. Plácido kastades i fängelse i Matanzas. Han kände sin fäderneös styrelsesätt tillräckligt för att genast inse, att nu allt hopp var ute. Han bedyrade till det sista sin oskuld, och författade omedelbart före afrättningen sina vackraste dikter, där stundens allvar höjer hans skaldskap så högt, som det med hans förutsättningar öfver hufvud kunde stiga. Bland dessa sista

* Versifieradt af Birger Mörner.

På paséon i Habana.

dikter äro sångerna Adios á mi Lira , Despedida á mi madre samt den nedan anförda bönen verkliga skapelser af en gudsbenådad skald.

Krigsrätterna voro snabba i sina domar, och den 28 juni 1844 fick Gabriel de la Concepción Valdés med tio medanklagade företaga den tunga vandringen till schavotten.

Aftonen före afrättningen tog han i fängelset ett rörande afsked af sin unga hustru, och sände de sista hälsningarna till sina vänner och gynnare, för hvilka han bedyrade sin oskuld. Han vandrade med sina olyckskamrater med fasta steg till afrättsplatsen, vid paseon i stadsdelen Versalles, där plutonen var uppställd, som skulle skjuta dem. Han reciterade under de sista stegen mot döden sin strax förut diktade bön Plegaria á Dios :

Ser de inmensa bondad, Dios poderoso,	Gud, du allsmäktige Gud, o värdes mig höra,
A vos acudo en mi dolor vehemente:	Se, i min bittra nöd faller för Dig jag neder.
Extended vuestro brazo omnipotente;	Utsträck Din allmakts hand, se, hur i stoftet jag beder.
Rasgad de la calumnia el velo odioso	Doket af skamlöst förtal värdes i nåd förstöra,
Y arrancad este sello ignominioso	Se, med föraktets glödjärn man vill vid min panna röra
Con que el mundo manchar quiere mi frente.	Fräls mig, o Gud, i den natt, sig öfver mig breder.
Rey de los reyes, Dios de mis abuelos,	Konungars konung du är! Dig Herre jag prisar.
Vos solo sois mi defensor, Dios mio;	Allt du förmår i din makt; till jorden du sände
Todo lo puede quien al mar sombrio	Ljus från din strålande sol, i natten du tände
Olas y peces dió, luz á los cielos,	Stjärnornas flammande bloss; du norden gaf isar.
Fuego al sol, giro al aire, al Norte hielos,	Marken med blomster du strött, du hafvet har krusat med brisar.
Vida á las plantas, movimiento al rio.	Herre, som allting förmår, skåda i nåd mitt elände.*

* Versifieradt af Birger Mörner.

Todo lo podéis vos, todo fenece
O se reanima á vuestra voz sagrada;
Fuera de vos, Señor, el todo es nada,
Que en la insondable eternidad perece;
Y aun esa misma nada os obedece,
Pues de ella fué la humanidad creada.

Allt mäktar Du. Allt förgår eller återuppväckes till lif genom Din heliga stämma. Utom Dig, o Herre, blir allt till intet, ett intet, som förlorar sig i opäjlbara oändligheter. Och dock! Äfven detta intet lydde ditt bud, ty ur det skapades människosläktet.

Yo no os puede engañar, Dios de clemencia,
Y pues vuestra eternal sabiduria
Ve al través de mi cuerpo el alma mia
Cual del aire á la clara transparencia,
Estorbad que humillada la inocencia
Bata sus palmas la calumnia impia.

Jag kan ej fördölja något för Dig, Du nådens Gud! Om Du i din eviga vishet täckes skåda igenom mitt kroppshölje, och ser min själ vara så ren som den klara genomskinliga luften, förhindra då att det lömska förtalet får fira sina segersånger öfver den skuldlöse, som drogs i stoftet.

Mas si cuadra á tu suma omnipotencia
Que yo perezca cual malvado impio
Y que los hombres mi cadáver frio
Ultrajen con maligna complacencia,
Suene tu voz y acabe mi existencia;
Cúmplase en mí tu voluntad, Dios mio.

Men om Du i Din oändliga allmakt skulle besluta att låta mig förgås såsom en gudlös missdådare, att människorna skola få skymfa mitt kallnade stoft med ondskefullt hån, — må då Ditt bud förinta min tillvaro, och Din vilja fullbordas i mig, Du min Gud.

Ett sista bedyrande af hans oskuld. Skotten föllo, och de lifdömda sjönko till marken. Plácido var dock endast svårt sårad och vred sig i fruktansvärda kval. Plötsligt reste han sig ännu en gång och ropade, vänd till de djupt uppskakade åskådarna: Farväl värld, du skänker mig då ingen misskund! Han pekade därefter på sin panna: Sikta hitåt, soldater, — orden dränktes af en ny salva, och det spanska Antillväldet hade lagt ännu ett mord till sitt skuldregister.

Alla, som haft förbindelser med Plácido, voro på det högsta bestörta öfver hans afrättning, hvilket öfvergick till liflig förtrytelse, då alla oegentligheterna vid rättegångsproceduren kommo i dagen. Krigsrättsdomen hade afkunnats utan uppgifna motiv och på grund af en bevisning, som hemlighölls äfven för den anklagade — af det enkla skälet, att ingen sådan bevisning existerade. Äfven i Spanien uppstod stor förbittring, och det blef räfst med några af

upphofsmännen, ehuru, såsom vanligt i dylika fall, de hufvudskyldiga gingo fria.

Genom detta romantiska och rörande skimmer, som spriddes öfver den fattige mulattskaldens lifsgärning, flög hans namn på kort tid öfver den civiliserade världen, Martínez de la Rosa introducerade hans dikter inför den spanska allmänheten, och de öfversattes på franska samt delvis på engelska och tyska.

För den färgade befolkningen på Cuba blef Plácido's namn hämndens lösen, och mången hvit spanior, som under tioårskrigets vildaste perioder dog en kvalfull död för negerhand, fick med sitt lif betala detta moderlandets justitiemord.

* *
*

Den stränga censuren under de följandena årtiondena, sedan myndigheterna genom Lopez' expeditioner och slafstaternas stämplingar kommit i ett tillstånd af permanent revolutionsfruktan, tvang de kubanska skalderna att på ett ofta ganska fyndigt sätt dölja sina patriotiska och spanskfientliga tendenser. Så är fallet med Luaces, hvilken under sken af ett lofsjungande af grekernas, polackarnas och irländarnas frihetsstrider riktade många skarpa hugg mot moderlandet.

Don Joaquin Lorenzo Luaces föddes i Habana 1826 och ägnade sig till en början åt den juridiska banan, hvilken han dock tidigt utbytte mot skriftställarens lefnadsyrke. Han afled 1867.

Hans i allmänhet långa och något omständliga dikter utmärka sig för ett vårdadt språk. Hans benägenhet för detaljbeskrifning och lärd apparat gifver dock t. ex. den Felipe Poey tillägnade dikten »La naturaleza — Naturen» en tröttande bismak af konversationslexion. För Luaces stå de germanska nationerna med sin outtröttliga arbetsflit och sina vetenskapliga framsteg såsom vördade mönster, och han markerar starkt gentemot dem den spanska lojheten, som ödelägger hans ö. I odet »El trabajo — Till arbetet», som prisbelöntes af El Liceo i Habana 1867, utbrister han, sedan han lofsjungit den europeiska och nordamerikanska kulturutvecklingen:

Spanska soldater frakta timmer
till ett blockhus under byggnad. Amatörfotografi.

¡Oh Cuba, oh patria! . . . Si á mi
acento rudo
Tan grave senda hollaras! . . .
— — — — — — — — — — —
Ve desiertos tus bosques seculares,
Tus tierras despobladas,
Tus fáciles montañas nunca holladas,
Sin explotar tus próceres pinares . . .

¡Corre, pueblo, á bandadas:
Traza, desmonta, surca, siega, trilla,
Y abastece tus ávidos graneros!

A la sierra oriental arranca el cobre,
El oro y plata al Escambray fragoso;
El mármol que altaneras

O Cuba, Du mitt land! Om blott min
stämma
Dig väckte, dina fjät på nya vägar
ledde . . .
Så öde står din sekelgamla skog,
På fälten skördar spira ej ur mullen,
Din pinieskog ses orörd än på kullen,
På dina berg ej vandrarn vägen tog.
Hitåt, mitt folk! Vak upp! Maskiner
rullen,
Hitåt, att marken bryta, plöja, så!
Att våra logar fylla alstrar Cuba nog. —
Från Österns sierra hämta blanka kop-
parn,
På silfver rik är Escambray, berören
Med spettets makt dess vägg att nå
dess skatt,

Encierran tus incógnitas canteras,	Må marmorn hämtas upp ur schaktets natt
Talla con el cincel del estatuario;	Och mejslas ut i konstverk af skulptören.
¡Y opón á las industrias extranjeras	Att Nordens folk i framsteg hinna fatt,
Apto competidor, digno adversario! . . .	Nu ilen, — och till seger Cuba fören . . .

Den gamla krigiska äran förbleknar mot det nutida arbetets ära, det arbete, däri alla nationer måste taga del:

¡Y la ciudad inerte ó estragada	Ty märk! Den lastuppfyllda menigheten,
Que á labor noble la inacción prefiera,	Där mödans son med högmod vardt betraktad,
Por celeste anatema fulminada	För himlens blixt försjönk i evigheten;
Viva en la infamia, y en la infamia muera!	Dess lif var ärelöst, den dog föraktad.

Det är icke något tvifvel om, till hvilken nation denna slutkläm är adresserad.

Sångerna »Caída de Misolongi — Mesolongion's fall och Canto de Kaled» med sina krigiska omkväden äro förtäckta stridssånger mot det spanska öfverväldet, och i den bibliska sången »Oración de Matatías» läser man hela tiden mellan raderna anspelningar på Cubas förtryck. Luaces gjorde sig också i denna dikt till tolk för den frihetsträngtan, som jäste bland hans landsmän, när han flera gånger upprepade versen:

¡Dadnos, dadnos, Señor, un varón fuerte Según nuestro deseo,	Skänk oss, Gud, en hjälte, stark att strida, — Kämpen, som vårt folk begär —
Como el intonso que llevó la muerte	Simson lik, att död och lågor sprida,
Y el fuego y el terror al filisteo! . . .	Slå med skräck de filistéers här.

Den mannen kom, och hans namn var Cárlos Manuel de Céspedes, men Luaces skulle icke få upplefva hans framträdande.

* * *

När Céspedes i oktober 1868 höjde frihetens fana i den sköna Yara-dalen och drog mot Bayamo, skyndade den veke lyrikern Zenea, liksom 27 år senare José Martí, att utbyta lyran mot macheten och aktivt deltaga i striden för hembygden.

Vid hafsstranden,
skarning på Juraguá järnvägen, mellan Siboney och Aguadores.

Juan Clemente Zenea var född i Bayamo 1831, där han verkat såsom journalist och språklärare. Redan 1855, vid 24 års ålder, hade han offentliggjort sin första verssamling, och fem år senare sina »Cantos de la tarde — Skymningssånger», hvilka fängslade genom en lyrik, genomväfd af djup melankoli och djuptänkt stämning, så som hos ingen annan ens af Cubas så ödsligt klagande skalder.

»Es el canto de la tarde,	Det är skymningstankens stämma,
Es la voz de los sepulcros,	Det är griftehvalfvens röst,

dessa ord af Zenea gälla om hans egen diktning, hvilken den kubanska kritikern Rafael M. Merchán karakteriserade med följande ord: »I hans verser afspeglar sig tropikernas skymningsstämning med sina dystra halftoner, med sina väldiga skuggor, som kasta sig öfver rymden och nedtrycka själen, med sina prakt-

fullt olycksbådande moln, hvilka hänga likt katafalkdraperier i väster, med sin bottenlösa himmel, som då synes mera blå och mera oändlig än på någon annan timma».

Ur aftonstämningen tränger också den föraning om en annan värld, om ett dunkelt, olycksbådande öde, som genomgår hela Zenea's diktning och verkar såsom ett varsel af hans eget tragiska slut:

Cuando emigran las aves en bandadas
Suelen algunas al llegar la noche
Detenerse en las costas ignoradas
Y agruparse de paso á descansar.

Entonces dan los ánades un grito
Que repiten los ecos, y parece
Que hay un Dios que responde en lo infinito
Llamando al hijo errante de la mar . . .

Då flyttfågeln sträcker och natten är nära,
Sänka sig stundom de ilande flockar.
Fjärran från hembygdens stränder, de kära,
Söka de hvila vid bränningens dån.

Eko, som skallar, då ändernas skara
Gällt på de följande fylkena lockar,
Är Du ej Gud, som ur dunklet hörs svara,
Manande världshafvens irrande son? . . .

Tidigt tog Zenea del i den kubanska intelligensens frihetssträfvanden, och han fick, som så många andra, med mångårig landsflykt i Förenta Staterna och Méjico plikta för sin patriotism. Härunder lärde han känna den europeiska lyriken, och bland hans efterlämnade dikter märkas flera förträffliga öfversättningar af Leopardi, Musset och Longfellow.

Från maka och barn ilade han, såsom nämnts, vid krigslurens första toner till hemlandet och följde Céspedes, dock endast för att kort därefter falla i händerna på de spanska trupperna. Han fördes till Habana och inspärrades i Cabañans fängelsehålor, där han i flera år fick försmäkta i fångenskap. Från denna tid förskrifver sig ett antal af hans bästa skaldestycken, genomträngda af gripande känsla och skärande trängtan till maka och barn, hvilka dikter efter hans död utgåfvos under titeln «Diario de un Mártir — En martyrs dagbok». Sedan den blodtörstige Conde de Valmaseda kommit till Cuba, slog äfven för Zenea den sista timmen. Den 25 augusti 1871 fördes han ned i vallgrafven vid Cabañan, och föll, fyrtio år gammal, för en spansk salva.

Zenea's dikter äro icke talrika, men de tillhöra det bästa, Cuba alstrat. Hans mest bekanta större dikt, »Fidelia», visar stark efterklang af Musset, och det är mer än en tillfällighet, att Cubas djupaste och mest nationala lyriker just valde denne franska romantiker, jämte pessimisten Leopardi, till mönster. Musset, hvilken i sin brinnande trängtan till det högsta städse hejdades af stoftets tyngd, som lådde vid hans fot, Leopardi, för hvilken världens grundstämning var den dådlösa världssorgen — hur väl passa ej bådas skaplynnen för den rikt begåfvade, älskvärda men viljesvaga kubanska nation, som mot sekelslutet utbildat sig, sedan spansk brutalitet och bristande godvilja i mansåldrar skoningslöst borthuggit stamträdets viljestarka och dådkraftiga grenar. Hör detta Zenea's ångestskri:

¡Señor! ¡Señor! el pájaro perdido
Puede hallar en los bosques el sustento,
En cualquier árbol fabricar su nido
Y á cualquir hora atravesar el viento!

Y el hombre, el dueño que á la tierra envías
Armado para entrar en la contienda,
No sabe al despertar todos los dias
En qué desierto plantará su tienda . . .

Gud, Du låter fågeln ila
Fritt bland skogens gröna lundar,
Tryggt Du låter sparfven hvila
I sitt bo, då kvällen stundar;

Men den Dig som fogde täckes,
Som till strid Du rustad ställt,
Ser i öknen, där han väckes,
Ingen plats för nattens tält . . .

Bland Zenea's sista lyriska dikter under fängelsetiden märkas: den vackra och skärande sorgsna »Entonces — En gång», samt den mera resignerade, stämningsfulla dikten »A una golondrina — Till en svala». Jag har här nedan försökt gifva en svensk tolkning åt denna Zenea's sköna svanesång:

Mensajera peregrina
Que al pie de mi bartolina
Revolando alegre estás.
¿De do vienes, golondrina?
Golondrina, ¿adónde vas?

Has venido á esta región
En pos de flores y espumas,
Y yo clamo en mi prisión

Fågel, du, som budskap bringar,
Slår ditt slag på lätta vingar
Hit till gallerfönstrets sten,
Säg mig, svala, hvadan svingar
Du din vinge — säg, hvarthän?

Blomsterdoft och luft så ljum
Lockat dig från vinterns trakter
— Mig har häktets kvafva rum

Por las nieves y las brumas
Del cielo del Septentrión.

¡Bien quisiera contemplar
Lo que tú dejar quisiste;
Quisiera hallarme en el mar,
Ver de nuevo el Norte triste,
Ser golondrina y volar!

Quisiera á mi hogar volver,
Y allí, según mi costumbre,
Sin desdichas que temer,
Verme al amor de la lumbre
Con mi niña y mi mujer.

¡Si el dulce bien que perdí,
Contigo manda un mensaje
Cuando tornes por aquí,
Golondrina, sigue el viaje
Y no te acuerdes de mí!

Que si buscas peregrina,
Do su frente un sauce inclina
Sobre el polvo del que fué,
Golondrina, golondrina,
¡No lo habrá donde yo esté!

No busques volando inquieta
Mi tumba oscura y secreta:
Golondrina, ¿no lo ves?
¡En la tumba del poeta
No hay un sauce ni un ciprés!

Lärt att skatta Bores makter,
Isig frost och dimma skum.

Kunde blott jag landet skåda,
Du föraktfullt öfvergaf,
— Dit där vintertöcknen råda
Flyga öfver upprördt haf,
Svalan lik, att vår bebåda —,

Styrde jag mot hemmets härd,
Där jag, fri från dödens fasa,
Mötte efter stormig färd
Hustruns famn — vid munter brasa
Såg vår lilla flicka rasa.

Ber dig hon, som blef mig kär,
— Då härnäst du hit styr färden, —
Att till mig du budskap bär,
Svala, sök kring vida världen
Då min aska — blott ej här.

Ser du då en sälg sig höja
Och mot kullen pannan böja,
Som en fallens stoft behöll,
Svala! — där får du ej dröja,
Vide gror ej, där jag föll.

Spörj den ej, när snabbt du ilar,
Hvar jag sjönk för ödets pilar.
Svala! Svala! Blott förtälj:
Att, där skalden bortglömd hvilar,
Grönskar ej cypress, ej sälg!

* * *

Matanzas-skolans romantiska lyrik hade en ifrig representant i den förutnämnde publicisten och inflytelserika prosaskriftställaren don Ramón de Palma y Romay. Han föddes i Habana 1812, men vistades under trettiotalet tidtals i Matanzas, där han verkade såsom skolrektor och tidningsutgifvare, och där han tillhörde Domingo del Monte's litterära krets. Hans litliga skriftställarverk-

samhet ådrog honom myndigheternas misshag, och han fick därför tillbringa åtskilliga år i landsflykt. Palma dog 1860.

I dikten El fuego fatuo — Irrskenet , med sina paradoxala vändningar och korta, afhuggna versrader, går Palma till de romanticismens ytterligheter, som äfven Zorrilla någon gång beträdt. Till hans öfriga, mera bekanta dikter hör hans korsfararsång, Himno de guerra del Cruzado , ett kraftigt härskri, som osökt tillämpades på Cubas strid mot moderlandet.

Af Palma's publicistiska medarbetare voro José Antonio Echevarría samt den mångfrestande skriftställaren Ramón Zambrana (f. 1817, † 1866) äfven flitiga skalder.

* * *

En annan af skolans representanter, matanceren don Miguel Teurbe de Tolón, tog ännu aktivare del i de patriotiska rörelserna. Han var född i Matanzas 1820 och utgaf sin första diktsamling 1849. Samma år inveckIades han i de politiska sträfvandena, som afsågo en annexion af Cuba till Förenta Staterna. Han fängslades och dömdes af krigsrätten till döden. Tolón lyckades emellertid fly och begaf sig till New York, där han tillbragte några år i fullständig misère. Härifrån utgaf han sin andra diktsamling. Han erhöll slutligen tillstånd att återvända till sin fäderneö, dock endast för att kort därefter, 1858, aflida vid 38 års ålder.

Tolón räknas såsom en af de mest kubanska af Cubas skalder, och hans romanser och legender, Paula», La ribereña de San Juan — Fiskarflickan vid San Juanfloden samt odet Al valle del Yumurí öfverflöda af karakteristiska detaljskildringar. En annan kubansk skald och kritiker, Mendive, säger om dessa verk: »I dessa fint uppfattade taflor efter kubanska motiv återfinna vi, tecknadt i raska drag, vår himmel, vår sol, fägringen hos våra blomsterströdda fält, med ett ord all den prakt, naturen slösat på våra färgrika nejder; vi återfinna äfven våra landtmäns enkla seder och halft nomadiserande lif, deras romantiska äfventyr, deras sedvänjor och bruk . La ribereña de San Juan» berättar den gamla välkända historien om en oerfaren landtflicka,

som dåras och öfvergifves af en ung, elegant landtjunkareson — att döma af litteraturen synes denna företeelse för öfrigt, inom parentes sagdt, här ha hört till ordningen för dagen under seklets midt — men den förtäljer den på ett älskvärdt sätt och med stark lokalkolorit. Tolón var äfven en af de första, som upptog den folkliga diktgenren af smärre populära »décimas» och »glosas», en diktart, som i stor utsträckning idkats af de verkliga natursångarna på Cuba, bland hvilka Francisco Poveda y Armenteros — som efter en äfventyrlig och växlande lefnadsbana dog på sextiotalet såsom slaktare i Sagua la Grande — är den mest bekanta. Genom Tolón höjdes genren till konst.

En billet doux,
scen från Habana.

Under landsflykten i det kalla främlingslandet erhöll Tolón's diktning ett doft elegiskt drag, hvilket mycket påminner om Zenea's diktarekynne. Den förlamande hemsjukan, som i Norden så ofta slår sina klor i sönerna från Cubas heta nejder, grep äfven honom. I elegien »A Emilia» är grundtemat skaldens fåfänga sträfvan att höja sig från jordelifvets prosa och sträfva mot det högsta, hvartill den döda väninnan inspirerat honom, och den vemodiga hälsningssången »A mi hermana Teresa» — »Till min syster Teresa» utgör ett enda längtans klagoskri efter den förlorade hembygden, där hans fränder bo, dem han tror sig aldrig få återse:

— — — — — — — — — — —

Y mi pena más aguda
Cuando estoy pensando así,

— — — — — — — — — — —

Se'n jag tvangs att billog dölja
Här min nöd, min bittra smärta;

Es que me asalta la duda
De si te acuerdas de mi.

Vuelvo las miradas mías
Hacia el Sur, donde está Cuba,
Como queriendo que suba
Sobre las olas sombrias;

Pienso verla, pienso verte . . .
Y es ilusión cuanto miro;
Doblo la frente y suspiro . . .
¿Será ausencia hasta la muerte?

Ångslan, som mig städs skall följa,
Är, att plånas ur ditt hjärta.

— Och när mot syd jag blicken vänder,
Där töcken horisonten hölja,
Då tycks mig, att ur dyster bölja
Jag ser dem stiga, Söderns länder,

Mitt Cuba ser jag, dig jag skådar . . . —
Synen var en flyktig villa,
Och i sorg jag hviskar stilla:
»Månn' den evig landsflykt bådar?»

Bondpojkar vid Santiago de Cuba.
Amatörfotografi.

Nära befryndad med Matanzas-skolan var havaneren don Rafael María de Mendive, hvilken föddes 1821 och debuterade som skald 1843. Han redigerade under många år olika litterära tidskrifter på Cuba. När Yara-revolutionen utbröt, måste äfven denna milda och fridsamma skald fly för det spanska skräckväldet, och han lefde sedan under åtskilliga år i landsflykt i Förenta Staterna. Han sysslade här med studium af den engelska skönlitteraturen och utgaf 1875 från New York en högt skattad spansk

öfversättning af Thomas Moore's Irish Melodies . Mendive återvände efter kriget till Habana och verkade ända till sin död, 1886, såsom flitig skald och kritiker.

Mendive's lyrik är mild och vek, aldrig utsväfvande men heller aldrig himlastormande. Verserna flyta jämt och lekande, såsom i den vackra romanserna Yumurí» och La Flor del Agua .

Det kubanska sorgmodet spelar ofta in. Så i »A un arroyo — Till en bäck , La Gota del Rocío — Daggdroppen» och den till formen öfverlägsna aftonbönen La oración de la tarde , hvilkens inledning jag här nedan sökt återge:

Ya de la tarde el manto misterioso Sobre el callado mundo se desploma; Ya de Venus gentil el disco asoma, Ya triste muere el sol.	Redan breder kvällen trollska manteln Och en domnad värld i svala skuggor höljer. Redan tindrar aftonstjärnan mildt, — och följer I spår af sol, som dör.
Llevemos por el áspero camino Con religiosa fe la débil planta, Y oigamos la oración que se levanta De lágrimas á Dios.	Vandrom då den törneströdda stigen, Och då här vårt knä i ödmjuk andakt böjes, Lyssnom till naturens aftonbön, som höjes Från tårdränkt värld till Gud.
Alcemos nuestro templo en la montaña, Teniendo por techumbre el mismo cielo; Por luz la estrella, por alfombra el suelo, Y un árbol por altar.	Se, vårt tempel rests af bergens klyftor. Höga katedralens hvalf är himlens hvälfning, Marken är vår pall, — vid stjärneljusens skälfning Ett träd vårt altar är.
Oigamos de la fuente que murmura La desmayada voz, y el querelloso Armónico gemir del bosque hojoso Llamándonos á orar.	Hör hur matt i källan vattnet porlar, Böner mumlar, — det ur skogen sakta svallar, En harmonisk växelsång af blad oss kallar Att själfva bedja här.
El ámbar de la flor será el incienso, Y el suspiro del aura en lejania	Blomstrens doft ger rökelsen till mässan, Och den ljumma aftonvindens sus i fjärran

La plegaria de paz que á Dios envía

Contrito el corazón;

Del órgano sagrado el grave coro
La música será de los torrentes,

Y el canto de las aves inocentes

La mística oración.

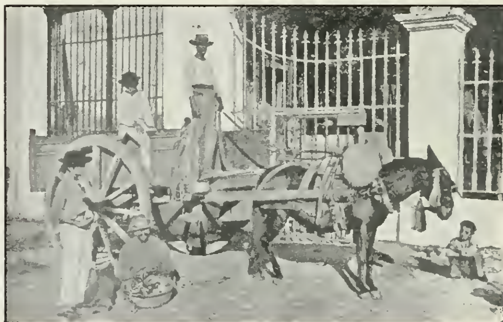
— — — — — — — — — — —

Är en bön om frid, som stiger upp till Herran,
Ur hjärtats kvalda djup.

Basregistrets åskor på vår orgel
Välla fram ur vilda forsars dån bland fjällen,
Öfverstämmans melodi, från fågelkör i kvällen,
Är bön om salig fröjd.

— — — — — — — — — — —

* * *

Kubansk forman,
med mulåsna, utanför ett varf i Habana.

Under seklets senare hälft ha en del af Cubas skalder visat en bestämd tendens att lämna de europeiska mönsterna och söka skapa en verkligt nationell poesi. Man åflas införa speciella kubanska ord och vändningar i språket, väljer med förkärlek rent inhemska motiv och liknelser för sin behandling, och man har härvid gått tillbaka ända till den förhistoriska indianska tiden, något som kommit spaniorerna att tillägga riktningens hufvudrepresentant, Fornaris, spenamnet »el poeta de los siboneyes». —

Den äldsta kubanska skalden af denna nationala riktning, till hvilken äfven Tolón i viss mån kunde anses höra, var don Ramón Vélez y Herrera. Han föddes i Habana 1808, började dikta redan 1829, deltog i Domingo del Monte's litterära krets, och förblef sedan ända in på 1890-talet den vördade nestorn för Cubas skalder. Under sitt långa lif har han författat skaldestycken af

På ingående till Guantánamo's hamn;
ångaren Santiago. Amatörfotografi.

alla möjliga slag, lyriska dikter, legender, komedier och tidskriftsartiklar.

Vélez y Herrera behandlar med förkärlek den kubanska bonden, guajiron, och dennes nöjen, framförallt de så omtyckta tuppfäktningarna. En af hans mest bekanta dikter heter just La pelea de gallos och behandlar bonden Juan Pérez' från las Vegas äfventyr vid en tuppfäktning i Las Mangas.

I andra dikter behandlas motiv ur den äldre kubanska historien, och särskildt intressant är i detta afseende El combate de las Piraguas — Piragslaget, som återgifver en gammal kubansk

legend om huru de vid Jaguaviken boende indianerna segerrikt tillbakaslogo ett anfall af karaibiska sjöröfvare från Bahamaöarna. Med sina män ror kaziken Ornoya modigt ut för att möta den grymma fienden, och efter ett blodigt slag drar han med de eröfrade kanoterna och sex fångna kaziker åter som segrare i Jaguavikens hamn.

Hufvudrepresentanten för denna både i stil och genom ämnena arkäiserande riktning är emellertid don José Fornaris. Det är en händelse, hvarunder med visshet döljer sig en tanke, att denne skald, som mer än andra återfört den kubanska patriotismens ideal ända till indianernas dagar, just föddes, lefde och verkade i den gamla indiantrakten i Oriente, där, såsom nämnts, i närmaste grannskapet urfolket ännu kvarlefver i fjälldalarna.

Fornaris föddes nämligen i Bayamo 1827 och verkade såsom advokat och regidor i fädernestaden. Han tog liflig del i de politiska frihetssträfvandena och måste därför under tioårskriget gå i landsflykt. Fornaris återvände efter krigets slut och dog i Habana 1890. Hans fosterlandskärlek var glödande, och den riktning, han företrädde, har utan tvifvel spelat en viktig roll för den kubanska patriotismens frigörande från spansk kolonialkänsla, om också hans poetiska begåfning icke alltid fullt motsvarade hans intentioner. Till hans bättre dikter hör Mi vuelta á Cuba , där han sålunda beskrifver sin återkomst till det af kriget härjade landet:

Todo ha pasado, y mi ánimo sombrio
Ve mis campos desiertos,
Seca y talada mi natal orilla,
Mi hogar en tierra y mis amigos muertos.
¡ Oh tierra de mi amor! . . . ¡ Oh cara Cuba,
Al fin te vuelvo á ver! . . . No vengo ansioso,
Soñando conquistar ínclitas palmas,
Sino á verter mi lágrima postrera,
Y á suspirar con las sensibles almas.
¡ Vengo á morir al pueblo en que he nacido . . .
— — — — — — — — — — —

Hur förvandladt allt! — Med skumma blickar
Ser jag fälten, där mitt folk förblödt;
Härjad kust mig dödens budskap skickar,
Öde är mitt hus, och mina vänner dött.

O du kära land, mitt arma Cuba!
Dig jag åter ser! — Dock ej att njuta
Segerns stolta palm till dig jag vände,
Blott min sista tår jag ville gjuta
Här i bröders krets, få dela ditt elände,
Och i barndomsstaden få min lefnad sluta,
— — — — — — — — — — —

Como el indio de América salvaje,
Sepulcro quiero yo bajo el follaje
De ceiba secular, donde retumba
El Bayamo, y copioso se derrama;
Do el sol con viva llama
Calentará mis restos en la tumba.

Här, som indianens fria fäder,
Under ceibans hvalf min graf jag reder,
Där Bayamoströmmens vilda flöde
Brusar på sin färd till hafvets vågor,
Och där hemmets sol med heta lågor
Än i grafven kysser mildt den döde.

* * *

Den dånande stridsluren bland Cubas yngre skalder var don José Martí. Denna märkliga man var endast en sexton års pojke, när tioårskriget utbröt, men blef det oaktadt såsom politiskt misstänkt kastad i fängelse och sedermera deporterad till Spanien. Under fängelsetiden fick han dela de öfriga kubanernas harda behandling i fästningskasematterna, och hos honom växte därunder ett glödande hat mot det spanska moderlandet, lika outplanligt som de djupa ärr, fotbojorna för hela lifvet skurit kring gossens fotleder, och dem spaniorerna sedermera åberopade såsom bevis, när det gällde att identifiera hans döda kropp. I Spanien fortsatte han sina akademiska studier och förvärfvade juridisk grad i Zaragoza. Undan den spanska polisuppsikten lyckades han sedan rymma och begaf sig till Förenta Staterna. När de kubanska cheferna af Martínez Campos förmåddes att ingå på kapitulationen i El Zanjón hörde Martí till dem, som absolut förkastade denna åtgärd, och när det visade sig, att det spanska folkets representanter icke voro villiga att inlösa de löften, Campos å deras vägnar gifvit, var Martí färdig att på egen hand återupptaga striden. Tillsammans med Calixto García, hvilken äfven lyckats fly från Spanien, utrustade han en expedition och landsteg på ön. Försöket misslyckades dock, och sedan han under svåra umbäranden hållit stånd i flera månader, måste Martí åter öfvergifva sitt fädernesland.

Calixto Garcia
under tioårskriget.

Han blef hädanefter de kubanska sammansvärjningarnas hufvud, som icke lät sig nedslås af det missöde, som träffade den nya revolutionsplan, han tillsammans med Máximo Gómez försökte utföra, och han blef på samma gång emigrantlitteraturens ledande man och outtröttliga stridsförfattare. Genom sin diktsamling »Ismaelillo», sina dramatiska verk och sina talrika prosaskrifter, tidnings- och tidskriftsartiklar verkade han oaflåtligt för att hålla den kubanska kamplusten vid lif. Liksom Luaces besjöng han ofta de nordiska folkens storverk. »El puente de Brooklyn — Brooklynbron», »Garfield» och »Grant» vittna om hans beundran för nordamerikanska ingeniörer och statsmän, och i »Los Héroes del Polo — Nordpolens hjältar» ägnar han vår skandinaviska polarforskning en entusiastisk hyllning. Men med allt detta förblef han en inbiten roman, och såg allt fortfarande sitt folks ideal i ett fritt kulturuppbyggande på den latinska odlingens grund. »Han var uteslutande roman, alltigenom en kuban. Språket, litteraturen och sederna i hans nordiska omgifning stredo helt och hållet mot hans karakter. Martí var den förkroppsligade kubanska rasen, och han förmådde aldrig uppgå i någon annan», säger en af hans ifrigaste beundrare, Enrique Trujillo.

* * *

Det ädla kastilianska språket är redan i och för sig poetiskt, och spaniorens tal förvandlas lätt genom rim och assonanser oafsiktligt till ett slags bunden form. När det därtill på Cuba talas af en ras, hos hvilken en stor mottaglighet för sköna naturintryck jämte de af miljön under generationer alstrade poetiska tankarna ligga i blodet, så är det helt naturligt, att på ön nästan hvarje intelligent människa i större eller mindre utsträckning ägnar sig åt versskrifning. Äfven bland kvinnorna i de högre samhällslagren, som för öfrigt äro hänvisade till ett overksamt tropiklif, med lektyr af mer eller mindre underhaltig modern fransk romanlitteratur såsom hufvudsysselsättning, ha åtskilliga skaldinnor uppträdt.

En bland dessa har genom stor naturlig skaldebegåfning och gynnsamma yttre omständigheter kommit att spela en viktig roll i

Från stranden vid Caimanera
i Guantánamo-viken. Amatörfotografi.

den spanska litteraturens historia, och om hon här anföres, skild från de öfriga kubanska skalderna, så sker detta just emedan hon förnämligast lefde och verkade i Spanien och äfven genom arten af sin produktion kanske mera tillhör den rent spanska än den kubanska litteraturen.

Doña Gertrudis Gómez de Avellaneda föddes i Puerto Principe 1814 såsom dotter af en från Spanien inflyttad sjöofficer. Redan tidigt började den unga „Tula“ försöka sig på verskonsten, och när hon med sin moder 1836 afflyttade till Spanien, hade hon med framgång uppträdt såsom skådespelerska vid en soiré, som de rika familjerna i fädernestaden gafvo till förmån för ett påtänkt enskildt gymnasium. I Spanien kom hon snart under Gallego's inflytande, med hvilken hon slöt en varaktig vänskap, och blef snart landets mest berömda författarinna. Hon gifte sig först med

politikern och författaren don Pedro Sabater, och efter hans död med en officer, don Domingo Verdugo Massieu. År 1859 erhöll denne militära beställningar på Cuba, och doña Gertrudis åtföljde honom då, först till Habana, där hon blef föremål för stora ovationer, och sedermera till Cienfuegos och Cárdenas. Efter sin andre mans död återflyttade hon till Madrid och afled där 1873.

Hon var mycket produktiv och odlade såväl en lyrik, hvilken utmärker sig för djup känsla, och särskildt för ett intensivt förstående af den kvinnliga känslovärlden, som romangenren och dramat. Särskildt ett af hennes dramatiska arbeten, Balthasar», är mycket bekant och skattadt. I den spanska litteraturhistorien räknas hon såsom en af de största skaldinnor något folk eller tidsålder frambragt, och hon ställes af sina kubanska landsmän vid sidan af Heredia.

Hennes produktion är emellertid tämligen exklusivt europeisk, och den är framförallt tämligen oberörd af de speciellt kubanska politiska sträfvandena, om också hos henne den kubanska patriotismen satt mycket djupt och hennes hjärtas rötter förblefvo fastvuxna vid denna sköna Antillan, hon i sonetten Al partir — Vid afskedet bjöd detta farväl:

Perla del mar! ¡Estrella de Occidente!	Du hafvets pärla, dig, jag famnen sträcker,
Hermosa Cuba! Tu brillante cielo	mitt Cuba! Redan nattens skuggor hölja
La noche cubre con su opaco velo,	din himmels hvalf, och alla stjärnor dölja,
Como cubre el dolor mi triste frente.	likt smärtan, som min sorgsna panna täcker.
¡Voy á partir! La chusma diligente	Farväl, mitt land! Att innan morgon bräcker
Para arrancarme del nativo suelo	från dig mig slita öfver skum och bölja,
Las velas iza, y pronta á su desvelo	vår farkosts rigg med segel männen hölja,
La brisa acude de tu zona ardiente.	din ljumma nattvind dem sitt bistånd räcker.

¡Adios, patria feliz, Edén querido! Doquiere que el hado en su furor me impela, Tu dulce nombre halagará mi oido.	Farväl, mitt land! Du signade, du kära! Hvar helst på jorden än mig ödet ställer, ditt namn jag dyrkadt skall i hjärtat bära.
¡Adios! . . . ya cruje la turgente vela, El ancla se alza, y el buque estremecido Las olas corta y silencioso vuele!	Farväl, mitt land! Re'n hvita seglet sväller, med skeppets bog i skum vi böljan skära, och tyst från dig vår farkost kosan ställer.*

* * *

Med denna rika poetiska produktion, särskildt på det lyriska området, förefaller det egendomligt, att skaldekonstens luftiga syster, tondiktningen, icke funnit ett motsvarande antal sångare i Cubas klangrika natur. Visserligen älska och idka kubanerna musiken med stor lidelse, och i städerna har, som nämnts, Europas musik vunnit ett betydande insteg, men på egna komponister är landet öfverraskande fattigt. Äfven Cubas negrer lära i musikalisk begåfning på intet vis kunna mäta sig med sina färgade medbröder i Unionens sydstater, hvilkas klagande sånger ännu bilda en efterklang från forna tunga träldomstider. Kanske sammanhänger denna omständighet delvis därmed, att negerslafvarna ofta på Cuba behandlades mildare än på fastlandet.

Några få kubanska folkmelodier hafva emellertid letat sig väg till Europa, förnämligast genom den i Brasilien födda, spanska komponisten Yradié's romanser, särskildt »La Paloma» och »L'Areglito». Ur denna senare tondikt har sedan Bizet såsom god pris annekterat hela 88 takter, hvilka utgöra den bekanta och populära »Habaneran» i Carmen, en sång, som sålunda i själfva verket till stor del är en äkta havanesisk melodi.

* * *

* Versifieradt af Birger Mörner.

Bitter landsflykt och förrädarens skymfliga död har oftast varit den lön, moderlandet skänkt de spanska koloniernas diktare, liksom för öfrigt alla framstående intelligenser, hvilkas verksamhet synts de kortsynta styresmännen farlig. Men det är ett karakteristiskt drag, att de litterära kretsarna i moderlandet ofta varit lika benägna att erkänna och beundra dessa män, dem regeringen samtidigt förtryckt. Och särskildt anmärkningsvärdt är, att Spanien på dessa sina styfsöner oftast tillämpat regeln: »dead Indian, good Indian», och varit frikostig på beröm efter döden för de kubaner, som fallit för Spaniens egna kulor. Så har en man, hvilken ingalunda hört till dem, som farit mildast fram på Cuba, och hvilken från Filipinerna förvärfvat ett hatadt minne, generalen don Camilo Polavieja, 1891 tagit verksamt initiativ för att bevara den kubanska litteraturens skatter. Han tillsatte då en kommission af framstående litterära kubaner, som för Spanska Akademien utarbetade en samling af Cubas diktalster, och samma akademi publicerade samtidigt den »Antología de Poetas Hispano-Americanos», hvilken lämnat mig det hufvudsakliga versmaterialet för detta kapitel.

Spanien afklippte af fruktan för sitt kolonialväldes bestånd med brutal hårdhet mången lofvande skalds bana, som säkerligen kunde gått ännu längre — på det sista offrets graf i Manila, där José Rizal föll för lömsk munklist, är gräset ännu ungt —, och det har härvid handlat som en dåraktig moder, hvilken gärna yfves af sitt barns framgångar, men ej vill bära någon möda för deras vinnande. Den litteraturalstring, som trots detta kunnat uppstå på Cuba, är dock tillräcklig för att visa, att bland Cubas befolkning finnas helt andra och dyrbarare kulturelement än de utsvultna negrer och mulatter, hvilka efter de båda senaste krigens slut ensamma visat sig ha mäktat hålla ut i fält mot klimatets och småkrigets vedermödor. Till dessa element, som ur landsflykten skola återvända till den sköna ön, sedan det spanska herraväldets tryckande hand lyfts från dess välsignade nejder, står också Cubas hopp.

REVOLUTIONSHISTORIA.

16. — Oroligheter före tioårskriget.

Inre stridigheter, korruption och missnöje. — Striden om tobaksmonopolet. — När Cuba hade säte i Córtes. — De hemliga sällskapen. — En skymf. — Förföljelsen mot de färgade. — Annexionsplaner från sydstaterna. — López' expeditioner. — Revolutionen mognar. — Cárlos Manuel de Céspedes.

Historien har bevarat ett karakteristiskt yttrande af don Fernando el Católico: Spaniorerna äro framför allt en nation af krigare och till på köpet af mycket odisciplinerade krigare. Alla vilja befalla, men ingen nedlåter sig att lyda. Såsom soldater äro de dock bättre än som officerare. Hvarje spanior förstår att slåss, men icke att leda, hvarken sig själf eller andra, i striden. Det spanska kolonialväldets hela historia har till fullo bekräftat detta omdöme.

* * *

Redan under femtonhundratalet efterföljdes tvisterna mellan Velasquez och Cortés mycket snart af nya stridigheter mellan högre och lägre militära chefer, och mellan de världsliga och andliga myndigheterna på Cuba.

När Menéndez de Avilés 1568 skickades såsom ståthållare till Västindien och Florida, vägrade Cubas dåvarande guvernör, Garcia Osorio, envist att på något sätt understödja honom. Han förledde en del af Menéndez' expeditionskår till öppet myteri, så att man måste afsätta och våldsamt aflägsna den motspänstige guvernören.

Tio år senare var striden mellan de olika myndigheterna redan åter i full gång. Då Francisco de Carreño 1577 kom till Cuba för att öfvertaga styrelsen på ön, upptäckte han nämligen, att hans företrädare, Gabriel de Montalvo, som var en inkvisitionens tjänsteman, tillsammans med byggnadsentreprenören Francisco Caloma hade gjort sig skyldig till stora underslef under byggandet af Fuerzakastellet och vattenledningen La Zanja Real . Carreño beifrade dessa förbrytelser, men råkade på ett frenetiskt motstånd från biskopen Juan del Castillo, som begagnade sig af en tvist om en testamentsexekution för att lysa guvernören i bann och uppvigla befolkningen mot honom. Carreño afled kort tid därefter genom en förgiftad maträtt, som Caloma's hustru tillagat åt honom, och det prästerliga partiet på Santo Domingo skickade då licenciaten Gaspar Torres såsom interimistisk guvernör till Habana. Denna värdiga prästman, jämte hans stallbroder, uppbördsfogden Pedro de Arana, huserade ogeneradt med alla offentliga medel, och handhade rättvisan på ett så godtyckligt sätt, att allvarsamma oroligheter uppstodo, icke blott i Habana, utan äfven i Santiago, Baracoa och andra städer. Ankomsten af den nye guvernören, Gabriel de Lujan, hvilken var den första af Cubas styresmän, som förde titeln generalkapten, gjorde för tillfället slut på ofoget, och Torres flydde skyndsamt från ön, men kort tid därefter skickade vederbörande på Santo Domingo, dit Arana lyckats fly ur fängelset, en ny inkvisitionstjänsteman, Garcia Hernandez de Torquemada, till Cuba, hvilken med biskopens tillhjälp tvang Lujan att lämna Habana och draga sig tillbaka till Santiago och Bayamo. Äfven efterträdaren, Juan de Tejeda, trakasserades af de kyrkliga myndigheterna och lystes af biskopen i bann.

Sådana föredömen förfelade icke sin inverkan på befolkningen, och redan från omkring år 1600 omtalas några upprorsförsök af negrerna på ön, särskildt i trakten af hufvudstaden, hvilka guvernören, Juan Maldonaldo Barnuevo, emellertid undertryckte med fruktansvärd grymhet.

Man insåg nu i Spanien, att något måste göras för att stärka regeringsmakten på ön, och man ditsände en högtstående ämbetsman, don Pedro de Valdés. I stället för att beifra de kyrkliga

intrigerna, riktade denne emellertid sin uppmärksamhet på att förfölja smyghandeln, hvilkens utöfvande var absolut nödvändig för befolkningens existens. Han uppväckte därigenom ett ytterst häftigt missnöje bland invånarna, och på flera ställen grepo dessa, med understöd af de lokala myndigheterna, till vapen för att förhindra guvernörens åtgärder. I Bayamo föll kommendanten, en släktinge till den förra guvernören, när Valdés' kommissarie med våld beredde sig tillträde till staden. Styrelsens häftiga förföljelser alstrade formlig panik på Cuba, hvars invånare i så stora massor utvandrade till Santo Domingo, att Valdés för att förhindra öns fullständiga ödeläggande till slut själf hos konungen måste begära en allmän amnesti för alla förbrytelser mot handelsförordningarna.

För att möjliggöra en effektivare kontroll öfver den långsträckta ön, vidtog man emellertid strax därefter, 1607, åtgärden att dela den i två skilda distrikt, det ena under guvernören i Habana, som bibehöll titeln af generalkapten, och det andra under guvernören i Santiago, som i många stycken erhöll en oberoende ställning. Denna delning blef i många afseenden ödesdiger för det spanska väldet på ön, dels emedan den vid mångfaldiga tillfällen, ända in i vårt århundrade, gaf upphof till en rivalitet mellan dessa båda chefer och mellan befolkningen i de båda områdena, dels därigenom, att man vid uppgörandet af begränsningen mellan dem råkade uteglömma de viktiga trakterna omkring städerna San Juan de los Remedios, Sancti-Spíritus och Trinidad. Dessa trakter i hjärtat af ön omnämndes icke bland förteckningarna på någondera guvernörens jurisdiktioner, och blefvo därigenom faktiskt alldeles oberoende.

Redan Valdés' efterträdare, don Gaspar Ruiz de Pereda, råkade i häftig konflikt med den första guvernören i Santiago, don Juan de Villaverde Uceta, och snart därefter med befolkningen själf, då han skulle genomföra dekretet af 1607, som påbjöd omedelbar utvisning af alla de utländingar, hvilka slagit sig ned på Cuba och af hvilka många där inledt viktiga ekonomiska förbindelser. År 1610 kom till ön en ny biskop, Alonso Enriquez de Armendariz, med hvilken båda de rivaliserande guvernörerna snart råkade i strid rörande den världsliga- och den kyrkliga myndighetens befogenheter.

Biskopen lyste Pereda i bann och tågade, åtföljd af hela Habanas prästerskap, till hans hus för att förbanna det, och då denna åtgärd icke hjälpte, belades hela ön med interdikt. Santiago-guvernören undgick ett liknande öde endast genom den omständigheten, att han afled medan biskopen 1612 var på väg till staden. De

Härberge med stall nära Santiago.
Amatörfotografi.

närmast följande guvernörerna underkastade sig det kyrkliga öfverväldet, som vid denna tid synes ha ägt befolkningens sympatier.

En af de senare generalkaptenerna, don Lorenzo Cabrera, råkade däremot åter i strid med befolkningen rörande negerhandeln. Han föröfvade våldsamheter, hvilka föranledde, att man i Spanien anklagade honom för att tillsammans med eskaderchefen Benavides ha stulit en del skatter från en spansk eskader, som förliste under en strid med holländarna vid Matanzas-viken. Amiralen de Viamonte skickades då 1630 såsom generalkapten till

Habana, och oidoren Francisco de Prada medsändes för att leda rättegången mot Cabrera och Benavides. Denna slutade så, att Benavides halshöggs i Sevilla, och Cabrera dog i ett spanskt fängelse, men Prada själf gjorde sig skyldig till så många olagligheter, att man lyckades genomdrifva hans afsättning och bestraffning. Äfven Viamonte råkade i strid, först med biskopen, och sedermera med befolkningen, hvilken angaf honom för att ha underslagit fonder, som tillhörde kommunerna.

En ny generalkapten, don Francisco Riaño y Gambóa sändes därför 1634 till Cuba med uppdrag att genomföra de nya förordningarna om importtullar, hvilka utfärdats för de spanska kolonierna. Ehuru dessa bestämmelser voro synnerligen hårda, mottog befolkningen dem tämligen välvilligt, då de voro att föredraga framför det dittillsvarande godtycket och byråkratiska röfvarsystemet. Så mycket större ovilja väckte däremot den af Riaño tillsatta reduktionskommissionen, som ville indrifva alla statens resterande fordringar hos kreolerna. Det kom till strider och mord på flera ställen, och i Sancti-Spíritus blef generalkaptenens kommissarie i januari 1637 ihjälstucken.

Dessa stridigheter slutade emellertid med att oppositionen undertrycktes, men då under de följande åren förhärjande pestepidemier på det våldsammaste hemsökte ön — sålunda bortrycktes under sommaren 1649 en tredjedel af öns hela befolkning — och buccaneererna samtidigt förhärjade kusterna, förmådde de skräckslagna spanska ämbetsmännen, som sågo sina kolleger dö i hopar, icke uppehålla någon myndighet, utan ön var vid midten af sextonhundratalet i fullständig anarki. De många nytillkomna immigranterna från Jamáica vägrade att lyda myndigheterna på Cuba, och prästerskapet låg i en öppen fejd med generalkaptenerna, hvilken nådde sin höjdpunkt, när biskopen Montiel förgiftades under generalkapten Salamancas regering. Fruktan för buccaneererna förmådde dock kreolerna till en tillfällig underkastelse, men redan på 1680-talet voro oroligheterna åter i full gång. Smyghandeln hade nu åter tilltagit, styrelsen i Habana låg i fejd med guvernören i Santiago och bägge dessa myndigheter med prästerskapet. Från Santo Domingo skickade man Francisco de

Roa såsom auditor till Cuba för att öppna rättegång mot guvernörerna, men befolkningen tog de senares parti och protesterade med vapen i hand mot hans anordningar. Roa lyckades bemäktiga sig Santiago, medan guvernören Villalobos var frånvarande, men fördrefs och tillfångatogs med vapenmakt af den senare. Slutet blef att båda sändes till Spanien, där de emellertid dogo innan rättegången hunnit afslutas.

Under denna period af permanenta oroligheter och tvister mellan myndigheterna vandes befolkningen, i synnerhet i Östern, att själf gripa till vapen för att värna sin rätt, och att betrakta de spanska ämbetsmännen såsom sina förtryckare och utsugare, men denna opposition hade hittills, i synnerhet i västra delen af ön, mera varit riktad mot dessa lokala ämbetsmän och mindre mot den spanska regeringen. Först med den bourbonska dynastiens uppstigande på Spaniens tron kom oppositionen att rikta sig direkt mot det främmande furstehusets regering och dess följe af förvärfssnikna ämbetsmän. Den omedelbara anledningen var den beskattningsåtgärd, som var ägnad att lamslå Cubas enda hittills tämligen oförtryckta näring, tobaksproduktionen.

* *
*

Generalkaptenen don Laureano de Torres y Ayala kom 1708 på den finansiellt lysande idén att för kronans räkning låta uppköpa nästan hela tobaksskörden på Cuba, hvars tobak nu börjat få ett rykte i marknaden. Resultatet var att staten, genom att efter behag få bestämma priserna, gjorde en utmärkt affär, och att man i tobaken började se ett lämpligt objekt för det utsugande genom monopol och statsindustrier, som florerade under merkantilsystemets gyllne dagar. Torres belönades för sitt välförhållande med markistiteln Casa-Torres, men angafs kort därefter vid hofvet af sin auditor, som han på grund af stridigheter låtit insätta på Morrokastellet. Befolkningen, som oroades af det väntade tobaksmonopolet, tog juristens parti, och en oidor, Cavero, sändes till Cuba för att föra processen. Han lät fängsla generalkaptenen och internera honom i Guanabacoa, men dog strax därefter. Befolk-

ningen i Habana hade nu råkat i stor upphetsning, och vid valet af de båda alcalderna, don Martin de Palma och Jacinto Pedroso, kom det till stora skandaler, emedan deras företrädare vägrade att afstå från sina ämbeten. Markisen af Casa-Torres frikändes visserligen och återinsattes i sitt ämbete såsom generalkapten, men oron i sinnena kvarstod och sträckte sig äfven till den östra provinsen, där guvernören don Luis Sañudo efter att ha insulterat

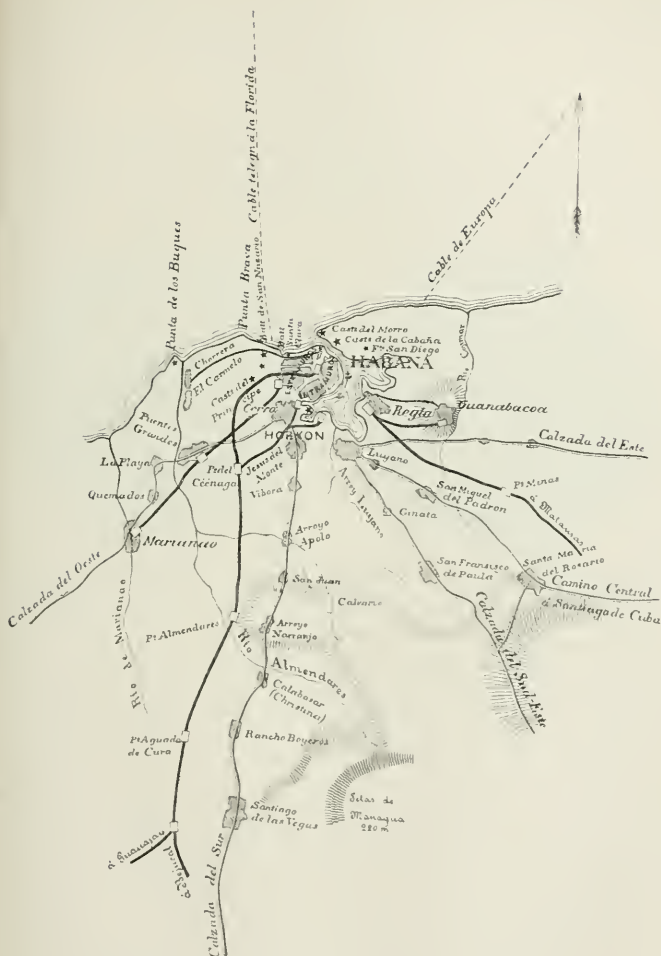
När transporten rastar,
från trakten af Santiago. Amatörfotografi

en af municipalämbetsmännen i Bayamo nedstacks af denne. Gärningsmannen flydde till Jamáica, och de spanska myndigheterna begagnade tillfället att med grymma förföljelser hämnas på invånarna i denna gamla motspänstiga och privilegierade stad. Efter den tiden var Bayamo ännu mer än förut oppositionens förklarade säte i Östern.

Torres' efterträdare, don Vicente de Raja, sändes till Cuba för att upprätta tobaksmonopolet, som den spanska regeringen

under tiden beslutat införa. Han landsteg i Habana i maj 1716 och installerade genast en kunglig kommission, hvilken skulle ordna detaljerna för monopolets handhafvande. Denna kommission gjorde sig från början ytterligt förhatad, och den uppretade landtbefolkningen, samt havanererna själfva, beslöto att försvara sin näring med vapen i hand. Under påföljande sommar kungjordes monopolets bestämmelser, och de mötte öfverallt det starkaste motstånd. Större delen af miliskompanierna förenade sig utanför staden med den beväpnade landtbefolkningen. De protesterande kubanerna inträngde den 23 augusti i Habana, som de besatte, och tvungo generalkaptenen att jämte kommissarierna fly till Fuerza-kastellet. Påföljande dag blef Raja nödsakad att nedlägga sitt ämbete, och han flydde jämte kommissionens medlemmar under natten till några fartyg, som genast hemförde dem till Spanien. De upproriska insatte såsom generalkapten don Gómez de Maraver, hvilken dock endast förde en skenregering, da den verkliga makten låg i händerna på de regidorer och förnäma kreoler, som varit upprorets ledare. Samtidigt föreföllo allvarsamma oroligheter i trakten af Santiago, där grufarbetarna och tobaksodlarna äfven protesterade med vapen i hand.

Spanien stod emellertid fast vid sitt beslut att genomdrifva det indräktiga monopolet. Man skickade trupper till Habana, och då man samtidigt proklamerade full amnesti för alla deltagare i oroligheterna, lyckades den nya generalkaptenen, don Gregorio Guazo Calderón, 1718 utan motstånd införa monopolet och upprätta det kungliga tobaksfaktoriet i Habana. Den oro, som påföljande år uppstod med anledning af skärpningar i monopolet, lyckades generalkaptenen lugna med bistånd af biskopen don Geronimo Valdéz. Det kom emellertid snart till en konflikt mellan biskopen och Guazo. I september 1720 utbröt nämligen myteri bland besättningarna på en spansk eskader i Habana, hvilka icke erhållit någon sold på lång tid. Matroserna deserterade och togo sin tillflykt till kyrkan i Jesús del Monte, där de ställde sig under biskopens beskydd. Trots biskopens protester lät då generalkaptenen omringa kyrkan, för att på detta sätt uthungra de rebelliska matroserna. Han fortsatte därmed, utan hänsyn till Valdéz' åbe-

Karta öfver Habana och dess närmaste omgifningar.

ropande af kyrkans asylrätt, till dess de utsvultna fångarna, hvilka han hotade att låta nedskjuta trots ställets helgd, tvungos att återvända ombord, där de, fortfarande trots biskopens protester, ådömdes stränga straff. Biskopen tog nu tobaksodlarnas, vegueros, parti mot de världsliga myndigheterna.

Redan 1722 skärptes tobaksmonopolet ytterligare, och då man ville tvinga landtmännen att afyttra all sin tobak åt staten för underpris, uppstod ånyo ett allvarsamt uppror. Bönderna i distrikten San Miguel, Maboa och Jesús del Monte beväpnade sig mangrant i februari 1723 och samlades i trakten mellan Santiago de las Vegas och Bejucal söder om Habana, där snart en styrka af ett tusen beridna insurgenter voro församlade. Man började, för att lamslå Spaniens inkomstkälla, förstöra och bränna tobaksskörden i dessa distrikt, och grundade därigenom det system af direkta angrepp på regeringens skatteobjekt, som senare tiders insurgenter så energiskt genomfört. Den 21 februari drogo insurgenterna mot norr för att angripa hufvudstaden, men möttes af två kompanier infanteri och 50 pikenerare, som Guazo sände emot dem. Det kom till strid, därvid de odisciplinerade kubanerna snart skingrades af de reguliära trupperna, hvilka återvände till Jesús del Monte med 12 fångar. Dessa lät Guazo, trots biskopens protester, redan efter ett par timmar summariskt hänga i träden längs landsvägen. Därmed ändades den första allvarliga sammanstötningen mellan kubaner och spaniorer i västra Cuba. I Östern kom det kort därefter till den förut omtalade konflikten med grufarbetarna i Cobre 1731, som äfven undertrycktes, och ett negerupplopp i Santa María del Rosario öster om Habana rönte samma öde.

I Östern kvarlefde minnet af det under kamp mot moderlandets skatteförtryck utgjutna blodet alltsedan sextonhundratalets strider. Det hade nu äfven kommit blodshämnd mellan kubanerna och den spanska regeringens representanter i Habanatrakten. Den närmast förljande tidens ekonomiska förtryck var ägnadt att hålla denna spänning vid lif, om också latent, lif, och den kvarlefde, trots Cárlos III:s goda regeringsår, för att, understödd af införda frihetsströmmar af andlig art, i vårt århundrades början slå ut i

låga. Mot blodshämnden från ett förtryckt folk finnes endast ett våldsamt skyddsmedel: utrotning, detta har redan Machiavelli i sin uttömmande undersökning konstaterat.

Revolutionens böljor hade sträckt sina slag äfven till det aflägsna hörn i Europa, där munkvälde och kortsynt ämbetsmannaegoism i det längsta sökt hålla upplysningstidens idévärld tillbaka.

Medalj i silfver, slagen med anledning af Konstitutionens promulgerande i Cadiz d. 19 mars 1812.

Det fotograferade exemplaret har bevarats i en familj på Cuba och tillhör nu ingeniör J. F. Anderson

Midt under brinnande frihetskrig gaf sig det spanska folket en frisinnad konstitution, och i denna voro nationens dåvarande ledare kloka nog att äfven bevilja kolonierna representationsrätt i riksförsamlingen. Till de nya, med stor entusiasm mottagna Córtes, som sammanträdde på Isla de Leon i Cadiz, sände äfven Cuba flera af sina yppersta män såsom deputerade, för Santiago den dugliga och frisinnade kanonikern Juan Bernardo de O'Gavan y Guerra och för Habana Claudio Martinez de Pinillos, senare Conde de Villanueva och Francisco Arango y Parreño. O'Gavan blef vicepresident i de konstituerande Córtes och åtnjöt där mycket anseende.

Jäsningen bland de färgade hade emellertid vid denna tid spridt sig från Haití till Cuba, och när man erhöll underrättelse,

att det i Córtes diskuterades en eventuell slafemancipation i kolonierna, uppstodo allvarsamma frihetsrörelser bland negerbefolkningen på Cuba. I spetsen för sammansvärjningen stod en frigifven neger, José Antonio Aponte, en våldsam och modig man. Lönmord på misshagliga hvita personer hörde under en tid till ordningen för dagen. Äfven den liberala befolkningen blef härigenom på det högsta uppskrämd, och sedan Aponte försökt en revolt med vapenmakt, erhöllo myndigheterna så verksamt understöd från de hvita, att ledaren jämte åtta medbrottslingar kunde tagas till fånga och hängas. På olika ställen försökte negrerna smårevolter för att befria Aponte, men dessa misslyckades alla. Aponte's namn har från denna tid blifvit till ett ordspråk på Cuba, så att man säger om en mycket elak människa, att han är dåligare än Aponte.

Denna fruktan för ett negeruppror bidrog utan tvifvel till att de frisinnade kubanerna den gången icke heller lånade något villigt öra åt Bolívars agenter, som sökte förmå kubanerna att lösslita sig från det spanska väldet. Det var först genom konungens förräderi, när han vid sin restitution 1814 upphäfde den besvurna konstitutionen, som man på allvar började inse, att föga var att hoppas genom ett fortsatt förblifvande under Spaniens krona. De extrema liberala partierna i Spanien, som äfven i moderlandet delvis hade separatistiska tendenser, fingo därför under de följande åren många anhängare på Cuba, i synnerhet bland intelligensaristokratien.

När därför den liberala regeringsformen genom en ny revolution 1820 åter infördes i Spanien, sände Cuba ytterst radikala representanter till Spanien, däribland P. Varela, hvilken till och med röstade för konungens afsättning. Kanonikern O'Gavan valdes vid detta tillfälle både i Santiago och i Habana till riksdagsman.

I Habana utmärktes denna andra liberala period af permanent jäsning och partistrider, milisen i staden, som dirigerades af de hemliga sällskapens och frimurarlogernas ledare, utöfvade faktiskt makten. Att de spanska myndigheterna härvid kommo till korta, berodde till stor del på den allmänna indignationen öfver de valunderslef och andra oegentligheter, som de upptäcktes ha

utöfvat vid både deputeradevalen och valen till de lokala korporationerna. Den spanska byråkratien utkämpade en förtviflad kamp för sitt öfvervälde, och från den tiden daterar sig egentligen den definitiva partibildningen mellan ett spansksinnadt och ett nationellt parti på ön. Det mäktiga och aristokratiska plantageägarepartiet, hvilket då ännu i mångt och mycket hade gemensamma intressen med den spanska styrelsen, intog dock en vacklande hållning, och detta förklarar, att de patriotiska försöken misslyckades. Härtill bidrog äfven en annan omständighet. Från de amerikanska fastlandskolonierna, som den ena efter den andra lössletos ur det spanska väldets ålderdomssvaga händer, drogo sig betydande trupp-

Spanskt mynt från revolutionen 1821

massor tillbaka till Cuba, och dessa voro tillräckliga för att kväfva hvarje allvarligare upprorsförsök.

Konungen, som »räddats» af fransmännen och med deras hjälp åter införde den våldsammaste reaktionsregering i Spanien, där alla liberala element skyndsamt togo till flykten för att undgå hans grymma repressalier, uppdrog åt general Francisco Dionisio Vives, hvilken sedan maj 1823 förde regeringen på Cuba, att återinföra det frihetsfientliga regementet. Vives lyckades, tack vare den respektabla militärmakt, som stod till hans förfogande, utföra detta uppdrag utan att stöta på något allvarligare öppet motstånd. Så mycket större utsträckning fingo däremot under hans regering de hemliga sällskapen, hvilka, understödda af nya utskickade från Bolívar, i vida kretsar spredo en målmedveten agitation för Cubas losslitande från moderlandet.

* * *

Det första af dessa sällskap, hvars verksamhet antog en allvarligt hotande karakter, var ett samfund, som kallade sig »Soles de Bolívar», och i hvilket deltogo flera ansedda havanerer, däribland en regidor. Samfundets chef och ledare var don José Francisco Lemus. Generalkaptenen fick emellertid kunskap om konspirationen, innan den hunnit komma till utförande, och sedan han genom spioner, som innästlade sig i de sammansvurnas förtroende, fått full kännedom om deras förehafvanden, lät han den 19 augusti 1823 häkta de förnämsta deltagarna, däribland Lemus, i deras hem i Habana. I december genomförde Vives sitt reaktionära program, lät afväpna milisen, undertrycka den periodiska pressen, upplösa provinsialrepresentationen och återinföra de gamla stadskorporationerna. Deltagarna i »Soles de Bolívar» dömdes till döden, men detta straff förvandlades af den kloke Vives till landsförvisning.

Under de följande åren fortsattes undertryckandet af de revolutionära rörelserna, och sedan Cubas generalkapten beklädts med de förutnämnda utomordentliga maktbefogenheterna (sid. 187), och en styrka af tolf tusen man spanska trupper samlats på ön, insattes i mars 1825 en permanent krigsrätt, som skulle döma i politiska mål.

Genom dessa kraftåtgärder räddades Cuba för tillfället åt Spanien, och agitationen på ön inskränktes, men i stället förflyttades de patriotiska sammansvärjningarnas tyngdpunkt till Amerikas fria stater, därifrån de sedermera under hela vårt århundrade skulle komma att permanent hota Spaniens återstående västindiska kolonier. Redan 1826 bildades på Bolivar's initiativ en vidsträckt sammansvärjning af kubanska emigranter i Méjico och Colombia för att eröfra ön, men denna rörelse var för svag för att omedelbart leda till önskadt resultat, då Spanien genom de pågående återeröfringsexpeditionerna mot Méjico för tillfället förfogade öfver en ganska betydande militärstyrka i Västindien.

Under de närmaste åren bildades ett nytt hemligt samfund, »Aguila Negra», som likaledes hade sitt hufvudsäte på det amerikanska fastlandet, men äfven räknade talrika anhängare på Cuba själft, särskildt bland de lägre folkklasserna. Att denna samman-

svärjning icke sträckte sig till de högre, berodde sannolikt delvis därpå, att de mera radikala elementen i dessa samhällslager redan komprometterats under den liberala epoken eller i de föregående sammansvärjningarna, och därför redan befunno sig i landsflykt på utländsk mark. Sällskapets centralledning befann sig i Méjico, och det hade utgreningar både i Förenta Staterna och i åtskilliga kubanska städer. Företaget upptäcktes af de spanska myndigheterna 1830, och ledarna lagfördes och dömdes, äfven denna gång genom Vives' ingripande, till landsförvisning.

* * *

Genom denna Vives' moderation förlorade den direkta politiska konspirationen för den närmaste tiden jordmån på Cuba själft, och den omständigheten, att de lägre klasserna och en del färgade element deltagit i den senaste konspirationen, försäkrade generalkaptenen äfven om sådana hvita kubaners understöd, hvilka eljest hyste liberala tendenser. Sedan Fernando VII aflidit, väntade man sig af änkedrottningens förmyndarregering ett förbättrande af förhållandena på fredlig väg, och när 1834 Martínez de la Rosa i Spanien proklamerade den något friare författningen »Estatuto Real», hälsade man denna reform med stort jubel på Cuba och sände till de inkallade kamrarna frisinnade män, såsom Prudencio de Hechavarria y O'Gavan från Santiago, för att bevaka öns intressen. En ny æra ingick uppenbarligen för Spanien, och kubanerna hoppades att nu äfven få drägligare förhållanden och undslippa den tryckande undantagsregimen.

Denna förhoppning skulle blifva grymt besviken.

Den nye generalkaptenen Tacón utvisade ett stort antal misshagliga kubaner från ön, och man började i stor utsträckning ditsända fångna karlister, så att Habana delvis fick karakteren af deportationsort. I Horcón gjorde 50 negrer 1835 ett upplopp, och de dömdes då af generalkaptenen till blodiga straff.

År 1836 inlöpte underrättelse om den nya liberala konstitutionens antagande, och guvernören i Santiago, don Manuel Lorenzo, som var en frisinnad man, lät genast proklamera densamma

i sitt distrikt. Man skred till val af deputerade, däribland Muños del Monte och Saco, hvilken senare redan vistades i Europa, och dessa begåfvo sig med de bästa förhoppningar till Madrid för att taga säte i riksförsamlingen. Här möttes de dock af ett afvisande hån och vägrades tillträde till Córtes. Man meddelade dem, att denna frisinnade riksförsamling beslutat att icke utsträcka de konstitutionella friheterna till Cuba, utan låta ön allt framgent styras af en autokratisk generalkapten. Tacón utrustade från Habana på regeringens order en expedition på tre tusen man, som han sände mot Santiago, därifrån guvernören Lorenzo flydde, och där de liberala anordningarna våldsamt undertrycktes. Man utvisade samtidigt misstänkta kubaner i massa och förvisade åtskilliga till Spanien. Trots hvälfningen i Spanien förblef således allt vid det gamla.

Detta var en skymf, som kubanerna aldrig kunnat glömma, och till och med de konservativa slafägarna började från den tiden blifva betänksamma och se sig om efter något sätt att undslippa det spanska oket. De spanska myndigheterna uppfunno då ett lika infernaliskt som raffineradt sätt att försöka öfvertyga de sockerproducerande plantageägarne om önskvärdheten af ett fortsatt förblifvande under Spaniens krona. Slafägarens värsta mara var fruktan för negeruppror, af hvilka de, som hade ondt samvete rörande behandlingen af de svarta, hade allt att frukta. De spanska myndigheterna ville därför öfvertyga slafägarna om att de svarta voro färdiga att vid minsta rubbning i de bestående förhållandena revoltera och skapa ett nytt Santo Domingo, och att negrerna därvid understöddes af utlandet, särskildt England, och för detta ändamål beslöto de, då ingen sammansvärjning förefanns, att uppfinna en sådan.

* * *

Negerfrågan var vid denna tid brännande på Cuba. Tacón hade energiskt uppmuntrat den olagliga negerhandeln, och de spanska myndigheterna kommo af denna anledning gång på gång i konflikter med England, som erhållit rättighet att öfvervaka, att

negerkonventionens bestämmelser efterlefdes. Visserligen fanns i Habana en blandad domstol af spanska och engelska ledamöter, som hade till uppgift att ransaka och döma i alla slafsmugglingsmål, och denna domstol frigaf de förbrutna slaflasterna. De på detta sätt frigifna negrerna, de s. k. emancipados, skulle icke få användas såsom slafvar, men myndigheterna på Cuba kringgingo denna bestämmelse på det mest oblyga sätt. Man använde dem med stöd af femåriga arbetskontrakt hänsynslöst till slafarbete både åt staten och för enskildas räkning och trotsade öppet domstolens beslut. England stationerade af denna anledning från 1837 ett fartyg, Rodney, i Habanas hamn, å hvilket de frigifna negrerna skulle förvaras, till dess man hann att återföra dem till stationerna för frigifna negrer på Sierra Leone-kusten, och den engelska konsuln, Mr David Turnbull hade af denna anledning ständiga stridigheter med myndigheterna. Denne var en ifrig abolitionist och hade litligt umgänge med det parti, som nu småningom uppstod äfven på Cuba, och som satt slafveriets upphäfvande på sitt program. Turnbull utvisades till slut 1842 från ön, och myndigheterna begagnade sig af slafägarnas uppskrämda sinnesstämning för att två år senare iscensätta en förföljelse af de färgade, som saknar motstycke sedan de dagar, då de romerska förföljelserna mot de kristna pågingo.

Generalkapten var då Leopoldo O'Donnell. En slaf påstods ha för myndigheterna förrådt tillvaron af en jättelik sammansvärjning mellan öns alla färgade element, och man skred genast till häktningar i massa af frigifna, slafvar och sådana hvita, som gjort sig kända för abolitionistiska åsikter. Hufvudsätet för sammansvärjningen påstods vara den sockerproducerande trakten omkring Matanzas, och där ägde äfven den våldsammaste förföljelsen rum. Man tillsatte i hast krigsrätter, och då man icke kunde förebringa ens skymten af någon bevisning för sammansvärjningens existens, tog man på gammalt spanskt vis sin tillflykt till tortyr. Talrika voro de olyckliga offer af alla åldrar och kön, som uppgåfvo sin anda under piskslagen eller pinbänkens kval, endast emedan de voro oförmögna att lämna ett tillfredsställande vittnesmål om en sammansvärjning, som icke existerade. Genom bekännelser, som

afpressats under den gräsligaste tortyr. fick man emellertid till stånd ett slags bevisning, och sammanlagdt 1,346 personer dömdes dels till döden, dels till mer eller mindre stränga kroppsstraff. Af de dömda sköts 78, bland dem, såsom omtalats, skalden Plácido. De dömda personerna utgjordes med hänsyn till rasen af 14 hvita, 1,242 fria färgade och 59 slafvar, men antalet af offer, som genom tortyr före domens fällande förlorade lifvet, var utan tvifvel betydligt större. »Los negros fusilados y los que murieron bajo el látigo ó en el tormento, constituyen una página tristísima en la historia de Cuba. — Berättelsen om de skjutna negrerna och om dem, som dogo under piskan eller på pinbänken, utgör en af de sorgligaste sidorna i Cubas historia», säger en nutida spansk författare, Tesifonte Gallego, som är allt annat än partisk för kubanerna.

Den upprörda allmänna meningen fordrade emellertid räfst, och Cubas högsta styrelse måste bekväma sig att straffa en mängd af de mindre verktygen vid grymheternas utförande. De anklagades för uppenbara olagligheter och för bestickliglighet, och detta hade till följd, att tvenne begingo själfmord, flera togo till flykten, och att andra dömdes till tukthus, däribland krigsrättens åklagare, don Pedro Salazar, hvilken af den i sammansvärjningsprocessen invecklade författaren De la Luz Caballero ansattes på det skarpaste.

Det har varit mycket omstridt, huruvida öfver hufvud någon sammansvärjning bland de färgade existerade, men så mycket synes numera stå fast, att om en sådan fanns, den var mycket obetydlig och på intet vis rättfärdigade denna monsterprocess, och att de dömda eller ihjälpinade offren nästan alla voro oskyldiga. Ett bland de starkaste argumenten härför lämnades ett par år senare af en annan af Cubas generalkaptener, Don José de la Concha, som i sina memoarer på det bestämdaste förnekar komplottens befintlighet och papekar det mycket grava faktum, att man ingenstädes upptäckte några vapen eller några slags krigiska förberedelser, hvilket, såvida planen, såsom man påstod, hade uppgjorts på föranstaltande af den engelska konsuln, med säkerhet skulle varit fallet.

* *
*

De hvita plantageägarna läto heller icke lura sig af detta jättelika bedrägeri, utan blefvo tvärtom ytterligare uppskrämda genom de begångna olagligheterna, och bland dem började nu tanken på en annexion af Cuba till Förenta Staterna alltmera vinna terräng. Hufvudledaren för denna rörelse på Cuba var en general i spansk tjänst, don Narciso López. López var född i Venezuela och hade i sin ungdom där kämpat i frihetsvännernas led mot det spanska förtrycket, men sedermera ingått såsom militär i spansk tjänst på Cuba, och under karlistkrigen i Spanien utmärkt sig så, att han blef general och kommendant för nationalgardet. Han återvände under Valdés' generalkapitanat till Cuba och beklädde här åtskilliga ämbeten. Hans frisinnade åsikter kommo honom emellertid att under de följande generalkaptenerna draga sig tillbaka från tjänsten och lefva såsom privatman på Cuba, där han var intresserad i koppargrufdrift. Genom giftermålet med en förnäm havanesiska hade han kommit i relationer till den kubanska aristokratien, och han var ifrigt tillgifven sitt nya fäderneslan d.

På Cuba hade mot slutet af fyrtiotalet den hänsynslösaste reaktion och det byråkratiska godtycket firat sina orgier. Bestämmelserna om slafhandeln kränktes åter öppet, och såsom exempel kan anföras, att generalkaptenens gemål 1847 erhöll sig tilldelade såsom nålpengar ett fyrtiotal »emancipados», hvilka hon med god profit uthyrde såsom slafvar till enskilda.

Planerna på en annexion af Cuba till Unionen funno just vid denna tidpunkt lifliga sympatier, särskildt i sydstaterna, där det slafägande partiet för att befästa sitt herravälde i representationen ifrigt arbetade för en energisk expansionspolitik, hvilken skulle utsträcka Förenta Staternas slafstatsområde öfver Spaniens forna besittningar omkring mejikanska viken och den pacifiska kusten. Redan 1846 bildades en förening för att inköpa Cuba af Spanien för två hundra millioner dollars, hvartill man trodde Spanien kunna vara villig, då det redan 1819 för endast fem millioner försålt Florida, och det föreslagna priset för Cuba i betraktande af den sväfvande revolutionsfaran var ganska drygt tilltaget. Förslaget erhöll Unionsregeringens och den davarande presidentens, James

K. Polk's, understöd, och händelserna 1847, när under kriget mot Méjico en betydande och segerrik nordamerikansk härsmakt opererade i Cubas närmaste grannskap, voro ägnade att lämna ett kraftigt understöd åt dessa planer.

Under López' ledning agiterade man på ön ifrigt för förslagets realiserande, och året 1847 såg en vidtutgrenad sammansvärjning uppstå bland Cubas allra förnämaste och socialt högststående kretsar. De spanska myndigheterna, som energiskt vägrade att ingå på något köp, fingo emellertid kunskap om planerna, och López måste 1848 hals öfver hufvud fly till Förenta Staterna.

Här iscensattes nu en af sydstaternas aristokrati ifrigt understödd agitation för att, därest Spanien framhärdade i sin vägran att sälja Cuba, eröfra det med vapenmakt. Unionsregeringen, hvilken under Polk och hans efterträdare Zachary Taylor upprepade sitt köpeanbud, förklarade sig emellertid samtidigt beredd att stäfja dessa krigiska företag, och den förbjöd de från Méjico hemvändande trupptransporterna att inlöpa till Cubas kuster samt förhindrade afgången af den första frivilliga expeditionen, hvilken under Col. White 1849 skulle landstiga på Cuba med en brokig samling äfventyrslystna sydstatsmän och åtskilliga till Amerika flyktade deltagare i de europeiska revolutionerna.

* * *

Då emellertid förhållandena på Cuba under Conde de Alcoys godtyckliga regemente icke under den följande tiden visade någon förbättring, och de ständiga förföljelserna mot de frisinnade dref en skara hämndlystna kubaner till Förenta Staterna, där tanken på Cubas frigörande vunnit allt lifligare sympatier bland en befolkning, som genom införlifvandet af Texas och California fått smak för det republikanska väldets utvidgning, blef den allmänna meningen regeringen öfvermäktig, och man såg genom fingrarna med den stora landstigningsexpedition eller, som den hädanefter kallades, filibusterexpedition, hvilken Narciso López till våren 1850 förberedde, för att med vapen i hand befria Cuba från det spanska oket.

Den 19 maj sistnämnda år landsteg general López med 500 man plötsligt vid Cárdenas på den kubanska nordkusten, hvilken stad togs genom fullständig öfverraskning. Landstigningspunkten var väl vald, då denna trakt var en af de punkter på Cuba, där nordamerikanska invandrare slagit sig ned för att genom placering af utländskt kapital befordra det pågående uppsvinget i den kubanska sockerproduktionen, men förberedelserna för öbefolkningens anslutning till frihetsstriden voro icke afslutade, och López måste därför, då spanska trupper anryckte, skyndsamt åter utrymma staden och begifva sig tillbaka till Key West, dit expeditionens fartyg jagades af en spansk kryssare.

Företagets misslyckande afskräckte dock icke López och hans män, utan man planerade för följande år en ännu mera betydande expedition. För att skaffa medel började man redan då utgifva statsobligationer för en eventuell kubansk republik och sammandrog folk samt krigsmateriel i Louisiana och Florida.

Generalen don Narciso López.

Spaniorerna å sin sida blefvo allvarligt uppskrämda genom den hotande situationen, och man uppsatte en kår af tre tusen beväpnade spansksinnade frivilliga på ön, samt sände den för rättradighet och kraft bekanta generalen don José Gutiérrez de la Concha såsom generalkapten till Cuba, hvars garnison förstärktes med fem tusen man, som den 11 november 1850 ankommo från Cadiz.

De revolutionära hade beslutat att låta upproret utbryta i de centrala landsdelarna Camagüéy och Santa Clara, där under våren åtskilliga smärre kubanska band började visa sig. Dessa tillfångatogos visserligen i de flesta fall af de spanska trupperna och fångarna blefvo utan vidare fusiljerade, men på några ställen lyckades de dock drifva spaniorerna tillbaka, och särskildt i norra Camagüéy, där López' väntade expedition skulle landstiga, voro utsikterna för revolutionens framgång ganska ljusa.

General López afseglade den 22 juli 1851 från New Orleans med omkring fem hundra man ombord å ångaren Pampero, och inträffade först i Key West, där en lots skulle tagas ombord för att föra expeditionen till St. Johns River i Florida, hvarest artilleri och krigsförnödenheter lågo färdiga att inskeppas. Denna färd fick emellertid uppgifvas, och Pampero afseglade direkt till den kubanska kusten. Då det mötte svårigheter att framkomma till Puerto Principe's nordkust, måste López i sista stund omkasta planen och landsteg i stället den 31 juli vid Surgidero de Morillo nära Bahia Honda på västra Cuba i provinsen Pinar del Rio, där upproret icke var förberedt bland befolkningen.

López marscherade emellertid med 300 man inåt landet och drog till sig förstärkningar bland landtbefolkningen. Han kvarlämnade sin underbefälhafvare, den unga Col. Crittenden från Kentucky, med 130 man vid kusten för att mottaga de väntade förstärkningsexpeditionerna. Under de båda följande dagarna angreps han två gånger af öfverlägsna spanska styrkor, som emellertid måste retirera med en förlust af 200 man, medan López endast förlorade 30 döda.

Generalen intog nu en förskansad ställning i bergen och inväntade förstärkningarnas ankomst. Sedan tvänne ångare anländt med folk och materiel, tog han åter till offensiven och framryckte mot San Diego de Núñez och hamnen Cabañas, vid hvilket senare ställe Crittenden i småbåtar sökte angripa det spanska fortet från sjösidan. Crittenden blef dock härvid öfverraskad af ett spanskt krigsfartyg. Han tillfångatogs och fördes med sitt folk till Habana.

Fångarna, som nästan alla voro unga män ur framstående sydstatsfamiljer och amerikanska medborgare, fördes till Ataréskastellet, och 50 af dem blefvo här i största hast skjutna. Man ledde ut dem i lag om tolf offer, hvilka man lät knäböja sex och sex, så att det efterföljande sextalet fick åskåda sina kamraters död. Den dåvarande amerikanska konsuln vågade icke inskrida för att rädda sina landsmäns lif, men den engelska konsuln på platsen, Mr. Crawford, en ärevördig gråhårsman, upprördes så öfver denna raffinerade grymhet, att han ingrep under exekutionen,

och han lyckades med hot om att eljest med den britiska flaggan i hand träda emellan bödlarna och deras offer rädda lifvet på några af sina angelsachsiska stamfränder.

Från Habana hade man emellertid sändt general Manuel de Enna, hvilken var Segundo Cabo, d. v. s. närmast generalkaptenen i kommandot på ön, med alla tillgängliga trupper mot general López' hufvudstyrka. Den 4 aug. kom det till ett slag vid Las Pozas, där spaniorerna slogos tillbaka och general Enna dödligt sårades. López'

Scen från ett raststalle
under färd i östra Cuba. Till höger kubansk blodhund, mastin. Amatörfotografi

kår hade emellertid lidit stora förluster, och hans folk var utmattadt af de ansträngande marscherna i det heta sommarklimatet, och då därtill kom, att hans krutförrad genomblöttes under de följande dagarnas störtregn, kunde spaniorerna den 8 aug. med lysande framgang förnya anfallet.

Den kubanska styrkan sprängdes härvid nästan fullständigt, och de få anhängare, som följde general López på vägen mot San Cristóbal, skingrades fyra dagar senare af spanskt kavalleri. Utan föda och under de hårdaste umbäranden irrade nu de olyckliga expeditionsmedlemmarna omkring bland bergen, där de den

ena efter den andra uppspårades af spaniorerna med hjälp af de blodhundar, som man höll på Cuba för att infånga flyktade negrer.

General López själf förråddes af en spansksinnad man vid namn Castañeda den 27 augusti och fördes till Habana, där han den 1 september afrättades medels garroten, den speciella spanska strypningsmaskinen för kriminella förbrytare. Afrättningen skedde utanför Tacón's fängelse i närvaro af en stor truppstyrka. General López dog som en modig man, och hans sista ord voro: »Jag dör för mitt älskade Cuba!»

Castañeda fick ingen glädje af sitt förräderi, ty då han snart därefter i ett kafé i Habana skröt af sin gärning, nedstacks han af några närvarande förbittrade kubaner. López änka ingick, såsom omtalats, sedermera nytt gifte med skriftställaren Saco, hvilken i sin penna hade ett verksammare hämndens verktyg, än det svärd, som fallit ur den tappre generalens händer.

* * *

De summariska afrättningarna af så många amerikanska medborgare uppväckte en oerhörd förbittring i den stora republiken, och man genomdref, att 170 fångna lopezianer frigåfvos och sändes tillbaka till Förenta Staterna. Unionsregeringen intog dock nu neutralitet i hufvudfrågan, och den inledde undersökning mot lokalmyndigheterna i Louisiana, hvilka tillåtit expeditionens afgång. En ny expedition, som 1855 under general Quitman från staten Mississippi skulle afgå till Cuba, kvarhölls af tullmyndigheterna. Äfven den hotande tvist, som varit på väg att uppstå 1854, då de spanska myndigheterna den 28 februari mala fide förgrepo sig på poståugaren Black Warrior i Habanas hamn och tvungo den uppretade kaptenen att fira ned sin flagga och lämna fartyget, bilades därigenom, att generalkaptenen de la Pezuela afsattes, och Spanien betalade en betydande skadeersättning. Sydstaternas planer på Cubas förvärfvande skulle äfven snart dränkas i det stora amerikanska inbördeskriget, hvilket för tillfället afledde uppmärksamheten från all yttre expansionspolitik. Genom López' expeditioner och morden på de amerikanska fångarna hade det

emellertid nu kommit blodshämnd äfven mellan invånarna i Unionen och det spanska väldet. Detta var en sådd, som Spanien en gång med säkerhet skulle få uppskära.

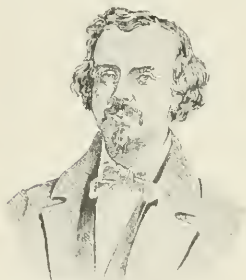
På Cuba rasade förföljelsen mot de motspänstiga kreolerna. När don José de la Concha 1855 för andra gången var generalkapten på Cuba, fick han underrättelse om att en ny separatistisk sammansvärjning var i görningen för att understödja general Quitman's expedition. Som konspirationens chef utpekades en af hans bästa och intimaste vänner, den inflytelserika don Ramón Pintó, och denne, samt Pinelo, Cadalso m. fl. misstänkta, häktades och dömdes till döden. Generalauditoren vid högsta domstolen vägrade emellertid att godkänna domarna, då han förklarade, att tillräcklig bevisning icke förebragts, och saken väckte ett oerhördt uppseende, då generalkaptenen, trots denna protest, den 22 mars 1855 lät afrätta Pintó och de öfriga anklagade medelst den skymfliga garroten. Uppseendet ökades, då man fick veta, att en del af de viktigaste dokumenten från rannsakningen uppbränts på generalkaptenens befallning. Enligt Concha's påstående skall därmed ha förhållit sig så, att det under rättegången visat sig, att hela den förnäma och inflytelserika aristokratien på Cuba var invecklad i sammansvärjningen, och att åtgärden vidtogs för att icke genom nödvändigheten att inleda en monsterrättegång få hela Cubas befolkning som en man emot sig. Denna version är ganska sannolik, men den uppenbara godtyckligheten vid rättvisans handhafvande var allt annat än ägnad att stärka förtroendet för den spanska styrelsen på ön, om också de skräckslagna konspiratörerna för ögonblicket afhöllos från vidare upproriska företag, och Concha's öfriga kloka åtgärder i någon mån lugnade sinnena.

Spänningen mellan kubaner och spaniorer var dock numera definitiv, i nästan hvarje kubansk släkt funnos blodshämndsminnen mot moderlandet, och nästan alla hade medlemmar, som lefde i landsflykt på fastlandet. Denna talrika emigrerade befolkning började på allvar etablera sig i Förenta Staterna, där den grundade

en tobaksindustri, hvilken framgångsrikt täflade med öns egen. Därigenom fick revolutionspartiet tillgång på penningemedel, och man afvaktade endast ett gynnsamt tillfälle för att rikta ett afgörande slag mot moderlandet.

På ön stegrades missnöjet genom Lersundi's usla regemente och de permanenta förföljelserna, och om äfven Serrano och Dulce efter bästa förmåga sökte vinna öns sympatier, tillkom snart en ännu allvarligare anledning till missnöje med Spanien, när detta land företog sig att belasta Cuba med utgifterna för sina dåtida misslyckade och kostsamma krigiska företag i Méjico, på Santo Domingo, hvilket för ett par år åter lades under spanskt välde, samt från kriget mot Perú.

* * *

Carlos Manuel de Céspedes.

Resningen mot moderlandet förbereddes af en mycket ansedd kuban af hög samhällsställning, den finbildade och ädelsinnade juristen Cárlos Manuel de Céspedes, hvilken på sin ingenio La Demajagua i den sköna Yaradalen nära Manzanillo samlade de män, som allvarligt och med risk af sina egna lif voro beslutna att genomföra en bättre sakernas ordning. Man gjorde ett fåfängt försök att beveka den spanska regeringen att allvarligt taga de nödvändigaste reformförslagen under öfvervägande, och när detta misslyckades, beslöt man, att i samband med den revolution, som förbereddes i Spanien, åvägabringa en väpnad resning på Cuba. Céspedes varnade moderlandet öppet för den hotande faran och uppvisade medlen till dess besvärjande. Han framställde såsom ett bland hufvudvillkoren nödvändigheten af att skyndsamt genomföra slafvarnas emancipation.

Resningen förbereddes omsorgsfullt, och den hade sympatier i vida kretsar på ön, framförallt i de båda östra provinserna Santiago och Puerto Príncipe samt i Santa Clara. Händelserna i Spanien 1868 skulle snart låta den komma till utbrott. Och om

den då snart växte ledarna öfver hufvudet och från att vara en reformrörelse kom att blifva en direkt spanskfientlig rörelse, så är orsaken därtill att söka, dels i den dryga blodskuld, som Spanien förut samlat öfver sitt hufvud, dels och framförallt i de spanska liberalernas oförklarliga dårskap att upprepa misstaget från 1836 och brutalt slå döförat till för den viktiga koloniens enklaste demokratiska fordran. Man fordrade endast, att de fria medborgarrättigheterna äfven skulle utsträckas till alla de återstående landsdelarna i det stympade välde, för hvilka 1812 års vidtseende män stiftat en allmängiltig författning, och hvilken då ännu kallades Las Españas — det större Spanien, som man i analogi med nutidens Greater Britain skulle kunna öfversätta det.

De klarseende elementen i de liberala partierna, en Salmerón, en Pi y Margall, som insågo, att i en reform på denna breda demokratiska grundval låg den enda räddningen, öfverröstades af flertalet inom dessa partier, och det är därför endast en rättvis ödets skickelse, när just Spaniens liberaler en gång i tiden genom det oväntade mordet på Cánovas del Castillo skulle tvingas att sona sina upprepade missgrepp med att själfva inför nationen få bära det definitiva ansvaret för koloniernas förlust.

Ett träd i skogen vid Juraguá, nära Santiago,
som angripits af en Jagüéy (Ficus) eller Copey (Clusia).

Morales Lemus,
kubanernas representant i Washington under tioårskriget.

17. — Det kubanska tioårskriget och dess följder.

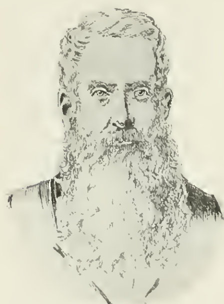
Yara-revolutionen. — Valmaseda i Oriente. — Republiken Cuba. — Voluntarios' illgärningar. — Virginius-affären. — Inre stridigheter. — Campos' mission. — Kapitulationen i El Zanjón. — Antonio Maceo. — Efter kriget. — Missnöje med fredsvillkoren. — »El país del chocolate». — Ny jäsning. Februarirevolutionen 1895.

Under natten mellan den nionde och tionde oktober 1868 samlades några sammansvurna på Céspedes' landtgård La Demajagua och beslöto att börja striden mot det spanska öfverväldet. Med 128 man, däribland hans egna frigifna slafvar, drog han till den närbelägna staden Yara, och underrättelsen om upprorets utbrott spred sig med blixtens snabbhet öfver hela den östra provinsen. Céspedes utfärdade en oafhängighetsförklaring, i hvilken han under hänvisning till det olidliga tillstånd, som den spanska styrelsens ständiga löftesbrott och utsugningssystem medförde, uppfordrade sina landsmän att genast gripa till vapen.

Detta upprop följdes genast på olika ställen i provinsen, där ledarne länge förberedt upproret. I Las Tunas drogo Vicente García och Francisco Muños Rubalcava i fält. I den gamla indianbygden Jiguani höjde Donato Mármol, samtidigt med Céspedes, upprorets fana och drog mot Baire, där Máximo Gómez, hvilken förut tjänat i spansk tjänst på Santo Domingo, och Félix Figueredo slöto sig till honom med sina styrkor. Denna kubanska afdelning

gick öfver bergspassen mot Cobre och Santiago de Cuba, där Manuel Fernandez var de upproriskas chef.

Den kubanska befolkningen strömmade i massor till Céspedes' skara, som militäriskt organiserades af Luis Marcano, hvilken liksom Gómez under fälttåget på Santo Domingo förvärfvat erfarenhet i krigiska värf. På kort tid voro öfver tio tusen man samlade under det republikanska standaret. Man led visserligen brist på eldvapen och ammunition, då händelserna i Spanien och en af de sammansvurnes förräderi påskyndat upprorets utbrott, så att förberedelserna icke voro afslutade, men man var vid godt mod och hoppades med macheten i hand kunna bekämpa de spanska trupperna. Detta mod skulle snart komma att stegras till entusiasm genom en framgångsrik kupp, som Céspedes fyra dagar efter utbrottet lyckades utföra. Han drog nämligen med sin skara mot den gamla ärevördiga conquistadorstaden Bayamo, där hans vagga stått, och därifrån flera af hans dugligaste anhängare, Francisco V. Aguilera, Manuel A. Aguilera och Francisco Maceo Osorio dragit ut för att förena sig med frihetsarmén. Den spanska guvernören i Bayamo, Udueta, tappade alldeles hufvudet och kapitulerade redan den 14 oktober, samma dag, då Belisario Alvarez äfven spridt upproret till Holguín.

Francisco (»Pancho») M. Aguilera från Bayamo.
Vicepresident i Republiken Cuba 1869.

Céspedes proklamerade sig såsom provisorisk generalkapten i Bayamo och besatte ämbeten och förvaltningsbeställningar med kubaner. Vid denna tid var Lersundi åter generalkapten på Cuba. Han försökte igångsätta ett fälttåg mot revolutionsarmén, hvilket dock ohjälpligt strandade på den stora bristen på spanska garnisonstrupper.

Den fjärde november reste sig äfven Camagüéy, där den redan förut bildade separatistiska kommittén satte sig i spetsen för revolutionen och utnämnde en provisorisk regering, bestående af den

ansedda och stormrika don Salvador Cisneros Betancourt, marqués de Santa Lucia, och bröderna Ignacio och Eduardo Agramonte, hvilka senare äfvenledes tillhörde Puerto Príncipes allra förnämaste familjer. Denna provisoriska regering beväpnade befolkningen och tillsatte Napoleón Arango, äfven han af en ansedd familj, såsom provisorisk befälhafvare, medan man väntade på ankomsten af Céspedes' svåger, general Manuel de Quesada, hvilken man på grund af hans militära framgångar under Juarez' frihetsstrid i Méjico utsett till öfverbefälhafvare för revolutionens arméer.

Revolutionens första framgångar och spaniorernas uppenbara svaghet orsakade formlig panik bland öns spansksinnade befolkning, som skyndsamt flydde till kuststäderna. I västra Cuba började de spansksinnade elementen väpna sig till de frivilliga band, voluntarios, hvilka en tid därefter skulle få en så sorglig ryktbarhet för grymhet och hänsynslöshet mot sina fiender.

I Spanien hade under tiden revolutionen gjort sitt verk, och marskalk Serrano, som väl kände förhallandena pa Cuba, skyndade sig att aflägsna den hatade Lersundi från befälet öfver Cuba. Han ditsände i stället don Domingo Dulce, hvilken såsom generalkapten under sin föregående regeringsperiod mötts af allmänna sympatier, och som då särskildt vunnit manga öbors hjärtan genom att vid afresan förklara, att i honom hade ön förvärfvat ännu en kuban.

Man sände samtidigt under december från Spanien betydande truppförstärkningar, så att vid 1869 års ingang bortåt åttio tusen man spanska trupper stodo pa ön. Bland de nytillkomna voro manga katalaner, hvilkas grymheter och mordlystnad redan fran början uppväckte befolkningens yttersta raseri och lade grunden till det system af repressalier, som skulle göra detta kubanska krig till afskyvärdt slaktande. En värdig befälhafvare erhöllo dessa trupper i generalen Valmaseda, hvilken skulle föra fälttaget i ostprovinsen.

Till olycka för kubanerna hade i denna landsdel redan fran början en farlig missämja och rivalitet uppstatt mellan revolutionens chefer. Donato Mármol trotsade öppet Céspedes befallningar, och det behöfdes alla den ansedda och vördade Francisco de Aguilera's ansträngningar och öfvertalningar för att bilägga den hotande konflikten.

Dulce kom med de bästa afsikter till Cuba. Han hade af regeringen fått bemyndigande att, om så kräfdes, införa reformer. Särskildt bland de fridsamma ledarna i Camagüéy, markisen af Santa Lucia och Arango, hade hans underhandlingar god utsikt lyckas, då han utlofvade amnesti för alla, som inom 14 dagar nedlade vapnen, men krigspartiet med Agramontes i spetsen vägrade energiskt att ingå på några underhandlingar. De misstrodde, icke Dulce själf, men hans förmåga att genomdrifva reformer, och de hade skäl därtill, dels genom Valmaseda's uppträdande och dels genom den frenetiska opposition, som blotta förslaget om reformer uppväckte hos de spanska elementen på Cuba. Dessa riskerade att gå miste om den undantagsställning, tack vare hvilken de under artionden riktat sig på landets bekostnad.

Generalen don Domingo Dulce,
Generalkapten öfver Cuba 1862—66 och 1869—70.

* * *

Valmaseda samlade de spanska trupperna i ostprovinsen och drog mot den revolutionära styrelsens säte, Bayamo. Här hade Céspedes upptäckt en förrädisk sammansvärjning bland några där boende katalaner och, ehuru fiende till alla våldsgärningar, förmåtts att statuera ett exempel och låta hänga några af de skyldiga. Valmaseda begagnade sig af den förvirring, som härunder uppstod, och framryckte hastigt mot staden, hvilken Céspedes då tvingades att utrymma. Valmasedas trupper inryckte i staden och anställde ett fruktansvärdt blodbad, därvid, liksom på landtgårdarna i grannskapet, hvarken ålder eller kön skonades. Han utfärdade samtidigt en proklamation, som i all korthet förklarade, att kubanerna endast hade valet mellan döden eller underkastelse, hvarje individ öfver femton års ålder, som anträffades utom sin bostad, skulle omedelbart och utan rannsakning skjutas, och hvarje hus, som var öfvergifvet, eller öfver hvilket invånarna icke till tecken af

underkastelse hissat en hvit flagga, skulle utan vidare brännas. Denna våldsåtgärd bar de blodigaste frukter. Otaliga voro de fredliga landtmanna- och egendomsägarefamiljer, som pa grund af obekantskap med den senare bestämmelsen utsatte sig för att skoningslöst mördas af de roflystna trupperna. Hade hittills i Oriente de upproriskas flertal gripit till vapen af enbar frihetstrångtan, så skulle hädanefter ett outplånligt hat och en brinnande hämndkänsla mot allt hvad spanskt hette blifva deras driffjäder. Det kan man icke heller förtänka dem, som smögo sig till sina sköflade hem, endast för att finna de stympade kropparna af sina mödrar och systrar. Och många kubanska gossar, hvilka, i likhet med den senare så ryktbara insurgentgeneralen Antonio Maceo, måst närvara vid blodscenerna, insöpo då ett hat mot spaniorerna, som hvarken tiden eller några löften om eftergifter senare kunde stilla.

Don Ignacio Agramonte från Puerto Principe.

Kubanerna slogos emellertid genom denna framfart i Oriente med en sådan skräck, att de öfver allt veko för Valmasedas trupper, som öfver de utrymda revolutionshärdarna Jiguaní, Guisa och Baire drogo mot Santiago. Céspedes och hans regering måste fly ur ostprovinsen och draga till Camagüéy.

Här hade under tiden revolutionen vunnit åtskilliga framgångar. Upproret hade spridt sig västerut, till provinsen Villa Clara, där den naturaliserade kubanen Cárlos Rollof, till börden polack, iscensatt en resning, och i själfva Camagüéy hade general de Quesada, som uppbringat den kubanska styrkan till 26,000 man, tillsammans med Ignacio Agramonte framgångsrikt stridt med spaniorerna om järnvägslinien Puerto Príncipe—Nuevitas. Man hade utskrifvit val af delegerade till en konstituerande nationalförsamling, och sedan de kubanska trupperna rensat trakten söder om Puerto Príncipe, kunde denna kubanernas första kongress sammanträda i den lilla staden Guaimaro pa gränsen af distriktet Las Tunas. Såsom president fungerade Cárlos Manuel de Céspedes.

Af den konstituerande Nationalförsamlingen i Guaimaro antogs efter en kort öfverläggning den 10 april 1869 en så lydande

CONSTITUCION:

Articulo.

1.º El Poder legislativo residirá en una Cámara de Representantes.

2.º A esta Cámara concurrirá igual representación por cada uno de los cuatro estados en que queda desde este instante dividida la Isla.

3.º Estos estados son: Oriente, Camagüéy, Las Villas y Occidente.

4.º Solo pueden ser Representantes los ciudadanos de la República mayores de veinte años.

5.º El cargo de Representante es incompatible con todos los demás de la República.

6.º Cuando ocurran vacantes en la representación de algún estado, el ejecutivo del mismo dictará las disposiciones necesarias para la nueva elección.

7.º La Cámara de Representantes nombrará el Presidente encargado del Poder ejecutivo, el General en Jefe, el Presidente de las sesiones y demás empleados suyos. El General en Jefe está subordinado al ejecutivo y debe darle cuenta de sus operaciones.

8.º Ante la Cámara de Representantes deben ser acusados, cuando hubiere lugar, el Presidente de la República, el General en Jefe y los miembros de la Cámara. Esta acusación puede hacerse por cualquier ciudadano; si la Cámara la encuentra atendible, someterá al acusado al Poder judicial.

FÖRFATTNING:

Art.

1. Lagstiftande makten utöfvas af en Representantkammare.

2. I denna kammare skall hvar och en af de fyra stater, af hvilka ön hädanefter består, vara lika representerad.

3. Dessa stater äro: Oriente (Östern), Camagüéy, Las Villas och Occidente (Västern).

4. Endast medborgare i republiken, som äro fyllda tjugo år, kunna vara representanter.

5. Representantuppdrag är oförenligt med alla republikens öfriga ämbeten.

6. När ledighet uppstår i representationen för någon stat, skall denna stats styrelse föranstalta nytt val.

7. Representanternas kammare utnämner: Presidenten, som handhafver den exekutiva makten, Öfverbefälhafvaren, Kammarens talman och öfriga funktionärer. Öfverbefälhafvaren är underordnad Exekutiven och är skyldig aflägga räkenskap för sina operationer.

8. Inför Representanternas Kammare kunna anklagas, när så kräfves, Republikens president, Öfverbefälhafvaren och Kammarens egna medlemmar. Denna anklagelse kan väckas af hvarje medborgare; om kammaren finner den befogad, åklagas den anklagade inför den dömande makten.

Artículo.

9.º La Cámara de Representantes puede deponer libremente á los funcionarios cuyos nombramientos le corresponde.

10.º Las disposiciones legislativas de la Cámara necesitan, para ser obligatorias, la sanción del Presidente.

11.º Si no la obtuvieren, volverán inmediatamente á la Cámara para nueva deliberación, en la que se tendrán en cuenta las objeciones que el Presidente presentare.

12.º El Presidente está obligado en el término de diez días á impartir su aprobación á los proyectos de la ley ó negarla.

13.º Acordada por segunda vez una resolución de la Cámara, la sanción será forzosa para el Presidente.

14.º Deben ser objeto indispensablemente de la ley las contribuciones, los empréstitos públicos, la ratificación de los tratados, la declaración y conclusión de la guerra, la autorización al Presidente para conceder patentes de corso, levantar tropas y mantenerlas, proveer y sostener una armada y la declaración de represalias con respecto al enemigo.

15.º La Cámara de Representantes se constituye en sesión permanente desde el momento en que los Representantes del pueblo ratifiquen esta Ley fundamental hasta que termine la guerra.

16.º El Poder ejecutivo residirá en el Presidente de la República.

17.º Para ser Presidente se requiere la

Art.

9. Representanternas Kammare förfogar fritt öfver tillsättningen af de ämbetsmän, den har att välja.

10. Kammarens lagstiftningsbeslut kräfva, för att träda i kraft, Presidentens sanktion.

11. Om denna vägras, skola förslagen upptagas till förnyad behandling af Kammaren, som har att taga i betraktande de invändningar, som Presidenten gör gällande.

12. Presidenten måste inom tio dagar antingen sanktionera ett lagförslag eller vägra att göra det.

13. Har Kammaren två gånger antagit ett lagförslag, måste Presidenten sanktionera detsamma.

14. Endast genom lag kan bestämmas om skattebevillningar, statslån, ratifikation af traktater, krigsförklaring och fredsslut, bemyndigande för Presidenten att utfärda kaparebref, att mobilisera trupper och hålla dem under vapen, att upprätta och underhålla en flotta, eller att tillstädja repressalieåtgärder mot fienden.

15. Representanternas Kammare förklarar sig i permanens från det ögonblick folkets representanter antaga denna grundlag till krigets slut.

16. Den utöfvande makten tillkommer Republikens president.

17. För att kunna blifva President

Artículo.		Art.	
	edad de treinta años y haber nacido en la Isla de Cuba.		fordras att hafva uppnått trettio års ålder och att vara född på ön Cuba.
18.º	El Presidente puede celebrar tratados con la ratificación de la Cámara.	18.	Presidenten kan afsluta traktater med Kammarens ratifikation.
19.º	Designará los Embajadores, Ministros plenipotenciarios, y Cónsules de la República en los paises extranjeros.	19.	Han utnämner Republikens sändebud, befullmäktigade ministrar och konsuler i främmande länder.
20.º	Recibirá los Embajadores, cuidará de que se ejecuten fielmente las leyes y expedirá sus despachos á todos los empleados de la República.	20.	Han mottager främmande sändebud, vakar öfver att lagarna troget iakttagas och meddelar sina befallningar åt alla Republikens ämbetsmän.
21.º	Los Secretarios del despacho serán nombrados por la Cámara á propuesta del Presidente.	21.	Statssekreterarna utnämnas af kammaren på Presidentens förslag.
22.º	El Poder judicial es independiente; su organización será objeto de una ley especial.	22.	Den dömande makten skall vara oberoende; dess organisation kommer att blifva föremål för en särskild lag.
23.º	Para ser elector se requieren las mismas condiciones que para ser elegido.	23.	För valrätt erfordras samma kvalifikationer som för att kunna väljas.
24.º	Todos los habitantes de la República son enteramente libres.	24.	Alla Republikens invånare skola vara fullständigt fria.
25.º	Los ciudadanos de la República, sin distinción alguna, están obligados á prestarle toda clase de servicios conforme á sus apitudes.	25.	Republikens medborgare skola utan undantag vara skyldiga att efter sin förmåga åt densamma utföra tjänster af alla slag.
26.º	La República no reconoce dignidades, honoros especiales ni privilegio alguno.	26.	Republiken erkänner inga värdigheter, särskilda hederstitlar eller privilegier.
27.º	Los ciudadanos de la República no podrán admitir honores ni distinciones de un pais extranjero.	27.	Republikens medborgare få icke mottaga värdigheter eller utmärkelser från främmande makter.
28.º	La Cámara no podrá atacar las libertades del culto, imprenta, reunión pacifica, enseñanza y petición ni derecho alguno inalienable del pueblo.	28.	Kammaren får icke förgripa sig på religionsfriheten, tryckfriheten, församlingsrätten, undervisningens frihet eller petitionsfriheten, ej heller på någon annan af folkets oantastliga rättigheter.

Articulo.	Art.
29.º Esta Constitución podrá enmendarse cuando la Cámara unánimemente lo determine.	29. Denna konstitution kan ändras genom enhälligt beslut af Kammaren.
Esta Constitución fué votada en el pueblo de Guaimaro el diez de Abril de mil ochocientos sesenta y nueve por el ciudadano Cárlos Manuel Céspedes, Presidente de la Asamblea Constituyente, y los ciudadanos Diputados Salvador Cisneros Betancourt, Francisco Sánchez, Miguel Betancourt Guerra, Jesús Rodriguez, Antonio Alcalá, José Izaguirre, Honorato Castillo, Miguel Jerónimo Gutiérrez, Arcadio Garcia, Tranquilino Valdés, Antonio Lorda, Eduardo Machado, y ciudadanos Ignacio Agramonte y Antonio Zambrana, Secretarios.	Denna författning antogs i staden Guaimaro den 10 april 1869 af medborgaren Cárlos Manuel Céspedes, President för Konstituerande Församlingen, och medborgarne deputeradena Salvador Cisneros Betancourt & c. . . .
Adición. — Los Representantes del pueblo son irresponsables é inviolables en el ejercicio de sus funciones.	*Tillägg.* — Folkets Representanter äro oansvariga och okränkbara under utöfningen af sina funktioner.

Till president för den nya republiken valdes enhälligt Cárlos Manuel de Céspedes och till dess vicepresident Francisco Aguilera. Markisen af Santa Lucia blef talman för kammaren. Man skickade underhandlare till de öfriga amerikanska republikerna och till Europa, för att erhalla erkännande som krigförande makt. Chile, Bolivia, Guatemala, Colombias Förenta Stater och Méjico erkände nu kubanerna såsom krigförande, och Perú erkände den nya republiken som oberoende stat den 13 juni 1869.

Under sommaren fingo kubanerna atskilliga förstärkningar genom tvänne lyckligt landade expeditioner, och de voro till hösten betydligt bättre rustade än förut att, under befäl af general Quesada och den forna sydstatsöfversten Thomas Jordan, upptaga kampen. Endast beväpningen med eldgevär lämnade fortfarande mycket öfrigt att önska, då insurgenternas massa var hänvisad till att erhalla sadana vapen, som de kunde vinna fran sina fiender i striden. Visserligen hade äfven spaniorerna erhallit betydande förstärkningar, men gula febern decimerade snart fruktansvärdt de

nyanlända trupperna, och de kubanska chefernas raskhet kom insurgenterna att segra i nästan alla de småstrider, som utkämpades.

En i Förenta Staterna bosatt ansedd kuban, Morales Lemus, hade omedelbart efter kubanernas första kongress i Guaimaro blifvit utsedd till den nya republikens envoyé i Washington. Han satte sig genast i förbindelse med presidenten Grant's dåvarande utrikesminister, Hamilton Fish, och denne inledde underhandlingar med general Prim, hvilken icke var obenägen att låta Spanien afstå från Cuba för en summa af 100 millioner pesetas. General Sickles skickades som amerikansk minister till Madrid, och man underströk från amerikansk sida sin fordran med hotet att eljest erkänna Cuba som oafhängigt, hvilket kongressens representanthus redan beslutat. Genom den spanska utrikesministern Becerra's motstånd strandade emellertid denna plan.

Under vintern 1869—70 hade kubanerna i allmänhet framgångar i den centrala provinsen, och Jordan slog den 1 jan. 1870 en spansk truppstyrka i närheten af Guaimaro. Han ledsnade dock snart på det eviga partikäbblet mellan de kubanska cheferna. Svårigheten att erhålla krigsförnödenheter bidrog också till att denna dugliga officer snart lämnade sitt befäl.

* * *

Generalkaptenen Dulce, som afskydde den grymma krigföringen och fortfarande ville på underhandlingarnas och eftergifternas väg vinna kubanernas bevågenhet, hade nu att utstå en hård konflikt med de spansksinnade elementen i västra Cuba. Såsom nämnts, hade dessa organiserat sig såsom frivilliga under valda chefer, och dessa voluntarios, hvilka undveko att begifva sig till den egentliga krigsskådeplatsen, blefvo i stället till en formlig landsplåga i de öfriga provinserna. De föröfvade ständiga våldsgärningar mot alla, som misstänktes för kubanska sympatier, de tilloch afsatte sina officerare efter behag, och de trotsade öppet generalkaptenen.

När en af dessa voluntarios den 31 januari 1870 blifvit mördad af någon fanatisk kuban i Key West, kände deras raseri inga

gränser, och Habana blef under de närmaste månaderna skådeplatsen för de mest tumultuariska scener.

I maj gafs på Villanueva-teatern i Habana en föreställning, som de misstänkte vara tillställd till förmån för den kubanska propagandan, och de företogo då ett blodigt anfall på de fredliga teaterbesökande. Snart därefter utförde de under en parad ett angrepp på ett kafé, och mördade därvid många personer. Dulce var fullständigt vanmäktig mot deras tygellöshet. Denna nådde sin höjdpunkt, sedan de den 2 juni 1870 gjort formligt uppror mot generalkaptenen och afsatt honom, samt tvingat honom att hemresa till Spanien.

I den nya generalkaptenen, Caballero de Rodas, fingo de en man efter sitt tycke, och han förvärfvade sig deras bevågenhet genom att hänsynslöst låta skjuta alla krigsfångar. Voluntarios föröfvade nu öfverallt i de västra provinserna de grymmaste illgärningar mot landtbefolkningen och uppretade därigenom de kubanska trupperna att äfven öfvergå till den mest barbariska krigföring. Genom de ständiga repressalierna kom detta broderkrig, som det beklagligen så ofta sker, att blifva allt blodigare, och präglades af en vildhet, som söker sitt motstycke i nyare tid. Rodas rapporterade ständigt till Madrid, att kriget var nära slut, men trots de stora förstärkningar han erhöll blef han slagen i nästan hvarje skärmytsling och måste därför till slut afgå i december 1870.

Hans efterträdare blef generalen Conde de Valmaseda, hvilken i alla afseenden var, om möjligt, ännu vildare. Ehuru han icke lyckades besegra insurgenterna, som särskildt hade stor framgång i att öfverfalla och eröfra spanska transportföror, så lyckades han genom sitt fruktansvärda skräckregemente dock förmå den större delen af den kubanska armén i Puerto Príncipe att nedlägga vapnen mot löfte om amnesti och öfvergifva sin anförare, den tappre Ignacio Agramonte, hvilken med endast en liten kavalleriafdelning fortfor att bekämpa spaniorerna i denna provins.

Valmaseda uppmuntrade voluntarios' tygellösa raseri. Sedan han, genom att beröfva universitetet dess privilegier, riktat deras hat mot denna institution, utförde dessa frivilliga på hösten

1871 en illgärning, som då för tiden väckte ett oerhördt uppseende.

Den i Key West mördade voluntariern Castañon hade begrafts på Habanas kyrkogård, och man påstod, att hans grafcell blifvit skymfad genom några ord, som af okänd hand ristats på glasskifvan i dörren. Voluntarios utpekade genast studenterna vid universitetet såsom misstänkta, och på deras begäran lät generalkaptenen fängsla och åtala 43 medicine studerande af de yngsta årsklasserna, som voro rena barn. En spansk officer erbjöd sig frivilligt att försvara dem inför den ordinarie krigsrätten, och de frikändes. Nu reste sig emellertid voluntarios. De tvungo generalkaptenen att kassera rättegången och tillsätta en ny krigsrätt, som till två tredjedelar bestod af voluntarios. Denna parodi på en rätt, där anklagarna hade majoritet, fällde naturligen de anklagade och dömde den 26 november 1871 af de unga studenterna 8 att skjutas och de öfriga till straffarbete. Påföljande morgon tågade nu femton tusen af de tappra voluntarios ut och afrättade de åtta dödsdömda gossarna, af hvilka flera tillhörde ansedda familjer på ön. Affären väckte en oerhörd sensation i Förenta Staterna, och den fördömdes skarpt i de spanska Córtes. Denna upphetsning i Förenta Staterna skulle två år därefter få ny näring genom ännu en lömsk illgärning från de spanska elementen på Cuba, ett dåd, som dessutom innebar en kränkning af internationella förpliktelser.

Sedan 1870 hade en före detta blockadbrytare från det amerikanska inbördeskriget, ångaren Virginius, gjort resor för de kubanska insurgenternas räkning i västindiska farvatten. Hon ägdes formellt af en amerikansk medborgare, John F. Patterson, och innehade papper såsom amerikanskt fartyg. Den 4 oktober 1870 utklarerades Virginius för sista gången från amerikansk hamn till Curaçao, och kryssade sedan fram och åter i farvattnen vid Cuba, tills hon den 23 oktober 1871 utklarerades från Kingston på Jamaica med destination till Puerte Limón i Costa Rica. Virginius

tog en stor kubansk undsättningsexpedition ombord och skulle med denna landstiga i östra Cuba, men genom en skada på maskinen blef hon tvungen att dröja vid kusten af Haiti, så att den spanska konsuln i Kingston fick tid att kabla en underrättelse om ångarens afgång till guvernören i Santiago, general Burriel. Ångaren jagades därför af den spanska kanonbåten Tornado, som under den månljusa natten den 31 oktober fick Virginius i sikte. En vild jakt började, och ehuru man ombord å ångaren använde allt tillgängligt bränsle under pannorna, vann spanioren på densamma, så att den kunde upphinna Virginius tätt under Jamaicas kust. Ombord å fartyget, som stod under befäl af kapten Fry, befunno sig 165 man, däribland 90 kubaner, af hvilka flera framstående insurrektionschefer. De ombordvarande togos till fånga, och Tornado bogserade med ett annat spanskt fartygs tillhjälp prisen, som fört amerikansk flagg, till Santiago de Cuba. Här inträffade man den 1 november, och de fångna ställdes genast inför en krigsrätt, som dömde dem till döden.

Den amerikanska vicekonsuln på platsen, Mr E. G. Schmitt, gjorde genast föreställningar hos guvernören, och begärde tillträde till fångarna för att öfvertyga sig om, hvilka som voro amerikanska medborgare och på denna grund, då de icke gripits med vapen i hand, kunde begära en mera laglig rättsprocedur, men han afvisades brutalt. De spanska myndigheterna nekade honom att få begagna kabeln till Jamaica för att meddela sig med därvarande konsul, och först den 4 november fick han en ohöflig skrifvelse från general Burriel. Guvernören förklarade däri, att han mottagit vice konsulns skrifvelse, då han hade viktigare ärenden att sköta, och att som de följande dagarna voro helgdagar, då ingen ämbetsman utför något arbete, — emedan de då, såväl som alla andra, äro försjunkna i betraktande af Alla Helgons mysterier och firandet af Alla Själars dag, såsom vår heliga religion föreskrifver —, så kunde han först nu svara vicekonsuln, som uppenbarligen anställts i denna stad för hemliga och misstänkta ändamål.

Samma dag hade fyra af fångarna, bland dem engelsmannen O'Ryan, blifvit skjutna, och den 7 november skjötos kapten Fry

och 37 andra deltagare i färden, däribland Céspedes' broder Pedro. Den åttonde november skulle resten skjutas, och man hade redan medhunnit att aflifva 12 offer, då en oförutsedd händelse tvang generalen att inställa blodbadet.

De engelska myndigheterna på Jamaica hade nämligen hunnit erhålla underrättelse om Virginius' tagande, och den 6 lämnade en engelsk sloop-of-war, H. M. S. Niobe under Sir Lambton Lorraine, Kingston och inträffade den 8 i Santiago. Då den engelska befälhafvaren fick reda på att engelska undersåtar voro inblandade i affären, fordrade han exekutionernas ögonblickliga afbrytande, och när general Burriel vägrade, förklarade han sig ämna göra fartyget klart till strid. Så stor är med rätta den engelska flaggans prestige, att denna förklaring var tillräcklig för att tvinga generalen till eftergift. Den 14 tillkom H. M. S. Woodlark, och två dagar senare inträffade U. S. S. Wyoming i hamnen.

Underrättelsen om händelserna kom först den 6 till Förenta Staterna öfver Jamaica, då telegrafförbindelsen öfver Habana genom en mycket misstänkt tillfällighet afbröts den 1, då Virginius bogserades in i hamnen, och först blef klar i det ögonblick Sir Lambton hotade att bombardera staden. Det amerikanska sändebudet i Madrid, general Daniel E. Sickles, gjorde genast energiska föreställningar hos Presidenten för den dåvarande spanska republiken, Emilio Castelar, hvilken ögonblickligen telegraferade till Habana att inställa exekutionerna. Som förbindelsen med Santiago var afbruten, dröjde det emellertid ett par dagar innan besked erhölls, och härunder utspann sig en i retad ton förd notväxling mellan den spanska utrikesministern, Sr. Carvajal, och Sickles, hvilken erhöll mycket bestämda order från Washington. När man i Amerika fick veta blodbadets omfång, stegrades oviljan till formlig krigsstämning, och sedan Sickles aflämnat ett ultimatum, gjorde han sig morgonen den 26 november i ordning att lämna Madrid och begärde sitt pass. På aftonen gaf dock spanska regeringen efter, och medgaf, att Virginius och de öfverlefvande af besättningen skulle utlämnas till Förenta Staterna, att de skyldiga ämbetsmännen skulle åtalas och straffas, samt att den amerikanska flaggan skulle saluteras.

Hade en mindre frisinnad och insiktsfull man än Castelar vid detta tillfälle suttit vid rodret i Spanien, skulle krig mellan de båda rikena med all säkerhet utbrutit redan då, och Cuba för länge sedan varit räddadt åt friheten, då Spaniens inre anarkiska tillstånd och kubanernas framgångar under detta år skulle gjort öns eröfring relativt lätt. Nu uppgjordes affären i godo, Spanien betalade en betydande skadeersättning åt de mördade amerikanska medborgarna och britiska undersåtarna, och Virginius utlämnades den 16 december till de amerikanska myndigheterna, som läto bogsera henne till Förenta Staterna. På vägen sjönk hon emellertid under en storm vid Frying pan shoals utanför Floridas kust.

General Daniel Sickles,
Amerikansk minister i Madrid 1873, berättar sina minnen. Amerikansk karrikatyr.

Det visade sig sedermera, att expeditionen i hufvudsak bekostats af en rik emigrerad kuban, don Antonio Mora, bekant genom det kraf på ersättning för konfiskerad egendom, som dock först under nästa uppror skulle aftvingas Spanien.

Ehuru Förenta Staterna, tack vare Grant's försiktiga politik, tills vidare afstodo från planerna på att förvärfva Cuba, medförde Virginius-affären dock för dem den viktiga följden, att Spanien aftvingades den förutnämnda bestämmelsen om skyddande af amerikanska medborgares rätt i de spanska kolonierna, som innehålles i protokollet af den 12 januari 1877.

* *
*

Vid tidpunkten för Virginius-affären hade viktiga förändringar inträffat i Cubas styrelse. Valmaseda's valdsregemente hade ledt till att man i september 1872 lät honom provisoriskt afstå befälet till Ceballos, och den 18 april 1873 definitivt till general Pieltain.

Den konstituerande nationalförsamlingen i spanska republiken hade nu äfven insett, att något måste göras på reformernas väg. Den 22 mars 1873 hade den dekreterat slafveriets upphäfvande på ön Puerto Rico, och Castelar skickade på hösten samma år kolonialministern Soler y Plá personligen till Cuba för att jämte den nya generalkaptenen, don Joaquín Jovellar y Soler, undersöka hvilka åtgärder, som borde vidtagas för att pacificera Cuba. Jovellar var också generalkapten, när underrättelsen om Spaniens koncessioner i Virginiusfrågan kom till Habana, och han hade då af denna anledning att utstå en allvarlig demonstration af voluntarios.

Under tiden hade insurgenternas framgångar varit mycket betydande. Máximo Gómez, Calixto García och Ignacio Agramonte hade utbredt revolutionens område öfver nya landsträckor, och såvida enighet rådt mellan cheferna, skulle den haft alla utsikter att segra.

Republikens sak träffades dock af ett hårdt slag, när den unga, tappra och ytterst populära don Ignacio Agramonte den 11 maj 1873 med 800 insurgenter led ett nederlag vid Jimaguaya i Camagüéy och föll i striden jämte 79 kamrater. Hans lik fördes i triumf till Puerto Príncipe och utställdes offentligt i staden, och denna jobspost verkade starkt hämmande på revolutionens framgångar.

Mellan de olika kubanska cheferna hade nu också afunden och stridigheterna stegrats till sin höjd. Céspedes hade afsatt först Quesada och sedan Máximo Gómez, då de vägrade att effektivt understödja den civila myndigheten. När den kubanska kongressen i december 1873 sammanträdde i Bijagual, begick man därför det ödesdigra missgreppet att afsätta den ädle Céspedes, hvilken djupt kränkt drog sig tillbaka till ostprovinsen. Då man ej kunde komma öfverens om någon efterträdare, öfvertog kammarpresidenten, markisen af Santa Lucia, provisoriskt presidentskapet och blef sedermera erkänd såsom president.

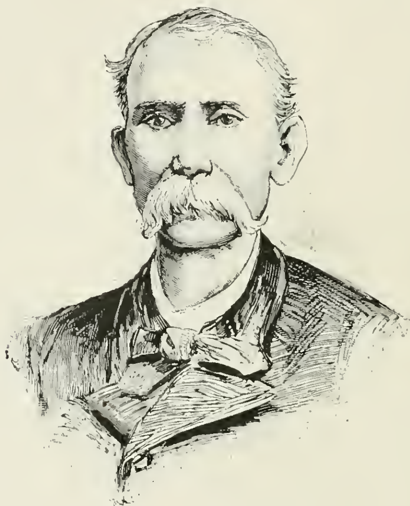
Cárlos Manuel de Céspedes irrade under ett halfår omkring med några få följeslagare i Sierra Maestras bergstrakter. Han öfverraskades den 22 mars 1874 vid San Lorenzo af spanska trupper och stupade. Hans lik fördes till Santiago de Cuba.

Don Salvador Cisneros Betancourt, marqués de Santa Lucia,
President i Republiken Cuba 1874 och 1895–97.

Ännu en betydande förlust ledo kubanerna, då Calixto García äfven öfverrumplades af spanska trupper och efter ett hjältemodigt motstånd togs till fånga. Han aflossade därvid i förtviflan ett revolverskott mot sin panna, och bär för hela lifvet märke efter detta misslyckade själfmordsförsök.

Presidenten Cisneros Betancourt tillkallade åter Máximo Gómez såsom chef för de kubanska trupperna i Camagüéy, och denna

Máximo Gómez y Baez,
efter tioårskriget.

energiska ledare planerade genast att utsträcka revolutionen till de hittills relativt oberörda västra provinserna. För att lokalisera upproret i östra delen af Cuba hade spaniorerna på gränsen mellan Puerto Príncipe och Villa Clara anlagt en befästad lägerlinie, hvilken efter namnet på den väg, som här ledde tvärs öfver ön, vanligen kallas trocha. Denna Júcaro-Morón-trocha lyckades Gómez genombryta med en del af de kubanska trupperna i Camagüéy och fick i förening med Julio Sanguily upproret i Villa Clara att åter bryta ut i full låga. Enligt hans dispositioner borde styr-

korna i Östern succesivt draga sig västerut, så att han för sitt fälttåg mot de västra provinserna skulle kunna påräkna ständiga förstärkningar, men denna order åtlyddes icke, och han led därför ett allvarsamt nederlag vid kafetalen González.

Vicente García, som kommenderade kontingenterna från Tunas, och delvis från Holguín och Bayamo, stod i spetsen för oppositionen mot Gómez. Förgäfves sökte presidenten Cisneros förmå honom till lydnad, och Vicente García gjorde till slut ett pronunciamiento i sitt läger vid Lagunas de Varona, därvid han utlofvade åtskilliga politiska reformer och lät utropa sig till öfverbefälhafvare. Under tiden hade oberoende klubbar bildat sig bland insurgenterna, och i Holguín hade Manuel Calvar gjort sig till oberoende befälhafvare. Cisneros hade under dessa omständigheter endast öfrigt att afgå, och till hans efterträdare såsom republikens president valdes då Juan Bautista Spotorno. Denne sökte stäfja demoralisationen. Han skickade Vicente García såsom chef för den kubanska styrkan i Camagüéy under Gómez' frånvaro i Las Villas, och för att förhindra de underhandlingar med spaniorerna, som nu under inflytande af spanska mutningsförsök började komma i svang bland de kubanska cheferna, utfärdade han sitt berömda dekret, så lydande:

»Considerando que despues de siete años de guerra próximamente, no es posible que se desconozca nuestra firme resolución de no someternos de nuevo á la dominación española, y la inquebrantable voluntad que poseemos de obtener nuestra independencia, el Presidente de la Republica se ha servido disponer: Que sean tenidos y juzgados como espias los individuos procedentes del campo enemigo que presenten de palabra ó por escrito proposiciones de paz, fundadas en base que no sea la independencia de Cuba. — Patria y Libertad.

San José de Guaycanamar,
Junio 30 de 1875.»

»I betraktande af att det efter nära sju års krig icke är möjligt för oss att uppgifva vårt fasta beslut att icke åter underkasta oss det spanska väldet, och i betraktande af vår orygglíga önskan att vinna vårt oberoende, har Republikens President funnit godt att förordna: att såsom spioner skola gripas och dömas alla sådana personer, hvilka utskickas från det fientliga lägret med muntliga eller skriftliga fredsförslag, som icke äro baserade på Cubas oberoende. — Frihet och Fädernesland.

San José de Guaycanamar,
den 30 juni 1875.»

Denna kraftåtgärd bidrog visserligen att hålla massorna i styr, men kunde icke förhindra, att tvisterna mellan cheferna alltjämt fortforo.

Spotorno måste snart afgå från presidentskapet, och till hans efterträdare utsågs den mera eftergifna don Tomás Estrada Palma. Förhållandena hade nu blifvit mycket prekära för Gómez i Las Villas, där invånarna icke gärna ville stå under ett främmande kommando. Man konspirerade öppet mot generalen, så att han till slut ledsnade på företaget och jämte Sanguily återvände till Camagüéy, sedan han öfverlämnat befälet till Rollof. Presidenten Palma kunde icke betvinga de inre stridigheterna och nöjde sig med att skicka en kommission under Sanguily till Förenta Staterna för att anskaffa rikligare understöd af penningar och vapen.

Julio Sanguily under tioårskriget.

* * *

Medan kubanerna på detta vis förslösade sina krafter pa inre stridigheter, hade situationen i Spanien väsentligt förbättrats. Martínez Campos hade återuppsatt bourbonerna på tronen, och han fick nu till uppgift att söka genomföra en pacifikation af Cuba.

I november 1876 ankom general Arsenio Martínez de Campos till Habana, där Jovellar ännu en tid förmåddes att kvarstå såsom generalkapten, medan Campos personligen tog befälet öfver den spanska armén och förde underhandlingar med de kubanska cheferna. Han medförde betydliga förstärkningar och kunde vid fälttågets början uppställa en armé på öfver 80,000 man, fördelade på 75 infanteribataljoner, 5 regementen och 18 skvadroner kavalleri, 3 kompanier och 4 sektioner fältartilleri och 3 kompanier och 5 sektioner bergsartilleri, ingeniörstrupper, Guardia Civil, Guerrillas och Voluntarios. Insurgenterna ledo numera brist på förnödenheter och

ammunition och voro uttröttade af de många årens oafbrutna strider. Deras disponibla styrka uppgick nu ej till mer än 7,000 man.

Till en början sökte Campos krossa insurrektionen i Las Villas, och han kunde den 20 mars 1877 rapportera, att han ansåg upproret dämpadt i denna provins. Vicente García som efter sitt lyckade intagande af Victoria de las Tunas erhållit förnyad

Martinez Campos
under tioårskriget.

prestige bland kubanerna, anmodades nu af presidenten Palma att söka återeröfra Las Villas. Han infann sig hos Palma, gjorde ursäkt för sin insubordination och antog uppdraget, men under marschen mot väster började hans styrka betydligt sammansmälta genom deserteringar. Han beslöt sig då för en ny kupp, och utförde åter den 11 maj 1877 ett pronunciamento i Santa Rita. Förvirringen i kubanernas led var nu ohjälplig. Martínez Campos begagnade sig skickligt af situationen, utlofvade amnesti och lät sina agenter börja bearbeta cheferna med klingande mynt.

På hösten arrangerades en konferens mellan en af Campos' utskickade, biskopen af Haití, Mr. Pope, och kubanska representanter vid lägret i La Sabanita. Endast Antonio Maceo vid Santiago och Vicente García vid Tunas voro ännu i effektiv kamp. Estrada Palma vände sig förgäfves till Máximo Gómez för att förmå honom att öfvertaga öfverbefälet och beslöt, sedan denne vägrat, att personligen begifva sig till Oriente för att försöka rädda republiken.

Nu ägde flera konferenser rum mellan spanska generaler och kubanska insurrektionschefer, däribland en vid Congo nära Manzanillo mellan de spanska generalerna Prendergast, Dabán och Bonanza samt den kubanska öfversten Antonio Bello och andra ledare. En annan ägde strax förut rum vid Santa Cruz del Sur med kubanska öfversten Jaime Santisteban, kapten Rivero samt Esteban Varona. Estrada Palma, som erhöll kännedom om dessa underhandlingar, lät först arrestera Esteban Varona och i lägret vid San Martin de Viaya på grund af Spotornos dekret döma honom till döden och afrätta honom. En ny krigsrätt dömde äfven Bello till döden, och Santisteban och Rivero till degradation, men genom Máximo Gómez' och Marcos García's, den senare alcalden i Sancti Spíritus, mellankomst räddades dessa och fingo tillfälle att fly.

Don Tomás Estrada Palma,
President i Republiken Cuba 1875—77,
Republikens Delegado i Förenta Staterna från 1895.

Estrada Palma försökte nu förmå Vicente García att rädda situationen och begaf sig med några få följeslagare till Tunas. På vägen föll han dock i spaniorernas händer och fördes fången till Spanien.

* * *

Händelserna utvecklade sig nu raskt. Sedan Javier de Céspedes provisoriskt förvaltat presidentämbetet, utsågs Vicente García till president. Han lär då ha yttrat: »Tal parece que se me elige, para que muera en mis manos la República de Cuba. — Man tyckes välja mig endast för att Republiken Cuba skall dö i min hand». Spotornos dekret upphäfdes genom ett kammarbeslut, och i december 1877 var kubanernas situation förtvillad. Máximo Gómez underhandlade med Campos att få lämna landet, och sedan Campos den 5 februari 1878 från Puerto Príncipe dekreterat, att alla slafvar, som före den 1 november 1876 befunnit sig i den kubanska armén, skulle förklaras för fria, arrangerades den 7 februari en sammankomst med den kubanska regeringens representanter i Campos' läger vid Chorrillo.

På kubansk sida deltogo Vicente García och Goyo Benítez, Rafael Rodríguez, Enrique Mola, Fonseca, Rosado, Ramón Roa, Emilio Luaces, Pérez Trujillo, Canals, m. fl.; på spansk, generalerna Martínez Campos, Prendergast och Cassola.

Kubanska ofversten Antonio Bello.

Själfva hufvudförhandlingen ägde rum i en hydda kl. 11 f. m. mellan de spanska generalerna och Vicente García, Benítez, Rodríguez, Trujillo och Roa, och efter tre timmars debatt uppnåddes fullständig enighet. Campos bjöd nu kubanerna på frukost, och generalerna följde dem sedan utan eskort ett långt stycke på väg.

När Vicente García återkommit till sitt läger vid San Agustín, frågade han soldaterna: »Cubas folk! önsken I fred eller krig? »Fred» blef svaret, kammaren upplöstes, och man tillsatte en kommitté med doktor Emilio Luaces till ordförande för att redigera fredsvillkoren.

Detta dokument var färdigt den 10 februari och lydde:

»Constituidos en Junta el pueblo y fuerza armada del departamento del

»Befolkningen och den beväpnade styrkan i Centrala Departementet, som

Centro y agrupaciones parciales de los otros departamentos, como único medio hábil de poner término á las negociaciones pendientes en uno ú otro sentido, y teniendo en cuenta el pliego de proposiciones autorizado por el General en Jefe del ejército español, resolvieron por su parte modificar aquéllas presentando los siguientes artículos de capitulación:

Artículo.

1.° Concesión á la Isla de Cuba de las mismas condiciones políticas, orgánicas y administrativas de que disfruta la Isla de Puerto Rico.

2.° Olvido de lo pasado respecto de los delitos políticos cometidos desde 1868 hasta el presente, y libertad de los encausados ó que se hallen cumpliendo condena dentro ó fuera de la Isla. Indulto general á los desertores del ejército español sin distinción de nacionalidad, haciendo extensiva esta cláusula á cuantos hubiesen tomado parte directa ó indirecta en el movimiento revolucionario.

3.° Libertad á los colonos asiáticos y esclavos que se hallen hoy en las filas insurrectas.

4.° Ningún individuo que en virtud de esta capitulación reconozca y quede bajo la acción del Gobierno español, podrá ser compelido á prestar ningún servicio de guerra, mientras no se establezca la paz en todo el territorio.

5.° Todo individuo que en virtud de esta capitulación desee marchar fuera de la Isla queda facultado,

jämte några grupper från de öfriga departementen sammanträdt till öfverläggning, hafva såsom det enda lämpliga medlet att göra ett slut på de sväfvande underhandlingarna i olika riktning och i betraktande af det förslag till öfverenskommelse, som framlagts af öfverbefälhafvaren för den spanska armén, beslutat att för sin del modifiera detta förslag och framställa följande kapitulationsvillkor:

Art.

1. Åt ön Cuba medgifvas samma villkor i politiskt, organisatoriskt och administrativt afseende, som ön Puerto Rico åtnjuter.

2. Glömska af det förflutna i hvad som rör politiska förseelser, som föröfvats från 1868 till denna dag, och frigifning af alla anklagade och af dem, som aftjäna straff inom eller utom ön. Full amnesti för alla desertörer från den spanska armén utan hänsyn till nationalitet; och bör denna klausul utsträckas till hvar och en, som tagit direkt eller indirekt del i den revolutionära rörelsen.

3. Frihet för alla asiatiska kolonister och slafvar, som för ögonblicket befinna sig i de uppproriskas led.

4. Ingen person, som i kraft af denna kapitulation underkastar sig det spanska väldet, får tvingas att utföra någon krigstjänst, förr än fred blifvit återställd på hela området.

5. Hvarje person, som efter denna kapitulation önskar lämna ön, skall det stå fritt att göra så, och skall

Articulo.

y le proporcionará el Gobierno español los medios de hacerlo, sin tocar en poblaciones, si así lo deseare.

6.° La capitulación de cada fuerza se hará en despoblado, donde con antelación se depositarán las armas y demás depósitos de guerra.

7.° El General en Jefe del ejército español, á fin de facilitar los medios de que puedan avenirse los demás departamentos, franqueará todas las vias de mar y tierra de que pueda disponer.

8.° Consideran lo pactado con el Comité del Centro como general y sin restricciones particulares, todos los departamentos de la Isla que acepten estas condiciones.

Campamento de San Agustin,
10 de Febrero de 1878.
Emilio L. Luaces.
Rafael Rodriguez, Secretario.»

Art.

spanska regeringen förskaffa honom medel därtill utan att han behöfver beröra någon stad, såvida han ej önskar det.

6. De särskilda truppafdelningarnas kapitulation skall äga rum på landsbygden, och skola vapen och öfriga krigsförnödenheter företrädesvis aflämnas där.

7. Öfverbefälhafvaren för spanska armén skall för att underlätta samverkan med de öfriga departementen vid denna kapitulation öppna alla kommunikationsvägar till lands och vatten, öfver hvilka han förfogar.

8. Denna öfverenskommelse med Kommittén i det Centrala Departementet skall betraktas såsom allmängiltig och utan några särskilda inskränkningar gälla för alla andra departement på ön, som vilja ingå på dess bestämmelser.

Lägret vid San Agustin den
10 februari 1878.
Emilio L Luaces.
Rafael Rodriguez, sekreterare.»

* * *

Sedan fördraget afslutats den 19, skickade man en agent till den revolutionära juntan i New York, som nu upplöste sig, och Máximo Gómez begaf sig till Antonio Maceo, som med sin styrka i Oriente ännu icke ingatt på fredsfördraget.

Maceo vägrade att kapitulera, och äfven Vicente Garcia påstod, att de artiklar, som redigerats i San Agustín afveko från de villkor, man stipulerat vid sammankomsten i El Zanjón. Man valde därför en ny revolutionär president, Manuel Calvar, och Máximo Gómez öfvergaf underhandlingarna och afseglade på

den spanska kanonbåten Vigía, hvilken den 7 mars landsatte honom i Mondego Bay på Jamaica, sedan han uttalat orden: »Cuba no puede ser libre. — Cuba kan icke vara fritt.»

Sedan Martínez Campos vid en sammankomst, som han tillsammans med generalerna Prendergast och Polavieja höll med Antonio Maceo i den senares läger i Baraguá, förgäfves sökt förmå Maceo till underkastelse, utbröto fientligheterna på nytt för en kort tid. Men redan den 27 april beviljade Campos på doktor Figueredo's framställning en neutralisation af området omkring San Luis, och den 9 maj infunno sig Antonio Maceo med Leyte Vidal, Rivas, Ríus och José Lacret hos Campos och fördes på egen begäran utan att ha undertecknat någon kapitulation på fartyget Fernando el Católico till Kingston på Jamaica.

José Lacret.

Härifrån skickade Maceo nu Lacret med bud till de återstående insurrektionscheferna, att inga utsikter funnos att fortsätta upproret, och att man för att undvika ytterligare blodsutgjutelse nu borde sluta fred, och ehuru den energiska negern Guillermon Moncada, som ansåg, att man borde fordra klarare bestämmelser om självstyrelse, gjorde ett försök att uppehålla revolten, upplöste sig till slut den sista återstoden af den republikanska regeringen genom följande dokument den 21 maj:

El Gobierno provisional resolvió:	Den provisoriska regeringen har beslutat:
1. El Gobierno de la República de Cuba queda desde este instante disuelto, devolviendo sus poderes al pueblo.	1. Republiken Cubas regering är från detta ögonblick upplöst och återlämnar sin myndighet i folkets hand.
2. Comunicar esta resolución al General en Jefe del ejército de la República, y al Agente oficial en el Exterior.	2. Detta beslut skall meddelas öfverbefälhafvaren för republikens regerings väpnade styrka och dess officiella agent i utlandet.
El Presidente Manuel Calvar.	Presidenten Manuel Calvar.
El Secretario Fernando Figueredo.	Sekreteraren Fernando Figueredo.

Härefter kapitulerade Limbano Sánchez, Quintín Bandera, Flor Crombert, Agustín Cebreco, Guillermón och de färgades öfriga ledare.

* * *

Den tioåriga förtvillade kampen var härmed slut. Spanska armén hade härunder förlorat 3,469 man i strid och 54,026 genom sjukdomar och 35,962 man sårade och sjuka, som man måst återsända. Omkring 1,500 man hade tillfångatagits, och nära fyra tusen hade deserterat.

Kubanerna hade såsom maximum fört fem tusen ordentligt beväpnade man i fält men haft ett betydligt antal obeväpnade eller ofullständigt beväpnade män på sin sida. Förlustsiffrorna för kubanerna äro svåra att ens tillnärmelsevis uppgifva, men de voro mycket betydliga. Kubanerna hade lidit brist på tillförsel af ammunition men sökt afhjälpa denna brist genom att med svafvel, som i början infördes från Nassau, och salpeter, som de extraherade ur guanolagren i Cubitas-sierran, tillverka eget krut. De hade inrättat åtskilliga verkstäder för olika artiklar på [illegible] och på åtskilliga skyddade ställen haft flera odlingar af bomull, socker, tobak och näringsmedel i gång. För öfrigt fingo de förnödenheter genom befolkningens välvilliga förmedling eller vid öfverfall på spanska trupptransportforor och på af spaniorer besatta orter.

* * *

Martínez Campos begaf sig nu till Habana och öfvertog själf generalkaptensämbetet på ön efter Jovellar, som hemförlofvades. Hans uppgift var att bota de refvor kriget förorsakat och att återinföra ordning i landet.

Han stötte emellertid genast på en betydande svårighet. Kubanerna ansågo sig nämligen ha blifvit lurade genom den första paragrafen i El Zanjón-freden, som utlofvade at Cuba samma rättigheter, som Puerto Rico åtnjöt. På denna ö hade nämligen

Don Ramón Blanco y Erenas, marqués de Pena Plata.
Generalkapten öfver Cuba 1879—80 och 1897—98.

i augusti 1870 upprättats en viss blygsam själfstyrelse, som ej trädde i full kraft förr än 1873, men denna hade annulerats 1874, och vid tiden för kubanernas fredslut var Puerto Rico i hufvudsak underkastad precis samma gammalmodiga regemente med en enväldig generalkapten, som på Cuba föranledt upproret 1868. Denna förmån var sannerligen icke något att ha kämpat för i tio år.

Detta visste emellertid de kubanska cheferna icke, utan trodde, att Puerto Rico atnjöt de förutnämnda friheterna, och hvad märkvärdigare är, hvarken Martínez Campos eller Jovellar hade sig denna förändring bekant. Campos telegraferade under underhandlingarnas gång till Jovellar följande:

. . . Detta är frågan. Hvarken jag eller de (Insurgenterna) känna till skillnaden mellan den konstitution, som är i kraft på Puerto Rico, och den, som gäller i Spanien. Hvad vi önska att bestämma är, att så snart den spanska konstitutionen förändras i liberal eller konservativ riktning, Cuba skall behandlas pa samma sätt som Spanien. Det är emellertid af vikt att få veta skillnaderna, och jag hoppas, att Ers Excellens ville meddela mig dem, såvida Ni känner dem eller har några medel att få veta det.

Några sådana medel tyckas icke ha statt den högsta chefen för Cubas administration till buds, ty Jovellar svarar:

Jag beklagar, att jag icke är i stand att meddela detaljerna af skillnaderna mellan styrelsesystemet pa Puerto Rico och i moderlandet, da jag icke ägnat fragan någon särskild uppmärksamhet, men som det viktigaste villkoret för ett folks lyckliga utveckling är anordnandet af det municipala och provinciella lifvets representation i lagstiftande församlingar och en korrekt rättsutöfning, och då i dessa afseenden lagarna äro de samma, kunna vi säga, att provinsen i fraga är helt och hallet assimilerad med Spanien.

En samskyldig Cosa de España, nagot sadant som en författningssamling tyckes icke ha statt till Jovellar's förfogande.

Kubanerna hade saledes faktiskt kapitulerat pa nåd och onåd, men Campos ville icke se saken fran denna sida, utan när man i Spanien visade ovilja att uppfylla sina förpliktelser i den anda de blifvit gifna, afgick han fran Habana, dit don Ramón Blanco

y Erenas sändes som efterträdare, och öfvertog själf ministerpresidentskapet i Madrid.

Man hade dock genomfört en mängd reformer på Cuba och bland annat utlyst val till Córtes, därvid det nybildade autonomistpartiet, som i sig upptog en mängd af cheferna från upproret, sände till parlamentet talare sådana som Labra, Portuondo, Betancourt, Calixto Bernal och Cancio. Det autonomistiska partiets president blef don José Maria Gálvez.

General Camilo Polavieja,
guvernör i Santiago 1879—80, generalkapten öfver Cuba 1890—92.

De spansksinnade och konservativa elementen bildade däremot under Conde de Casa Moré ett motparti, Unión Constitutional, som energiskt motsatte sig autonomistpartiets själfstyrelseprogram.

Campos lyckades icke vinna gehör för sina fordringar på koncessioner åt kubanerna och afgick därför snart fran sin nya post.

På Cuba hade emellertid en ny resning uppstått i Östern, och i slutet af april 1880 afgick Calixto García med en expedition till ön, sedan han tillsammans med José Martí utfärdat ett manifest fran New York. I ostprovinsen var då guvernör general Camilo Polavieja, som med stor energi men äfven med stor hårdhet och grymhet förfor mot alla misstänkta. Han lyckades få García tillfångatagen, och med anledning af en påstådd sammansvärjning bland de färgade förde han ett så kraftigt skräckregemente, att insurrektionen kväfdes och detta s. k. Guerra Chiquita — Det mindre kriget upphörde. Massor af kubaner landsförvistes och deporterades. Calixto García benådades emellertid i Madrid och erhöll anställning vid banken i den spanska hufvudstaden.

* *
*

På Cuba gick nu allt snart åter i de gamla hjulspåren. I ett afseende hade dock läget betydligt försämrats. Cuba hade belastats icke blott med utgifterna för tioårskriget utan med en mängd andra saker, som icke hade direkt med ön att skaffa, gamla skulder från de utländska krigen, kostnaderna för represen-

Drottningen-regentinnan Maria Cristina af Spanien.

tationen i Förenta Staterna och skulder, som ådragits genom oförståndiga eller oärliga lånekonverteringar. Af budgeten användes endast en ringa bråkdel för nyttiga ändamål, särskildt för den så ytterst nödvändiga folkundervisningen, medan militära och ämbetsmannaändamål slukade hufvudsumman af den rika öns skatter. Skattesystemet förblef det gamla föråldrade och var i formen ofta trakasserande, och det är knappast någon öfverdrift, att man på

ön beskattade både ett slaktdjur i dess helhet och hvarje särskild kroppsdel ända till svansspetsen.

De politiska friheterna voro endast sken. Man blef förskräckt öfver autonomisternas majoritet vid de första valen och använde allehanda manipulationer för att behärska valen i spansk och konservativ anda, och de frisinnade kubaner, som trots detta kommo

Alfonso XIII.

i senaten och Cortes' underhus, talade för fullständigt döfva öron. Cortesmännen brydde sig icke ens om att infinna sig så talrikt, att huset var beslutmessigt, när frågan om kubanska reformer skulle behandlas.

Värst af allt var dock den ohejdade korruptionen och försnillningarna vid tullväsendet. Att ämbetsmännen togo mutor var intet nytt, men dessa extrabidrag, som kallades »chocolate», an-

togo ofta så fruktansvärda dimensioner, och hålen i skatteintäkterna blefvo genom oärlighet så stora, att de till och med ådrogo sig Cortes uppmärksamhet. Under hela åttiotalet finnas i den spanska riksförsamlingens protokoll afslöjanden och rapporter från de mera hederliga generalkaptenerna, hvilka trotsa all beskrifning. Men ehuru ett politiskt parti på detta sätt för att störta motståndaren blottade systemets synder, inträdde vid de politiska systemväxlingarna ingen förbättring, utan man fortgick som förut. Stjälandet fortfor, endast tjufvarna bytte namn.

Endast några få exempel.

General Salamanca skref 1890 till kolonialministern angående skatteförsnillningarna: »Det är det skandalösaste man kan höra. Ty om man också kan förstå, hur försnillningar kunna utföras af systematiskt organiserade bofvar, så kan man dock icke begripa, hur de kunna undgå uppmärksamheten vid granskningen i revisionsdepartementet på ön eller i kolonialministeriet, till hvilka båda myndigheter räkenskaperna insändas . . . Rättegångsförhandlingarna rörande försnillningarna i provinsialkassorna öppnades 1881, och domstolarna utfärdade häktningsorder mot de misstänkta. Men samtidigt utfärdades det famösa kungliga dekretet, som förordnade, att domstolarna icke skulle få inskrida i sådana fall, förr än den administrativa undersökningen afslutats. . . . På de nu förflutna nio åren har ingen åklagare ännu förordnats, och allt detta pågår med domstolarnas, intendenternas och för öfrigt hvars och ens begifvande, medan åtskilliga af de anklagade ämbetsmännen innehafva höga beställningar inom administrationen.»

Romero Robledo, som citerade detta bref i Cortes, tillade, för att angripa sina liberala politiska motståndare, då vid makten: »Hur stor är summan af de omtalade försnillningarna från arméräkenskaperna 1879—80? De motsvara en summa af tjugoåtta millioner åttahundraelfva tusen femhundrasexton pesos. Är detta regeringen obekant? Hvart ha pengarna tagit vägen. Jag vill icke göra några kommentarier men endast tillägga, att när herr Sagasta landade med Prim i Cadiz 1868, var refrängen

af hans manifest: Länge lefve Spanien med ära. Just ett skönt sätt att ära fäderneslandet!

Mildare i sina omdömen om de spanska ämbetsmännen på Cuba var ej heller den senare krigsministern, general Azcárraga, som den 24 maj 1890 yttrade i den spanska senaten:

Vi praktisera ett system att gifva anställningar på Cuba åt äfventyrare, som stanna där ett par år och sedan återvända för att skryta med sina fina ekipager och spela bort sin vinst på anställningen. Folk, som förlora sina förmögenheter lika lätt som de vinna dem och då sändas dit ännu en gång för att plundra, och som, ifall det skulle råka att ske dem någon malheur vid deras transaktioner, bli utsatta endast för sådana lagliga procedurer, som snart förgätas under framgången af nästa befordring.

General Azcárraga,
spansk krigsminister under Cánovas del Castillo.

Romero Robledo yttrade i Cortes den 7 och 8 juni 1892 om kubanska statskassans tillgångar:

Nå, dessa 19 millioner pesos reducera sig till ung. en half million i verkliga pengar. Värdelösa papper, icke existerande penningsummor, som transporterats från en kassör till en annan, hemlighetsfullt förseglade paket, innehållande värdelösa papper, af hvilka några äro daterade så långt tillbaka som 1865 —, detta är ungefär allt, som står att finna.

Intet register har förts öfver ändringar i äganderätten eller öfver användningen af det offentliga tillhörig jord. För att afgöra, om någon sådan transaktion ägt rum, måste man fråga gamla tjänare på egendomen, som kanske komma ihåg, kanske också icke komma ihåg, om den ändrat ägare eller blifvit såld.

År 1834 köpte regeringen en byggnad, som skulle användas till offentliga ämbetsverk i en af de kubanska provinserna. Huset

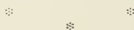
köptes för 40 tusen pesos i guld. Helt nyligen utdömdes byggnaden såsom osäker, och ämbetsverken fingo befallning att flytta. Huset saldes för två tusen pesos i papper (800 i guld). Regeringsverken stannade där de voro, och nu betalar regeringen 72 pesos i månaden i hyra för huset. Det var en tjänsteman i finansförvaltningen, som gaf order att sälja huset, och en annan tjänsteman därstädes, som köpte det.

Men hvad viljen I mera begära? Tron I, att vi hafva värderingsmän och taxeringslängder på Cuba? Vi hafva ingenting i den vägen. Det finnes endast vissa med blyerts skrifna listor, på hvilka namn uppföras och strykas efter deras förgodtfinnande, som föra dem. Allt är efter detta mönster. Vi hafva intet registerväsen, inga arkiv, ingen grund af något slag för en ordnad förvaltning.

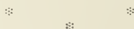
Och dock skulle samma Romero Robledo i Cortessessionen den 14 juni 1892 få höra följande ord: »Källan till all korruption är att söka på de blå bänkarna (ministerbänken). Herr Romero Robledo har, såsom kolonialminister, lämnat det transatlantiska ångbåtsbolaget fem millioner pesetas. Då han själf är aktieägare i bolaget, har han således förskaffat sig själf en del af denna summa. Funnes det många ministrar af samma slag som herr Romero Robledo, skulle alla de inhemska ångbåtsbolagen befinna sig i en lysande kondition.» Och en annan deputerad tillade: »För en liknande transaktion sakfälldes finansministern i Portugal.»

General Ochando angrep vid ett annat tillfälle Romero Robledo ännu skarpare i Córtes, en tilldragelse, hvilken sålunda refereras i Millet's bok: Generalen betecknade några af ministerns ämbetstillsättningar såsom otillständiga och förklarade, att de utnämnda icke voro kvalificerade för sina befattningar. Så befunno sig bland ämbetsmännen ministerns egen barberare och sonen till en matador. För att kunna kringgå alla restriktioner, när det gällde att placera sina protegéer, upphäfde ministern faktiskt lagen om vissa kompetensvillkor för anställningar i kolonierna. Han fortsatte: Önskar ni veta något mera om denna minister, så kan jag berätta Eder, att han utnämner inspektorerna

på sina egna egendomar till provinsguvernörer. Han har nyligen gjort så i Matanzas. Och önskar ni veta, hvad för slags inspektorer som användas af herr Romero Robledo? Här har jag en dom, som afkunnats öfver en af dem för förskingring af 113,000 pesos! General Ochando drog en samling papper ur sin ficka och uppläste domen. Den lydde på en person, som var ministerns advokat och af honom gjorts till deputerad för provinsen Matanzas. Till slut erinrade generalen, att samme Romero Robledo genom en kabeldepesch hade låtit inställa undersökningen med mer än 40 ämbetsmän, som lydde under honom.

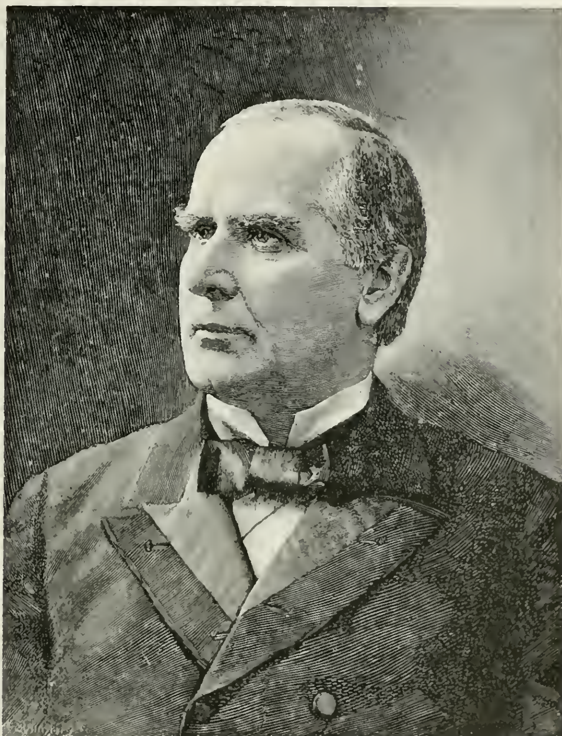

Den skarpaste kritiken kom ofta från spanska generaler, som vistats på Cuba, såsom general Pando, och några generalkaptener försökte med makt göra slut på ofoget. Calleja, Marín och Salamanca ingrepo förgäfves mot tullförsnillningarna, men motintresset var för mäktigt, så att deras försök tillbakavisades och de endast hade att demissionera. Salamanca, som var en konservativ man och energiskt motsatte sig freden i El Zanjón, vidtog allvarliga åtgärder, när han blef generalkapten på Cuba, för att dels höja ön och dels stäfja försnillningarna. Han dog emellertid plötsligt i Habana, och man antydde till och med i spanska parlamentet, att han blifvit förgiftad liksom 300 år förut Carreño af liknande anledning. Säkert är, att liket vid hans exhumering befanns vara beröfvadt alla inelfvor.

För handeln gällde komplicerade och löjliga restriktioner med olika tariff för olika flaggor, och åt den viktiga kubanska handeln med Förenta Staterna, som i synnerhet efter Mc Kinley-billens antagande blifvit brännande, ägnade Spanien endast ringa uppmärksamhet. Man ville där som i gamla tider monopolisera Antillans handel med Spanien själft. Man bedref därför på Cuba en storartad tullförsnillning genom att med tulltjänstemännens med-

gifvande införa utländska varor såsom vore de komna från Spanien, och en utländsk firma var oblyg nog att till handelshusen

William Mc' Kinley,
upphofsman till Mc' Kinley billen

på ön skicka cirkulär med omtalande af sina förbindelser med tullen, hvilka sedermera förevisades i Cortes.

Kubanerna utestängdes systematiskt från icke blott alla högre ämbeten på ön utan till slut äfven från de lägre, dit de dock en tid haft tillträde, och när härtill kom, att genom bankkracher och

ett allmänt försämrande af marknaden för öns viktigaste produkter den ekonomiska ställningen började blifva allt ohållbarare, växte missnöjet under början af 1890-talet alltmera. Polavieja såsom generalkapten bidrog ej att blidka sinnena, och när liberalerna sände Calleja för andra gången till ön, var det redan för sent. Man eftersträfvade nu intet mindre än en nytt frihetskrig, och den af José Martí ledda agitationen och sammansvärjningen i Förenta Staterna bland de talrika emigrerade kubanerna tog farliga dimen-

Kubanska insurgenten A. López Coloma från Matanzas och hans fästmö, senorita Amparo Orbe, som åtföljde honom vid resningen i Ibarra.

sioner. Det militära läget var ej heller väsentligt förbättradt sedan tioårskriget, då de storartade järnvägsföretag, som man påbörjat under århundradets midt och af hvilkas fullbordan den enda möjligheten för spaniorerna att med rimliga stridskrafter kunna behärska ön under ett krig berodde, ännu var i lika ofärdigt skick.

Som en sista räddning föreslog den liberala kolonialministern Maura y Montaner en begränsad själfstyrelse, och denna gick äfven delvis igenom i Cortes, men lavinen var då redan i rörelse. Februarirevolutionen bröt ut, och det liberala regementet i Spanien föll. Bartolomé Massó samlade kubanerna i Rio Cautos dal för

att med vapen i hand kämpa för friheten. Försöken att få en resning till stand i Matanzas hade för tillfället stäfjats genom dr. Betancourt's, Coloma's, Martín Marrero's, José Aguirre's och Juan Gualberto Gómez' tillfångatagande, men jäsningen fortfor dock här med styrka på djupet.

Vilda rykten genomkorsade i mars 1895 luften; än hette det, att Máximo Gómez och José Martí redan landstigit och proklamerat republiken, än att Antonio Maceo redan förde befälet och slagit spaniorerna.

Colomas lägerplats.

Amador Guerra,
färgad ledare vid Manzanillo

18. — Kriget 1895 till José Martí's död vid Dos Rios.

Antonio Maceo's ankomst till Cuba. — Martí, Maximo Gómez och Maceo. — Martinez Campos kommer till Cuba. — Maceo's strider omkring Santiago. — Öfverrumplingen vid Dos Rios.

Söndagen den 31 mars 1895 kryssade en liten engelsk skonare Honor utanför refvet vid mynningen af Toar-floden. Denna flod utfaller strax norr om den kubanska staden Baracoa, som är belägen på nordsidan af den stora Antillans längst mot öster utskjutande udde, Cabo Maisí. Detta var den plats, där spaniorerna under conquistadoren Diego Velasquez 1512 anlade sitt första nybygge på Cuba och började sitt utrotningskrig mot urbefolkningen, och härifrån skulle också den rörelse utgå, som skulle ända deras välde.

Sedan den lilla skonaren gjort flera försök att landa, strandade den till slut på refvet. Ett tjugutal mörkhyade, väderbitna män bemannade nu i hast skeppsbåtarna, och man började genom bränningen föra vapen, ammunitionskistor och ett par små kanoner i land, där en skara insurgenter syntes komma fram ur strandskogen.

När den lilla skaran från skonaren kommit i land, blef det jubel bland de väntande, som tillhörde den kubanska rebellöfversten Félix Ruens folk. Bland nykomlingarna befann sig näm-

ligen den så varmt efterlängtade frihetshjälten från tioårskriget, Antonio Maceo, och i hans följe sågos andra veteraner från den första kubanska republikens hårdnackade kamp, hans broder José Maceo, Flor Crombert, Augustín Cebreco, och andra.

Med Antonio Maceo steg hämndens ängel i land på Spaniens enda återstående betydande amerikanska besittning. När Cárlos Manuel de Céspedes 1868 höjt frihetsfanan i Yaradalen, hade Maceo's fader och bröder, som så många andra i Östern, slutit sig till republikens standar. Den unge Antonio hade kort därefter såsom yngling sett spanska trupper under Valmasedas blodsregemente af hämnd på det grymmaste våldföra och mörda hans moder och systrar. Genom blodshämndens eggelse mognade då den unga, ringaktade boskapsherden under tioårskrigets förlopp till en dådkraftig, oförsonlig krigare. Sedan han sett alla sina anförvanter, utom brodern José, stupa i den förtviflade kampen, hade han ju också, när till slut inre tvedräkt och spanska mutor bragt republiken på fall, vägrat att med sin armé i Orientes bergsbygd foga sig efter kapitulationens i El Zanjón bestämmelser, och han hade lämnat Cuba såsom obesegrad.

Under de 16 år, som sedan dess förflutit, hade Antonio Maceo icke ett ögonblick lämnat hämndens mål ur sikte. För att kunna idka militära studier hade han tagit tjänst som simpel stalldräng vid den amerikanska krigsakademien i Westpoint, och hans rörliga mulattintelligens hade här förstått att uppsnappa mycket af undervisningen, och sin nattro hade han offrat på studiet af militära läroböcker. I Förenta Staterna hade han också lärt känna de angelsachsiska hvitas fördomar mot hans ras. Han hade kommit till den uppfattningen, att för Cuba, där rasblandningen mellan romanskt och afrikanskt blod försiggått bättre och jämnare än i den kyliga norden, en direkt annexion till Förenta Staterna icke skulle vara eftersträfvansvärd, utan Cuba Libre den enda förnuftiga lösen. Denna öfvertygelse hade han senare, när den fördomsfrie generalkaptenen Salamanca tillstadde honom att för en kort tid besöka sin fäderneö, uttalat i det märkliga skåltalet i Santiago de Cuba. De separatistiska, autonomistiska och annexionistiska partigrupperna gafvo under sommaren 1890 på restauranten La Venus

i Santiago en bankett för Antonio Maceo. Urbano Sánchez Echavarría och redaktören Eduardo Yero af autonomistpartiet och annexionisterna dr. Joaquín Castillo och hans broder Demetrio voro anordnare af denna fest, och salen var dekorerad med revolutionens emblem, en femuddig stjärna, af blommor. Vid detta tillfälle yttrade Antonio Maceo, som medfört sin generalsmachete under kappan, följande minnesvärda ord: Para que esos señores sepan mi parecer, sólo diré que yo, que he peleado diez años por Cuba contra España, estoy dispuesto á pelear veinte años por España contra los Estados Unidos! — För att herrarne må veta min åsikt vill jag endast förklara, att liksom jag kämpat i tio år för Cuba mot Spanien, är jag beredd att strida tjugo år för Spanien mot Förenta Staterna!

När Polavieja kort därefter åter förvisade honom från fäderneön, hade han uppslagit sina bopålar i Costa Rica och där grundat en landtbrukskoloni för sina vapenbröder från fordom. Härifrån hade han med uppmärksamhet följt den växande kubanska agitationen, och var nu färdig att öfvertaga befälet öfver den armé i ostprovinsen, som Bartolomé Massó provisoriskt organiserat. Den 27 mars 1895 hade han lyckat undslippa de spanska agenternas vaksamhet och afseglat från Costa Ricas hamnstad Puerto Limón. Vid Fortune Island, en af Bahamaöarna, hade han hyrt skonaren »Honor» och, sedan han utkommit på öppna hafvet, med revolvern i hand tvungit kaptenen att styra stäfven mot Cubas farliga kust.

De spanska myndigheterna hade med ängslan motsett Antonio Maceo's väntade ankomst, och från Baracoa hade man utsändt en afdelning för att hindra expeditionen att stiga i land. Detta lyckades visserligen icke, men man följde Maceo i hack och häl, när han genom Baracoabergen, uppför Rio Toars dalgång, sökte uppnå den kubanska afdelningen vid Guantánamo. Marschen blef en formlig hetsjakt, därunder i hvarje bergspass spanska småafdelningar lurade på skaran. Maceo's följeslagare fingo försöka att smyga sig igenom i smärre afdelningar. Genom en öfverrumpling af voluntarios den 10 april vid Palmarito föll härunder den afhållne Flor Crombert — kubanerna säga för förrädarehand —

med några af sina följeslagare, och Maceo's egen broder José lyckades vid detta tillfälle med knapp nöd slippa undan med lifvet.

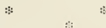
Samma dag lyckades den för tillfället viktigaste af kubanernas landstigningsexpeditioner att uppnå Cubas kust.

Revolutionens båda hufvudchefer och organisatörer, doktor José Martí och den utsedde öfverbefälhafvaren Máximo Gómez, hade, såsom nämnts, sedan slutet af februari varit försvunna från Monte Cristi i Dominikanska republiken. De hade, efter hvad man nu fick veta, med ångaren Nordstrand afrest från en annan af Bahamaöarna, Great Inagua, för att uppnå den kubanska kusten. Ångaren undgick den patrullerande spanska kanonbåten Conde de Venadito, bekant sedan Alliança-affären, och på vägen till Jamaica lyckades den vid Rio Jojo, mellan Guantánamo och Cabo Maisí, landsätta Martí och Gómez med deras följeslagare, Borrero och Angel Guerra.

De båda bröderna Maceo samt Máximo Goméz och Martí lyckades förena sig med Pérez' afdelning nordväst om Guantánamo, och deras ankomst åtföljdes genast af en plötsligt ökad lifaktighet hos de kubanska banden i denna trakt. Antonio Maceo skred genast till att upprätta ett kubanskt kavalleri, och man skyndade sig att för detta ändamål öfverallt i ostprovinsen hopsamla hästar och mulor. Äfven vidtogos åtgärder för att förse den kubanska styrkan med proviant, och stora boskapshjordar samlades vid det första läger, som Maceo nu upprättade i bergen vid Jarajueca ungefär midt emellan Guantánamo, Santiago och Mayarí. Här fanns äfven i närheten en sockerplantage, som ägdes af en amerikan, hvilken lämnade revolutionen verksamt understöd.

Martí och Máximo Gómez vidtogo under tiden andra provisoriska organisatoriska åtgärder. För att möta de underhandlingar, som man väntade att Martínez Campos skulle iscensätta, förklarade de Spotornos dekret af 1875 angående förrädare åter ha trädt i kraft; och man utfärdade samtidigt en proklamation, som anbe-

fallde de kubanska soldaterna att respektera icke stridande personers ägendom, äfvensom ett manifest till spaniorerna på ön, som man uppmanade att revoltera mot en regering, hvilkens styrelse endast bringade dem ekonomisk ofärd.

Den 16 april ankom den nye generalguvernören, Martínez Campos, med betydande förstärkningar till Cuba. Vid sin afresa från Spanien hade han fått utomordentliga legala befogenheter, da

Frivilliga trupper afgå till krigsskådeplatsen från jarnvägsstationen Villanueva i Habana.

de spanska Cortes beslutat en förändring af strafflagen för Cuba, som hotade upproriska och separatistiska agitationer med stränga straff och fullständigt upphäfde församlingsfriheten pa ön.

Campos landsteg först i Caimanera vid Guantánamoviken, därifrån han begaf sig till Santiago och vidtog förändringar i armébefälet, och anordnade viktiga truppförflyttningar i afsikt att om möjligt söka lokalisera upproret till de redan angripna landsdelarna.

Han gjorde sedan en rundresa till olika ställen på Cuba och försökte i Habana förmå voluntarios att taga aktiv del i striden och begifva sig till krigsskådeplatsen. Detta stötte dock på ett ganska energiskt motstånd af dessa självsvåldiga spaniorer, och endast genom stränga åtgärder fick Campos en del af dessa frivilliga trupper att lämna hufvudstaden. För öfrigt möttes Campos öfverallt af en stor förvirring i den militära organisationen, då en mängd anstalter, som uppgifvits såsom befintliga, endast funnos på papperet, och han måste använda hela sin betydande energi på att personligen flacka från ort till ort för att inspektera och uppmuntra myndigheterna till verksamhet.

Den viktigaste omsorgen var att hindra Máximo Gómez att uppnå Puerto Príncipe, där man visste att de revolutionära under Salvador Cisneros, markisen af Santa Lucia, endast väntade på hans ankomst för att öppna striden. Campos anordnade därför tvänne militärlinier bakom hvarandra mellan Holguín och Puerto Príncipe och stod ofta i valet och kvalet, om han skulle våga blotta Santiagotrakten, där insurgenterna började att prässa på, för att förstärka dessa linier.

Trogen sina traditioner från tioårskriget, ville Campos emellertid, så långt som möjligt var, använda fredliga och lojala medel till insurrektionens bekämpande, och han råkade därigenom i konflikt med ett stort antal af sina militära underbefälhafvare, som ville från början använda terroristiska medel i Polavieja's och Weyler's stil. Denna opposition förlamade en del af generalkaptenens dispositioner.

Den autonomistiska centralkommittén i Habana hade visserligen i ett utgifvet manifest förkastat revolutionen och lofvat generalkaptenen sitt understöd, men Campos insåg snart, att denna kommitté icke hade någon majoritet af den kubanska befolkningen bakom sig, och hade dessutom anledning att betvifla uppriktigheten af en sådan under omständigheternas tvång framprässad allians.

Campos' ställning var därför från början ganska prekär, och hade icke en för Spanien lycklig tillfällighet gifvit kubanernas sak ett fruktansvärdt slag strax i början och för en tid fördröjt revo-

Spanskt fort på Juraguájärnvägen nära Sibon.

lutionens framgång, skulle han sannolikt snart hafva tröttnat på det otacksamma uppdraget, som dessutom i hög grad var ägnadt att minska den väldiga prestige, som omstrålade den populära pacificador'en från El Zanjón.

Denna gynnsamma händelse var förlusten af José Martí.

* * *

Antonio Maceo hade nu i hast fått sina ryttareskaror organiserade. Efter operationerna omkring Ramón de las Yaguas och nedåt Juraguá, där kubanerna öfverraskade en ammunitionsdepot, och skärmytslingen vid Arroyo Hondo vände sig Maceo till en början mot Guantánamo och Caimanera. I sistnämnda ort lyckades kubanerna inttränga och bortröfva en del af den spanska krigskassan. Nära Guantánamo öfverraskade de vid Jobito en spansk kolonn och tillfogade spaniorerna en allvarsam motgång, som bland annat resulterade i att öfverstelöjtnant Bosch stupade.

Antonio Maceo drog sig sedan med Jarajueca såsom utgångspunkt tillbaka mot järnvägslinien Santiago—Sabanilla—Maroto, de spanska truppernas förbindelseled med Holguín och Bayamo.

Maceo trängde här med sitt rytteri på alla håll fram mot Santiago, medan Alfonso Goulet, den afhallne mulattchefen, höll spaniorerna varma åt Cobre-hållet. I de första dagarna af maj samlades de kubanska cheferna tätt invid järnvägen till en sammankomst pa ingenion Mejorana nära stationen Dos Caminos, och man utropade här en provisorisk republik med Massó som president, och utnämnde Martí till dess representant i utlandet, »delegado». Här uppgjordes äfven planen för Gomez' tåg mot Camagüey, hvilket nu med hvar dag blef allt angelägnare för den kubanska saken. För att möjliggöra denna strategiska rörelse beslöts, att Massó skulle oroa spaniorerna i Maroto-dalen och Maceo samtidigt med all kraft rikta sina anfall mot Santiagos omedelbara grannskap. Dessa operationer skulle tvinga Campos att försvaga de båda trupplinierna, som för Gómez spärrade vägen till Puerto Príncipe.

Under slutet af maj utförde nu Maceo sin uppgift på ett glän-

sande sätt. Anfall på alla järnvägsstationerna vid järnvägslinien Santiago—Morón—San Luis hörde till ordningen för dagen. Morón, Dos Caminos och framförallt El Cristo attackerades oupphörligt af Maceo och hans underbefälhafvare, Quintín Banderas, Victoriano Garzon m. fl., och man angrep och antände träbroarna öfver de talrika bergsbäckarna i trakten. Äfven till El Caney framträngde Maceo, och kubanska afdelningar vågade sig alldeles inpå Santiago's förstäder, så att man därifrån såg den kubanska flaggan svaja från höjderna i grannskapet. Dessa rörelser hade utom uppgiften att underlätta Gómez' tåg äfven till ändamål att möjliggöra, att en

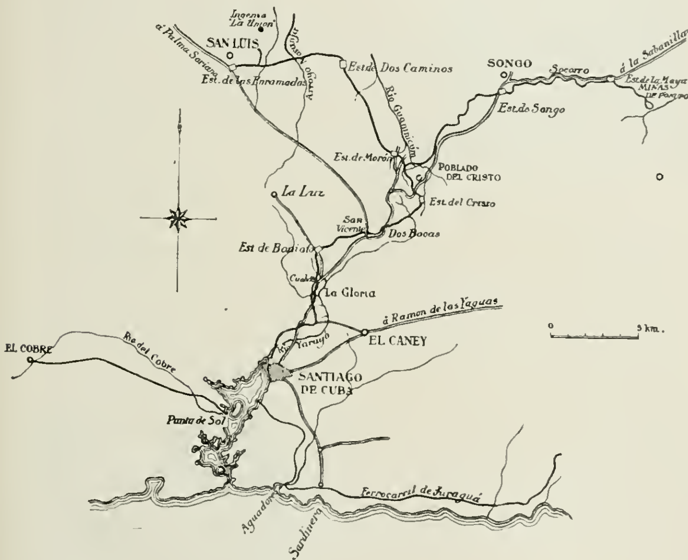
Spansk trupptransport öfvergår Rio Cauto.

mängd kubanskt sinnade element ur själfva provinshufvudstaden som förut icke lyckats smyga sig ut till de kubanska linierna, skulle kunna uppnå dessa.

* * *

Under tiden hade Gómez och Martí, som öfver Mayarí besökt trakten omkring Holguín och inspekterat de därvarande kubanska banden under Miró och Manduley, vid stranden af Rio Cauto nära dess sammanflöde med Rio Contramaestre förenat sig med Bartolomé Massó. Massó drog vidare för att afskära en spansk transportfora, och efter ett hjärtligt farväl skildes Gómez och Martí,

den förre för att med en rytteristyrka nu företaga den definitiva marschen till Camagüéy, och Martí för att med en ringa eskort öfver Cobre-trakten försöka uppnå kusten vid Aserradores och därifrån inskeppa sig till Förenta Staterna, där han skulle försöka inleda diplomatiska förhandlingar om kubanernas erkännande såsom krigförande part.

Järnvägsnätet vid Santiago de Cuba,

bestående af Ferrocarril de Sabanilla y Maroto» eller de normalspåriga järnvägslinierna Santiago—Cristo San Luis och Cristo La Maya (förminskning efter järnvägsbolagets originalkarta), de nedlagda banorna till Caney och Cobre samt den enskilda smalspåriga malmjärnvägen till Juraguá

Den 19 maj skulle Martí draga söderut från byn Dos Rios dit Gómez eskorterat honom, men han hann icke utom hörhåll förr än en katastrof inträffade. En förrädare ledde nämligen de spanska trupperna under den tappre öfversten José Jiménez de Sandoval i Martís spår, den lilla eskorten nedhöggs vid öfverrumplingen vid Dos Rios, och Martí själf föll. Ehuru Gómez vid ljudet

Generalen Juan Salcedo.

af skotten genast bröt upp med sin lifvakt för att ila till undsättning, lyckades han icke rädda Martí utan sårades i foten och undgick själf endast genom hjälp af sin adjutant, Borrero, som med dödsförakt bar honom ur striden, att blifva dödad. Martí begrofs i den närliggande orten Remanganaguas.

Underrättelsen om Martí's död väckte ett oerhördt uppseende, och man betvillade från kubanskt håll sanningen af det förkrossande meddelandet. Under tiden hade Martínez Campos skyndat till Santiago, och för att decouragera de revolutionärer, som icke ville tro på att revolutionens hjärna verkligen blifvit dödad, befallde han, att man skulle exhumera Martí och transportera liket till Santiago.

Den fallne skaldens kvarlefvor fördes öfver Palma Soriano till järnvägsslutpunkten San Luis. Härunder försökte kubanerna upprepade gånger att återeröfra sin ledares lik, men försöken misslyckades, och den 26 på aftonen framkom liket till Santiago.

Man utställde den döde i kyrkogårdskapellet för att konstatera hans identitet, och trots den redan inträdda förvandlingen igenkändes han af några personer, dels på sin egendomliga kranieform och dels på de ärr efter spanska bojor, som alltifrån ungdomen vanställt hans lemmar.

Spanske öfversten José Jiménez de Sandoval.

General Salcedo, som nu hade kommandot i Santiago-distriktet, befallde därefter, att man skulle gifva

Martí en anständig begrafning. Den käcke öfversten Sandoval framträdde till sin fallne motståndares bår och yttrade, sedan han frågat om någon anhörig vore närvarande som ville taga vård om den döde, några enkla afskedsord:

»Señores, ante el cadáver del que fué en vida José Martí y en la carencia absoluta de quien ante su cadáver pronuncio las frases que la costumbre ha hecho de rúbrica, suplico á ustedes no vean en el que á nuestra vida está al enemigo y si al cadáver del hombre que las luchas de la politica colocaron antes los soldados españoles. Desde el momento en que Ios espíritus abandonan la materia, el Todopoderoso apoderándose de aquellos los acoje con generoso perdón allá en su seno, y nosotros nos hacemos cargo de la materia abandonada, cesa todo rencor como ememigo, dando á su cadáver la cristiana sepultura que los muertos se merecen. He dicho.»

»Mina herrar! Inför stoftet af den, hvilken i lifstiden var José Martí, och då ingen finnes närvarande, som uttalar de afskedsord, som pläga sägas vid dylika tillfällen, ber jag Eder, att Ni i det, vi här se framför oss, icke måtte se fienden eller ens liket af den man, som de politiska striderna ställde inför de spanska soldaterna. Från det ögonblick själen lämnat det jordiska, tager den Allsmäktige honom i sitt våld och upptager honom med nåd i sitt sköte, och för oss, som hafva befattning med det liflösa stoftet, upphör all känsla af fiendskap, då vi gifva hans stoft det kristliga hvilorum, hvilket tillkommer de döda. Jag har talat.»

I nichen n:o 134 på Santiago Cementerio, hvilken municipalrådet upplåtit på general Salcedo's begäran, begrafdes därefter den varmhjärtade skalden och patrioten. Smekta af hemlandets brännande sol hvila här nationalhjältens ben vid sidan af Céspedes', till dess det befriade Cubas söner gifva båda ett värdigare hvilorum.

Ska

Öfversikt

BAHAMA ISLANDS
Cat Island
Watlings I.
Long Island
Crooked I.
Acklin I.
Mariguana I.
Gr. Inagua I.
Exuma Sound
Exuma Islands
Eleuthera
I Tortuga
HAITI
Windward Passage
Santiago de Cuba
Puerto Principe
Sierra Maestra
Le Cap Haïti
80
75
25
20

· Cuba.

Spanskt blockhus i en by. Amatörfotografi.

19. — Den kubanska invasionen af västprovinserna.

Máximo Gómez i Camagüéy. — Campos i fara. — Två bröder. — Republiken. — Kubanerna draga västerut. — Campos afgår.

José Martí's tragiska död och Máximo Gómez' sårande kunde, trots det segerjubel, hvarmed spaniorerna hälsade dessa händelser, endast för en kort tid verka hämmande på revolutionens framsteg. Den sådd, Martí under årslånga arbeten verkställt, var för lifskraftig att nedslås ens af hans egen död, och orsakerna till den uppflammande upprorslågan lågo dessutom alltför djupt. Maceo drog med Gómez västerut, och efter en serie af skickliga rörelser i trakten af Holguín lyckades den senare i början af juni slippa igenom Campos' båda militärlinier och inkomma i provinsen Puerto Príncipe, som då genast grep till vapen. Markisen af Santa Lucia med autonomistchefen Lope Recio och andra kubanska ledare i detta revolutionens fastaste säte, där det osunda klimatet och den glest befolkade landsbygden gifva kubanerna ett markeradt öfver-

tag öfver deras fiender, mötte honom här med betydande förstärkningar.

Redan den 17 juni måste Martínez Campos förklara äfven denna provins i belägringstillstånd. Máximo Gómez företog genast en rundresa genom Camagüéy för att samla och organisera de patriotiska banden och angrep och förstörde härunder en del spanska blockhus på landsbygden, såsom vid Altagracia, El Mulato och San Jerónimo.

Vid en förberedande konferens bekräftades Massó såsom provisorisk president, och efter den stupade Martí utsågs don Tomás Estrada Palma, som nu flyttat till New York och där verkade såsom rektor vid en gosskola, till kubanernas ombud i utlandet. Man beslöt vidare att utskrifva val till en konstituerande nationalförsamling, som i september skulle sammanträda i Camagüéy för att antaga en konstitution.

Enrique Collazo.
ledare af kubanska filibuster expeditioner

Den gamle Gómez tycktes härefter försjunka i overksamhet, och han blef föremål för åtskilliga angrepp af kubanerna för sin langsamhet. I själfva verket hade han dock fullt upp att göra med att organisera den kubanska styrkan i centralprovinsen och förbereda det tåg mot de västra provinserna, som han nu liksom under tioårskriget hade för afsikt att utföra. För detta ändamål måste han åter afvakta ankomsten af de olika expeditioner, som juntan i New York lät den outtröttlige och djärfve Enrique Collazo förbereda för att på olika ställen i västprovinserna landsätta pröfvade kubanska ledare och krigsmateriel.

Till dessa expeditioner fick egendomligt nog Spanien självt bidraga med direkt penningeunderstöd. Don Antonio Mora, som utrustat Virginius-expeditionen, hade nämligen en gammal fordran på skadeersättning för under tioårskriget sköflad egendom, som Spanien erkänt sig pliktig att betala, men hittills icke likviderat.

Denna betydande fordran på en och en half million dollars hade Mora formelt öfverlåtit på amerikanska medborgare, och dessa begagnade sig af den nationella upphetsningen i Förenta Staterna efter Alliança-affären för att förmå Unionsregeringen att tvinga Spanien att betala. Detta skedde till slut med några reduktioner, och det visade sig då, att krafvet i själfva verket kom den kubanska revolutionsjuntan, på hvilken Mora i verkligheten öfverlåtit detsamma, till godo.

De amerikanska myndigheterna utöfvade dock en ganska skarp uppsikt öfver kusterna och vidtogo, så snart angifvelse ankom från de spanska agenterna, genast effektiva åtgärder, så att det var förenadt med stor svårighet att få filibusterfartygen i väg. Många expeditioner fingo också af den anledningen provisoriskt inställas.

* * *

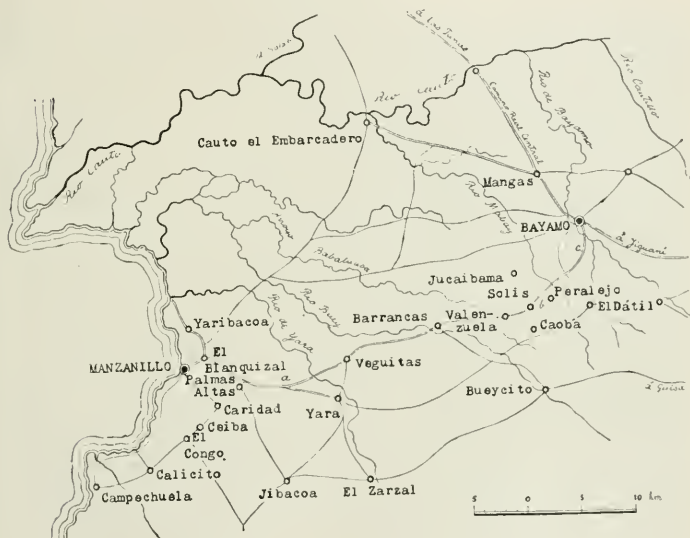
Tåget mot väster planerades till hösten, då klimatet förbättras, så att stigarna blifva farbara, och sockerskörden blir färdig. Mot denna var det nämligen som kubanerna, för att afskära Spaniens skatteinkomst, ämnade rikta sin attack. Redan den 11 juli utfärdade dock Maximo Gómez från Najasa en order, som påbjöd, att all tillförsel från landtbefolkningens sida till de af spaniorerna besatta städerna skulle upphöra, och äfven under hot om stränga straff förbjöd arbetarna att deltaga i arbetet på sockerplantagerna. Man var benägen att anse detta hot såsom tomt skryt, men höstens och vinterns händelser skulle bibringa spaniorerna en annan uppfattning.

Under denna organisationens och väntandets period håller Antonio Maceo, som öfvertagit befälet öfver hela den kubanska styrkan i provinsen Santiago, spaniorerna varma genom ständiga kontramarscher och småstrider.

De spanska afdelningarna försöka från Manzanillo, Santiago och Holguín gång på gång att förena sig och omringa Maceo, som uppslagit sitt högkvarter i San Jorge i Cobredistriktet, men medan Maceo själf håller spaniorerna i Öfre Cautodalen i schack, tvingar Jesús Rabí med de käcka bergsborna från Baire och Jiguaní genom

en skärmytsling vid El Cacao kontingenten från Manzanillo att retirera.

Campos skickar nu förstärkningar till alla de i ostprovinsen opererande kårerna, kallar öfver hela ön den spanska milisen under fanorna, och besluter att själf bege sig till Oriente för att sätta lif i operationerna, hvilka general Lachambre icke visat sig kunna utföra. Efter ett häftigt uppträde med sin underbefälhafvare

Karta öfver trakten mellan Manzanillo och Bayamo.

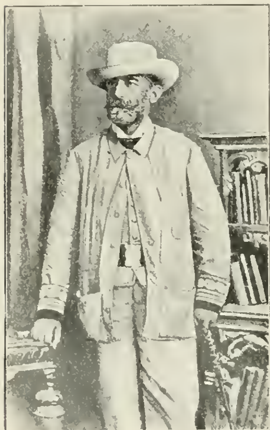
beger sig generalkaptenen, som dagen förut helt oväntadt ankommit till Manzanillo på sin präktiga ångjakt Villaverde, den 13 juli med tillgängliga trupper och den tappre öfversten Santoscildes inåt landet för att från staden Bayamo leda operationerna.

Antonio Maceo har dagen förut på en af savannerna i närheten hållit stor revy med sina trupper och här sammanträffat med Bartolomé Massó, som återkommit från Puerto Príncipe, där han blifvit utropad till provisorisk president. Massó fick här också

veta den förlust, som drabbat kubanerna i Manzanillo-trakten, då den käcke Amador Guerra den 30 juni sårades vid en skärmytsling och följande dag afled, efter att förut ha befallt att sätta alla fångna spaniorer i frihet.

Genom en öfverlöpare erhåller nu Antonio Maceo kännedom om Campos' marsch, och han intager genast en förmånlig ställning vid ett ställe af vägen, som lämpar sig för bakhåll.

I Veguita samlas flera i trakten opererande spanska truppstyrkor, och med omkring två tusen man fortsätter Campos därefter öfver Barrancas mot Bayamo. Man är villrådig om vägen och kommer därför något på sidan om Maceos bakhåll, men mellan Valenzuela och Solís öfverfalles Campos' trupper häftigt af kubanerna.

General Fidel A. de Santoscildes, stupad i striden vid Piralejo.

De intet ondt anande spaniorerna, som sorglöst röka sina cigarretter under ridten, bli plötsligt anfallna från buskar och snår, medan Maceo's kavalleri gör ett häftigt anlopp i deras rygg. Vid första anfallet stupar Campos' tappre underbefälhafvare öfverste Santoscildes, hvilkens generalsutnämning just är på väg från Madrid, och hade icke den anfallande kubanska ryttarskaran nästan samtidigt förlorat sin käcka chef, mulatten Alfonso Goulet, skulle spaniorerna ha blifvit alldeles upprifna. Striden fortsättes med förnyad styrka vid Peralejo, och den spanska kåren spränges i flera afdelningar. Med oerhörda ansträngningar och svåra förluster lyckas emellertid Martínez Campos, som fått hästen skjuten under sig, att slutligen vid mörkrets inbrott slå sig igenom till Bayamo.

Denna affär hade ett stort moraliskt inflytande på kubanerna och visade på samma gång Spanien, som varit benäget att i det längsta söka bagatellisera revolutionen, hur allvarlig situationen dock var.

Campos förblir under flera dagar i Bayamo nästan belägrad af Maceo, men då de spanska trupperna i provinsen nu från alla håll skynda till generalkaptenens understöd, måste Maceo draga sig tillbaka åt Santiago-hållet. Före sitt aftåg sänder han dock Campos ett bref, som är karakteristiskt för det gentlemannalika förhållandet mellan den populära pacificador'en och den ädelsinnade mulattchefen.

Från striden vid Peralejo.

Till Hans Excellens, General Martínez Campos,

Högtärade Herre,

Då jag är angelägen att förskaffa omsorgsfull och verksam vård åt de sårade spanska soldater, som Edra trupper efterlämnat på slagfältet, har jag gifvit order, att de skola upptagas i de kubanska boningarna i närheten af platsen för striden, till dess Ni har tillfälle att sända efter dem. Under försäkran, att de afdel-

ningar, Ni utsänder för att eskortera dem tillbaka, icke skola komma att utsättas för några anfall från mina trupper, har jag äran förblifva Eders Excellens vördsamma

Antonio Maceo.

Så skrifver en gentleman till en annan.

Antonio Maceo drog sig nu till östra delen af provinsen och hjälpte sin broder José, med hvilken han gemensamt utkämpade striden vid Sao del Indio mot trupper, som anryckt från Guantánamo.

Denne José Maceo, hos hvilken negerblodet tydligen slagit ut i en våldsam och hänsynslös karaktär, liksom han äfven i utseendet hade ren negertyp, var i de flesta afseenden Antonios motsats. Det var nog hans inflytande, som grundlade den förvildning af de färgade elementen i Santiago-trakten, hvilken långt senare i så hög grad skulle diskreditera den öfverlefvande delen af den kubanska armén i denna trakt.

José var utan tvifvel en modig man, men begifven på dryckenskap och af en utpräglad roflystnad. Han gjorde sig redan från början illa beryktad genom utprässningsförsök mot enskilda ägendomsägare i provinsen, och råkade därvid äfven att stöta sig med de amerikanska kapitalister och bolag, som bedrefvo grufdrift och järnvägstrafik i trakten af Santiago.

Härigenom fick kubanernas delegation i Förenta Staterna åtskilliga obehagligheter, och man gaf honom åtskilliga gånger eftertryckliga skrapor från juntans högkvarter.

En episod är karaktäristisk. Nordost om Songo ligga rika mangangrufvor, som bearbetas af Ponupo Mining Co, ett amerikanskt bolag, hvilket är hufvudintressent i Moron-Sabanilla-järnvägen. Detta bolag erhöll af Campos tillstånd att utsträcka järnvägslinien till stationen La Maya och att därifrån lägga ett bispår till gruffältet. Detta mötte dock stora svårigheter, då orten ligger just på gränsen af det område, där de spanska trupperna förmå hålla garnisoner, och den spanska generalen i provinsen var villrådig, om han skulle kunna försvara arbetsstyrkan eller ej. Som den kubanska juntan dock var angelägen att icke stöta sig med de amerikanska intressena, gaf den order att grufvorna icke skulle

oroas af José Maceo, men denne, som ville göra affär på egen hand, hotade först och lät sedan en vacker dag helt lömskt sina män från buskaget nedskjuta en del obeväpnade arbetare, hvilkas lik sedan stympades med machetehugg.

Öfver denna händelse anfördes klagomål hos Estrada Palma, och José aflät en tid därefter följande skrifvelse till bolagets manager, hvilken visar att en eftertrycklig skrapa från delegationen icke uteblifvit, men på samma gång vittnar om hans själfrådiga och hotande ton. Originalbrefvet bifogas här i facsimil och lyder i öfversättning:

La Sidonia 23 dec. 1895.

Mr. Charles Ziegenfuess, administratör för Ponupo-grufvorna.

Högädle Herre.

Det har kommit till min kunskap, att Ni ämnar återupptaga arbetet i grufvorna. Min plikt likmätigt måste jag, i enlighet med de order jag erhallit från min regering, underrätta Eder, att jag kan tillåta att dessa arbeten utföras, endast såvida ingen spansk garnison finnes vid desamma, ty i annat fall tvingas jag att fortsätta med ständiga fientligheter, till dess arbetena upphöra.

Jag hoppas, att Ni skänker tillbörlig uppmärksamhet åt mitt meddelande, för att på detta sätt undvika ett upprepande af det förefallna, som enligt hvad jag till min stora öfverraskning erfar gifvit Edra representanter anledning att vända sig med klagomal till vår diplomatiska agent i New York, D. Tomás Estrada Palma, och påstå, att vara anfall mot lägret vid grufvorna varit oberättigade och obefogade, då — fransedt de utvecklade skälen — äfven det förefinnes, att fientliga trupper transporteras med tagen pa en järnvägslinie, som helt och hallet är Edert bolags ägendom.

Jag är förvissad, att Ni kommer att handla i öfverensstämmelse med mina föreskrifter, och pa detta sätt besparar mig att pa minsta sätt behöfva oroa Eder, och framför allt att, sa vida lika obefogade klagomål som dem, Edra representanter i New York afgitvit, skulle upprepas, inga falska tydningar af dessa mina råd komma att gifvas, hvarken af eder eller af Förenta Staternas regering.

GEFATURA DEL DEPT^TO ORIENTAL
E. M. G.
SECRETARIO PARTICULAR

La Sidonia 23 Dicbre del 1895

Nº 37.

Mr. Charles Zunguefuss:
Admor. de las Minas de Juragua.

Muy Señor mio

Ha llegado á mi noticia que V. intenta emprender nuevamente los trabajos de explotación de esas minas. Cumple á mi deber poner en conocimiento de V. que - según las ordenes que tengo recibidas de mi Gobierno, sólo podré consentir en que se lleven á efecto esos trabajos, siempre que en ellos no haya guarnición alguna española, pues de otro modo me veré precisado á hostilizarla constantemente hasta que los trabajos hayan cesado por completo.

Yo espero que V. tomará en cuenta estas observaciones y así evitaremos que se repita lo que, con gran sorpresa de mi parte aconteció, de que los representantes de esa Empresa se hubieran acercado á nuestro Agente diplomático en New York, D. Tomás Estrada Palma, suponiendo que nuestros ataques á los campamentos de las minas fueran injustificados y sin fundamento, cuando - aparte de las razones expuestas - existía la de que se condujeran tropas enemigas, por los trenes de una linea que es de la exclusiva propiedad de esa Empresa.

Descanso en la seguridad de que V. procederá conforme á mis observaciones, evitandome así la pena de molestarle en lo más mínimo y sobre todo que al reproducirse quejas tan infundadas como la de sus representantes en New York se den torcidas interpretaciones á estos acuerdos, ni por parte de ellos, ni del Gobierno de los Estados Unidos.

Esperando su contestación, reitero á V. el testimonio de mi consideración; me suscribo su atto. s. s. q. b. s. m.

José Maceo

Facsimile af ett bref från kubanske befälhafvaren i Santiago José Maceo.

I afvaktan på benäget svar, upprepar jag betygandet af min högaktning och förblir etc.

José Maceo.

Klagomålen öfver honom blefvo till slut så starka, att man påföljande sommar ämnade afsätta honom, trots broderns prestige, men hans död den 5 juli 1896 vid Loma del Gato förekom denna åtgärds utförande.

* * *

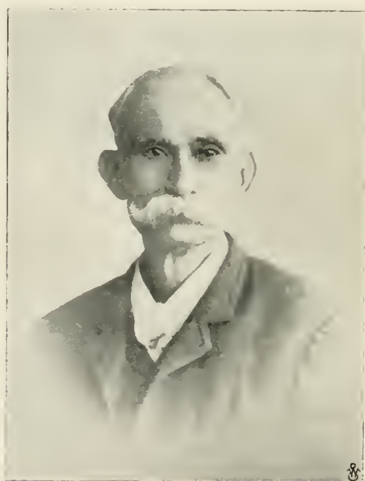
Enligt aftal samlades i september valda representanter för alla de olika kubanska stridande afdelningarna till Camagüéy. Den 13 september sammanträdde denna konstituerande nationalförsamling i Jimaguayu, och efter någon tids debatter och utskottsförhandlingar antages en provisorisk konstitution på grundvalen af 1869 års konstitution. i Guaimaro. Man ökar dock staternas antal till sex, genom att upptaga Matanzas, Habana och Pinar del Río såsom särskilda stater.

Härefter skrides till val af öfverhufvud, och den 70-åriga markisen af Santa Lucia Salvador Cisneros väljes till president, Máximo Gómez till öfverbefälhafvare för armén och Antonio Maceo med titeln Teniente General till hans närmaste man. Bartolomé Massó blef vice-president.

Cisneros utsåg genast en ministär med följande sammansättning: krigsminister, Cárlos Roloff från Santa Clara; biträdande, ingeniören Mario Menocal från Matanzas; utrikes-, Rafael Portuondo y Tamayo, advokat från Santiago af en gammal och ansedd familj; biträdande, doktor Fermin Valdéz Dominguez, en läkare från Habana, som med nöd såsom student undgått att falla offer för voluntarios' mordgärning, och som senare genomdrifvit att man på Habanas kyrkogård uppsatte ett monument öfver offren från massakern med inskriften »Oskyldiga»; finansminister, advokaten Severo Pina från Santi Spíritus, svåger till Sérafín Sánchez; biträdande, den ansedda Santiago-läkaren dr Joaquín Castillo y Duany; inrikes-, dr. Santiago García Cañizares, hvilken förut var hamnläkare i Remedios, och biträdande, den unge Cárlos Dubois från Baracoa.

Såsom synes, ingick i denna styrelse nästan uteslutande män ur de högre samhällslagren, och den representerade företrädesvis det rent hvita elementet på ön. Man försökte inrätta ett slags civil administration i de af spaniorerna öfvergifna landssträckorna, upprättade verkstäder och utgaf officiella tidningar, frimärken och genom juntan i Amerika statspapper, som förfalla en viss tid efter det Cuba fullständigt utrymts af de spanska trupperna.

* * *

Máximo Gómez y Baez.

Vid denna tid är också Gómez' fälttagsplan färdig. Genom successiv förskjutning af Orientes kubanska kontingenter till Camagüéy skall det blifva möjligt för Gómez med Maceo att infalla i Santa Clara och därifrån framrycka mot Habana. För att hindra detta väntade anfall har Campos emellertid betydligt förstärkt Júcaro—Morón—trochan, och Gómez' första uppgift blir därför att genombryta denna.

Under sommaren ha filibusterexpeditioner gjort sitt verk trots de amerikanska myndigheternas vaksamhet. Roloff och Sérafín Sánchez ha landstigit i Santa Clara och upprättat en kubansk centralpunkt i bergsområdet vid Trinidad, där den otillgängliga Siguanea-dalen lämnar dem ett naturligt bergfäste. Deras expeditioner medförde stora kvantiteter dynamit, och med hjälp af minor under järnvägsbroar oroas och stoppas järnvägsförbindelsen inom provinsen. José Maria Rodríguez, José Lacret, Aguierre, Carillo och andra chefer ha äfven anländt med betydande expeditioner och tillfört de väntande skarorna vapen och ammunition.

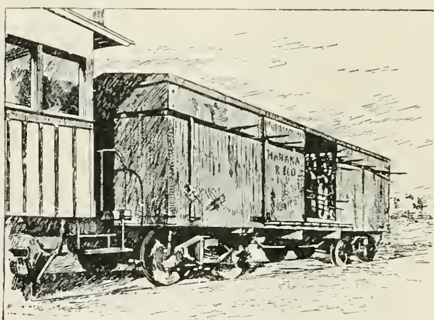
Spanska generalen Oliver.

Strax efter presidentvalet är Máximo Gómez färdig att sätta sig i marsch. Antonio Maceo med en afdelning från Oriente följer tätt efter honom. Gómez genombryter trochan, gör en sväng mot norr och går tillbaka genom trochan, förenar sig med Maceo, hvarefter båda intränga i provinsen Santa Clara. Gómez har förut öfverlämnat befälet i Camagüéy åt Rodríguez, gifvit order åt alla styrkor i östra Santa Clara att stöta till honom i trakten af Sancti Spíritus, hans gamla stamhåll från tioårskriget. Här rensar han ett bergsområde från spaniorerna, intager fortet Pelayo och samlar Maceos 4,000 man, Roloff's, Sérafín Sánchez' och Pérez' och Lacret's skaror för att genast tränga vidare.

Afsikten med hela företaget träder nu också klart i dagen. Det gäller sockerskörden i de rika västprovinserna. Den 6 november utfärdar Gómez från Sancti Spíritus en order, som anbefaller, att hos sådana plantageägare, som vägra att frivilligt inställa sin fabrikation, sockerfälten och den inbärgade skörden skola brännas, att järnvägstrafiken öfver allt skall stoppas, och hvaruti alla resande varnas för att fara med de spanska tågen och arbetarna för att

på något sätt hjälpa med sockerrörens skördande. Samtidigt utfärdas den 11 november till plantageägarna en annan proklamation, som uppmanar dem att af patriotisk uppoffring finna sig i, att man nu tillfogar dem denna ekonomiska förlust, hvilken är det enda sättet att tvinga Spanien till snara eftergifter och därmed möjliggöra ett snabbt slut på kriget.

Då general Oliver och de öfriga spanska befälhafvarna i östra delen af Santa Clara äro oförmögna att hindra invasionskårens framryckande, och Gómez öfver Escambray Sierran och Siguaneakullarna framrycker mot Cienfuegos, tager Campos själf befälet och upprättar sitt högkvarter i Santa Clara. Han inrättar häremellan en ny militärlinie längs efter järnvägen Las Cruces—Las Lajas, men denna genombrytes och kringgås af Gómez' och Maceos trupper, som genom hastiga och oväntade manövrer alldeles uttrötta spaniorerna och vid Maltiempo den 14 december under båda chefernas kommando kasta en spansk styrka tillbaka. Kubanerna intränga i provinsen Matanzas.

Armerad godsvagn på Batabanó-järnvägen.

Campos skyndar då med högkvarteret till Colón, midt i sockerdistriktet, men hans operationer förbryllas alldeles af Maceos oberäkneliga zickzackmarscher. Vid Coliseo vika spaniorerna i en strid mot den tappra mulatthöfdingen, och Campos måste succesivt flytta sitt högkvarter tillbaka till Jovellanos, Limonar, Matanzas,

och, då kubanerna med vindens hastighet tränga västerut, till Habana, därifrån han genom att med alla tillgängliga styrkor besätta den korta tvärbanan Habana-Batabanó gör ett sista försök att uppehålla fienden. Han upprepar kommunardernas experiment från Parisupproret 1871 och låter bepansra godsvagnar, som med stark bemanning hållas i ständig rörelse längs järnvägslinien.

Denna åtgärd förmår icke uppehålla kubanerna, som angripa tagen, och deras förtrupper börja visa sig på gränsen af Pinar

Martínez Campos y Antón.

del Río. Den 29 december segrar Maceo vid Calimete, och den 7 januari koncentrera Maceo och Gómez, som strukit tätt söder om Habana-viken, sina styrkor vid Hoyo Colorado. De båda cheferna taga här afsked af hvarandra. Gómez återvänder österut, och Maceo bereder sig att genombryta det sista hindret, militärlinien vid Puerto Pinar del Ríos gräns mellan Mariel på nordkusten öfver Artemisa till Majanabukten.

Maceo slipper här igenom och framtränger till bergstrakterna

i väster. Den 20 jan. är han i den lilla staden Guanes och den 23 i Mantua. Hela ön från yttersta ostspetsen till Kap San Antonio i väster är nu i uppror, och de spanska skatteobjekten, sockerplantagerna, öfverallt hotade med förstöring af de blixtsnabbt kringilande kubanska banden.

* * *

Underrättelserna om dessa snabbt på hvarandra följande motgangar för den spanska armén väckte en oerhörd oro hos de ledande i Madrid. Oppositionen mot Campos inom den opererande hären fick nu äfven gifva sig luft. Förgäfves hade Campos i några fall, för att statuera exempel, afvikit från sina humana principer och tämligen obefogadt låtit arkebusera fångna kubanska chefer, såsom Domingo Mujica i Matanzas, för de vildsinta elementen, som grepos af vanmäktigt raseri öfver det ständiga korsandet af alla planer, var detta icke tillräckligt, man fordrade ett skräckregemente. Drottningen-regentinnans den 27 december afgifna förtroendeförsäkran till Campos förmådde icke rädda honom, lika litet som krigsministern Azcarraga's varning att icke genom att störta Campos just nu förstora betydelsen af de kubanska framgångarna, opinionen fordrade ett offer, och den man, som satt bourbonerna åter på tronen och en gång jublande hyllats som den framgångsrika pacifikador'en, måste så finna sig i att skymfligt förjagas från sitt befäl.

Han afreste, djupt kränkt, och general Marin öfvertog provisoriskt kommandot.

Don Antonio Cánovas del Castillo.

20. — Weyler.

Skräckvälde. — Kriget i Pinar del Rio. — Weyler's operationsplan. — Antonio Maceo's död. — Fortsatt skräckvälde. — Kubanerna i Banes. — Sanningen kommer i dagen. Calixto Garcia intager Victoria de las Tunas. — Kubanska kongressen i Cubitas.

General Weyler hade gjort sina lärospån under Valmaseda på tioårskrigets tid och därunder på Cuba förvärfvat sig ett stadgadt rykte för grymhet. Nu senast hade han varit generalkapten i Cataluña och äfven där blifvit mycket hatad. Blotta meddelandet att han var i antågande utbredde skräck på Cuba, och många frisinnade kubaner, som ännu ej tagit del i upproret, förmåddes därigenom antingen att skyndsamt fly ur landet, eller också att genast öfverga till de kubanska linierna.

Genast vid sin ankomst till Habana utfärdade Weyler den 16 februari 1896 två proklamationer, som påbjödo summarisk behandling icke blott af alla ertappade revolutionsmän utan äfven af sådana, som misstänktes för kubanska tendenser. I Valmaseda's anda var också en af bestämmelserna, som stadgade exemplarisk bestraffning för dem, som misstänktes kunna, afsiktligt eller oaf-

siktligt, genom utbredande af rykten om kubanska framgångar eller på något annat sätt gagna upprorets sak. Och i Weylers följe funnos också män, som med glädje begagnade sig af tillfället att utlägga dessa bestämmelser på det godtyckligaste, och för de odisciplinerade och blodtörstiga spanska frikårerna, guerrillas, voro de en söt lukt och följdes i vidaste utsträckning.

Weyler lofvade skrytsamt att pacificera de tre västligaste provinserna före den 15 mars.

* * *

Maceo hade emellertid under mellantiden återvändt mot öster och slagit en spansk styrka vid Paso Real. Den 10 februari var han vid Candelaria, och samtidigt hade Sérafín Sánchez i Las Villas vid Palo Prieto tvungit spaniorerna att retirera. I början på mars drog Maceo in i provinsen Habana och förenade sig med Gómez vid Jaruco, hvarefter båda fortsatte österut till provinsen Matanzas.

Här hade under tiden den Weylerska regimen redan hunnit visa sina verkningar i afskyvärda illgärningar och mord på den värnlösa landtbefolkningen. Särskildt voluntarios utmärkte sig i detta afseende på flera ställen i dessa provinser. Vid El Gato, Nueva Paz, Punta Brava, Guatao och Camarioca hade kvinnor och barn slaktats, och intet ondt anande landtmän summariskt arkebuserats, ofta i sina anhörigas åsyn.

Maceo fann vid sin återkomst till Matanzasprovinsen otvetydiga spår efter dessa illgärningar, och han skref i sin harm ett indigneradt och värdigt bref till general Weyler, i hvilket han gör en sista uppmaning till denne att för framtiden så förändra sin framfart, att han skulle kunna förtjäna namnet gentleman. Kubanerna hade hittills i allmänhet iakttagit ett mycket måttfullt uppträdande och särskildt visat stor mildhet mot fångarna, som därför ofta frivilligt inträdde i deras egna led, och genom en order från Gómez af den 1 augusti 1895 var skydd för alla sårade uttryckligen anbefalldt. Maceo meddelade dock i det nämnda brefvet till Weyler, att efter sådana erfarenheter från spanskt håll han nu

icke längre kunde svara för, att icke hans män skulle förledas till fruktansvärda repressalier, såvida ej slaktandet af de icke stridande upphörde. Då Weyler emellertid icke var sinnad att ändra sin taktik, börjar från denna tidpunkt å ömse håll en vildhet att vinna insteg, som påminde om tioårskrigets värsta perioder.

Med afseende på sockerskörden antog Weyler ett rakt mot-

Spanska frivilliga trupper vid Santiago de Cuba. Amatörfotografi.

satt förfaringssätt mot Campos. Då det visat sig, att de flesta egendomsägarna, som icke sågo sig skyddade af de spanska trupperna, föredrogo att lämna bidrag till revolutionen och förvärfva ett fribref från Gómez, som skyddade deras egendom från förstörelse af kubanerna, beordrade nu Weyler i sin tur, att den möjligen kvarvarande skörden skulle förstöras och maskinerna sättas ur tjänstbart skick. Máximo Gómez svarade då med en order, att från kubanernas sida inga plantager finge förstöras.

I mars hade Enrique Collazo med en stor expedition landat vid Cárdenas och spridt revolten till denna trakt, och Maceo och Gómez skildes nu i Matanzas, hvarefter Gómez genom Santa Clara tågade mot Oriente, dit Calixto García nu skulle ankomma för att taga befälet. García hade förut gjort ett misslyckadt försök att fara till Cuba med ångaren Hawkins, som emellertid förliste med tio personers förlust, och sedan han ännu en gång blifvit hindrad genom de amerikanska myndigheternas mellankomst, nu till slut den 15 mars afseglat och den 25 landstigit på Cubas ostkust.

Gómez återvände genom trochan till Puerto Príncipe, där han inträffade den 28 maj och den 9 juni haft en strid vid Saratoga. I juli kom han till Santiagoprovinsen, där han mötte Calixto García vid Holguín och installerade denne i befälet öfver ostprovinsen efter José Maceo, som stupat den 5. García drog här omkring med sin kår på gränsen af de båda ostprovinserna och angrep den 13 oktober den af spaniorerna befästa lilla staden Guaimaro i sydöstra Puerto Príncipe. Staden belägrades till den 28 oktober 1896, då garnisonen kapitulerade, en händelse, som väckte stort uppseende och harm i Madrid.

* * *

Antonio Maceo hade på våren återvändt till Pinar del Río, och Weylers uppgift under höstens kampanj skulle bestå i att söka tillintetgöra honom i denna provins. På nordkusten af provinsen hade spaniorerna den 30 april lyckats uppbringa filibusterfartyget »Competidor», hvilkets besättning, hvaraf flera amerikaner och en engelsman, fördes till Habana, åtalades och dömdes till döden. Det hela artade sig till ett upprepande af Virginiusaffären. Men de intresserade makterna ingrepo, och man tvang först Weyler att uppskjuta exekutionen, och till slut, efter långa förhandlingar, den spanska regeringen att utlämna främlingarna.

I slutet af juni förde en expedition betydande förstärkningar under Leyte Vidal till Maceo i Pinar del Rio, däribland äfven en pneumatisk dynamitkanon för fältbruk. I september ankom äfven Rius Rivera, som Maceo kallat till Pinar del Río för att, då Maceo

själf skulle återvända till Östern, efterträda honom i befälet på en filibusterexpedition till västprovinsen. Den 22 oktober öfverlämnade Maceo befälet öfver trupperna i Pinar del Río till Rivera, men förde naturligen, så länge han var kvar i provinsen, dock själf öfverbefälet.

I de centrala provinserna hade nu åtskilliga förändringar skett bland de kubanska cheferna. Juan Bruno Zayas, en ung och duglig befälhafvare, stupade i augusti vid Quivican, Sérafín Sánchez, den afhållna och käcka ryttterichefen, föll i november vid en strid i passet Las Damas nära Rio Zaza vid Sancti Spíritus, och i oktober hade en expedition fört Miguel Betancourt till Santa Clara.

Kubanska kavallerigeneralen Sérafín Sánchez.

* * *

När general Weyler i november 1896 med stora förstärkningar från Spanien började det andra vinterfälttåget på Cuba, utlofvade han att genomföra pacifikationen af de fyra västprovinserna inom två månader. Om också den utsatta tiden var skrytsamt knappt tillmätt, så kan icke förnekas, att den uppgjorda planen var ganska god.

Planen var att med användande af de betydligt förstärkta fortifikationslinierna, som sönderstycka den långa och smala ön i afspärrade områden, anfalla dessa områden hvar för sig och rensa dem från kubanska härafdelningar. Genom byggandet af den nya Artemisa-trochan mellan Mariel på nordkusten och Majanaviken trodde Weyler sig ha lyckats afstänga den kubanska västarmén i provinsen Pinar del Río, under Antonio Maceo, från förbindelsen med öns öfriga delar. De förstärkta fortifikationslinierna Matanzas—Broa-viken och Las Cruces—Las Lajas skulle från hvarandra afspärra provinserna Habana, Matanzas och Santa Clara, medan den under tioårskriget konstruerade trochan Jucaro—Moron

nu blifvit sa betydligt förstärkt, att den borde bilda en ogenomtränglig gränslinie mellan västprovinserna och provinsen Puerto Príncipe.

Af de stridskrafter, som kunde undvaras från bevakningstjänsten vid trochorna och garnisonstjänsten i städerna, bildade Weyler en operationskår, med hvars hjälp pacifikationsarbetet skulle utföras i den ena provinsen efter den andra. Själfva pacifikationen skulle bestå dels i ett förintande eller utdrifvande af de kubanska trupperna ur området, dels, för att förhindra ett för-

Vid trochan.

nyadt uppflammande af upproret, i ett samlande af hela den icke stridande befolkningen, «pacificos», i vissa af militär bevakade städer och byar.

Sedan denna uppgift successivt blifvit genomförd i hvar och en af de rika västprovinserna, ville Weyler förstärka sin operationsarmé med de trupper, som då skulle kunna dragas från de västra trochorna och garnisonerna, och med denna armé rikta ett kraftigt och förintande anfall mot den kubanska hufvudstyrkan i de båda östprovinserna Puerto Príncipe och Santiago och därigenom krossa den kubanska republikens välde. Stora områden af dessa båda provinser hade nämligen, om man undantager de be-

fästa städerna Puerto Príncipe med hamnstaden Nuevitas, Tunas, Holguín, Manzanillo, Bayamo, Santiago och Baracoa, som voro besatta af starka spanska garnisoner, faktiskt sedan sommaren 1895 styrts af den kubanska republikens ämbetsmän och hållits ockuperade af tre kubanska arméкårer.

I västprovinserna hade kubanerna för att trygga sina operationer intagit en serie af viktiga ställningar i höjdtrakterna, där de upprättat depoter och lasarett, anlagt provisoriska plantager och samlat sina boskapshjordar. Denna kubanska etapplinie anslöt sig genom det stora, af kubanerna ockuperade bergsområdet Siguanea- och Trinidad-höjderna i södra delen af provinsen Las Villas, mellan Cienfuegos, Trinidad och Sancti Spíritus, till «Cuba libre» på hinsidan Moron-trochan. Träsktrakterna vid Jaguey Grande och höjderna söder om hamnstaden Cárdenas, båda i provinsen Matanzas, höjdtrakterna omkring städerna Madruga och Aguacate på gränsen mellan Matanzas och Habana, kullarna mellan Regla, Jaruco och Guines sydost om Habanaviken och den låga höjdsträckningen mellan Habanas förstad Marianao och Marielviken utgjorde sätet för ytterligare sådana anläggningar. I väster afslutades kedjan af Antonio Maceo's stamhåll på Rubí-höjderna och Guaniguanico-sierran i provinsen Pinar del Río på andra sidan Artemisa-trochan. Det kubanska området i trakten af Trinidad och Sancti Spíritus var af särskild vikt, emedan det berörde en sträcka af Santa Clara's sydkust, och omfattade flodmynningar vid provinsens kuster, Rio Zaza eller San Juan och andra, som kubanerna användt såsom infartsvägar för hjälpexpeditionerna till denna provins, och dit deras ångbåtar Dauntless, Three Friends, Laurada m. fl. infört betydande mängder vapen, ammunition och andra förnödenheter.

För att pacifikationen af västprovinserna skulle bli effektiv, var det därför nödvändigt, att de spanska trupperna intogo och åtminstone för den närmaste framtiden besatte dessa kubanska stamhåll.

* * *

För att utföra sitt värf hade Weyler att förfoga öfver en armé på öfver 200,000 man linietrupper och omkring 40,000 man spanska frivilliga. Af denna styrka kunde emellertid omkring en fjärdedel antagas vara ur stridbart skick, medan hälften var fastläst vid trochorna och i garnisonerna.

Tiden för det aktiva fälttågets utförande begränsades genom klimatiska förhållanden till slutet af april, efter hvilken tidpunkt torrtiden upphör och den inbrytande regnperioden gör vägarna ofarbara och vistandet i fält i landets inre dödsbringande för europeiska trupper.

Weyler samlade, som nämnts, först sina stridskrafter i provinsen Pinar del Río för att tvinga den kubanska västarmén, under den fruktade Antonio Maceo, till ett afgörande slag och tillintetgöra den. Då emellertid fortifikationslinierna måste hållas besatta af högst betydande antal trupper, och Weyler ej vågade försvaga garnisonerna i städerna, blef Habana självt relativt utblottadt på trupper. Af denna omständighet ville den kubanske öfverbefälhafvaren general Máximo Gómez begagna sig för att våga en kupp mot Habana. För detta ändamål skulle Antonio Maceo med en del af västarmén genombryta Artemisa-trochan i den kuperade trakten söder om Habanaviken och förena sig med de truppafdelningar, som samtidigt kastades västerut från Matanzas. Genombrottet lyckades, men planens utförande förhindrades genom Antonio Maceos förtidiga död i början af december.

* *
*

Weyler hade den 9 nov. från Mariel ledt operationerna mot Maceo och Rivera och den 24 återvändt till Habana, men på bestämd order från Madrid, som ställde honom i valet att afgå eller besegra Maceo, den 28 åter gått i fält.

Den 5 december genombryter Maceo med Miró, Pedro Díaz och 40 män Artemisa-trochan vid Anafé-sierran, norr om sjön Ariguanabo. Den 7 stöter han dock vid plantagen San Pedro mellan Hoyo Colorado och Punta Brava oväntadt på major Cirujeda's spanska afdelning. Maceo kringrännes och stupar på samma gång som Gómez' son, löjtnant Francisco Gómez. Kubanerna

General Valeriano Weyler y Nicolau, marquéz de Tenerife.

anse att här förräderi varit med i spelet, och äfven om detta icke kunnat bevisas, är det betänkligt nog, att pris var satt på Maceo's likasom på Gómez' hufvud. Tillskyndande kubanska förstärkningar lyckas bemäktiga sig den stupade frihetshjältens lik, och han begrafves på en undangömd plats, sedan Miró förut dränkt sin näsduk i sin chefs blod för att med denna uppmuntra kubanerna till hämnd, när de sviktade. Antonio Maceo var med alla sina fel en verklig hjältenatur, och hans minne kommer säkerligen att blifva ett af kubanernas oantastligaste.

Maceo's läkare Zertucha, som vid detta tillfälle gick öfver till spaniorerna, öfverhopades sedan med gunstbevis och gjordes till spansk alcalde i staden Bejucal, och misstänktes därför, men sannolikt utan skäl, för förräderi.

* * *

Denna opåräknade framgång för de spanska vapnen förlamade de kubanska styrkorna i Pinar del Río, och de retirerade till sina berg, medan general Weyler's trupper genomströfvade låglandet och här och hvar angrepo kubanernas gömställen.

En af general Weyler's hufvuduppgifter under vinterfälttåget var nämligen att förstöra de plantager, befästa positioner och ambulansstationer, som kubanerna inrättat i bergstrakterna af västprovinserna. Han ville på samma gång beröfva deras arméer hvarje möjlighet till understöd af landtbefolkningen. Denna senare uppgift, som har benämnts med det välbekanta, förskönande namnet pacifikation, utfördes på så sätt, att landet ödelades af de spanska trupperna, att landtegendomarna blefvo uppbrända, alla odlingar förstörda, boskapshjordarna bortförda och de öfverlefvande invånarne såsom »reconcentrados» bortförda och instängda i städerna eller i trånga zoner invid dessa och längs järnvägarna. Här lämnades de utan subsistensmedel med den säkra utsikten att svälta ihjäl eller dö af sjukdomar. Misstänkta invånare och fångar, däribland en mängd af de administrativa tjänstemän, som den republikanska presidentens, markisen af Santa Lucia, regering insatt i olika distrikt, afrättades utan vidare, såvida de ej såsom

amerikanska medborgare räddades genom amerikanska generalkonsulns intervention.

Synnerligen upprörande äro berättelserna om de Weylerska truppernas sätt att behandla de öfverrumplade provisoriska lasaretten, där kubanerna, som i sina led räknade flera af de förnämsta bland de oftast i Amerika utbildade infödda läkarna, efter bästa förmåga sökte bereda sina sårade och sjuka nödig omvårdnad. Dessa undangömda hyddor stuckos i brand, och de sårade lämnades valet mellan att bli innebrända eller nedskjutna.

Maceo's efterträdare Rius Rivera sårades i en strid i början af 1897 och hade den oturen att falla i spaniorernas våld.

Under tiden hade Máximo Gómez öster ifrån genombrutit Moron-trochan och infallit i Las Villas, där han öfvertog den personliga ledningen af den fjärde kubanska arméкåren och under ständiga angrepp på spanska truppstyrkor framträngde till trakten söder om staden Villa Clara. Till öfverbefälhafvare öfver västarmén efter Rivera utnämnde Gómez José Maria (Mayia) Rodríguez, hvilken förut innehaft kommando i Puerto Príncipe och som åtföljt honom genom trochan.

Under afvaktan på Rodríguez' ankomst befunno sig kubanerna i Pinar del Río i saknad af duglig öfverbefälhafvare, och de spridde sig därför i småafdelningar, hvilka drogo sig tillbaka till otillgängliga trakter eller genombröto Artemisa-trochan och drogo öster ut. Någon rensning af provinsen lyckades emellertid Weyler ingalunda åstadkomma, och så fort han med sin operationskår begifvit sig till Matanzas och Santa Clara, började kubanerna på nytt att koncentrera sig i denna provins.

I Matanzas utspelades då samma tragikomedi. Trupperna härjade laglandet och bortförde befolkningen, men de kubanska afdelningarna, som splittrade sig i småstyrkor, förblefvo oåtkomliga, trots de betydande förluster de här och hvar ledo.

Sedan kom på våren turen till Las Villas eller Santa Clara, den största af västprovinserna, dit Weyler i slutet af februari begaf sig med en operationsarmé af 20,000 man. Vid den spanske generalens annalkande utrymde Máximo Gómez det förut omtalade bergsområdet Siguanea och intog i början af mars med Pedro

Díaz en ställning i östligaste delen af provinsen, det föga kuperade skogsområdet kring Arroyo Blanco, öster om Sancti Spíritus och Zaza-flodens dalgång. Gómez' eftertrupp var tillbakaskjuten i närmaste grannskapet af Jucaro—Moron-trochan. Hans plan var tydligen att vid gynnsamt tillfälle kunna draga till sig förstärkningar från Puerto Príncipe på andra sidan trochan, en afsikt, som äfven sedermera lyckades.

Kubanska chefen Acosta i provinsen Habana.

Längre västerut, på nordsluttningarna af Siguanea-bergen, väntade Mayia Rodríguez med en mindre afdelning på ett gynnsamt tillfälle att tränga ännu mera åt väster och uppnå Pinar del Río. Alla öfriga kubanska trupper i Santa Clara hade på Gómez' order vid spaniorernas annalkande upplöst sig i ströfkårer och spridda grupper.

Med sin fåtaliga styrka lyckades Máximo Gómez under hela våren undgå den stora spanska öfvermakten. Weyler gjorde de mest förtviflade ansträngningar för att kringränna och tillfångataga

honom, och gång på gång sökte starka spanska kolonner under skickliga generaler, som länge opererat i provinsen och kände till terrängen, att innesluta honom. Allt var förgäfves.

Spanska kryssaren Reina Mercedes,
liggande i hamnen vid Santiago. Amatörfotografi.

En bland de kubanska chefer, som lämnade sina förutvarande poster på ön för att med nyorganiserade expeditioner landstiga ånyo, var polacken Roloff, den republikanska regeringens krigsminister.

Roloff begaf sig till Förenta Staterna för att organisera expeditioner och anskaffa vapen, ammunition och dynamit, och när den spanska regeringen gjorde framställningar i Washington att man skulle inskrida mot honom för kränkning af neutralitetsförpliktelserna, undvek han alla konflikter genom att på våren 1897

själf taga befälet öfver en expedition med ångaren Laurada. Hans afsikt var att söka förskaffa den kubanska regeringen en befästad hamn, dels för att trygga tillförseln af krigsförnödenheter och möjliggöra anskaffandet af en flotta, dels emedan egandet af en hamnstad från amerikanskt håll uppställts såsom villkor för erkännande såsom krigförande makt.

Roloff landade i den förträffliga hamnen Banes på nordostkusten af provinsen Santiago de Cuba, och understödd af Calixto García, som med 6,000 man anryckte från landsidan, lyckades han sätta sig i besittning af den lilla byn och belägra det där uppförda fortet. Man afspärrade den långa och djupa hafsvikens mynning med minor och stålkablar och började uppkasta befästningar åt landsidan.

Arbetet kunde emellertid ej bedrifvas med stor raskhet, då spaniorerna genast anordnade skärpt kustbevakning i grannskapet, och tillförseln af artilleri och andra förnödenheter därför måste anordnas på långa omvägar.

Från spanskt håll utrustades då en expedition, som samlades i den stora Nipe-viken omedelbart söder om Banes-viken och bestod af transportfartyget Legazpi, kryssaren Reina Mercedes, torpedokanonbåtarna Nueva España och Galicia samt trenne andra fartyg. Under skydd af fartygens grofva artilleri, som beskjöt de kubanska förskansningarna, landsattes trupper utanför hamninloppet, och lyckades några armerade båtar från örlogsmännen uppfiska en mina och flera stålkablar, hvarefter Nueva España försiktigt ångade in i viken.

Under häftig beskjutning från kanonbåtarna stormades de kubanska befästningarna med en förlust för spaniorerna af 50 man, och kubanerna tvungos att retirera.

Härefter undsattes den spanska besättningen i fortet, som haft att utstå 45 dagars belägring, och som kunnat hålla stånd endast på den grund, att terrängens beskaffenhet hindrat Calixto García att framföra sitt artilleri inom skotthåll.

Någon tid därefter blefvo spaniorena nödgade att vända sig mot Puerto Cabonico, några mil därifrån, hvarest kubanerna åter försökte sätta sig fast.

Mot hösten 1897 skockade sig stormmolnen allt tätare öfver det spanska väldet. Medan oppositionspartierna inom landet efter anarkistmordet på konseljpresidenten Cánovas del Castillo öppet rustade sig till kamp mot det konservativa partiets styrelse och den sluge Martínez Campos fann tillfället lägligt att genom sin bekanta förklaring mot det system, den aflidne statsmannen representerat, återgälda sitt skymfliga förjagande från kommandot på Cuba, hade den nya amerikanska ministern i Madrid, general Woodford, som den nya presidenten, Mc Kinley, ditskickat, redan börjat visa, hvad hans regering förde i skölden. Förenta Staterna fingo då äfven en allvarlig anledning att ägna Cuba-frågan sin uppmärksamhet, i det att den växande gula feber-epidemien i Unionens golfstater gifvit nationen en ny påminnelse om det hälsovådliga grannskap, ett spanskt Cuba med sin usla styrelse och sitt permanenta krigstillstånd ständigt måste utgöra.

Oppositionspressen i Spanien började äfven på allvar blotta det oerhörda tillstånd af nöd och sjuklighet, som Weyler's krigföring — och särskildt hans till vansinne gränsande tilltag att söka föra aggressivt sommarfälttag med otränade europeiska trupper i ett så förpestadt klimat som Cubas — alstrat inom den spanska hären. Man varnade regeringen för att gång på gång offra nya massor af landets värnpliktiga ungdom på ett omöjligt företag. De spanska soldaterna, hvilkas tapperhet under strid är otvifvelaktig, kommo till Antillan fullkomligt obekanta med de enklaste hygieniska försiktighetsmått, de erhöllo otillräcklig eller ingen förplägning, sin sold fingo de i gynnsammaste fall utbetald i Weyler's usla pappersnödmynt, dem ingen försiktig köpman ville taga i likvid. Försvagade drefvos de ut i det ödelagda landet mot en kraftig och klimatvan fiende, hvilken ingenstädes stod att upphinna, men dock öfver allt gjorde sin närvaro kännbar. Den psykiska depressionen hos befäl och manskap genom dessa eviga resultatlösa marscher och kontramarscher, i ett dödande klimat, och med hungersnöd och farsot för ögonen var nog icke den minsta orsaken till de spanska vapnens fullständiga vanmakt på ön, ehuru den största dock var att söka i det spanska befälets brist på initiativ och dess benägenhet att göra affär pa krigstillståndet.

Ty under allt detta florerade korruptionen bland arméleverantörerna på ett fruktansvärdt sätt, och majoriteten af de penningsummor, kriget slukade, stannade i mellanhändernas fickor. Till slut blef Weyler nödgad att energiskt taga itu med korruptionen i Matanzas, men hans vedersakare antydde allt för ofta rent ut, att han skulle spelat under täcke med de skyldiga.

De spanska trupperna dogo massvis af gula febern och klimatsjukdomar, och hvarje hemvändande transportångare var fylld af sjuka soldater — och af lik utaf dem, som dött under öfverfarten. Martínez Campos, som kände förhållandena på Cuba mer än någon annan i moderlandet, hade därför goda skäl för sitt dåtida, tämligen oförtäckta uttalande, att äfven han ansåg Spaniens sak förlorad i Västindien.

Det af Weyler afsedda hufvudresultat, en fullständig rensning af västprovinserna, hade icke uppnåtts. I alla fyra provinserna stodo fortfarande betydande kubanska afdelningar, och hufvudmassan af den spanska armén måste fortfarande hållas fastläst vid trochorna och i garnisonerna, och då hvarje höst nya spanska truppmassor måste offras åt Cuba-kriget för att ersätta dem, som sommaren gjort otjänstbara, blefvo spaniorerna för hvarje år relativt svagare.

Hvad Weyler med pacifikationen åstadkom, var endast en fruktansvärd nöd och sjuklighet bland den sammanhopade civila befolkningen, som icke var ägnad att lämna några sympatier öfriga för det spanska väldet; genom landets ödeläggning och bortförandet af invånarne hade han äfven försvårat utsikterna för ett nytt fälttåg, då de spanska trupperna därefter icke skulle bli i tillfälle att på annat sätt än genom en bevakningstjänst, som de uppenbart icke förstodo, skaffa sig underrättelser om fiendens rörelser.

Hungersnöden och sjukligheten bland de fredliga landtinvånarne, som Weyler med våld hopat i de af trupperna besatta orterna, öfvergick också 1897, efter den våta årstidens inträdande, all beskrifning. Om kolera eller pest härjat landet, skulle dödligheten knappast varit större; öfver tusen personer afledo dagligen.

Synnerligen karakteristisk är en skildring af tillståndet i Madruga, en liten stad vid en grenlinie af järnvägen Habana—Ma-

tanzas. Madruga, hvilket ligger i en högländ trakt, som sedan gammalt varit berömd som en af de naturskönaste på ön, är en badort med ytterst hälsosamt läge och mycket frekventerade mineralkällor. I denna härliga ort, som Weyler gjorde till ett af sina interneringscentra, hade nöd och sjukdomar sedan januari bortsopat en tredjedel af befolkningen. Ortens befolkning utgjorde, om de ditförda »reconcentrados» medräknas, vid årets början omkring 5,000 personer, och af dessa afledo: i januari 45, i februari 117, i mars 260, i april 458, i maj 585, eller tillsammans 1,465. Dessa äro de officiella siffrorna, men det anses, att 60 dödsfall böra tilläggas, hvilket gifver en slutsumma af 1,525 döda på 5 månader af en befolkning af 5,000. I midten af juni förekommo dagligen öfver tjugo fall af tyfus i Madruga, och de sjuka voro fullständigt utan någon läkarehjälp. Sjuknade någon medlem af en familj, utdog med stor säkerhet hela familjen inom få dagar.

* *
*

I Spanien upprördes den nationella stoltheten dessutom af en kubansk framgång i Oriente, som stod i bjärt kontrast mot Weyler's segerbulletiner, Calixto García's lyckade attack på Victoria de las Tunas, där Weyler ej långt förut hållit ett så förhoppningsfullt tal till de spanska trupperna.

Den 14 augusti 1897 började kubanska östarméns öfverbefälhafvare, general Calixto García, belägra den lilla befästa staden Victoria de las Tunas på gränsen mellan provinserna Camagüey och Santiago. Den opererande styrkan bestod af ett detaschement från första armékåren under divisionsgeneral Agustín Cebreco, efterträdare till Antonio Maceo's broder José, och ett från den andra armékåren under divisionsgeneral Jesús Rabí. Styrkan uppgifves ha räknat 5,000 man, hvilket väl är något öfverdrifvet. García medförde dessutom östarméns då nyligen från Förenta Staterna införda artilleri, hvilket räknade två pjeser af gröfre kaliber, fyra snabbeldskanoner samt en pneumatisk dynamitkanon. Denna senare tillhörde länge östarméns artilleripark och infördes hösten 1895 samtidigt med det andra exemplar af det nya vapnet, hvil-

ket under Maceo's fälttåg i Pinar del Río gjorde kubanerna så stora tjänster. Servisen vid artilleriet bestod hufvudsakligen af amerikanska frivilliga.

Anledningen till att García, som förut opererat i trakten öster om Holguín, men nu, med hänsyn till det förestående kongress-sammanträdet i Camagüéy, eskorterade östarméns civila och militära delegerade till gränsen af Puerto Príncipe, beslöt sig för att

Calixto Garcia y Iniguez.

angripa Tunas skall närmast ha varit hämnd. En afdelning af de vanryktade spanska guerrilleros, irreguliera trupper, som vid krigets början sammansatts af frigifna straffångar från Isla de Pinos, hade någon tid förut vid ett ströftåg lyckats öfverrumpla ett af kubanernas lasarett i närheten af Tunas och på det grymmaste massakrerat de sårade och sjuka. Denna afdelning ville kubanerna fånga och förinta.

Den 25 augusti gjordes en första stormning mot förskansningarna, hvilken emellertid tillbakaslogs af den omkring 400 man

starka garnisonen. Den 28 förnyades anfallet tidigt vid daggryningen, och det kubanska artilleriet demolerade fästningsverken och bragte det spanska positionsartilleriet till tystnad. Kubanerna beskylldes för att under detta bombardement ha beskjutit ett spanskt sjukhus, på hvilket Röda korsets flagga svajade. Denna

Byggandet af ett spanskt blockhus nära Santiago.
Amatörfotografi.

excess vore dock icke så öfverraskande, då de upprepade repressalierna mot Weyler's grymheter vid den tidpunkten förminskat kubanernas dittillsvarande moderation, och alstrat ett vildsint hat mot den fiende, som själf lagt en så barbarisk framfart i dagen.

Striden räckte i två dagar och fortsattes efter utanverkens eröfring såsom gatustrid af den tappra garnisonen, hvilken dock till slut blef tvingad till kapitulation med fritt aftag. Den aftagande

styrkan bestod endast af kommendanten, 3 andra officerare och 75 man, hvilka medförde sina sårade och sjuka. Den irreguliära truppafdelningen däremot drabbades af segrarnes hämnd; dess medlemmar, som sökt dölja sig i staden, uppspårades den ena efter den andra och nedhöggos till sista man.

Efter intagandet sprängdes de kvarvarande befästningarna med dynamit, och de befintliga kruppska kanonerna införlifvades med östarméns fältartilleri. I staden funnos ganska betydande förråd af vapen, ammunition, klädespersedlar, proviant och medicin, hvilka bortfördes till kubanernas befästa läger i trakten.

Sedan García kvarlämnat en mindre styrka såsom garnison, aftågade han med hufvudarmén i nordvästlig riktning öfver San Pedro de Maniabon, vid den stora hafsviken Puerto Padre, till den kubanska kongressens sammanträde i Cubitas.

Två dagar efter Tunas' fall sammanträdde den kubanska republikens kongress för att förrätta val af ny president efter Salvador Cisneros Betancourt, som innehaft sitt ämbete sedan den 18 september 1895, till sin årliga session i det befästa lägret Cubitas, beläget ungefär tre svenska mil norr om staden Puerto Príncipe.

På toppen af de tvärbranta Cubitasbergen finnes en högplatå af öfver en engelsk kvadratmils utsträckning med fruktbar jordmån och gynnsamt klimat. Där hade kubanska regeringen upprättat ett tillfälligt läger af 28 envånings-trähus, däribland en regeringsbyggnad och sessionslokal för kongressen, öfver hvilken, när den användes, svajade den kubanska flaggan med sin enda stjärna i trekantigt fält. För öfrigt funnos tillfälliga verkstadslokaler för tillverkning af skodon, klädespersedlar, sadlar och öfrig fältutrustning samt krutbruk, dynamitfabrik, ammunitions- och patronverkstäder, reparationsverkstäder för vapen och en folkskola. Platån är fullkomligt ointaglig, då de enda uppfartsvägarne utgöras af smala, slingrande bergsstigar, och dessa beströkos med kanoner och här och hvar skyddades af nedgräfda dynamitminor, som kunde tändas med elektricitet uppifrån höjden. Besättningen

på detta naturliga fäste utgjordes af personer, som sysselsattes i de omtalade verkstäderna eller med åkerbruk och boskapsskötsel.

Då kubanerna voro nästan ostörda herrar på landsbygden i provinsen Puerto Príncipe, kunde de kubanska myndigheterna därifrån med lätthet kommunicera med de öfriga liknande bergfästena i samma provins, Najasa och Aguara, och med de opererande trupperna. Det nära grannskapet till den starkt befästa spanska staden Puerto Príncipe utgjorde intet hinder, ty spaniorerna vågade sig endast i nödfall utom stadsmurarna.

Kongressen var vid sitt sammanträde fulltalig, och bestod af deputerade från hvar och en af staterna Cuba (Santiago), Camagüéy (Puerto Príncipe), Las Villas (Santa Clara), Matanzas, Habana och Pinar del Río jämte en representant från hvar och en af de sex armékårerna.

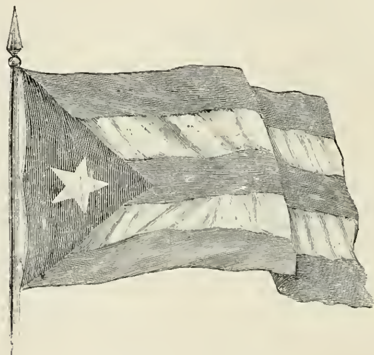
Under valstriden synas två motsatta partier ha kämpat om makten. Det ena, representeradt af Máximo Gómez, Cisneros och Massó, önskade en revision af författningen, i syfte att genomföra en decentralisation, så att hvarje stats lagstiftande och exekutiva civila myndigheter skulle erhålla ökad befogenhet och centralregeringen mera tillfälle att ägna sig åt det nödvändiga diplomatiska arbetet för republikens erkännande; det andra, representeradt af Calixto García, eftersträfvade införandet af en militärdiktatur i presidentens hand. Det senare partiets kandidat var García själf.

Resultatet af valet blef, att det förstnämnda partiet afgick med segern, och att till president valdes Bartolomé Massó och till vice president en jurist, d:r Domingo Mendez Capote, hvilken före det nuvarande krigets utbrott varit guvernör i provinsen Matanzas och praktiserande jurist i Habana.

* * *

Under trycket af det utsiktslösa i Weyler's barbariska metoder och omöjligheten att efter Cánovas del Castillo's död samla det spanska konservativa partiet till en stark regering, som kunde motstå den hotande faran af den växande opinion i Förenta Staterna, som alstrats af de ständiga konflikterna med amerikanska

handelsintressen och de inblandningar, Unionsregeringen var nödgad att företaga för att rädda sina medborgares lif på Cuba, och för hvilken Mc Kinley's regering blef en tolk af helt annan art än den försiktige Cleveland, kommo liberalerna under Sagasta ännu en gång till makten i Spanien. Campos' kritik medförde då genast Weyler's fall. Han återkallades, och marskalk Blanco, som förut underhandlat på Filipinerna med därvarande insurgenter, skickades till Cuba för att på reformernas väg besvärja den storm, som aldrig tycktes vilja upphöra.

Republiken Cubas flagga.

Don Praxidis Mateo Sagasta.

21. — Katastrofen.

Blanco i Habana. — Förenta Staterna ingripa. — Spansk-amerikanska kriget. — Slutet.

Hösten 1897 var rik på händelser, som inverkade på Cubas öde. Weyler afseglade under protester i slutet af oktober, och snart därefter anlände den nye generalkaptenen don Blanco y Erenas. Sagasta's nya kabinett upptog genast på sitt program de af Maura 1894 framlagda förslagen till en begränsad autonomi, och under trycket af den växande stämningen i Förenta Staterna, där den af Mc Kinley sända särskilda undersökningskommissariens rapport om den fruktansvärda nöden på ön orsakat en stor upphetsning och föranledt skarpa uttalanden i Presidentens budskap, gingo de igenom i Cortes.

Cuba skulle därigenom få en slags lokal representation och ett eget ministerråd. Blanco började genast vid sin ankomst att underhandla med autonomisterna, som nu efter Weylers fall vågade sig tillbaka till ön, och med reformisterna, ett konservativt parti, om att få medlemmar i den nya kubanska lokalministären, som skulle börja fungera vid årsskiftet.

På samma gång Blancos underbefälhafvare general Pando vidtog anstalter för att på allvar attackera Calixto García i Oriente,

började underhandlingar under hand med kubanska chefer, som i flera fall mot kontant erkänsla förmåddes att lämna ön. Skådespelet från El Zanjón var på väg att upprepas.

I Amerika gjorde man sig icke alltför stora illusioner om spaniorernas reformifver, man visste, att all anledning fanns att antaga, att den första kubanska ministären, så snart faran var öfver, skulle komma att efterföljas af en äkta spansksinnad och att allt på få år skulle vara i de gamla hjulspåren. Det hade dessutom genom den s. k. gula chauvinistpressens agitationer börjat uppstå ett parti, som påyrkade att Unionen, med uppgifvande af Monroedoktrinen, skulle deltaga i den moderna hetsjakten efter kolonialbesittningar.

Maura y Montaner, kolonialminister 1894.

Kubanerna å sin sida voro misstänksamma, och denna helt naturliga känsla dref Gómez att hos cheferna inskärpa Spotornos dekret, för hvars tillämpning numera tillfälle icke saknades, och en ung hetlefrad chef i Habana, Aranguren, lät af denna anledning döda en öfverste Ruiz, som Blanco skickade för att förmå honom till underkastelse.

Denna händelse, för hvilken Aranguren knappast är att klandra, då han endast lydde otvetydiga order, stämde för ett ögonblick opinionen i Förenta Staterna mot kubanerna, och under intrycket af detta nya omslag kunde den kubanska ministären under presidium af José Maria Gálvez träda i verksamhet, som det tycktes, med utsikt till framgång. I densamma finner man autonomisternas förnämsta namn, Montoro, Govín, de Castro och Amblard.

Hufvudfrågan blef nu att snabbt lindra nöden på ön och hindra befolkningens utdöende, och da amerikanerna af erfarenhet kände spaniorernas långsamhet, togo de själfva saken i sin hand. Det uppstod täta förhandlingar med vederbörande i Habana och pansarfartyget Maine, ett af Unionens stoltaste fartyg, sändes dit för att bevaka de amerikanska intressena. De spansksinnade sågo detta med stor ovilja, och när snart därefter, den 15 Febr. 1898, den fruktansvärda explosion inträffade, som totalt förstörde detta fartyg i Habanas hamn, var den lättrörda amerikanska opinionen genast färdig att häri se ett afsiktligt brott, framkalladt af spansk nationalfanatism.

Järnvägsbro öfver Almendaresfloden vid Habana.
Efter litografi.

Den amerikanska kolossen började pa allvar röra pa sig, man skickade en kommission till Habana för att undersöka saken, och när samtidigt myndigheterna lade svarigheter i vägen för de amerikanska hjälpsändningarna och nöden pa ön fortfor, blef situationen ytterligt spänd.

När därtill den amerikanska kommissionen ansag sig ha konstaterat, att explosionen af Maine skett utifran, hvilket den spanska pa otillräckliga grunder kategoriskt förnekade, stod strömmen ej längre att häjda.

Man fordrade Cubas ögonblickliga utrymmande af de spanska trupperna, och da Spanien härpa endast svarade med att bevilja

insurgenterna vapenstillestånd, antog kongressen den 19 april följande resolution:

Resolved, By the senate and house of representatives of the United States of America, in congress assembled:

1. That the people of the Island of Cuba are, and of right ought to be, free and independent.

2. That it is the duty of the United States to demand, and the government of the United States does hereby demand, that the government of Spain at once relinquish its authority and government in the Island of Cuba and withdraw its land and naval forces from Cuba and Cuban waters.

3. That the President of the United States be, and he hereby is, directed and empowered to use the entire land and naval forces of the United States and to call into the actual service of the United States the militia of the several states, to such extent as may be necessary to carry these resolutions into effect.

4. That the United States hereby disclaims any disposition or intention to exercise sovereignty, jurisdiction or control over said island except for the pacification thereof, and asserts its determination when that is accomplished to leave the government and control of the island to its people.

Amerikas Förenta Staters Senat och Representanthus hafva, församlade till kongress, beslutit:

1. Att ön Cubas folk är och med rätta bör vara fritt och oberoende.

2. Att det är Förenta Staternas plikt att fordra, såsom Förenta Staternas Regering härmed fordrar, att Spanska Regeringen genast uppgifver sin makt och myndighet på ön Cuba och drager tillbaka sina stridskrafter till lands och sjös från Cuba och de kubanska farvattnen.

3. Att Förenta Staternas President härmed anmodas och bemyndigas att använda Förenta Staternas hela krigsmakt till lands och sjös och att inkalla i Förenta Staternas tjänst de särskilda staternas milis i sådan utsträckning, som må finnas nödvändigt för att bringa dessa beslut till verkställighet.

4. Att Förenta Staterna härmed afvisa hvarje tanke på att utöfva suveränitet, jurisdiktion eller regering öfver sagda ö utom för så vidt angår dess paciferande, och försäkrar sitt beslut vara att, när denna genomförts, lämna öns styrelse och regering till dess folk.

* * *

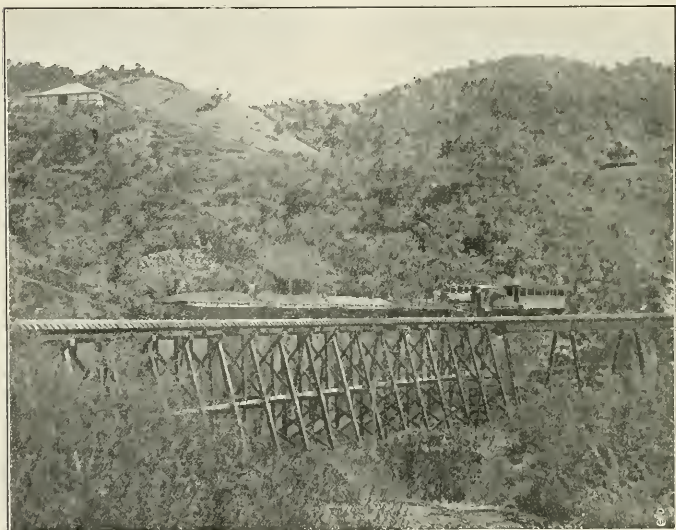
Krigsrustningarna bedrefvos med feberaktig ifver. Presidenten godkände Folkrepresentationens beslut och aflät ett ultimatum till Spanska regeringen, som denna besvarade med att rappelera sin minister i Washington och lämna amerikanska ministern i

Förenta Staternas President William Mc Kinley vid krigsutbrottet.

Madrid hans pass. Den 21 april afseglade den amerikanska sydatlantiska flottan under amiral Sampson till Cuba för att bringa till verkställighet den blokad, som den amerikanska Presidenten förklarat öfver öns västra kuster. Tärningen var nu kastad, och Cubas öde låg i den stora republikens starka hand.

* * *

Järnvägsbro nära Vicente på Daiquiri järnvägen.

Hade Spanien nu uppgifvit Cuba, som det dock numera, icke minst af finansiela skäl, omöjligt kunde på längden behålla, skulle den räddat sitt återstående kolonialvälde. Men spanioren handlar icke så, och ehuru det knappast fanns någon människa i landet, som trodde på en gynnsam utgång af striden mot en så energisk och initiativrik motståndare, lät man saken hafva sin gång och sökte trösta sig med de stora orden.

Strax i början riktades ett förkrossande slag mot det återstående väldet i Asien, då commodore Dewey den 1 maj förintade hela den spanska ostasiatiska eskadern under amiral Montojo genom slaget vid Cavíte i Manilabukten, och världens uppmärksamhet riktades nu mot den sammandrabbning, som man väntade sig mellan någon af de amerikanska flottorna i Atlanten och den spanska, af fyra goda nya pansarkryssare af enhetlig typ och af moderna

Nära Santiago. Amatörfotografi.

destroyers bildade eskadern under amiral Cervera, hvilken låg vid Cap Verde, färdig att gå öfver till Västindien. Man väntade förgäfves och erfor slutligen till sin öfverraskning, att Cervera i stället föredragit att inga i den skyddade hamnen vid Santiago de Cuba, där han väl låg skyddad, men med lätthet kunde instängas och dömas till overksamhet.

Detta skedde äfven strax genom Sampsons flotta, som förenade sig med Schley's flygande eskader, och då man icke kunde

forcera det trånga och af minor skyddade inloppet, beslöt man i Amerika att i stället för att eröfra Puerto Rico, skicka den för detta ändamål i Florida sammandragna armén, som utgjorde nästan allt som Amerika kunde disponera af tränade trupper, till denna Cubas gamla hufvudstad, och sålunda kom genom ödets skickelse den gamla conquistadorstaden, som sett Spaniens välde grundläggas på Cuba, att få bevittna dess fall.

Vid Santiagos stadsport. Amatörfotografi

Den 14 juni afseglade armén på en väldig transportflotta från Tampa, sedan man förvissat sig om att hotet om den spanska flotta, som skulle afsegla från Cadiz under amiral Camara, var endast tomt skryt, då denna ännu ej på länge kunde bli segelklar. Man hade förut landsatt marinsoldater vid Guantánamo och etablerat förbindelse med insurgenterna, och den 21 juni ankom den stora flottan utanför Santiago. Efter konferens med Calixto García, som skickat delar af sin styrka för att hindra de spanska

förstärkningarna från Manzanillo och Holguín att förstärka general Linares' trupper i Santiago, beslöt man landstiga öster om Santiago vid Daiquirí och Juraguá-järnvägens kuststation Siboney. Utskeppningen skedde med åtskillig svårighet den 22, och öfver kullarna framryckte man mot Santiago, som efter ytterst blodiga strider den 1 juli vid San Juan-höjderna och det gamla blockhuset vid El Caney omslöts af de amerikanska linierna. Förlusterna genom spaniorernas välriktade Mausereld hade dock varit oerhörda,

Hus i Habana.

och endast genom en oförskräckt fordran på ögonblicklig kapitulation lyckades general Shafter, som ledde invasionsarmén, förmå general Toral till ett vapenstillestånd. De förvildade kubanska banden i denna trakt togo en föga hedrande del i anfallet och skonade ej de spanska sårade.

Cervera's flotta, som nu lopp fara att anfallas i hamnen, försökte nu bryta blokaden och undfly, men förstördes helt och hållet af den amerikanska flottan.

General Miles ankom nu med förstärkningar till amerikanerna,

och ehuru denna styrka, som förgäfves bombarderade staden, icke kunde taga den med storm och Toral erhållit någon undsättning från Bayamo, måste den senare, då han ej hade proviant för mer än fyra dagar, kapitulera, hvarigenom hela östra delen af provinsen Santiago efter en linie öfver Palma Soriano till Mayarí öfverlämnades åt amerikanerna.

Kriget var härmed faktiskt afgjordt, och den amerikanska expeditionen till Puerto Rico nödvändiggjordes endast genom Spaniens obenägenhet att genast finna sig i det oundvikliga.

Spanska konungafamiljen.

Spanien måste emellertid begära allmänt vapenstillestånd, och samtidigt föll Manila i amerikanernas händer. De närmare fredsvilkoren skulle bestämmas i Paris.

Här sammanträdde också den 1 oktober de båda ländernas fredsunderhandlare, och efter åtskilliga förhandlingar, som hufvudsakligen rörde sig om Filipinernas öde och om finansiella frågor rörande koloniernas andelar i Spaniens oerhörda statsskuld, fastställdes de definitiva fredsvilkoren den 10 december, hvarigenom Spanien till Förenta Staterna afträdde Puerto Rico och närliggande öar, en ö af Carolinerna, samt afstod från suveräniteten öfver Fili-

pinerna, där under tiden insurgenterna under Aguinaldo tagit saken i egen hand, samt öfver Cuba.

* *
*

På Cuba hade man redan förut vidtagit förberedelser för den nya ordningens införande. Blanco aflägsnade en del motsträfviga spanska element från Habana och lät afväpna de frivilliga trupperna, kubanerna sammanträdde till sin kongress i Santa Cruz del Sur i Puerto Príncipe, den provisoriska republikanska regeringen under Massó upplöste sig, och man valde en kommission, bland hvars medlemmar var Calixto García, som öfver Batabanó och Habana afreste till Washington för att underhandla med amerikanska presidenten om öns framtida ställning. Under loppet af dessa underhandlingar alled García i Washington till följd af lunginflammation. De spanska trupperna utrymde nu äfven Manzanillo och Puerto Príncipe.

* *
*

Salunda ändades under gossekonungens regering Spaniens fyrahundraåriga välde på den stora Antillan, och Cubas öde ligger nu i invånarnas egna händer. Ty på deras klokhet kommer att bero, hur länge Amerika behöfver uppfylla den åtagna förpliktelsen att hålla ön militäriskt besatt, till dess en ordnad och erkänd styrelse blifvit införd. Den omständigheten att redan stora mängder af de af Cubas bästa folkelement, som under förtryckets långa period måst lefva i landsflykt, nu redan återvändt till sina fäders ö gifver anledning till de bästa förhoppningar i detta afseende. Då skola ej heller de hafva dött förgäfves, som, generation efter generation, offrat sig på fosterlandets altare, detta fosterland, hvars räddning så ofta förefallit alldeles omöjlig.

Järnmalmsblock i skogen vid Daiquiri.

22. — Framtid mot forntid.

Sympatierna i Europa visade under det spansk-amerikanska kriget starka tendenser att luta öfver åt Spaniens sida. Jag tänker nu mindre på Frankrike, där opinionens språkrör och på samma gång skapare, pressen, länge sedan nått ett depravationsstadium, som väl motiverade den i amerikanska tidningar vid krigets utbrott framkomna anmärkningen mot unionsregeringen: den hade försummat en af de viktigaste krigsrustningarna, att i god tid köpa franska opinionen.

Men äfven annorstädes var man benägen att ägna sin medkänsla åt den gamle stolte och belefvade hidalgon, där han suttit i orubblig värdighet på sitt gamla fäderneslott, och sett sin granne, uppkomlingen med de klumpiga fasonerna och den valkiga näfven, slå under sig den ena vasallborgen efter den andra. Då han nu till sist, när inkräktaren blifvit honom alltför näsvis, i ett djupt drag tömde den sista glädjebägaren och nedtog sina fäders pröf-

vade toledoklinga från väggen, ville man gärna önska honom lycka i striden och se honom stålsatt mot den brutala motståndarens revolverkulor.

Det får dock icke glömmas att denna bild, om den också måhända ännu troget anger vissa drag i de båda stridande nationernas folkkarakter, dock är bestämdt falsk, såvida därmed skall antydas arten af deras politik.

Spanioren må vara aldrig så tapper och beundransvärd i motgången, mäktig af högsinnade handlingar såsom få, den spanska politikens mest utmärkande drag i förhållandet till underlydande och grannar synes, så underligt det låter, dock ha varit ett slags moralisk feghet.

När svårigheterna hopa sig, och läget blifver prekärt, tappa de styrande regelmässigt besinningen; tro de sig ännu starka, äro de i stånd att äfven mot sina bästa vänner bega grymheter och barbarier, för hvilka världen fasar, stöta de däremot på ett bestämdt och följdriktigt motstånd, falla de vanligen undan. Endast när de drifvas in i en återvändsgränd, där ingen räddning synes möjlig, komma de stora egenskaperna till sin rätt, och de kunna då utveckla en kraft och en själsstorhet, som gör en benägen att glömma, hvad de förut förbrutit.

Detta eviga vacklande mellan blodig stränghet och slapp eftergifvenhet har gifvit åt den spanska politiken ett drag af bakslughet, som utan tvifvel egentligen är för den ärliga nationalkarakteren främmande. När man gifvit löften, som se ut att vara gifna endast för att brytas, har nog ofta uppsåtet varit ärligt, fastän oförmågan att besegra tillstötande svårigheter gjort de goda afsikterna om intet.

Det betänkligaste draget i Spaniens hela sätt att handskas med eröfrade länder och med egna kolonier tyckes emellertid ha varit den totala frånvaron af utvecklingsbara civilisatoriska ideal. Om man också får skrifva den ohöljda vinningslystnad, som ofta förefaller såsom den enda driffjädern för de stora eröfringarna, på det förgångnas konto och antaga, att det systematiska utsugandet af kolonierna, ända till det sista, endast är en dålig ovana, den man icke kunnat frigöra sig ifrån, därför att man varit rad-

vill om något annat sätt att få affärerna att gå ihop, så kvarstå såsom ledande tankar i den spanska kolonialpolitiken endast religiös fanatism och nationell ärelystnad. För religiöst omvändelsenit blef visserligen verksamhetsfältet i flera kolonier redan tidigt högst väsentligt inskränkt, sedan man tillgripit den radikala åtgärden att utrota den befolkning, som skulle blifva dess föremål, men religionsfanatismen har dock ända till slutet varit det spanska väldets mörkaste punkt på Filippinerna, där munkarna ännu för ett par år sedan genomdrefvo justitiemordet på Rizal.

Återstod den nationella äran. För den hade Spanien redan insatt och förlorat större delen af sin maktställning, och för den var det spansk-amerikanska kriget den sista förtviflade kampen.

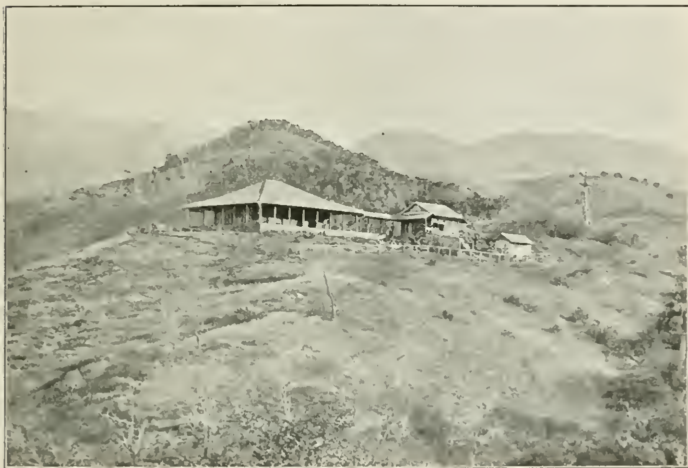
Det är mer än en tillfällighet, att man i Spanien alltid brukat de stora orden för fäderneslandet och för hären, i Förenta Staterna däremot för den amerikanska civilisationen och de amerikanska intressena.

Unionens politik har nämligen, hur pojkaktig och parvenymässig den än ofta visat sig i uppträdandet, den öfverlägsenheten att i det väsentliga vara den spanskas motsats.

En amerikansk författare skref för icke länge sedan på tal om Cubapolitiken: Det är mycket beklagligt, att de, som leda opinionen i utlandet, ofta framställa sakerna så, att vi icke skulle mena hvad vi säga, när det gäller utrikes politik, och att vår främsta traktan är att drifva valpolitik. Ingenting kan vara oriktigare. Vi skilja lika strängt på våra affärer i hemmet och i förhallande till utlandet, som en hederlig man skiljer på sina egna medel och på anförtrodda. Utom våra gränser känna vi inga partier, utan äro, för att använda ett minnesvärdt uttryck, '*Americans all*'.

När man genomgår serien af uttalanden och regeringshandlingar, som sedan republikens bildande fällts och utförts af presidenter och utrikesministrar af den mest olika partifärg, kan man ej heller underlåta att beundra den järnhårda konsekvens och

målmedvetna viljekraft, för hvilken Unionens utrikespolitik varit uttrycket. Målet, som lyser igenom på hvarje rad af denna samling aktstycken, hvilken en gång kommer att stå såsom den amerikanska nationens varaktigaste palladium, är ett ideal. Det är samma drift, som kommit England att uppfylla världen med utvecklingsbara och rastlöst framatgående kolonier, och Ryssland att öppna Asiens ålderdomssvaga landsträckor för västerlandet

Amerikanska hus på Cuba.

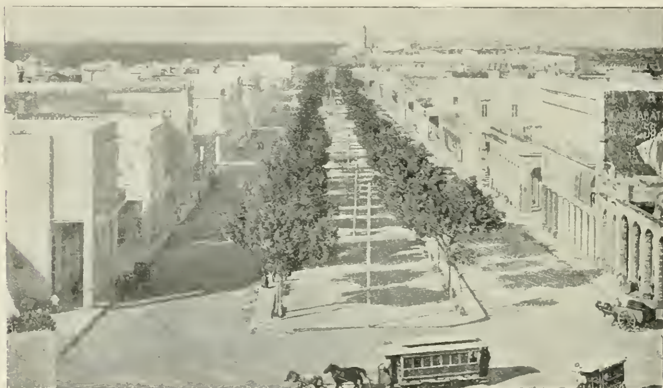
den gamla ariska driften att utbreda, hvad man med mer eller mindre skäl tror på som nationens andliga arfvedel.

Denna känsla af att hafva en kulturmission må tidtals aldrig så mycket synas undanskymd af tillfälliga ekonomiska hänsyn, dessa senare kunna dock aldrig blifva bestämmande för annat än tidpunkten, när händelserna inträffa. Men att de komma, att Förenta Staterna äro i färd med att utsträcka sitt dominerande herravälde öfver hela den amerikanska kontinenten, det beror sannerligen icke på finansspekulationer vid Wall street, lika litet

som det britiska civilisationsområdets utbredning härleder sig från affärerna vid Lombard street.

Spanien kämpade för en förlorad sak. Den som icke förstår att förvalta hvad han äger, han förtjänar heller icke att behålla det. Munkväldets på Filippinerna och den usla spanska förvaltningens dagar i Västindien äro oåterkalleligen räknade, och den

I det moderna Habana.

angelsachsiska kulturströmmen kommer ofelbart att småningom genomsyra hela det forna spanska världsväldet. Måhända kommer det romanska elementet under dess inflytande att väckas till en reaktion, och ge upphof till en ny lifskraftig spansk-amerikansk civilisation, som i sinom tid emanciperar sig — quién sabe? — hvarom icke, så kommer den starkare, af de humanitära idealen uppburna civilisationen från norden att en gång taga hela området i besittning. Vi må gärna med vemod se en så stolt byggnad falla i stoft, men att beklaga oss öfver det definitiva afhuggandet af en kolonialhistoria, hvilken dock i det stora hela varit

en enda oafbruten kedja af våldsdåd och brott, det skulle illa ansta oss, som faktiskt hafva fått så mycket af underlaget och grunden för hela vår moderna civilisation, det förändrade politiska medvetandet — just via Amerika.

När striden utkämpats på lif och död, da är det för öfrigt för sent att ondgöras öfver den enes eller andres sätt att öppna attacken, den utomståendes sympatier kunna då endast bestämmas af tvekampens reala innebörd, och hufvudfrågan blir endast: Hvem representerar den lifskraftiga framtiden, hvem forntiden, som försutit fatalierna. Svaret därpå synes mig endast kunna vara ett.

H. DRESSEL,
Bogbinder.

